

5281/33

MAXIM GORCHII

COPILĂRIA MEĂ
(AUTOBIOGRAFIE)

TRADUCERE DIN RUSEȘTE

DE

A. FRUNZĂ

Inv. A. 35.578

COLECȚIA „ILEANA”

MAXIM GORCHII

COPILĂRIA MEA
(AUTOBIOGRAFIE)

57776

TRADUCERE DIN RUSEȘTE
DE
A. FRUNZĂ

1977

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

2989. - 933.

R.P.R.

BIBLIOTECA
CENTRALA A
UNIVERSITĂȚII
DIN
BUCUREȘTI

n° Curent 59040 Format

n° Inventar 57776 Anul

Secția Depozit IV Raftul

920.00.000.00

Y903

1958

BIBLIOTECA ȚARĂ

Colec. 59040

Numar 57776

RC 206/02

B.C.U. Bucuresti

C57776

IN LOC DE PREFAȚĂ

„Stilul e omul“, și în traducerea unei autobiografii, ca cea de față, stilul trebuie mai ales respectat, trebuie redat cu sfințenie.

Din aceeași preocupare de a reda cu religiozitate stilul, tonul, coloritul originalului, traducătorul a păstrat neschimbate, toate numele rusești de persoane: nume de botez, nume patronimice, nume diminutive, peiorative, diminutivo-peiorative etc., ușoare, de altfel, de reținut, și explicate, cu toate nuanțele și sensurile lor, la locurile lor, jos, în notițe.

Spre a se evita totuși orice fel de nedumeriri, cititorul va trebui să fie seamă dela început, că adevăratul nume al marelui scriitor rus e nu Maxim Gorchii, ci Alexei Peșcov, că Maxim se numea tatăl scriitorului, și că Gorchii (Cel amar) e un nume inventat, un nume literar, potrivit cu ...stilul epocii...

A. F.

I.

În odaia întunecată și îngustă, jos, lângă fereastră, zace tatăl meu, îmbrăcat în alb și grozav de lung. Degetele picioarelor lui desculțe sînt încercite într'un chip ciudat, degetele mîngîioaselor lui mîini, smerit așezate pe piept, sînt tot strîmbe; ochii veseli sînt acoperiți cu niște rotogoale negre de monede, fața lui bună e întunecată și mă înspăimîntă prin dinții urît dezveliți.

Mama, pe jumătate goală, într'o fustă roșie, stă în genunchi, dînd părul lung și moale al tatei, depe frunte, pe cîafă, cu un pieptan negru, cu care îmi plăcea mie să rătez coji de pepeni verzi. Mama într'una vorbește, nu știu ce, cu o voce groasă și răgușită; ochii ei suri sînt umflați și parcă se tolesc, golindu-se prin picături mari de lacrimi.

Pe mine mă ține de mîină bunica, — o femeie rotundă, cu capul mare, cu ochi enormi și cu un nas caraghios și umflat. E neagră în întregime, moale și foarte interesantă. Plînge și ea într'un chip, nu știu cum, deosebit și însoțind frumos pe mama; tremură din tot trupul, mă trage și mă împinge cătră tata. Eu mă împotrivesc, mă ascund după ea, mi-i frică și mă simt stingherit.

Încă nu văzusem să plîngă oameni mari și nu înțelegeam vorbele rostite nu odată de bunica:

— Ia-ți ziua bună dela tata, n'ai să-l mai vezi, a murit porumbelul mamei, fără zile, ne la ceasul lui... Fusesem bolnav și eu, abia mă sculasem din pat. In timpul boalei, — țin bine minte, — tatăl meu se juca vesel cu mine, apoi deodată dispăru și fu înlocuit de bunica, o ființă ciudată.

— Tu de unde te-ai luat? — o întrebai.

Imi răspunse:

— De sus, dela Nijnii¹⁾, și nu m'am luat, am venit pe apă, — tu, pocitură!

Era ceva caraghios și neînțeles: sus, în casă, stăteau niște persani bărboși și boiți, iar jos, în bașcă, un calmuc bătrîn și galben, care vindea piei de oaie. Depe scară te puteai coborî călare pe parmaclîc, sau, dacă ai căzut, veneai deodată cu capul în jos, — asta o știam eu bine... Și ce caută aici apa? Totu-i neadevărat și caraghios de încurcat...

— Dar de ce sînt pocitură?

— Fiindcă faci gură, — zise bunica, rizînd și ea. Vorbea cu blîndețe, vesel, frumos. M'am împrietenit cu ea din prima zi, și acuma ași fi vrut să plece cu mine mai iute din odaia asta.

Mă apasă mama; lăcrămile și bocetele ei îmi deșteaptă o stare sufletească nouă și plină de neliniște. Pentru întîia dată o văd așa, — întotdeauna fusese severă, vorbea puțin. E curată, netedă și mare cît un cal; are un trup aspru și niște mîni grozav de puternice. Acuma deodată s'a umflat uricios, nu știu cum, și s'a zburlit; totul e rupt pe ea; părul, care-i stătea pe cap frumos, ca o căciulă mare, luminoasă, s'a împrăștiat pe umărul gol, i-a căzut pe față; iar o jumătate din el, împletit, se tîrăște, atingînd fața adormită a tatei. De mult stău în odaie, și ea o singură dată nu s'a uitat la mine, piaptănă pe tata și se bocește într'una, inecîndu-se de lacrimi.

1) Nijnii Novgorod (N. tr.)

Prin ușă bagă capul niște mujici negri și un soldat, — gardistul din budcă¹⁾. Acesta strigă mînios:

— Rîdicați-l, iute!

Fereastră e acoperită cu un șal negru, care se umflă ca o pînză de luntre. Odată tata mă plimba cu luntrea cu pînză: deodată izbucni un tunet, tata începu să rîdă, mă strînse între genunchi și strigă:

— Nu-i nimic, nu te teme, Lue²⁾!

Mama se smunci deodată, greoaie, depe dușamele, se lăsă jos din nou, se răsturnă pe spate, împrăștiindu-și părul pe jos; fața ei orbită și albă se învineți și, arătînd dinții, cași tata, rosti cu o voce firoasă:

— Inchideți ușa... Pe Alexei³⁾ — afară!

Dîndu-mă la o parte, bunica se aruncă spre ușă, strigă:

— Dragii mei, nu vă temeți, nu vă atingeți, pentru Dumnezeu! Nu-i holeră, a sosit nașterea, făceți-vă milă, oameni buni!

Mă ascunsei după cufăr și de acolo mă uitam cum se zbciumă mama pe dușamele, gemînd și scrișnind din dinți, iar bunica, tîrîndu-se în jurul ei, zice cu dragoste și bucurie:

— În numele Tatălui și Fiului! Rabdă, Variușa⁴⁾! Prea sfînta Maică Precistă, Ocrotitoareo...

Mi-i frică grozav. Ele se zbciumă jos, lîngă tata, îl ating, gem și țipă, iar el stă nemișcat și parcă ar ride. A ținut mult — zbcimul ăsta pe dușamele; nu odată s'a ridicat mama în picioare și din nou cădea; bunica se rostogolea prin odaie ca un ghem negru și moale, apoi deodată în întunec țipă un copil.

1) Până mai acum 30 de ani pela răspântiile de străzi mai importante, în Rusia, stătea câte o budcă, — ghereta gardistului.

2) Unul din multiplele nume de botez ale lui Gorchii.

3) Adevăratul nume de botez al lui Gorchii (N. tr.)

4) Diminutiv al Varvarei.

— Slavă Ție Doamne! — zise bunica. — Băiat! Și aprinse o lumânare.

Eu trebuie să fi adormit în ungher, — mai mult nu țin minte nimic.

Altă întipărire în amintirea mea: o zi ploioasă, un colț pustiu de cimitir. Stau pe o moviliță lunecoasă de pământ lipicios și mă uit în groapa, unde au coborât sicriul tatei. În fundul gropii — apă multă și niște broaște. Două s'au și urcat pe acoperișul galbăn al sicriului.

Lângă groapă stau eu, bunica, gardistul, ud de ploaie, și doi mujici minioși, cu niște lopeți. Pe toți îi presară o ploaie mărunță ca niște perle.

— Acoperiți! — zice gardistul, plecînd.

Bunica începe să plîngă, ascunzîndu-și fața cu un colț al tulpanului depe cap. Mujicii se aplecară și începură să arunce în grabă pămîntul în groapă; bulborosi apa. Sărînd depe sicriu, broaștele începură să se arunce pe pereții gropii, bulgării de pămînt le prăvăleau la fund.

— Dă-te la o parte, Lenea, — zise bunica, luîndu-mă de umăr. Țișnii de subt mîna ei, nu-mi venea să plec.

— O, Doamne, vezi cum ești! — se plînsese bunica, — nu știu, de mine, sau de Dumnezeu. Și mult timp stătu tăcută, cu capul plecat. Groapa s'a egalat cu pămîntul, iar ea tot mai stă.

Cu un zgomot surd izbesc mujicii pămîntul cu lopețile. Năvăli vîntul și goni, duse ploaia cu el. Bunica mă luă de mîină și mă duse spre biserica depărtată printre mulțimea de cruci întunecate.

— Dece nu plîngi și tu? — mă întrebă, după ce eșirăm din împrejmuirea cimitirului. — Să fi plîns și tu puțin.

— Nu-mi vine, — zisei.

— Nu-ți vine, nu trebuie, — rosti ea încetișor.

Nu înțelegeam: eu plîngeam rar și numai de necaz, nu de durere; tata întotdeauna rîdea de lacrimile mele, iar mama striga:

— Nu-ți dau voie să plingi!

Apoi trecurăm pe o stradă largă și foarte murdară, în trăsură, printre case roși-întunecoase. Întrebai pe bunica:

— Dar broaștele n'au să iasă?

— Nu, nu mai ese, — răspunse bătrîna. — Dumnezeu cu ele!

Nici tata, nici mama nu rosteau așa de des și cu asemenea ton de rudenie, numele lui Dumnezeu.

Peste cîteva zile eu, bunica și mama mergeam cu vaporul, într'un mic compartiment. Nounăscutul meu frate, Maxim, murise și zăcea pe masă într'un colț, înfășurat în alb și legat cu o panglică roșie.

Urcat pe niște bucele și cufere, mă uit pe ferestra bombată și rotundă, ca un ochiu de cal. Din dosul geamului ud curge nesfîrșit o apă turbure și spumoasă. Uneori apa, sărînd mai sus, linge ochiul de sticlă. Fără să vreau, sar jos.

— Nu te teme, — zicea bunica și, urcîndu-mă ușor cu mîinile ei moi, mă așeza din nou pe bucele.

Deasupra apei — o ceață umedă și sură; departe undeva se arată pămîntul întunecat și din nou dispare în ceață și apă. Totul de jur-împrejur se cutremură. Numai mama, cu mîinile înecrușate după ceafă, stă rezămată de perete, fermă și neclintită. Fața ei e întunecată, ca de fier, și oarbă; ochii îi sînt strîns închiși; tace și-i alta, nu știu cum, nouă; chiar rochia depe ea e cu totul alta, mi-i necunoscută.

— Varea, tu ai face bine să mănînci puțin. A!

Mama tace și stă nemișcată.

Cu mine bunica vorbește în șoaptă, cu mama — mai tare, dar cu pază, nu știu cum, cu sfială și foarte puțin. Parcă s'ar teme de mama. Lucrul ăsta e clar și pentru mine și mă apropie foarte mult de bunica.

— Saratov! — zice mama tare, pe neașteptate și supărată. — Dar unde-i matelotul?

Cuvintele îi sînt ciudate, străine. Saratov, matelotul...

Intră un om gros, larg în spete, cărunț, îmbrăcat în albastru, cu o lădiță mică. Bunica luă lădița și începu să așeze în ea pruncul, — pe fratele meu, — învelindu-l, ca să-i fie cald, și cu brațele întinse porni spre ușă. Dar groasă, cum era, nu putea să treacă decît pieziș, și se opri încurcată și caraghioasă în fața ușii.

— He-e, mamașa, — strigă mama, îi luă sicriul, și dispărură amîndouă, iar cu rămăsei înlăuntru, uitîndu-mă la mujicul albastru.

— S'a dus frățiorul! — rosti mujicul, aplecîndu-se spre mine.

— Tu cine ești?

— Sînt matelot.

— Dar Saratov cine-i?

— Oraș, uită-te în fereastră, iată-l!

În dosul ferestrei se mișca pămîntul. Intunecat și preporos, acesta scotea aburi, amintind o felie mare tăiată dintr'o pîne.

— Dar bunica unde s'a dus?

— S'a dus să înmormînteze pe nepotel.

— Au să-l îngroape în pămînt?

— D'apoi, în pămînt.

I-am povestit inatelotului cum au fost îngropate niște broaște la înmormîntarea tatei. Matelotul mă ridică în brațe, mă strînse la piept și mă sărută.

— E-e, dragă, tu nu înțelegi încă nimic, — zise.

— De broaște n'are dece să-ți fie milă. Dumnezeu cu ele! Să-ți fie milă de mama, uite cum a izbit-o amarul.

Deasupra noastră se auzi vuiet, urlet. Știam acum că e vaporul și nu m'am speriat; matelotul mă lăsă jos în grabă și alergă afară, zicînd:

— Fug!

Vroiam să fug și eu. Eșii în ușă. În trecătoarea întunecoasă și îngustă nu era nimeni. Nu departe de ușă, pe treptele scării luceau niște stinghii de alamă. Uitându-mă în sus, zării oameni cu trăiști și bucele în mîni. Era clar că pleacă cu toții din vapor: va să zică, trebuie să plec și eu.

Dar cînd, împreună cu mulțimea de mujici, mă pomenii și eu lîngă bord, dinaintea punții, toți începură să strige:

— Al cui e? Al cui ești tu?

— Nu știu.

M'au împins mult timp, m'au izbit, m'au pipăit. În sfîrșit se arată matelotul cel cărunt și mă înhăță, explicînd:

— E din Astrahan, din cabine...

În fugă mă cobori în cabină, mă lăsă între bucele și plecă, amenințîndu-mă cu degetul:

— Îți dau eu!

Zgomotul de deasupra capului se tot potolea, vaporul acuma tremura și nu mai bufnea pe apă. Fereastra cabinci fu întunecată de un fel de perete ud; se făcu întunec, înăbușitor, boccelele parcă s'ar fi umflat, jenîndu-mă, și totul era uricios. Poate m'au părăsit pentru totdeauna singur în vaporul gol?

Mă apropiai de ușă. Nu se deschide, mînerul de alamă nu se poate întoarce. Luînd sticla cu lapte, o izbii de mîner din răspuțeri. Sticla se sfărîmă, laptele îmi scaldă picioarele, pătrunse în cizme.

Amărit de nereușită, mă culcai pe boccele, începui să plîng încetîșor și, scaldat în lacrimi, adormii.

Iar cînd mă trezii, vaporul din nou bufnea și tremura, fereastra cabinei ardea ca soarele. Bunica, stînd lîngă mine, își pieptăna părul și-și încrețea fruntea, șoptind ceva. Avea un păr foarte mare, care îi acoperea cu desăvîrșire umerii, pieptul, genunchii,

și ajungea pînă jos, negru, bătînd în albastru. Ridîndu-l cu o mîină depe dușamea și țînîndu-l sus, cu cealaltă deabia pătrundea în pletele dese cu pieptă-nul rar de lemn; buzele i se strîmbau, ochii negri sclipeau minioși, iar fața în atîta masă de păr deveni mică și caraghioasă.

Azi se arată răutăcioasă, dar cînd am întreat-o de ce are păr așa de lung, îmi răspunse cu vocea ei de eri, caldă și dulce:

— Ca pedeapsă mi l-a dat Dumnezeu, se vede: poftim de-l piaptănă, afurisitul. În tinerețe mă fă-leam cu coama asta, la bătrînețe o blastăm! Caută de dormi! E însă devreme, soarele deabia s'a ridicat din noapte...

— Nu-mi mai e somn!

— Ei, atunci nu dormi! — conveni îndată, împle-tindu-și cozile și uitîndu-se la divanul, unde dormea mama, cu fața în sus, întinsă ca o coardă. — Cum de ai spart tu eri sticla? Vorbește încet!

Vorbea, cîntându-și cuvintele într'un chip, nu știu cum, deosebit, și cuvintele se întipăreau în mintea mea ca niște flori, zîmbitoare, luminoase și pline de vlagă. Cînd zîmbea, pupilele întunecate ca niște vișini, se lărgeau, se aprindeau de o lumină neobișnuit de plăcută, zîmbetul descoperea niște dinți albi și puternici și, cu toată mulțimea de zbîrcituri depe pielea întunecată a feței, toată ființa ei părea luminoasă și tînără. Ii strica foarte mult numai nasul, moale și poros, cu nările umflate și cu virful roșu. Trăgea tabac dintr'o tabachere neagră, împodobită cu argint. Intreaga ființă a bunicăi era întunecată, dar luminată din lăuntru — prin ochi — de o lumină nestinsă, veselă și caldă. Bunica e încovoiată, aproape îngheboșată, foarte groasă; se mișcă ușor și îndemînat, ca o pisică; era și moale, tocmai ca acest blind animal.

Pînă la apariția ei, eu parcă dormeam, cufundat în întunerec; dar se arată ea, mă trezi, mă scoase la

lumină, mă învălui ca printr'un fir neîntrerupt, într'o țesătură multicoloră, și deodată deveni pentru toată viața prietena mea, ființa cea mai înțeleasă și scumpă inimii mele. Numai iubirea ei dezinteresată pentru întreaga lume m'a mîngîiat, înzestrîndu-mă pentru greutățile vieții, cu o mare putere.

* * *

Acum patruzeci de ani vapoarele se mișcau încet; noi pînă la Nijni-Novgorod am mers mult timp, și-mi amintesc bine aceste zile, cînd pentru întîia dată mă săturai de frumusețe.

Se stabilise un timp frumos; de dimineată pînă în seară stăteam cu bunica pe covetă, sub cerul senin, între malurile muiate în aurul toamnei și brodate cu mătasă, ale Volgei. Fără grabă, alene și bufnind cu roțile pe apa albăstrie, se tirăște în sus, contra curentului, vaporul roș-deschis, urmat de o *barjă*, legată cu un cablu lung. Barja e sură și seamănă cu o molie. Pe nesimțite plutește soarele pe deasupra Volgei; la fiecare cîș totuși de jur-împrejur e altfel, totul se schimbă; dealurile verzi seamănă cu niște falduri pe îmbrăcăminte bogată a pămîntului; în depărtare, pe maluri, se arată sate și orașe, care de departe seamănă a jucării; o foaie tomnatecă aurie plutește pe apă...

— Ia privește cît e de frumos! — zice bunica la tot momentul, trecînd dela un bord la altul, și întreaga-i ființă se luminează; ochii i se lărgesc de bucurie.

Adesea, contemplînd malul, uita de mine: stă lingă bord, cu minile încrucișate pe piept, zimbește în tăcere, iar în ochi — lacrimi... O trag de fusta-i de percal, neagră, cu flori.

— A? — tresare bunica. — Mi se pare, am adormit și visez.

— Dece plîngi?

— De bucurie, drăguță, și de bătrîneță, — zice, zimbînd. — Sînt doar bătrînă, am trecut de șeaizeci de ani... s'au dus...

Și după ce trage din tabachere, începe să-mi povestească niște istorii ciudate despre niște haiduci buni, despre oameni sfinți, despre fel de fel de sălbătăciuni și puteri necurate.

Poveștile le spune încet, cu aer misterios, aplecîndu-se și privindu-mă în ochi, cu pupile lărgite, parcă ar vărsa în inima mea o putere care mă ridică. Cînd vorbește, parcă ar cînta. Și cu cît vorbește, cu atît se înșiră cuvintele mai frumoase. S'o ascuți e o plăcere nespūsă. O ascult și o rog:

— Încă!

— Și încă iată ce-a mai fost: pe vatră bătrînul strigoi și-a opărit un picior cu *lapsa*, se leagănă, scîncește: „Vai, șoarecilor, tare mă doare! Vai, șoricilor, nu mai pot!“

Ridicînd piciorul, bunica îl apucă în mîni, îl leagănă, își zbircește fața așa de caraghios, de parcă ar durea-o și pe ea.

Imprejur stau mateloții, — niște mujici bărboși și blînzi, — ascultă, rîd, o laudă și roagă și ei:

— Mai zi, băbușca, mai zi!

Apoi mai adaogă:

— Hai la cină cu noi!

La cină o cinstesc cu rachiu, pe mine — cu pepeni verzi, cu pepeni galbeni. Asta se face pe ascuns: cu vaporul merge cineva, care oprește de a se mîncea fructe, le ia și le aruncă în apă. Umblă ca gardistul din budcă — cu nasturi de alamă — și totdeauna îi beat. Lumea se ascunde de el.

Mama ese rar pe covertă și se ține la o parte de noi. Tace mereu... Trupul ei înalt și svelt, obrazul întunecat și nemișcat ca fierul, greaua coroană de păr deschis și împletit, — întreaga ei ființă, puternică și hotărîtă, — mi se înfățișează azi ca printr'o ceață, sau un nour străveziu: prin el privesc de de-

parte și neprielnici, niște ochi suri, tot așa de mari, ca ai bunicăi.

Odată mama rosti cu o privire severă:

— Rîde lumea de dumneata, mamașa!

— D'apoi Dumnezeu cu ei! — răspunse bunica cu nepăsare. — Las să ridă, să fie sănătoși!

Mi-aduc aminte de bucuria copilărească a bunicăi la vederea Novgorodului. Zguduindu-mă de braț, mă zmuncea și striga:

— Uite, uite, ce frumos! Iată-l, dragă, Nijnii al nostru! Iată-l, orașul lui Dumnezeu! Uite bisericile: parcă zboară!

Și ruga pe mama aproape cu lacrimi:

— Variușa, ia privește, te rog! A? Ce zici? L-îi fi uitat! Bucură-te!...

Mama abia zimbi, întunecată.

După ce vaporul se opri în fața frumosului oraș, în mijlocul râului încărcat de vase, zburlit prin sutele de catarguri ascuțite, de bord se apropie o luntre mare cu o mulțime de oameni, se agăță cu un cârlig de puntea lăsată în jos, și unii după alții oamenii începură să se urce pe covertă. Înaintea tuturor iute mergea un bătrînel uscat și micuț, într'o haină neagră, lungă, cu o bărbuță roșu-aurie, cu nasul ca un cioc de pasăre și ochi verzi.

— Papașa! — strigă mama cu o voce groasă și tare, și se lăsă peste el, iar el, luînd-o de cap, netezîndu-i mereu tîmplele cu mînele mici și roșii, striga și țipa:

— Ce-e, proasto? A-a! Asta-i... Vai de voi...

Bunica îi îmbrățișea și-i săruta, nu știu cum, pe toți deodată, învîrtindu-se ca un șurub; mă împingea și pe mine cătră oameni și zicea grăbită:

— Hai mai iute! Asta-i unchiul Mihailo, asta-i Iacov, Mătușa Natalia! Aștia-s verii, la amîndoi le zice Sașa; sora Caterina, tot din neamul nostru. Uite!

Bunicul îi zise:

— Ești bine, mamă?

Se sărutară de trei ori.

Bunicul mă zmulse din grămada înghezuită de oameni și mă întrebă, ținându-mă de cap:

— Tu de unde ești?

— Din Astrahan, din cabină...

— Ce spune? — se întoarse bunicul către mama și, fără să aștepte răspunsul, mă dădu la o parte și zise:

— Umerii obrazului... ale lui tată-său... Așezați-vă în luntre!

Coborîrăm pe mal și, în grămadă, o luarăm la deal pe un drum podit cu pietre mari, între două coaste înalte, acoperite de o iarbă veștedă și călcată.

Bunicul și bunica mergeau înaintea tuturor. Bunicul abia ajungea la umărul bunicăi, călca mărunț și iute, iar ea, uitându-se la el de sus în jos, parcă plutea în aer. După dinșii mergeau rudele: unchiul Mihail, negricios și cu părul lins, om uscățiv cași bunicul; unchiul Iacov, cu părul blond și buclat; niște femei groase, în rochii colorate, și vro șeșe copii, toți mai mari decât mine și liniștiți. Eu mergeam cu bunica și cu mica mătușa Natalia. Palidă, cu ochi albaștri, cu un pîtec enorm, mătușa se oprea mereu și șoptea gîfîind:

— Vai, nu mai pot.

— Și la ce te-au mai deranjat? — bombănea bunica, supărată. — Ce neam neprișcut!

Nu-mi plăceau nici cei mari, nici copiii, mă simțeam între ei străin; chiar bunica parcă se întunecase și se îndepărtase de mine.

Nu-mi plăcea mai ales bunicul; deodată simții în el un dușman și începui să-l privesc cu o luare-aminte deosebită, cu o curiozitate plină de neliniște.

Ajunserăm la capătul urcușului. Chiar aici, sus, la începutul străzii, stătea, rezămată pe povârnișul din dreapta, o casă scundă, cu un singur cat, dată

cu o murdară boia roșie, cu acoperișul lăsat aproape pînă jos și cu niște ferestre holbate. Din stradă mi se părea mare, dar înlăuntru, în odăile mici și întunecoase te simțeai strîmtorat; pretutindeni, ca la vapor dinaintea portului, se frămîntau niște oameni supărați; ca un stol de vrăbii prădalnice, se îmbulzeau copii, și pretutindeni se simțea un miros pătrunzător și străin.

Eșii în curte. Uricioasă și curtea: în întregime coprinsă de niște zdrențe enorme și ude, e plină de căzi cu apă îngroșată și colorată. În apă zac niște otrepe ude. În cocioaba dărăpănată dintr'un colț pălălăiau lemne într'un cuptor: se fierbea ceva, bolborosea, și un om nevăzut rostea tare cuvinte ciudate:

— Santal — fucsină — vitriol...

II.

57776
Incepu și curse cu o iuțeață îngrozitoare o viață nelămurită, împetrișată, nespus de ciudată. Mi-o amintesc ca pe o poveste crudă, bine povestită de un geniu bun, dar chinuitor de drept. Acuma, reînviind trecutul, eu singur uneori deabia cred, că toate astea au fost anume așa, cum au fost, și multe îmi vine să le dezminț, să le resping: e prea plină de cruzimi întunecoasa viață a „neamului nepriceput“.

Dar adevărul e mai presus de milă, și apoi povestesc nu despre mine, ci despre acel cerc strîmt și înăbușitor, de impresii penibile, în care a trăit și trăiește pînă azi locuitorul de rînd al Rusiei.

Casa bunicului era plină de o înăbușitoare pîclă de uri reciproce ale tuturoră încontra tuturoră. Mai tîrziu din povestirile bunicăi aflai, că mama sosise tocmai pe timpul, cînd frații ei cu stăruință cereau tatălui împărțirea avutului. Înțoarcerea mamei întări și mai mult dorința lor de a se despărți.

Le era frică să nu-și ceară mama partea ei, destinată ca zestre, și reținută de bunic, fiindcă fiică-sa s'a măritat „de capul ei“, încontra voinței lui. Unchii se certau și între ei, demult și cumplit, neputându-se înțelege, care să deschidă atelierul în oraș, care dincolo de Oca, în mahalaua Cunavino.

O ceartă izbucni curînd chiar după sosirea noastră, în timpul mesei, în bucătărie: unchii deodată săriră în picioare și, aplecîndu-se peste masă, începură să se jelească și să zbiere la bunic, arătînd dinții, urlînd și tremurînd ca niște cîni; iar bunicul, lovind cu lingura peste masă, se înroși de mînie și cu o voce pătrunzătoare — ca un cucuș — țipă:

— Vă arunc în stradă!

Strîmbîndu-și dureros fața, bunica zicea:

— Dă-le totul, tată, — ai să fii mai liniștit, dă-le!

— Țist, ocrotitoareo, — răcni bunicul, fulgerînd din ochi; era de mirare că un om așa de mic poate striga așa de asurzitor.

Mama se sculă dela masă și, fără să se grăbească, îndreptîndu-se spre fereastră, le întoarse spatele la toți.

Deodată unchiul Mihail lovi pe fratele său cu dosul mîinii peste obraz. Acesta urlă, se înfipse în el, și amîndoi se rostogoliră pe dușamele, gîfîind, gemînd, înjurîndu-se

Incepură să plîngă copiii; țipă ca o desperată mătușa Natalia; mama o tirî nu știu unde, luînd-o pe brațe; vesela și ciupita de vărsat dădaca Evghenia goni copiii din bucătărie; cădeau scaune; tînărul și spătosul calfă, Țiganoc încălecă pe unchiul Mihail, iar maistrul Grigorii Ivanovici, un om chel și bărbos, cu ochelari întunecați, liniștit îi lega unchiului mîinile cu un șervet.

Lungînd gîtul, unchiul se freca cu barba rară și neagră de dușamele și horcăia îngrozitor, iar bunicul, alergînd în jurul mesei, țipa jalnic.

— Niște frați, a? Sînge din sînge! Vai de voi...

Eu, sperîindu-mă încă dela începutul certeii, sării pe cuptor și de acolo cu mirare și groază priveam cum spală bunica cu apă dintr'un ibric de alamă, sîngele depe fața răvășită a unchiului Iacov. Unchiul plîngea și tropăia, iar bunica zicea cu blastăm în voce:

— Ticăloșilor, neam de sălbateci, veniți-vă în fire!

Bunicul, trăgînd pe umeri o cămașă zdrențuită, îi striga:

— Fiare ai născut, zgripturoaico!...

După ce unchiul Iacov plecă, bunica se apropie de colțul cu icoane, strigînd cu o voce zguduitoare:

— Preacurata Maică a Domnului, întoarnă mințile copiilor mei!

Bunicul luă loc lîngă ea și, privind masa unde totul era răsturnat, vărsat, rosti încet:

— Tu, mamă, supraveghează-i, te pomenești că o dau gata pe biata Varvara.

— Tacă-ți gura, Dumnezeu cu tine! Scoate cămașa, să ți-o cos...

Și, strîngîndu-i capul în palme, sărută pe bunic în frunte; iar el, atît de mic pe lîngă ea, își lipi fața de umărul ei.

— N'am încotro, va trebui făcută împărțirea, mamă...

— Trebuie, tată, trebuie.

Vorbiră mult, întăiu prietenește, apoi bunicul începu să hîrșcăie cu piciorul de dușamele, ca cucușul înainte de bătaie, amenința pe bunica cu degetul și șoptea:

— Te știi eu, tu pe ei îi iubești mai mult. Și Mișca¹⁾ al tău e un iezuit, iar Iașca²⁾ — un farmazon! Au să bea tot avutul meu, au să-l risipească în vînt!...

1) Diminutivo-peiorative, dela Michail și 2) Iașca dela Iacov (N. tr.).

Făcînd o mișcare greșită pe cuptor, eu răsturnai un fier de călcat. Rostogolindu-se cu zgomot pe treptele cuptorului, fierul nemeri într'un ciubăraș cu lături. Bunicul sări pe o treaptă, mă trase și începui să mă privească, parcă m'ar fi văzut pentru întâia dată.

— Cine te-a urcat pe cuptor? Mama?

— Singur m'am urcat.

— Minți!

— Nu, singur. M'am speriat!

Mă respinse, izbindu-mă ușor cu palma peste frun.

— Tată-său... ca o picătură... Șterge-o de aici!

Eram bucuros s'o șterg din bucătărie.

* * *

Vedeam bine că bunicul, cu ochii lui verzi, deștepti și pătrunzători, mă urmărea, și mă temeam de el. Mi-aduc aminte că întotdeauna ași fi vrut să mă ascund de ochii aceștia, care mă ardeau. Mi se părea un om rău, care cu toți vorbea în batjocoră, ațișînd și batjocorînd pe toți.

— Vai de vo-oi! — striga adesea. Sunetul prelungit: vo-o totdeauna îmi deștepta un sentiment uricios, îmi provoca fiori reci.

În ciasurile de odihnă, seara, — în timpul ciazului, pe cînd el, împreună cu unchii și cu lucrătorii, veneau dela atelier în bucătărie, obosiți, cu minile boite de santal, arse de vitriol, cu părul depe cap legat cu niște șirete, sămănînd cu toții, cu icoanele întunecoase din colțul bucătăriei, — în aceste ceasuri primejdioase bunicul se așeza drept în fața mea și, provocînd invidia celorlalți nepoți, vorbea cu mine mai des decît cu ei. Intreaga-i făptură era orînduită, lustruită, ascuțită. Vesta de atlas, brodată cu mătăsuri și închisă pînă sus, era veche, cămașa de cit, mototolită; pe genunchii pantalonilor se

vedeau petice mari, și totuși bunicul părea îmbrăcat și mai curat și mai frumos decât fiii, care purtau jachete, manșete și legători de mătăasă în jurul gîtului.

Peste cîteva zile după sosire, ceru să mă învețe cineva rugăciunile. Toți ceilalți copii erau mai mari și învățau carte la cîntărețul dela biserica Adormirii; vîrfurile aurite ale acesteia se vedeau din ferestrele casei.

Pe mine mă învăța potolita și sperioasa mătușa Natalia, femeie cu un obrăjel de copil și cu niște ochi atît de străvezii, încît mi se părea că prin ei se poate vedea orice din dosul capului...

Imi plăcea să mă uit mult în ochii ei, fără să mă opresc, fără să clipesc; ea mijea, întorcea capul și mă ruga încetîșor, aproape în șoaptă:

— Hai, zi, te rog: Tatăl nostru, carele ești...

Și dacă o întrebam: ce va să zică „precum“, se uita cu frică îndărăt și mă sfătuia:

— Nu întreba, e mai rău! Zi numai după mine: „Tatăl nostru...“

Lucrul ăsta mă turbura: de ce e mai rău, dacă întrebi? Cuvîntul „precum“ lua un înțeles ascuns, și eu îl schimonoseam în tot felul, înadins:

— Precum... cumper...

Dar palida mătușă, care parcă se topea, mă îndrepta, răbdătoare, cu o voce, care mereu i se întrepuia:

— Nu, zi simplu: „precum...“

Dar nici ea, nici cuvintele nu erau simple. Toate astea mă plictiseau, mă împiedeau de a memora rugăciunea.

Intr'o zi bunicul întrebă:

— Ei, Oleșca¹⁾, ce-ai făcut pe ziua de azi? Te-ai jucat! Văd după cucuiul depe frunte. Nu-i mare ispravă să capeți un cucuiu! Dar „Tatăl nostru“ l-ai învățat?

1) In loc de Alioșca, diminutivo-peiorativ dela Alexei. (N. tr.)

Mătuşa zise încet:

— Are memorie slabă.

Bunicul rîse, ridicînd vesel sprîncenele-i roşietice.

— Dacă-i așa, trebuie bătaie!

Și mă întrebă din nou:

— Tată-tău te bătea cu biciul, ori cu vergi?

Neînțelegînd despre ce vorbește, tăcui, iar mama zise:

— Nu, Maxim nu-l bătea și nu mă lăsa nici pe mine.

— Și dece?

— Zicea că cu bătaia nu faci nimic.

— A fost un prost Maxim acesta în toate, — răposatul, — Doamne iartă-mă! — rosti bunicul supărat și respicat.

Pe mine vorbele astea mă jigniră. Bunicul observă.

— Ce te strîmbi? Auzi...

Și, netezindu-și părul roș-argintiu depe cap, adăugă:

— Sîmbătă îi trag o bătaie cu vergi lui Sașca, pentru degetar.

— Cum așa, cu vergi? — întrebai.

Toți rîseră, iar bunicul zise:

— Așteaptă, ai să vezi.

Mă băgai într'un colț, începui să mă gîndesc: a bate cu biciul... înseamnă a scutura hainele date la boit; a bate cu vergi și a bate, e — se vede — tot una... Se bat caii, cîinii, pisicile; la Astrahan gardiștii bat pe persani, — asta am văzut-o și eu. Dar niciodată n'am văzut să fie bătuți așa copiii și, deși aici unchii îi pocneau pe ai lor, cînd în frunte, cînd peste ceafă, — copiii priveau lucrul ăsta cu indiferență, scărpinîndu-și numai locul izbit. Adesea îi întrebam:

— Te doare?

Și totdeauna îmi răspundeau cu nepăsare:

— Nu, defel!

Zgomotoasa istorie cu degetarul o știam. Serile, între ciaiul și cină, unchiul și maestrul coseau la un loc bucăți de stofă colorată într'o singură „piesă“ și le adăugau câte o etichetă de carton. Vroind să glumească cu Grigorii, aproape orb, unchiul Mihail porunci nepotului său de nouă ani, să înfierbînte la luminare degetarul maestrului. Sașa luă degetarul cu cleștele de luat mukul depe luminare, îl înfierbîntă zdravăn și, punîndu-l fără să se bage de seamă, la îndemîna lui Grigorii, se ascunse după sobă. Dar tocmai în clipa asta sosi bunicul, se așeză la lucru și băgă degetul în degetarul înfierbîntat.

Mi-aduc aminte că, sosind în fugă din bucătărie la zgomotul lor, văzui cum bunicul, apucîndu-se de o ureche cu degetele fripte, sărea caraghios și țipa:

— Cine a făcut-o, busurmanilor¹⁾?

Unchiul Mihail, aplecîndu-se deasupra mesei, împingea degetarul cu un deget și sufla pe el; maestrul cosea liniștit; umbrele dansau pe chelia lui enormă. Alergă unchiul Iacov și, ascunzîndu-se după colțul sobei, rîdea acolo încetișor; bunica freca cu răzătoarea niște cartofi cruzi.

— Iașca lui Iacov a făcut-o! — zise dendată unchiul Mihail.

— Minți! — strigă Iacov, sărind de după sobă.

Iar undeva într'un colț fiul lui plîngea și striga:

— Papa, nu-l crede! El m'a învățat!

Unchiul începură să se înjure, iar bunicul se linișți deodată, puse la deget cartofă rasă și plecă tăcut, luîndu-mă și pe mine.

Toți ziceau: e de vină unchiul Mihail. La ciaiul întrebai firește, dacă au să-l bată.

— Ar trebui, — bombăni bunicul, aruncîndu-mi o privire piezișă.

1) Busurman=turc, om nelegiuit (N. tr.).

Unchiul Mihail, lovind cu pumnul în masă, strigă mamei:

— Varvaro, astînpără-ți cățelul, că-i sucesc gîtul!

Mama răspunse:

— Incearcă, atinge-l...

Și toți tăcură.

Mama știa, nu știu cum, să rostească vorbe scurte, prin care respingea parcă pe oameni dela ea, îi zvîrlea, și oamenii eșeau micșorați.

Pentru mine era limpede, că toți se tem de mama; chiar bunicul vorbea cu ea altfel decît cu alții, mai încet. Asta îmi plăcea, și cu mîndrie mă făleam față de veri:

— Mama mea e cea mai puternică!

Nu răspundeau.

Dar ceia ce se întîmplă, Sîmbătă, schimbă raporturile mele cu mama...

* * *

Pînă Sîmbătă apucaii să greșesc și eu. Mă preocupa mult, cît de ușor schimbă cei mari culorile stofelor: iau una galbenă, o moaie într'o apă neagră, și stofa devine albastră-închisă, sau „indigo“; moaie puțin o stofă sură în niște apă roșiatică, și stofa se face roșie-„bordo“. Simplu, dar greu de înțeles.

Imi veni gustul să boiesc și eu ceva și spusei despre asta lui Sașa, fiul unchiului Iacov, băiat serios. Sașa era întotdeauna bine văzut de cei mari, amabil cu toți, gata să servească oricînd și pe oricine. Cei mari îl lăudau pentru ascultare, pentru cumințenie, dar bunicul se uita la Sașa chiondorîs și zicea:

— Ce prefăcut!

Slăbuț, negricios, cu ochi zgîiți de rac, Sașa lui Iacov vorbea grăbit, în șoaptă, încîndu-se cu cuvintele și întotdeauna se uita misterios în juru-i,

gata parcă să fugă undeva, să se ascundă. Pupilele-i căprii erau nemișcate; dar cînd se înviora, îi tremurau împreună cu albul ochilor.

Nu-mi plăcea. Mult mai mult îmi plăcea ștersul, greoiul și lenevosul Sașa al unchiului Mihail, un băiat potolit, cu ochi triști și un zimbet plăcut, sămănînd mult cu mumă-sa. Avea niște dinți urîți care-i eșeau afară și în partea de sus formau două rînduri. Era preocupat de lucrul ăsta și mereu ținea degetele în gură; clătînd și căutînd să zmulgă dinții din rîndul de sus, cu supunere permitea să-i pipăie oricine. Dar nu găseam în el nimic mai interesant. În casa bîcsită de oameni îi plăcea să stea prin unghere întunecoase, iar seara lîngă fereastră. Cu dînsul te simțai bine să taci: să șezi lîngă fereastră, lipindu-te strîns de dînsul, și să taci cîte un cîas întreg, privind cum se agită ciorile sub cerul înroșit al serii, pe lîngă cupolele aurite ale bisericii Adormirii, cum se aruncă departe în sus, se lasă în jos și, acoperînd deodată cerul stîns cu o rețea neagră, dispar, nu știu unde, lăsînd după dinsele un pustiu. Cînd privești lucrurile astea, nu-ți mai vine să vorbești despre nimic; o amorțeală plăcută îți coprinde pieptul.

Iar Sașa lui Iacov putea vorbi despre toate și solid, ca unul mare. Aflînd că vreau să mă ocup cu meseria de boiangiu, mă sfătui să iau din dulap o față de masă, de sărbătoare, și să boiesc în albastru.

— Albul totdeauna se boiește mai ușor, asta o știu! — zise foarte serios.

Scosei o față grea de masă, alergai cu ea afară; dar abia apucaii să moi un capăt în cada cu indigo, cînd năvăli peste mine, nu știu de unde, Tîganoc, îmi zmulse stofa și, storcînd-o cu labelle lui late, strigă vărului meu, care-mi observa isprava din tindă:

— Chiamă pe băbușca mai iute!

Și, clătînînd sinistru din capu-i negru și zburlit, îmi zise:

— O să vezi ce-o să capeți pentru asta!

Alergă bunica, începu să geamă, plînse chiar, înjurîndu-mă caraghios:

— Vai, urechiatule de permeac ¹⁾! Lua-te-ar și trînti-te-ar...

Apoi începu să roage pe Țiganoc:

— Caută, Vanea, de nu spune bătrînului. Am să caut eu să tănuiesc afacerea; poate o trece cumva...

Vanea vorbea îngrijat, ștergîndu-și minile ude cu șorțul colorat:

— Mie ce-mi pasă? Eu n'am să spun; băgați de seamă, să nu vă spuie Sașutca! ²⁾

— Ii dau eu lui un gologan, — zise bunica, luîndu-mă în casă.

Sîmbătă, înainte de vecernie, cineva mă luă la bucătărie; acolo era întunec și liniște. Mi-amințesc ușa strîns închisă a tinzii și odăilor, iar în dosul ferestrelor — pîcla sură a unei seri de toamnă, zgomotul surd al ploiei.

Dinaintea gurii negre a cuptorului, pe o bancă largă, ședea Țiganoc, întunecat, de nerecunoscut. Bunicul, stînd în colț, lingă o albie de rufe, alegea dintr'o căldare cu apă, niște zmicile lungi, le măsură, împreunîndu-le, și se juca cu ele, făcîndu-le să vijie în aer. Bunica, stînd, nu știu unde, în întunec, cu zgomot trăgea tabac și bombănea:

— Se bucură... calăul...

Sașa unchiului Iacov, stînd pe un scaun în mijlocul bucătăriei, își freca ochii cu pumnii, și cu o voce străină, ca un cerșetor bătrîn, tărăgănea vorbele:

1) Nici chiar bunica nu uită că Gorchii se trage din guvernământul Perm: un motiv de ocară (N. tr.).

2) Nume diminutivo-peiorativ dela Alexandr. (N. tr.).

3) Diminutiv dela Sașa.

— Ertai-mă pentru numele lui Hristos...

În dosul scaunului copiii uachiuului Mihail, frate și soră, stăteau înlemniți, umăr în umăr.

— Te-am bătut, te ert, — zise bunicul, trecându-și prin pumnul strâns o vergea udă și lungă. Hai, scoate pantalonii...

Vorbea liniștit, și nici sunetele vocii lui, nici scârțiturile scaunului, pe care se mișca băiețașul, nici hârșciitul de picioare ale bunicăi, — nimic nu turbura neuitata liniște în semiobscuritatea bucătăriei, sub tavanul jos și afumat.

Sașa se sculă, descheie pantalonii, îi cobori pînă la genunchi și, ținându-i în mână, aplecat, poticnindu-se, veni la bancă. Numai uitîndu-te cum merge, îți făcea rău, îmi tremurau picioarele și mie.

Dar mă simții și mai rău, cînd se culcă supus pe bancă, cu fața în jos, iar Vanea, legîndu-l de bancă pe subsuori, și de gît cu un prosop lung, se aplecă deasupra lui și cu mîinile-i negre îi înhăță picioarele aproape de glezne.

— Lecsei¹⁾, — mă chemă bunicul, — vino mai aproape! Cui vorbesc, a? Uite cum se bate... Una!

Ridicînd puțin brațul, plesni cu vergeaua peste corpul gol. Sașa începu să țipe.

— Minți, — zise bunicul, — acuma nu te doare. Iaca așa, o să te doară mai tare!

Și lovi așa, încît pe trup deodată se aprinse și se umflă o dungă, iar văru-meu începu să urle prelung.

— Nu-i dulce? — întrebă bunicul, ridicînd și coborînd mîna în tact. — Nu-ți place? Asta-i pentru degetar!

Cînd ridica el mîna, la mine, în piept, totul se ridica odată cu ea; cădea mîna — cădeam și eu întreg.

Sașa țipa îngrozitor, subțire, dezgustător:

1) Inloc de Alexei (N. tr.).

— Nu mai fa-ac!... Doar despre fața de masă eu am spus... Eu doar...

Liniștit, parcă ar fi citit psaltirea, bunicul zicea:

— Pira nu-i o dezvinovățire. Pentru pîrîtor — cea dintîiu lovitură! Iată pentru fața de masă!

Bunica se aruncă spre mine și mă ridică în brațe, răcnind:

— Pe Lexei nu-l dau! Nu-l dau, fiaro!

Incepu să lovească cu piciorul în ușă, chemînd:

— Varea, Varvara!

Bunicul se repezi la ea, o trînti jos, mă înhăță și mă duse la bancă. Eu mă zbăteam în mîinile lui, îl zmulgeam de barba-i roșiatică, îi mușcai un deget. Bunicul răcnea, mă strîngea și în sfîrșit mă aruncă pe bancă, strivindu-mi fața. Țin minte răcnetu-i sălbatec:

— Leagă-l. Il omor!

Țin minte figura albă a mamei și ochii ei enormi. Alerga în jurul băncii și gema, răgușită:

— Papașa, nu, nu!... Dă-mi-l!...

* * *

Bunicul mă bătu pînă la pierderea conștiinții, și cîteva zile fui bolnav, tăvălindu-mă cu fața în jos pe așternutul larg și călduros, în odaia mică cu o singură fereastră și nestinsa candelă roșie în colț, dinaintea iconostasului cu o mulțime de icoane.

Zilele bolii fură pentru mine marile zile ale vieții. În cursul lor creșcui probabil foarte mult și simții ceva deosebit. Din acele zile îmi veni o atenție neliniștită pentru oameni, și cași cum mi-ar fi fost jupuită pielea depe inimă, aceasta deveni simțitoare pentru orice jignire și durere proprie, sau străină.

Mai întîiu de toate mă izbi cearta bunicăi cu mama; în strîmtoarea odăiei, bunica, neagră și

mare, năvălea asupra mamei, împingînd-o în colț cătră icoane, și-i șoptea printre dinți:

— Dece nu l-ai zmulș, a?

— M'am speriat.

— Atît de zdravănă! Să-ți fie rușine, Varvara! Eu is bătrînă, și nu mă tem! Rușine!

— Lasă-mă, mamă, mi-i silă...

— Nu, tu nu-l iubești, nu ți-i milă de un orfan!

Mama rosti cu o voce grea, apăsată și tare:

— Sînt și eu o orfană pe toată viața!

Apoi amîndouă au început să plîngă, șezînd în colț, pe cufăr, și mama zicea:

— Dacă n'ar fi Alexei, ași fi plecat demult. Nu pot trăi în acest iad, nu pot, mamă! Nu mai pot.

— Scumpa mea, sufletul meu!.. — șoptea bunica.

Reținui bine un lucru: mama nu-i puternică; și ea, cași toți ceilalți, se teme de bunic. Eu o împiedec de a pleca de acasă, unde ea nu mai putea trăi. Era foarte trist. Incurînd mama dispăru din casă de bună seamă. Plecă să mai stea, nu știu unde, la niște „prieteni“.

Deodată, nu știu cum, parcă ar fi căzut din pod, se arătă bunicul, se așeză pe pat, îmi pipăi capul cu mîna-i rece ca ghiata.

— Bună ziua, domnul meu... Răspunde, nu te supăra! Ei, hai!...

Grozav ași fi vrut să-l lovesc cu piciorul, dar de durere nu puteam să mă mișc. Mi se părea și mai roșcovan decît înainte. Capul i se clătina neliniștit, ochii aprinși căutau ceva pe pereți. Scoțînd din buzunar un șap de turtă dulce, două fluere de zahăr, un măr și o crenguță de stafide, le puse toate astea pe pernă, lîngă nasul meu.

— Vezi, ți-am adus cadouri!

Aplecîndu-se, mă sărută în frunte; apoi începu să vorbească încet, netezîndu-mi capul cu mîna-i mică, boită cu culoare galbănă, observată mai ales pe unghiile-i încovoiate, păsărești.

— Eu, drăguță, atunci te-am cam... Mă aprinsesem tare, mă mușcaseși, mă zgîriaseși; ei, m'am supărat și eu! Nu-i nimic, că ai suferit mai mult, — merge la socoteală. S'o știi: cînd te bate unul de ai tăi, o rudă, nu-i nici o pagubă, e spre știință! Unuia străin să nu te dai, al tău — nu-i nimic! Crezi că pe mine nu m'au bătut? Pe mine, Oleșa 1), mă băteau așa, cum tu nici în visul cel mai strașnic n'ai să vezi. Așa mă obijduiau, că plîngea, privindu-mă, poate însuși Dumnezeu. Și ce-a eșit? Un copil orfan, fiu al unei mame cerșetoare, am ajuns, uite, la locul ăsta: mai mare peste o breaslă, șef peste oameni!...

Lipindu-se de mine cu trupu-i uscățiv și subțirel, începu să povestească despre timpurile copilăriei sale, cu vorbe tari și grele, legîndu-le una de alta ușor și cu meșteșug.

Cu ochii lui verzi și aprinși, zburbindu-și vesel părul auriu și îngroșîndu-și vocea subțire, îmi trîmbița în obraz.

— Pe tine, iaca, te-a adus vaporul, te-a adus aburul, pe cînd eu în tinerețe singur, cu puterile mele tiram barja în susul Volgei. Barja pe apă, eu pe mal, desculț, prin pietrele ascuțite, prin gropi. Și tot așa dela răsăritul soarelui pînă în noapte. Soarele îți arde ceafa, capul fierbe ca un cînaun, iar tu îndoindu-te în trei, de-ți scîrție picioarele, mergi și mergi. Nu vezi nici drumul, ochii îți sînt scâlțați de sudoare, iar sufletul se jelește, lacrămile lunecă, e-eh, Oleșa, ce să mai vorbesc! Mergi, mergi, și deodată, te prăvălești din ham, cu botul la pămînt; ba ești mulțumit și cu atîta: va să zică s'a sleit toată puterea, poți să te odihnești, poți să și crăpi. Iată cum trăiam sub ochii lui Dumnezeu și mi-ostivului Iisus Hristos!... Și iaca așa am măsurat eu Volga de trei ori, — Volga — maica! Dela

1) Diminutiv dela Alexei (N. tr.)

Simbirsc la Rîbinsc, dela Saratov pînă aici, și dela Astrahan pînă la Macariev, — la bîlcu, — multe mii de verste!¹⁾. In al patrulea an am plecat ca supraveghetor, dovedind stăpînului, că nu sînt un prost!

Vorbea, și iute, ca un nour, creștea bunicul în fața mea, prefăcîndu-se dintr'un moșnegel mic și uscat, într'un om cu puteri din povești: singur duce în-contra fluviului barja enormă și sură...

Uneori sărea din pat și dînd din mîni, îmi arăta cum merg *burlacii*, înhămați în chingi, cum scot apa; cînta cu micul lui bas niște cîntece necunoscute, apoi din nou sărea tinerește pe pat și urma cu o voce și mai impunătoare, mai caldă, punîndu-mă în mirare.

— Dar în schimb, Oleșa, la opriri, la odihnă, în serile de vară, undeva la Jigulia, sau în alt loc, la poala unui deal verde, unde trînteam cîte un foc pentru fiert cașa!...¹⁾. Și cînd vreun burlac²⁾ mai necăjit începea un cîntec din inimă, și cînd începea apoi toată artelea³⁾, — parcă-ți trecea un foc prin vine, și parcă toată Volga mergea mai iute, parcă s'a ridicat ca un cal pînă în nouri! Și tot amarul — ca praful pe vînt! Pînă la atîta te luai cu cîntecele, de fugea și cașa din cazan. Aici trebuia să pocnești pe bucătar cu polonicul peste cap: cîntă cît vrei, dar nu uita treaba!

De mai multe ori se arătase cineva în ușă, îl chema, dar eu îl rugam:

— Nu pleca!

1) O verstă = 1100 metre (N. tr.).

2) Mîncare din boabe mărunte, de obicei de hrișcă, fiartă, apoi prăjită cu vre-o grăsime.

3) „Burlacii“ au fost o clasă specială de oameni, care tărau pe vremuri, barje și alte vase mai mari, în contra apei, mergând pe mal.

4) Străvechea formă cooperativă rusă, cu personal cu tot, păstrată pînă azi (N. tr.).

El, rîzind, căuta să scape de oameni.

— Mai așteptați...

Povesti pînă în seară, iar cînd plecă, luîndu-și cu dragoste seara bună, înțelegi că bunicul nu-i om rău, nici grozav. Imi venea greu, pînă la lacrimi, să-mi aduc aminte că tocmai el mă bătuse, dar nici să uit nu puteam.

Vizita bunicului deschise larg ușa pentru toți, și de dimineată pînă în seară cineva ședea la patul meu, căutînd în tot chipul să mă distreze. Mi-aduc aminte că asta nu totdeauna mă înveselea, nici nu mă distra. Mai des decît alții venea pela mine bună, dormea chiar în același pat cu mine; dar adevărata impresie a acestor zile mi-o lăasă Țiganoc. Pătrat, cu pieptul larg, cu un enorm cap buclat, se arătă înspre o seară îmbrăcat ca de sărbătoare, într'o cămașă de mătăasă aurie, pantaloni de pluș și cizme cu scîrț, încrețite ca armonica. Ii strălucea părul depe cap, îi scinteiau ochii sășii și veseli sub sprîncenele dese, și dinții albi, subț dunga subțire și neagră a mustăților tinere; strălucea cămașa, reflectînd molatec lumina roșie a candelii nestinse.

— Ia privește, — zise, rîdicînd o mîneacă a cămășii și arătîndu-mi brațul gol pînă la cot, acoperit de cicatrice roșii, — uite cum s'a umflat! Ba a fost și mai rău, s'a vindecat mult! Auzi? Cînd a început bunicul să se înfurie, și văd că are să te dea gata, am început să pun mîna subț loviturii; tot așteptam: se rupe, zic, vergeaua, pleacă bunicul după o alta, iar pe tine te zmulge bunica, ori mama! Nu, varga nu s'a rupt, e mlădioasă, muiată! Dar tot ai căpătat mai puține, — vezi cu cit? Eu, dragă, îs hoț!...

Rîse cu rîsu-i mătăsos și simpatic, uitîndu-se din nou la mîna umflată, și adăugă rîzînd:

— Mă coprinsese atita milă de tine, de simțeam că mi s'a oprit ceva în gît. Ingrozitor!... Și el își trăgea...

Sforăind ca un cal, mătăhăind din cap, începu să înşire, nu ştiu ce, despre afacerile lui. Il simţii deodată scump şi simplu ca un copil.

Ii zisei că-l iubesc foarte mult. Cu o simplitate neuitată îmi răspunse:

— D'apoi doar şi eu te iubesc, — de aceea am primit durerea: pentru iubire. Mă puneam eu pentru altul? Atîta rău...

Apoi începu să mă înveţe încetîşor, uitîndu-se des spre uşă.

— Cînd te-or bate a doua oară cu vergi, caută de nu te strîngi, nu-ţi ghemui trupul: auzi? Te doare de două ori mai tare, cînd îţi strîngi trupul: lasă-l slobod, să fie moale; stă ca o piftie! Şi nu te umfla, suflă cît poţi, ţipă cît te-o lua gura, e bine aşa, nu uita.

Il întrebai:

— Oare au să mă mai bată încă?

— D'apoi! — răspunse liniştit. — Se înţelege c'au să te bată. Pe tine au să te bată, cred, des...

— Pentru ce?

— Găseşte el, bunicul...

Şi din nou începu să mă înveţe, îngrijat.

— Dacă bate drept, dacă lasă varga să cadă de sus, atunci stai liniştit, moale; dar dacă bate cu tragere: te-a lovit şi trage varga, ca să ridice pielea, —atunci suceşte trupul după dînsul, după vargă, înţelegi? E mai uşor!

Făcînd din ochii întunecoşi şi săşii, adăugă:

La treaba asta eu îs mai deştept şi decît cvar-talній¹⁾, din pielea mea, dragă, poţi să faci şi mănuşî!

Mă uitam la faţa lui veselă şi-mi aduceam aminte de povestea despre Ivan Tarevici¹⁾ şi Ivanuşca cel Prost²⁾.

1) Grad poliţienesc, analog cu epistatul nostru depe vremuri (N. trad.).

2) Ceva analog cu Făt-Frumos dela noi.

3) Tip cunoscut şi în poveştile noastre.

III.

După ce mă însănătoșii, înțelesei clar că Țiganoc ocupă în casă un loc deosebit: bunicul striga la el mai rar și mai puțin mînios decît la fiii săi, iar pe dîndos vorbea despre el, închizînd din ochi și clătinînd din cap:

— Are niște mîni de aur Ivancu ăsta, bată-l norocul! Țineți minte vorba mea: are să ajungă departe.

Unchii se purtau și ei cu Țiganoc cu bunăvoință și prietenie, și niciodată nu „glumeau“ cu el ca cu Grigorii, maistrul, căruia aproape în fiecare seară îi născoceau vre-o pacoste, vre-o răutate: ba îi înfierbîntă în foc mînerul foarfecilor, ba înfig în scaunul lui vre-un cuiu cu vîrfurile în sus, ba îi pun la îndămină, știindu-l aproape orb, bucăți de stofe diferite: el le coasă la un loc, iar bunicul îl ocărăște pentru asta...

Odată, pe cînd dormea după masă, în bucătărie, pe polate³⁾, îi boiră fața cu fucsină, și mult timp omul umblă caraghios, fioros: din barba cărunță privesc două pete rotunde și turburi, de ochelari; trist și abătut îi atîrnă nasul lung și stacojiu, ca o limbă. Erau nesecați în asemenea născociri, dar maistrul pe toate le îndura în tăcere, numai hrechea încetișor și, înainte de a atinge fierul de călcat, foarfecile, degetarul, își uda bine degetele cu scui-păt. Lucrul ăsta ajunse o deprindere: chiar la masă, înainte de a pune mîna pe lingură, sau furculiță, maistrul își uda degetele, stîrnind rîsul copiilor. Cînd îl durea, se arăta un val de încrețituri pe fața lui lată, îi luneca ciudat pe frunte, ridicîndu-i sprîncenele, și pierrea, nu știu unde, pe țeasta goală.

1) Un pat lung, pe care se pot culca deacurmezișul mai multe persoane, și atârnat uneori sus, tocmai sub tavan. (N. tr.)

Nu-mi aduc aminte cum privea bunicul aceste distracții ale fiilor săi, dar bunica îi amenința cu pumnul și striga:

— Ce mutre nerușinate, ce răutate!...

Dar și despre Țiganoc, pe din dos, unchii vorbeau cu răutate, în rîs, defaimau lucrarea lui, îl făceau hoț și lenes.

Intrebai odată pe bunica, dece.

— D'apoi vezi tu: amîndoi ar vroi să-l ia pe Vanușa¹⁾ la ei, cînd or avea atelierele lor, și acuma îl latră: că-i lucrător slab! Mint, umblă cu șiretenii. Ba se tem că Vanușa n'are să meargă cu ei, ci rămîne la bunic, iar bunicul e un om hursuz, poate să înceapă cu Ivancu un al treilea atelier, și unchilor nu le vine la socoteală. Ai înțeles?

Rîse încetîșor:

— Umblă cu înșelăciuni, de-și rîde Dumnezeu de ei! Bunicul, se înțelege, vede șireteniile astea și înadins întărită pe Iașca³⁾ și pe Mișca⁴⁾. „Am să cumpăr, zice, lui Ivan chitanță de recrut, ca să nu-l ia în oaste, îmi trebuie, zice, și mie“. Și ei se supără, n'ar vrea, și li-i milă de bani: chitanța e scumpă!

Acuma, din nou stăteam cu bunică-mea ca la vapor, și în fiecare seară, înainte de a adormi, bunica îmi spunea povești, sau îmi povestea despre viața ei, tot un fel de poveste... Iar despre viața de afaceri a familiei, despre împărțirea între copii, despre cumpărarea de către bunic a unei alte case, vorbea zîbind, în glumă, ca o străină, pe departe, nu știu cum, ca o vecină, nu ca o a doua persoană din casă, după rang.

Aflai că Țiganoc e copil găsit; l-au ridicat, la începutul unei primăveri, într'o noapte ploioasă, de pe o bancă, de lingă casă.

1) Diminutiv dela Ivan, sau Vanea. (N. tr.)

2) Diminutiv peiorativ tot dela Ivan (N. tr.)

3) Diminutiv-peiorativ dela Iacov. (N. tr.)

4) Diminutiv-peiorativ dela Mihail.

— Stă îmbodolit într'un suman, — povestea bunica, îngîndurată și misterioasă, — deabia mai piuie, înghețat.

— Dar de ce se aruncă copiii?

— N'are mama lapte, n'are cu ce-l hrăni; dar află că undeva nu de mult s'a născut un copil și a murit, și-l lăsă acolo pe al ei.

După ce mai tace, scărpinîndu-se în cap, urmează oftînd, privind în tavan:

— Tot din sărăcie, Oleșa: se întîmplă așa sărăcie, cum nu-ți pot spune. Și se socoate că o fată nemăritată n'are voie să nască: cică-i rușine! Bunicul era să ducă pe Vaniușa la poliție, dar l-am oprit eu: să-l lăsăm, zic, la noi; Dumnezeu ni l-a trimis, zic, în locul celor morți. Că doar eu am născut optsprezece; de trăiau toți, eșea o stradă întregă, optsprezece case! Că eu am fost căsătorită la paisprezece ani, iar la cincisprezece am și născut. Dar i-a plăcut lui Dumnezeu sîngele meu: mi i-a tot luat, și-a luat copilașii la îngeri! Mi-i și milă, mă și bucur.

Stînd pe marginea patului numai în cămașă, învăluită în păru-i negru, enormă și ciufulită, bunica sămăna cu o ursoaică, pe care o adusese de curînd în curte, din pădure, un mujic din Serhaci. Făcîndu-și semnul crucii pe pieptu-i alb și curat ca zăpada, rîde încet, legănîndu-se din tot trupul.

— Ce-a fost mai bun, și l-a luat pentru El, ce-a fost mai rău, mi-a fost lăsat mie. M'am bucurat mult, găsind pe Ivancu, — țin mult la voi, la cei mici! Și așa, l-am luat, l-am botezat, și acuma trăiește. E bun. La început îi ziceam Cărăbuș, — bîziiă ciudat, întocmai ca un cărăbuș: se tîrăște și bîziiie prin toate odăile. Să-l iubești, e un suflăt bun!

Țineam și eu la Ivan și mă miram de el, nespus!

Sîmbetele, cînd bunicul, — după ce bătea cu vergi copiii, care greșiseră în timpul săptămîinii, —

pleca la vecernie, în bucătărie începea o viață de nedescris. Țiganoc aduna de după sobă prusaci negri, îndată le făcea hamuri de ață, meșterea din hîrtie o sanie, și pe masa bine frecată și curată, treceau încolo și înoace patru fugari negri ca pana corbului, iar Ivan, îndreptîndu-le mersul cu un bețișor, striga:

— Au plecat după Vlădica!

Lipea de spatele unui prusac o hîrtiuță mică, îl gonia după sanie și explica:

— Au uitat sacul. Aleargă un călugăr, îl aduce!

Lega cu o ață picioarele gîndacului; insecta se tîra, lovindu-se cu capul, iar Vanea striga, bătînd din palme:

— Cîntărețul pleacă din cîrciumă la vecernie!

Ne mai arăta niște șoareci, care sub comanda lui stăteau și umblau pe picioarele dindărăt, tîrînd după ei cozile lungi, clipind caraghios din mărgelile negre și iuți ale ochilor.

Cu șoarecii se purta cu băgare de seamă, îi lua în sîn, îi hrănea din gură cu zahăr, îi săruta și zicea cu convingere:

— Șoarecele e un locuitor cuminte, blînd; domovoiul¹⁾ ține la șoareci foarte mult! Cine hrănește șoarecii, se bucură de dragostea lui moș-domoviu!

Știa să facă boscării cu cărți, cu bani, striga mai tare decît toți copiii și nu se deosebea de ei aproape prin nimic. Odată copiii, jucînd cu el cărțile, îl lăsară „prost“ de cîteva ori dearîndul, și Țiganoc se măhni foarte, își umflă buzele de supărare și părăsi jocul. Mi se plîngea mai apoi, sforînd din nas:

— Știu eu, s'au înțeles! Își făceau semne din ochi, își băgau cărțile pe subt masă. Asta-i joc? Șarlatanii știu și eu să fac...

1) Spiritul protector al casei, analog până la un punct cu strigoii (N. tr.).

Avea nouăsprezece ani și era mai mare decît noi
tuspătru împreună luați.

Mai ales îl țin minte în serile de sărbătoare, cînd
bunicul și unchiul Mihail plecau pela prieteni. În
bucătărie se arăta unchiul Iacov, cu părul creț și
încurcat și cu ghitara, iar bunica făcea cîiau cu o
mulțime de gustări și cu rachiu într'o sticlă verde,
cu flori roșii, cu meșteșug turnate pe fund. Ca o
sfârlează se învîrtea Țiganoc, îmbrăcat de sărbă-
toare. Incet, într'o coastă, intra maestrul, sclipind
din geamurile întunecate ale ochelarilor. Venea
dădaca Evghenia, ciupită de vărsat, cu mutra sta-
cojie și pîntecoasă ca un ulcior, cu ochi șireți și o
voce de trîmbiță. Uneori asista părosul cîntăreț dela
biserica Adormirii și încă niște oameni întunecați
și vîscoși, asemănători cu știuca și cu nalimul.

Toți beau mult, mîncău oftînd din greu. Co-
piilor li se dădeau cadouri, cîte un pătărel de li-
cheur dulce, și cu încetul începea o veselie aprinsă
și ciudată, care coprîdea pe toți.

Unchiul Iacov își acorda ghitara cu o grijă de
înamorat și, după ce o acorda, rostea întotdeauna
aceleași cuvinte:

— Ei, acuma încep!

După ce scutura din bucle, se apleca deasupra
ghitarei, lungind gîtul ca o gîscă; fața-i rotundă și
fără griji devenea somnoroasă; privirea vioaie și
schimbată se înbrobodea cu o piclă groasă. Incețșor,
pișcînd ușor coardele, începea să cînte ceva care,
fără voie-ți, te ridica în picioare.

Muzica lui cerea o tăcere încordată; ca un pîriu
grăbit venea aceasta de undeva, de departe, pă-
trunde prin dușamele și pereți, și, turburînd inima,
năștea un simțimînt neînțeles, plin de tristeță și ne-
liniște. Ascultînd-o, și se făcea milă de toți și de
ține însuși; cei mari păreau tot mici, și toți stă-
teau nemișcați, pierzîndu-se într'o tăcere îngîndu-
rată.

Mai ales Sașa lui Mihail asculta cu o atenție deosebită, mereu se trăgea spre unchiu-său, se uita la gitară cu gura căscată, și din gură i-se scurgeau balele. Uneori uita de sine pînă la atîta, încît cădea depe scaun, lovindu-se cu mînilor de dușamele; și dacă i se întîmpla așa ceva, apoi așa rămînea, cu privirea holbată și întristată.

Și toți rămîneau împietriți, vrăjiți; numai samovarul cînta încetîșor, fără să împiedece plînsul ghitarei. Două păturate ale ferestrelor mici privesc în întunecul nopții de toamnă, din cînd în cînd cineva lovește încet în geamuri. Pe masă se clatină focurile galbene ale celor două lumînări de său, ascuțite ca niște lănci.

Unchiul Iacov întepeneste tot mai mult; parcă ar fi dormind adînc, cu dinții strînși; numai mînele lui trăiesc o viață aparte; degetele îndoite ale dreptei tremură neobservate pe scîndura întunecată a rezonanței, parcă ar filfii o pasere și s'ar zbate; degetele stingii, cu o iuțea de nedescris, aleargă pe mînerul ghitarei.

După ce bea, unchiul Iacov aproape întotdeauna cînta printre dinți, cu o voce șuerătoare și neplăcută, un cîntec nesfirșit:

De ar fi Iacov un cînc,
Ar urla de dimineață pînă în seară.

Ah, cît mi-i de urît!

Ah, cît sînt de trist!

Pe stradă pășește o călugăriță,

Pe zaplaz stă o cioară.

Ah, mi-i urît!

După sobă țirite un greer,

Prusacii sînt îngrijorați.

Ah, mi-i urît!

Eu nu puteam suferi cîntecul ăsta, iar cînd unchiul începea să cînte despre cerșetori, plîngeam cu hohote, stăpînit de o durere nesuferită.

Țiganoc asculta muzica cu aceeași atenție, cași ceilalți, cu degetele-i înfipte în coama-i neagră, cu ochii spre ungher, moțând. Uneori strigă deodată tînguior:

— Ah, să am eu voce, cum ași mai cînta, Doamne!

Bunica zicea oftînd:

— Destul, Iașa, ne sfișii inima! Și tu, Vaniutca, dece n'ai juca puțin?

Rugămintea ei era îndeplinită nu totdeauna și nu îndată, dar se întîmpla că muzicantul apăsă deodată, pentru o clipă, cu palma pe coarde, apoi, strîngînd pumnul, arunca parcă pe dușamele cu putere ceva nevăzut, fără sunet și striga cu un ton însuflețit, un ton de nepăsare și voinicie:

— Ios tristetea și mîhnirea! Vanca, ia-ți locul!

După ce-și inspecta hainele, scoțindu-și cămașa galbenă, Țăgănoc, pășind cu băgare de seamă, ca pe niște cuie, ieșea în mijlocul bucătăriei; obrazii lui negricioși se înviorau. Zîbind sfios, flăcăul ruga:

— Dar mai des, Iacov Vasilievici!

Turbată răsuna ghitara, tocurile băteau des și iute, pe masă și în dulap zăngăneau vasele, iar în mijlocul bucătăriei ca focul pălălăia Țiganoc, plana ca un șoim, cu brațele întinse ca aripele, mișcînd neobservat picioarele. Chiuind căzăcește se lăsa jos și se zbătea ca un puhoer aurit, luminînd totul din juru-i cu strălucirea mătasei; iar mătasa, tresărind și ondulînd, ardea parcă și se topea.

Țiganoc juca neobosit, uitînd totul, și dacă i-ai fi deschis larg ușa, ar fi plecat poate jucînd așa, pe stradă, prin tîrg, fără să știe încotro...

— Taie deacurmezișul! — striga unchiul Iacov, bătînd cu piciorul în tact. Și șuera pătrunzător și, cu vocea întăritată, rostea strigări:

O-oh, maică! De nu mi-ar fi milă de opinci,
Ași fugi dela femei și copiii mici!

Cei dela masă simțeau neastimpăr, strigau și ei din când în când, izbucneau, parcă ar fi stat pe cărbuni. Bărbosul maistru se lovea peste chelie și mormăia. Odată, aplecându-se spre mine și acoperindu-mi umărul cu barba-i moale, îmi zise drept în ureche, ca unuia mare:

— Să fie aici tată-tău, dragă Lecsei Macsimăci¹⁾, altfel de joc ar fi aprins. Vesel mujic mai era, om de petrecere! Il ții minte?

— Nu.

— Ehe! El și cu bunica... Așteaptă...

Se ridică în picioare, înalt, gîrbovit, sămănînd cu un sfînt, se închină bunicăi și începu s'o roage cu o voce neobișnuit de serioasă:

— Aculina Ivanovna, fă cîțiva pași! Cum pășeai cu Maxim Savateevici! Fă o bunătate!

— Ce, ce vorbești tu, dragă Grigorii Ivanovici?

— răspundea bunica, rizînd și zgribulindu-se. — Să joc eu! Să ridă lumea!

Dar toți începură s'o roage, și bunica se ridică cu o mișcare tinerească, își netezi fusta, se îndreptă, lăsînd pe spate capu-i greoiu, și porni prin bucătărie, aruncînd strigăte:

— Rideți, să fiți sănătoși! Hai, Iacove, zi!

Unchiul sări în picioare, se înțepeni, lăsă pleoapele în jos și începu mai încet. Țiganoc se opri o clipă, tresări și începu să bată mărunt, îndoînd genunchii și pornind în jurul bunicăi; iar bunica plutea lin, ca prin văzduh, privind undeva departe cu ochii întunecați. Mi se păru caraghios și pufnii. Maistrul mă amenință aspru cu degetul și toți cei mari se uitară spre mine cu muștrare.

1) Numele patronimice în *vici*, *ici*, *șiti* exprimă oarecare considerație pentru persoana numită (N. tr.).

— Nu bocăni, Ivane! — zise maistrul, zîmbind. Țiganoc se dădu supus la o parte și se așeză pe prag, iar dădaca Eughenia, umflîndu-și gușa, începu cu o voce groasă și plăcută:

Toată săptămîna pînă sîmbătă

Impleți horhote fata, —

Se obosi de muncă, —

Ah, deabia suflă!

Bunica parcă nu dansa — povestea ceva. Iat-o înaintînd ușor, îngîndurată, legănîndu-se, privind în juru-i pe subt braț, și tot trupul ei enorm șovăie nehotărît, picioarele pipăie drumul cu băgare de seamă. Se opri, sperîindu-se deodată de ceva, figura ei tresări, se întunecă, și îndată se luminează de un zîmbet bun, iubitor. Se lăsă într-o parte, cedînd parcă drumul cuiva, îndepărtînd pe cineva cu brațul. Lăsînd capul în jos, se opri, ascultînd, zîmbind tot mai vesel, — și deodată sări din loc, se învîrti ca un uragan, toată deveni mai sveltă, mai înaltă; și acuma nu-ți mai puteai lua ochii dela ea: așa de voinicește frumoasă și drăguță devenea în aceste clipe ale unei miraculoase întoarceri spre tinerețe!

Iar dădaca Eughenia duduia ca o trîmbiță:

Duminecă, dela slujbă

Pînă la miezul nopții am jucat,

Am plecat din stradă cea din urmă,

Păcat, e prea scurtă sărbătoarea!

Sfîrșind de jucat, bunica se așeză la locul ei, lîngă samovar. Toți o lăudau, iar ea îndreptîndu-și părul, zicea:

— Tăceți, n'ați văzut voi adevărate dansatoare! Iaca la noi, la Balahno, era o fată, — nu mai țin minte a cui, cum îi zicea, — apoi unii, uitîndu-se

la jocul ei, chiar plîngeau de plăcere! Te uita
la ea — sărbătoare curată, nu-ți mai trebuie ni-
mic. Eu o pizmuiam, păcătoasa de mine...

— Cîntăreții și dansatorii sînt cei dintii oameni
pe lume! — zicea cu ton grav dădaca Eughenia,
și începu să cînte ceva despre țarul David.

Unchiul Iacov, îmbrățișînd pe Țiganoc, îi zicea:

— Tu ar trebui să joci la ciainărie, — ai înne-
bunești lumea!

— Eu ași vrea să am voce! — se plîngea Ți-
ganoc. — Să-mi fi dat Dumnezeu glas, zece ani
ași fi cîntat, apoi — meargă și la mînaștire!

Toți beau rachiu, mai ales Grigorii. Turnîndu-i
pahar după pahar, bunica îl prevenea:

— Caută, Grigorii, să nu chiorăști cu totul!

— Lasă! Nu mai am nevoie de ochi, am văzut
eu totul...

Bea fără să se îmbete, dar devenea tot mai vor-
băreț și întruna îmi vorbea despre tata.

— A fost bărbat de mare inimă, dragul meu,
Maksim Savateici. Bunica ofta întărind:

— Da, un copil dumnezeesc...

Totul era grozav de interesant, totul mă ținea
într'o ciudată stare de tensiune, și din toate pă-
trundea în mine un fel de tristeță ușoară, care nu
mă obosea. Tristețea și bucuria trăiau în oameni
alături, aproape nedespărțite, înlocuind una pe alta
cu o iuțelă neașteptată, neînțeleasă.

Odată unchiul Iacov, nu prea beat, începu să-și
rupă depe el cămașa, se trăgea cu furie de bucle,
de mustățile roșii — albicioase, de nas și buza
atîrnată.

— Ce-i asta, ce-i? — urla, scăldat în lacrimi. —
La ce?

Se lovea peste obraji, peste frunte, în piept,
și plîngea cu hohot.

— Un netrebnic și un ticălos, un suflet zdrobit!

Grigorii bombănea:

— A-a! Asta-i!...

Iar bunică-mea, care nu era mai trează, îl po-
tolea, prinzîndu-i mînilor.

— Lasă, Iaşa, Dumnezeu ştie ce ne învaţă!

Cînd bea, bunica era şi mai interesantă: ochii
ei întunecaţi zîmbeau, vărsau o lumină care în-
călzea sufletele, şi zvîntîndu-şi cu batista faţa în-
fierbîntată, zicea, cîntîndu-şi cuvintele:

— Doamne, Doamne, cît de frumos e totul!
Nu, uitaţi-vă, cît e de bine!

Era strigătul inimii ei, lozinca întregii vieţi.

Pe mine strigătele şi lacrămile nepăsătorului
unchiu mă izbiră foarte mult. Întreba pe bunica,
dece plîngea, de ce se înjura şi se lovea el?

— Prea multe vrei să ştii! — răspunse bunica,
în silă, în contra obiceiului său: — mai aşteaptă,
e prea devreme să te bagi în asemenea lucruri...

Asta îmi deşteptă curiozitatea şi mai mult. Mă
dusei în atelier şi mă legai de Ivan, dar nu vru
nici el să-mi răspundă. Rîdea încetîşor, uitîndu-se
pieziş la maistru şi, gonindu-mă din atelier, strigă:

— Lasă-mă în pace, pleacă. Te bag, uite, cu
capul în cazan, te boiesc!

Maistrul, stînd dinaintea cuptorului larg şi scund,
cu trei cazane zidite în el, mesteca din cînd în
cînd cu o lopată neagră şi lungă şi, scoţînd-o,
privea cum se scurg de pe capătul ei, picături co-
lorate. Focul ardea cu vioiciune, reflectîndu-se pe
poala şortului de piele, împestrişat ca o odăjdie de
popă. În cazane bolborosea apa colorată; un abur
usturător se trăgea ca un nour des spre uşă;
prin curte bătea un vîntîşor ascuţit şi uscat.

Maistrul mă privi pe subt ochelari cu ochii
turburi şi roşii şi zise lui Ivan cu o voce grosolană:

— Lemne! Nu vezi?

Iar cînd Tiganoc eşi afară, Grigorii, aşezîndu-
se pe un sac de santal, mă trase spre el.

— Vino încoace!

Mă așeză pe genunchi și, lipindu-și barba caldă și moale de urechea mea, îmi povesti lucruri neuitate.

— Unchiul tău a bătut pe nevastă-sa pînă a omorît-o, a chinuit-o pînă la moarte și acum îl chinuie și pe el conștiința. Ai înțeles? Tu trebuie să știi tot, altfel te prăpădești!

Cu Grigorii te simți ușor, în voie, cași cu bunica, dar te apucă o frică nehotărîtă și îți se pare că pe subt ochelarii lui omul ăsta pătrunde totul.

— Cum a omorît-o? — mă lămurește, fără să se grăbească. — A omorît-o așa: se culca să doarmă cu ea, o acoperea cu plapoma peste cap și o izbea, o bătea... La ce? Cred că nu știe nici el singur.

Și fără să ție seamă de Ivan care, întorcîndu-se cu un braț de lemn, se cinchise pe vine dinaintea focului, încălzindu-și mînilor, maistrul urmează cu un ton grav:

— O bătea, poate fiindcă ea era mai cum se cade decît dînsul, și o pizmuia. Cașirinii, dragul meu, urăsc binele, îl pizmuesc, iar să-l primească nu pot, îl distrug. Intreabă, iaca, pe bunica, cum au scăpat ei de tatăl tău. Bunica are să-ți spuie totul, ea nu suferă nedreptatea, n'o înțelege. Bunica e un fel de sfîntă, cu toate că bea rachiu și trage tabac. Un fel de sfîntă fericită! Ține-te de ea tare...

Mă dădu la o parte. Eșii turburat, îngrozit. În tinda casei mă ajunse din urmă Vaniușa, mă apucă de cap și-mi șopti încetîșor:

— Să nu te temi de el, e un om bun; uită-te drept în ochii lui, îi place asta.

Totul părea ciudat și mă turbura. Eu nu cunoșteam altă viață, dar mi-aduceam aminte ca prin vis, că tatăl și mama mea nu trăiau așa: aveau altă vorbă, altfel de petreceri; umblau și ședeau întotdeauna alături, aproape unul de altul. Rîdeau serile adesea și cite mult timp; cîntau tare, sînd

lîngă fereastră; în stradă se aduna lume, uitîndu-se la ei. Fețele oamenilor, ridicate în sus, mă făceau să rîd și-mi aminteau niște farfurii murdare după masă. Aici rîd rar, și nu totdeauna înțelegi de ce rîd. Adesea strigă unul la altul, se amenință, nu știu cu ce, unul pe altul, își șoptesc tainic la ureche. Copiii îs tăcuți, nici nu-i simți; parcă ar fi lipiți de pămînt, ca praful după ploaie. Mă simt străin în casă, și întregă viața asta mă îmboldește prin zecimi de înțepături, făcîndu-mă bănuitor, silindu-mă să privesc totul cu o luare aminte încordată.

Prietenia mea cu Ivan creștea mereu. Bunica, dela răsăritul soarelui pînă noaptea tîrziu, era ocupată cu treaba prin casă, și eu aproape toată ziua mă învîrteam pe lîngă Țiganoc, care continuă să ție mîna subt vergi, cînd mă bătea bunicul, iar a doua zi, arătîndu-mi degetele umflata, mi se plîngea:

— Nu, toate astea n'au nici un rost. Ție nu ți-i mai ușor, și mie — ia te uită ici. Mai mult nu mai țin. Du-te în colo!

Și la data viitoare din nou primea durerea...

— Tu doar nu vroiai...

— Nu vroiam, dar iaca... Parcă fără să vreau...

În curînd aflai despre Țiganoc ceva, ce-mi spori interesul și dragostea pentru el.

În fiecare Vinere Țiganoc înhăma la o sanie încăpătoare pe Șarap, un cal murg, favorit al bunicăi, șiret, obraznic și mîncăcios; îmbrăca un cojocel scurt pînă la genunchi și o căciulă grea și, încingîndu-se strîns cu un brîu verde, pleca la tîrg, să cumpere provizii. Uneori nu se întorcea mult timp. Toți din casă erau neliniștiți, se apropiau de ferestre și, făcînd să se desghețe prin respirație ghiața de pe geamuri, se uitau în stradă.

— Nu vine?

— Nu!

Mai mult decît toți se frămînta bunica.

— Oh, maică, — zicea fiilor săi și bunicului, — o să pierdeți omul și o să-mi pierdeți și calul. Și cum nu vă e rușine, mutre ticăloase? Ce, sînteți voi oameni așa de săraci? O, neam de tîmpiți și hrăpareți, are să vă pedepsească Dumnezeu!

Bunicul bombănea, întunecîndu-se:

— Ei, lasă, e pentru cea din urmă dată...

Uneori Țiganoc se întorcea abia pela amiazi. Unchii, bunicul eșeau îndată în curte. După ei, trăgînd tabac cu înverșunare, ca o ursoaică se mișca bunica — totdeauna, nu știu de ce, stîngace la ora asta. Eșeau copiii, și începea descărcarea veselă a saniei, pline de porci, paseri tăiate, pește, bucăți de carne de tot felul.

— Ai cumpărat de toate, cum ți s'a spus? — întreba bunicul, pipăind încărcătura cu ochi, furișaji și ascuțiți.

— Totul, cum trebuie, — răspundea Ivan, sărind vesel prin curte, ca să se încălzească, și plesnind asurzitor din mînuși.

— Nu izbi mînușile, s'au dat bani pentru ele! — striga bătrînul cu asprime. — Rest ai adus?

— Nu.

Bunicul făcea cu pas domol ocolul saniei și zicea încet:

— Iar ai adus parcă prea mult. Ia bagă de seamă: le-i fi cumpărat fără bani... Să n'aud!...

Și pleca îndată, zbîrcindu-și fața.

Unchii se aruncau veseli la încărcătură și, cîntărind din mîni paseri, pește, măruntaie de gîscă, picioare de vițel, bucăți enorme de carne, șuerau, vorbeau tare și aprobau.

— N'ai ce zice, le-a ales bine!

Unchiul Mihail era mai ales încîntat: sărea ca pe resorturi prin prejurul carului, mirosind totul cu nasu-i de ciocănitoare, țocăind cu gust din buze, mijind dulce din ochii neastîmpărați, uscați, asemănător tatălui său, dar mai înalt ca statură, și negru

ca un tăciune. Băgînd mînile înghețate în mîneci, întreba pe Țiganoc:

— Tata cît ți-a dat?

— Cinci ruble.

— Aici ai de unsprezece. Cît ai cheltuit?

— Patru și o grivnă ¹⁾.

— Va să zică, nouă grivne le ai în buzunar. Vezi, Iacov, cum se adună banii?

Unchiul Iacov, stînd în ger numai în cămașă, rîdea încetișor, clipind din ochi spre cerul albastru și rece.

— Ai putea să ne dai cîte o sîngeapă, Vanea, — zicea alene.

Bunica dezhăma calul.

— Ce-i, copilule? Ce-i, pisoiole? Ai chef de joacă? Hai, joacă-te, făptura lui Dumnezeu.

Enormul Șarap, scuturîndu-și coama-i deasă, o zgîria pe umeri cu dinții lui albi, îi zmulgea boneta depe cap, uitîndu-se în ochii ei cu ochiu-i vesel și, scuturînd promoroaca depe pleoape, necheza încet.

— Vrei pîne?

Ii băga în gură o bucată mare de pîne sărată zdravăn, așeza subț botul lui șorțul și-l privea îngîndurată cum mănîncă.

Țiganoc, jucîndu-se și el ca un cal tînăr, alerga la ea.

— Ah, băbușca, cît e de bun calul ăsta, cît de cuminte...

— Fugi încolo, nu da din coadă... — striga bunica, lovind din picior... — Știi că în ceasurile astea eu nu te iubesc...

Bunica mă lămuri, că Țiganoc nu atît cumpără în tîrg, cît fură.

— Bunicul îi dă cinci ruble: el pentru trei cumpără și pentru zece fură, — îmi explică ea cu un ton mînios. — Ii place ticălosului să fure! A încercat

1) 10 copeici - 25 bani (N. tr.).

odată — i-a eșit bine; au rîs și cei de acasă, l-au lăudat pentru reușită. De-atunci și-a luat tîlhăria în obicei. Bătrînul a îndurat destul amar și sărăcie din tinerețe, dar numai la bătrînețe a ajuns lacom; acuma banii îi sînt mai scumpi ca copiii lui. Ii place să capete pe degeaba. Iacov și cu Mihail...

Făcînd din mîină, tăcu un minut, apoi, privind în tabachiera deschisă, adăugă:

— Aici, Lenea, lucrurile sînt o adevărată horbotă; dar le-a împletit o babă chioară, — cine are să le mai discurse? Au să-l prindă într'o zi cu tîlhăria și au să-l bată pînă la moarte...

Și după ce mai tăcu, adăugă încetișor:

— Eh, drepturi avem noi multe, dreptate n'avem.

A doua zi începui să rog pe Ivan să nu mai fure:

— C'au să te bată pînă la moarte...

— Nu mă ajung, — scap: sînt sprinten, calul e iute! — zise rîzînd, dar îndată se măhni și se întunecă. — Și doar știu: să furi e urît și primejdios. Eu numai așa, de urît. Nici bani n'adun; unchii tăi într'o săptămîină mi-i scot pe toți. Nu-mi pare rău, luați! Eu sînt sătul.

Mă luă deodată de mîină, mi-o scutură încetișor.

— Ești ușor, subțire, dar oasele sînt tari, ai să fii puternic. Știi ce: învață-te a cînta din ghtară, roagă pe unchiul Iacov, zău! Ești încă mic, păcat! Ești mic, dar îndrăcit. Pe bunic nu-l iubești?

— Nu știu.

— Eu dintre Cașirini nu iubesc pe nimeni, afară de bunică, iubească-i dracu!

— Dar pe mine?

— Tu nu ești Cașirin, tu ești Peșcov; alt sînge, alt neam...

Și, strîngîndu-mă deodată cu putere, aproape gemu:

— Ah, să am eu voce de cîntat, Doamne! Ași fi aprins lumea! Du-te, drăguță, trebuie să lucrez.

Mă lăsă jos, își turnă în gură o mină de cuișe mărunte și începu să întindă și să fixeze pe o scîndură mare, pătrată, o bucată de stofă neagră și udă. A pierit încurînd.

S'a întîmplat așa: afară, lîngă poartă, stătea rezămată de zaplaz, o cruce mare, cu partea de jos groasă și noduroasă. Zăcea acolo demult.. O observasem din prima zi a vieții mele în casa asta. Pe atunci era mai nouă și mai galbenă, dar pe timpul toamnei subt ploii se înegrise mult. Răspîndea un miros amar de stejar putred, și în curtea îngustă și murdară ocupa un loc de prisos.

O cumpărase unchiul Iacov, ca s'o puie la mormîntul neveste-și, și dăduse făgăduință că va duce crucea asta pe umerii lui pînă la cimitir, peste un an după moartea ei.

Sorocul ăsta sosi Sîmbătă, la începutul ernei. Era ger și bătea vînt, depe acoperișuri se împrăștia zăpada. Toți din casă eșiră în curte; bunicul și bunica cu trei nepoți plecaseră mai dinainte la cimitir, ca să slujească o panachidă. Pe mine mă lăsaseră acasă drept pedeapsă, nu știu pentru ce păcate.

Unchii, în cojocile negre la fel, ridicară crucea depe pămînt și se așezară cu umerii subt aripi; Grigorii și încă nu știu ce fel de necunoscuți, ridicară cu greutate partea de jos a crucii și o puseră pe umărul larg al lui Țiganoc. Flăcăul șovăi, crăcănînd picioarele.

— Oare ai să poți? — întrebă Grigorii.

— Nu știu. Parcă ar fi prea grea...

Unchiul Mihail strigă mînios:

— Să-ți fie rușine, Vanea, noi amîndoi sîntem mai subțiri decît tine...

Dar Grigorii, deschizînd poarta, sfătui pe Ivan cu voce severă:

— Caută, nu te sili peste puteri! Hai, cu Dumnezeu!

— Dobitoc chel! — strigă unchiul Mihail din stradă.

Toți cîți erau în curte, începură să rîdă, să vorbească tare, parcă le-ar fi părut bine că crucea a fost scoasă.

Grigorii Ivanovici, ducîndu-mă de mîină în atelier, zicea:

— Azi bunicul poate nu te mai bate, e așa de vesel...

În atelier, așezîndu-mă pe un morman de lînă, pregătită pentru boit, și îmbodolindu-mă cu grijă pînă în umeri, bătrînul mirosea din cînd în cînd aburul ridicat deasupra cazanelor și zicea îngîndurat:

— Eu, dragă, cunosc pe bunic de treizeci și șapte de ani, l-am văzut dela începutul afecerei asteia și-l privesc și la sfîrșit. Noi eram mari prieteni; afacerea asta am început-o, am născocit-o împreună. El, bunică-tău, e om deștept! Și iată-l așezat stăpîn; eu nu m'am priceput... Dumnezeu însă e mai deștept decît noi toți: El numai a zimbit, și cel mai deștept om — numai clipește ca un dobitoc! Tu încă nu înțelegi, nici ce se vorbește, nici ce se face, dar va trebui să înțelegi totul. Viața de orfan e grea. Tatăl tău, Maxim Savateici era om, nu glumă, înțelegea orice; de aceea bunicul nici nu-l iubea, nu vroia să știe...

Mi-era plăcut să ascult niște vorbe bune, privind cum joacă în cuptor focul roșu și auriu, cum se ridică deasupra cazanelor nouri de abur alb ca laptele, așezîndu-se ca o brumă sură pe scîndurile acoperișului povîrnit: prin crăpăturile lui destrămate se văd panglici albastre de cer. Vîntul se mai potoli, de undeva luminează soarele, toată curtea e presărată ca de un praf de sticlă; pe stradă scîrție tălpile unei sănii, un fum albastru se ridică din coșuri, umbre ușoare lunecă pe zăpadă, povestind parcă și ele ceva.

Grigorii, lung, osos, bărbos, fără căciulă, cu urechi mari, ca un vrăjitor bun, mestecă boiaua clo-cotitoare și mă tot povățuiește:

— Privește pe toți drept în ochi; s'a aruncat un cîne asupra ta — și pe cîne tot așa: te lasă în pace...

Ochelarii grei i-au lăsat urme pe rădăcina nasului, al cărui vîrf e injectat de un sînge vînat și seamănă cu al bunicăi.

— Ia stai! — rosti deodată, ascultînd, apoi închise cu piciorul ușcioara cuptorului și plecă, sărînd prin curte. Mă luai și eu după el.

În mijlocul bucătăriei, jos, pe dușamele, zăcea Țiganoc cu fața în sus. Niște largi bande de lumină din ferestre îi cădeau, una pe cap, pe piept, alta pe picioare. Fruntea lui lucea straniu; sprîncenele s'au ridicat sus; ochii sășii priveau fix în tavanul negru; buzele întunecate, tresărînd, scoteau clăbuci roșii, din colțurile gurii; pe obraji, pe gît și pe dușamele se prelingea sîngele, care se scurgea apoi în șiroaie groase pe subt spinare. Picioarele lui Ivan s'au întins, vlăguite, și se cunoștea că pantalonii îi sînt uzi de sînge și s'au lipit bine de dușamelele lucioase, frecate bine cu rugumătură. Șiroaiele de sînge tăiau bandele de lumină și se trăgeau spre prag, foarte dezlușite.

Țiganoc nu se clintea; numai degetele mînilor întinse dealungul trupului, se mișcau zgîriînd dușamelele; unghiile înroșite străluceau în soare.

Dădaca Evghenia, cinchită jos, băga în mîna lui Ivan o lumîinare subțire. Ivan n'o ținea, lumînarea cădea, și mucul ei mic se îneca în sînge. Ridicînd lumînarea, dădaca o ștergea cu un colț al șorțului și din nou încerca s'o întărească între degetele neastîmpărate. În bucătărie plutea o șoptă, care mă împingea depe prag ca un vînt. Dar eu mă țineam tare de mînerul ușii.

— S'a poticnit, — povestea unchiul Iacov cu o voce stinsă, tresărind și sucind mereu capul. Toată ființa lui era sură, mototolită; ochii îi erau spălăciți și clipeau mereu.

— Căzu și fu strivit, — l-a lovit în spinare. Ne-ar fi schilodit și pe noi, dar am lăsat-o să cadă la timp

— Voi l-ați strivit, — zise Grigorii cu o voce înfundată.

— Ei, așa...

— Voi!

Sîngele curgea mereu, lîngă prag se adunase acuma o băltoacă întreagă, care se întunecase, și parcă se ridica în sus, scoțînd o spumă trandafirie, Țiganoc gemea ca în vis și se topea, se lățea tot mai mult, lipindu-se de dușamele, intrînd în ele.

— Mihail a plecat în goană la biserică după tata, — șoptea Iacov, eu l-am urcat într'o birjă, și — iute încoace... Bine că nu m'am așezat eu subt soclu, că atuncci... uite...

Dădaca întări din nou lumînarea în mîna lui Țiganoc; îl pica pe palmă cu ceară și cu lacrimi.

Grigorii rosti tare și grosolan:

— Dar lipește-o lîngă cap, pe dușamea, ciuvașo!¹⁾.

— Așa-i.

— Ia-i căciula!

Dădaca îi luă căciula; ceafa lui Ivan se izbi cu un sunet surd. Acuma capul era întors într'o parte, și sîngele curgea mai îmbielșugat, dar numai dintr'o parte a gurii. Asta ținu înfiorător de mult. Eu la început tot credeam că Țiganoc se va odihni, se va scula, se va așeza pe dușamea, și, scuipînd, va zice:

— F-fu, ce căldură!...

Așa făcea, cînd se trezea duminicile, după masă.

1) Basinelul oriental al Volgei e plin de neamuri streine: tătari, mordvini, ceremiși, ciuvași, etc., care uneori servesc ca termeni de înjurătură (N. tr.).

Dar Țiganoc nu se scula, mereu se topea. Soarele se îndepărtase de el, bandele luminoase se scurtaşeră și atingeau numai părțile de jos ale ferestrei. Toată ființa lui se întunecă, nu mai mișca din degete, și spuma dela gură dispăruse. Lîngă creștetul capului și pe lîngă urechi stăteau acuma trei lumînări, care clătinau din luminile aurii, luminînd părul lui vilvoi, negru pînă la vinețea. Pe obrajii întunecați lunecau umbre galbene; se lumina vîrfurile nasului ascuțit și dinții trandafirii. Dădaca stătea în genunchi și plîngea în șoaptă.

— Porumbelul, șoimulețul mamei...

Era urît și frig. Eu mă băgai subț masă și mă ascunsei acolo. Apoi în bucătărie năvăli greoiu bunicul, îmbrăcat într'o blană de enot, bunica în palton cu cozi pe guler; apoi unchiul Mihail, copiii și mulți oamenni străini.

Aruncînd blana jos, bunicul începu să strige:

— Nemernicilor, ce flăcău ați prăpădit voi! Numai peste vro cinci ani ăsta n'ar fi avut preț!

Imbrăcămintea, care se tot îngrămădea jos, mă împiedeca de a vedea pe Țiganoc. Eșii și nemerii în picioarele bunicului. Mă aruncă într'o parte, amenințînd pe unchi cu pumnul mic și roșu:

— Lupi!

Și se așeză pe bancă, rezămîndu-se de ea cu minile, suspinînd, cu ochii uscați, vorbind cu o voce scîrțiiitoare:

— Știu eu, vă stătea aici, în gît... Eh, Vanușecica... prostule!... Ce să-i faci, a? Ce să-i faci, zic? „Caii streini, hățurile putrede“. Mamă, ne-a urît Dumnezeu anii ăștia din urmă, da? Da, mamă?

Răvărșindu-se pe jos, bunica pipăia cu minile fața, capul, pieptul lui Ivan, îi sufla în ochi, îl lua de mîni, i le frămînta, răsturna toate lumînările. Apoi se ridică cu greutate în picioare, neagră toată, în rochie strălucitor de neagră, holbă niște ochi înfiorători și rosti cu o voce înceată:

— Afară, blăstămaților!

Toți, afară de bunic, eșiră din bucătărie, împrăștiindu-se.

.....Țiganoc fu înmormîntat, fără să se simtă, fără să se întîmple nimic de seamă...

Stau culcat pe patul încăpător, îmbodolit de patru ori cu plapoma grea, și ascult cum se roagă lui Dumnezeu bunica, stînd în genunchi, apăsîndu-și cu o mîină pieptul, cu alta făcîndu-și cruci din cînd în cînd, fără grabă.

Afară gerul pocnește, lumina verzue a luni privește prin geamurile înflorite de ger ale ferestrelor, luminînd bine fața ei blajină și năsoasă, și aprinzînd în ochii întunecați un reflex fosforescent. Tulpanul de mătasă, acoperind părul bunicăi, strălucește ca metalul; rochia întunecată se mișcă, curge depe umeri, așternîndu-se pe dușamele.

Iprăvind rugăciunea, bunica se dezbracă în tăcere, își așează cu grijă îmbrăcămintea pe cufăr, în colț, și se apropie de așternut, iar eu mă fac că am adormit adînc.

— Minți, mi se pare, hoțule, nu dormi? — zice încetîșor. — Nu dormi, suflet de porumbel? Ia dă plapoma!

Încîntat dinainte de ceia ce o să urmeze, nu-mi pot stăpîni zimbetul. Atunci bunica strigă:

— Aa, va să zică, îți bați joc de bătrîna bunică!

Luînd plapoma de o margine, o trage spre ea cu atîta îndemînare și putere, încît eu sar în aer și, rostogolindu-mă de cîteva ori, fac buf pe saltea moale, iar ea rîde cu hohot:

— Ce, ticălosule? Ai pățit-o?

Dar uneori se roagă foarte mult, eu de bună seamă adorm și nu mai aud cum se culcă ea.

Rugăciunile lungi încheie întotdeauna zilele de amărăciuni, certuri și bătăi. E interesant să le ascuți. Bunica povestește lui Dumnezeu cu deamă-

nuntul despre tot ce s'a întimplat în casă. Greoaie, mare cât o movilă, stă bunica în genunchi, și la început șoptește nelămurit, iute; apoi bombănește cu o voce groasă:

— Tu, Doamne, știi și singur: fiecare vrea ce-i mai bun. Mihail e mai mare, el ar trebui să rămână în oraș; să plece pe celălalt mal e jignitor pentru el; e și un loc rău acolo, neîncercat; ce va fi, nu se știe. Iar tata, el ține mai mult la Iacov. Parcă e bine să nu iubești pe copii deopotrivă? E încăpăținat bătrînul. Tu, Doamne, să-i fi luminat mintea!...

Privind icoanele întunecate cu ochii săi mari și luminoși, bunica sfătuiește pe Dumnezeuul său:

— Dă-i, Doamne, un vis bun, ca să înțeleagă, cum trebuie să facă împărțirea între copii!

Iși face cruce, se închină pînă în pămînt, lovindu-se cu fruntea ei mare de dușamea și, sculîndu-se din nou, vorbește cu ton impunător:

— Să-i fi zimbit cu un dram de bucurie Varvarei! Cu ce te-a mîniat? Cu cât e mai păcătoasă decît alții? Cum se poate: o femeie tînără, voinică, și trăiește în mîhnire! Și mai adu-ți aminte, Doamne, de Grigorii: cu ochii merge din ce în ce mai rău. Dacă orbește, pleacă să cerșească prin lume... E frumos? Toată puterea și-a cheltuit-o pentru bătrîn; și bătrînul parcă o să-l ajute?... O, Doamne, Doamne!...

Tace mult timp, lăsînd în jos, cu supunere, capul, mînile, — parcă ar fi adormit adînc, parcă ar fi înlemnit.

— Încă ce? — și-audece aminte în auz, încruntînd sprîncenele. — Scapă, miluește pre toți pravoslavnicii; pe mine, proasta și ticăloasa, iartă-mă. Tu știi: păcătuiesc nu din răutate, ci din mintea cea proastă.

Și oftînd din adînc, începe cu iubire, cu mulțumire:

— Tu pe toate le știi, Tată; Ție, Drăguțului, toate îți sînt cunoscute.

Mie îmi place foarte mult Dumnezeu bunicăi, — un Dumnezeu așa de aproape de ea, și adesea o rugam:

— Povestește ceva despre Dumnezeu!

Bunica vorbea despre el cu un ton deosebit: foarte încet, lungind ciudat cuvintele, închizînd puțin ochii, și întotdeauna șezînd; se ridică și se așează, și-aruncă un tulpă pe cap și începe pe larg, pînă adorm:

— Stă Dumnezeu pe o movilă înaltă, în mijlocul cîmpiei raiului, pe un prestol de safir, subt tei de argint; și toți teii aceia înfloresc tot anul. Nu se pomenește în raiu nici iarnă, nici toamnă, și florile niciodată nu se vestejesc, ci înfloresc fără încetare, spre bucuria celor dreți înaintea lui Dumnezeu. Și pe lîngă Dumnezeu zboară îngeri mulți, — cum cade zăpada, sau cînd roiesc albinile, sau cum ar zbura niște porumbei albi din cer pe pămînt și din nou în cer, — și toate le spun lui Dumnezeu despre noi, despre oameni. Aici e și al tău și al meu, și al bunicului: fiecărui îi e dat un înger; Dumnezeu e deopotrivă pentru toți și tuturor le plătește după faptele lor: unuia cu amărăciune, altuia cu bucurie. Și totu-i așa de bine la El, încît îngerii se înveselesc, lovesc din aripi și-i cîntă neîncetat: „Slavă Ție, Doamnă, Slavă Ție!“ Și el, drăguțul, numai le zimbește: va să zică, bine, destul!

Și zimbește și ea, clătînd din cap.

Tu astea le-ai văzut?

— Nu le-am văzut, dar le știu! — răspunde bunica, îngîndurată.

Vorbînd despre Dumnezeu, despre raiu, îngeri, devenea micuță și blîndă, fața ei întinerea, ochii umezi vărsau o lumină deosebit de caldă. Luam în mîni cozile ei grele și mătăsoase, îmi înfășuram

gitul cu ele și ascultam fără să mă mișc, cu urechea atent la povestirile ei nesfârșite, de care niciodată nu mă săturam.

— Omului nu i-i dat să vadă pe Dumnezeu: ai putea să orbești; numai sfinții îl privesc față în față. Dar îngerii am văzut și eu; se arată, când sufletul e curat. Eram la biserică, la utrenie. Numai iaca doi în altar: umblă așa, ca niște pete de ceață, se vede prin ei totul. Luminoși așa, luminoși, și aripile pînă în pămînt: din horbote, din muselină. Umblă prin prejurul prestolului și ajută pe părintele Ilia, pe bătrîn: bătrînul ridică brațele în sus, rugîndu-se lui Dumnezeu, iar ei îi sprijin coatele. Era foarte bătrîn, orb chiar, se lovea de toate, și încurînd după asta s'a pristăvit, a murit. Eu atunci, cum îi zării, înlemnii de bucurie, mi se strînse inima, curg lacrămile; — ah, frumos a mai fost! Ah, Lenea, suflet de porumbel, frumos mai e la Dumnezeu: și în cer, și pe pămînt, așa de frumos...

— Dar la noi parcă e bine?

Făcîndu-și semnul crucii, bunica răspunde:

— Slavă Preasfintei Născătoare, — totul e bine!

Asta mă încurca: îmi venea greu să recunosc. că în casă totul e bine: mie mi se părea, că la noi se trăiește din ce în ce mai rău.

Odată, trecînd pe lîngă ușa odaiei, unde stătea unchiul Mihail, băgai de seamă că mătușa Natalia, toată în alb, cu o mîină strînsă la piept, se învîrtea prin odaie, țipînd nu prea tare, dar cu o înfățișare îngrozitoare.

— Doamne, ridică-mă, du-mă de aici...

Înțelegeam rugăciunea ei, după cum îl înțelegeam și pe Grigorii, cînd bombănea:

— Voi chiorî, voi pleca să cerșesc, și tot mai bine va fi.

Lui Grigorii i-ași fi dorit să chiorască mai degrabă; l-ași fi rugat să mă ia de conducător, și

am fi unblat împreună prin lume... îi și spusei despre asta. Maistrul, rîzînd în barbă, îmi răspunse:

— Bună și asta. Dar eu am să dau de știre prin tîrg: ăsta-i nepotul de fiică al lui Vasile Cașirin, mai marele peste breaslă. Are să fie frumos...

Nu odată am zărit subt ochii înfundați ai mătușei Natalia umflături vinete, pe fața-i galbănă — buzele umflate. Intrebam pe bunica.

— Unchiul o bate?

Oftînd, îmi răspunse:

— O bate pe înfundate, afurisenia! Bunicul nu-i dă voie s'o bată; atunci noaptea... E un om rău, și ea o proastă...

Și urmează, însuflețindu-se:

— Cu toate astea azi nu mai bat, cum băteau! Ți-a 'dat, să zicem, peste gură, peste ureche, te mai scutură o clipă de cozi... Mai înainte cu ciaturile te chinuiau! Pe mine bunicul odată, la o întie zi de paște, mă bātu dela eșirea din biserică pînă în seară. Mă bate pînă se obosește; după ce se odihnește, din nou! Și cu hățurile, și în tot felul...

— Pentru ce?

— Nu mai țin minte. Altă dată m'a stîlcit aproape pînă la moarte. Nu mi-a dat să mănînc aproape cinci zile și cinci nopți. Abia am scăpat cu viața atunci. Altă dată...

Astea mă puneau într'o mirare de care amuțeam: bunica era de două ori mai mare decît bunicul, și nu-mi venea să cred, că ar putea-o învinge.

— Parcă el îi mai tare decît tine?

- Nu-i mai tare, dar e mai mare! Afară de asta, e bărbat! Despre mine Dumnezeu are să-i ceară socoteală, și mie mi-i lăsat să rabd...

Era interesant și plăcut să vezi cum șterge praful de pe icoane, cum curățe ramele. Icoanele erau bogate, cu coroane de perle, cu plăci de argint și pietre colorate. Bunica lua cu mîinile ei înde-

mănatice o icoană, o privea zimbînd și zicea, înduioșată:

— Ce față drăguță!...

O săruta, făcîndu-și cruce.

— S'a prăfuit, s'a afumat; ah, Maică atot-pîternică, bucurie neîntrecută! Uite, Lenea, suflet de porumbel, ce scris subțirel: Slovișoarele sînt micuțe, dar fiecare cu locul ei. Se numește icoana asta „Cele douăsprezece sărbători“, iar la mijloc e Maica Domnului Fedorovscaia, de o mare bunătațe. Uite, asta e „Nu mă plînge, Maică, privind în mormînt“...

.....

Nu arareori văzuse draci: grămadă și cîte unul.

— Mergeam odată, prin postul mare, noaptea, pe lîngă casa lui Rudolf, — o noapte cu lună, albă ca laptele. Deodată văd: călare pe acoperiș, lîngă coș, stă unul negru; și-a încovoiat gîtul deasupra coșului și miroasă, sforăie: unul mare așa, ciuhos. Miroasă și tot își poartă coada pe acoperiș, hîrșcăie... Imi făcui cruce: „Să învie Dîmnezeu și să se împrăstie dușmanii Lui!“ In-dată numai scînci ușor, lunecă și se dădu peste cap depe acoperiș pînă în curte, — s'a prefăcut în praf! Trebuie să fi pregătît ceva de fruct Rudolfii în acea zi: de aceia mirosea el, se bucura...

Eu rîd, închipuindu-mi cum se ducea dracul deaderbeleacul depe acoperiș, cu capul în jos. Rîde și ea și zice:

Grozav le plac șotiile, — ca la copiii mici. Așa, spălam eu odată rufele în odaia de baie. Era pela miezul nopții: numai sare deodată ușcioara cup-torului! Și unde încep să roiască de acolo, — care de care mai micuț: roșii, verzi, negri ca niște prusaci. Eu — afară! Cînd colo, — eși, dacă poți: m'am încurcat printre diavoli, au umplut toată o-

daia, n'ai unde te întoarce; se bagă pe subt picioare, te trag, te strîng, de n'ai cum să-ți faci cruce! Tot păroși așa, moi ca niște pisoii, calzi; numai că umblă mai mult pe picioarele dindărăt, se învîrtesc, sar, arată niște dințișori ca de șoricei; ochișorii — verzi, coarnele deabia le-au răsarit, — stau ca niște cucuie; cozile ca la purcei... Doamne! Doar mi-am pierdut mințile. Și cînd mi-am venit în fire, lumînarea deabia ardea, balia cu rufe s'a răcit; ce fusese spălat e aruncat pe jos. Ah, crăpare-ați, zic, cu toții!...

Inchizînd ochii, vedeam cum curg din gura cuptorului, de subt pietrele sure, ca un puhoiu gros, dihăanii păroase, pestrițe, umplu strîmta încăpere a odaiei, suflă în lumînare, scot limbi roșii și obraznice. Îți vine să și rîzi, te apucă și fiori. Bunica-clatină din cap, tace o clipă, și deodată parcă s'ar aprinde întregă.

— I-am mai văzut, afurisiți, și altă dată. Tot noaptea, pe timp de iarnă; și o furtună... Mergeam prin rîpa lui Diucov, unde ți-am povestit, — ți-aduci aminte — cum Iacov și cu Mihailo vruseră să înece pe tată-tău în copcă? Așa, merg...Deabia, cobor pe cărare la vale, — numai ce încep să șuere, să strige prin rîpă! Mă uit — o troică de telegari negri ca pana corbului vine drept peste mine. Și un drac mare așa, cu o scufie roșie, stă drept ca un par, îi mîină, se ridică pe capră, a întins brațele, ține niște hături făcute din lanțuri... Și doar prin rîpă nu era drum! Și zboară troica drept în iaz, acoperită de un nour de zăpadă. Și stau în sanie tot așa, numai draci; șueră, strigă, mătăhăiesc din scufii... Și iaca așa, șapte troici au trecut ca niște pompieri; și caii tot negri, și toți — numai oameni blăstămați de tați și mame. Și oamenii ăștia slujesc drept petrecere diavolilor, care-i călăresc, îi gonesc nopțile pela sărbători de tot felul, de ale lor. Cred că de

data asta am văzut vre-o sărbătoare drăcească...

Să nu crezi pe bunica, e cu neputință: îți vorbește așa de simplu, de convingător.

Dar mai ales frumos spunea stihurile despre călătoriile Maicii Domnului prin chinurile pământului; cum sfătuia pe „princesa — cucoană“ Engaliceva, să nu bată, să nu prade norodul rus; stihuri despre Alexei, omul lui Dumnezeu, despre Ivan-Oșteanul; povești despre preaințeleapta Vasilisa, despre Popa-Țap și finul lui Dumnezeu; grozavele povestiri despre Marfa-Primăreasa, despre Baba-Usta, cap de haiduci; despre Maria, păcătoasa Egipteană, despre tristețele unei mame de hoți. Povești, bili ¹⁾ și stihuri știa nenumărate ²⁾.

Fără să se teamă nici de oameni, nici de bunic, nici de draci, nici de orice altă putere necurată, bunica se temea îngrozitor de prusacii negri, simțindu-i chiar la distanțe mari. Uneori mă trezea noaptea și-mi șoptea:

— Oleoșa dragă, se urcă un prusac. Omoară-l, pentru Dumnezeu!

Somnoros, aprindeam lumânarea și mă țiram pe jos, căutînd pe dușman; dar reușeam nu deodată și nu întotdeauna.

— Nu-i nicăieri, — ziceam eu, iar ea, nemișcată, cu capul învelit în plapomă, rostea cu o voce abia auzită:

— Ba e! Ia mai caută, te rog! E aici, știu bine...

Nu se înșela niciodată: găseam prusacul undeva, departe de pat.

— L-ai omorît? Ei, slavă Domnului! Și ție îți mulțumesc...

Și, aruncînd plapoma depe cap, respira ușurată, zimbînd.

1) Legende.

2) Un larg rezumat despre eposul rus se găsește mai ales în „Istoria Literaturii Ruse“, „Ist. russoi literatură“ a lui Cheltuială, vol. I. (N. trad.).

Dacă nu găseam insecta, nu putea adormi; simțeam cum îi tresare corpul la cel mai mic zgomot în tăcerea moartă a nopții, și o auzeam cum șoptește, reținându-și suflarea.

— E lingă prag... a nemerit subt cufăr...

— Dece te temi de ei?

Răspundea cu dovezi:

— Fiindcă nu înțeleg dece trăiesc. Se mișcă, umblă... Negri! Dumnezeu fiecărei făpturi i-a dat rostul ei: circîiacul arată că în casă e igrasie; ploșnița: va să zică, pereții sînt murdari; te-au copleșit păduchii — are să se îmbolnăvească cineva. Totul se înțelege! Dar ăștia: cine poate ști, ce putere trăiește în ei, dece sînt trimiși?...

* * *

Odată, pe cînd stătea în genunchi, de vorbă cu Dumnezeu, bunicul, deschizînd pe neașteptate ușa odăiei, rosti cu voce stinsă:

— Mamă dragă, ne-a văzut Dumnezeu: ardem!

— Ce vorbești? — strigă bunica, sărind jos, și amîndoi, tropăind greoi, eșiră în fugă în întunecul odăiei celei mari, de primire.

— Evghenia, ridică icoanele! Natalia, îmbracă copiii! — comandă bunica cu o voce bărbătoasă, pe cînd bunicul scîncea încetișor:

— I-i-î...

Alergai la bucătărie. Fereastra care dădea în curte, strălucea ca aurul; pe dușamele jucau pete galbene; unchiul Iacov, încălțîndu-și cizmele, sărea pe petele acestea, parcă i-ar fi ars tălpile, și striga:

— Mișca a dat foc și a fugit! A-a!

— S-st! Cîne! — rosti bunica, izbindu-l spre ușă cu atîta putere, încît Iacov era cît pe aci să cadă.

Prin promoroaca depe geamuri se vedea cum arde acoperișul atelierului, iar în dosul ușei des-

chise se vedeau unduind bucelele înflăcărate ale focului. În liniștea nopții florile lui roșii înfloreau fără fum; numai sus de tot, deasupra lor, se clătina un nou întunecos, fără să împiedice de a se vedea Calea argintie a Laptelui. Zăpada avea o culoare de purpură; pereții construcțiilor tremurau, se clătinau, trăgându-se parcă spre colțul înfierbîntat al curții, unde vesel juca focul, acoperind cu roșu crăpăturile largi din peretele atelierului, pătrunzînd prin ele ca niște cuie aprinse și strîmbe. Pe scîndurile înegrite și uscate ale acoperișului șerpuiiau, cuprinzîndu-l iute, panglici aurii și roșii; din mijlocul lor se ridica, sfădalnic și învăluit în fum, coșul subțire de lut. Pocnituri ușoare și foșnet de mătăasă băteau în geamurile ferestrei. Focul creștea mereu; atelierul împodobit de el, începu să semene cu un iconostas de biserică și te atrăgea cu o putere neînvinsă.

Aruncîndu-mi peste cap un cojoc greu, băgînd picioarele în cizmele, nu știu cui, mă tîrîi pînă în cerdac și înlemnii, orbit de jocul luminos al focului, asurzit de strigătele bunicului, ale lui Grigorii, ale unchiului, de pocniturile incendiului, înspăimîntat de purtarea bunicăi: aruncîndu-și pe cap un sac gol, învăluindu-se cu o pătură de cal, hînica alérga drept spre foc și intră în el strigînd:

— Vitriolul, nebunilor! Are să explodeze vitriolul!

— Grigorii, oprește-o! — striga bunicul. — Oi, s'a prăpădit...

Dar bunica eși îndată, fumegînd toată, mătăhăind din cap, aplecată, ducînd pe brațele întinse un clondir cu vitricol de o vadră...

— Tată, scoate calul! — strigă tușind, înecîndu-se. Luați-mi depe umeri... ard... Nu vedeți?...

Grigorii zmulse depe umerii ei pătura aprinsă și, frîngîndu-se în două, începu să arunce cu lopata în ușa atelierului bucați mari de zăpadă; unchiul

sărea pe lingă el cu un topor în mîni; bunicul se ținea de bunica, aruncînd în ea cu zăpadă. Ea băgă clondirul într'un nămete, se aruncă spre poartă, o deschise și, închinîndu-se unor oameni sosiți în fugă, zicea:

— Apărați hambarul, vecini! Dacă focul dă peste hambar, peste șura cu lemne, ard și ale noastre toate, se aprind și ale voastre. Trîntiți la pămînt acoperișul. Fînul — jos în grădină! Grigorii, aruncă mai sus, ce îngrămădești zăpada pe jos? Iacov, nu-ți pierde cumpătul, dă topoare oamenilor, dă lopeți! Dragi vecini, luați-o mai uniți, Dumnezeu să ne ajute!

Era tot așa de interesantă cași incendiul. Luminată de focul, care parcă se ținea după ea, dar înegrită de fum, bunica alerga prin curte, ajungînd pretutindeni la timp, conducînd totul, vîzînd totul.

Se arătă din grajd Șarap, ridicîndu-se în două picioare, purtînd încolo și îcoace pe bunic. Focul îi izbi ochii mari, care sclipiră, înroșiți. Calul începu să sforăie, se se proptească în picioarele de dinainte. Bunicul lăsă friul din mîni, strigînd:

— Mamă, ține-l!

Bunica se aruncă dinaintea calului ridicat în două picioare, se opri cu brațele încrucișate. Calul necheză jalnic, se trase spre ea, închiondorîndu-se la flacări.

— Nu te teme! — zise bunica cu voce groasă, netezindu-i grumazul și prinzîndu-l de friu. — Pot eu să te las în așa grozăvie? Oh, șoricelule!...

„Șoricelul“, de trei ori mai mare decît ea, merse supus după ea spre poartă, și sforăia, uitîndu-se la fața ei înroșită.

Dădaca Evghenia scoase din casă copiii îmboldiți, care urlau înfundat, și striga:

— Vasilii Vasilevici, lipsește Lexei!

— Fugi, fugi! — răspunse bunicul, făcînd din mîni, iar eu mă ascunsei sub treptele cerdacului, ca să nu mă găsească dădaca.

Acoperișul atelierului acuma se prăbușise; se ridicau spre cer numai căpriorii subțiri și goi, fumegînd, sclipind din aurul cărbunilor; din lăuntrul construcției izbucneau cu urlet și plesnet, vîrtejuri verzi, albastre, roșii. Snopi întregi de flacări năvăleau în afară peste oamenii adunați în fața enormului rug, aruncînd peste el zăpadă cu lopețile. În foc fierbeau cu furie cazanele; ca un nour gros se ridica aburul și fumul; niște mirosuri ciudate pluteau prin curte, storcînd lacrimi din ochi. Eșii și eu de sub cerdac și nemerii sub picioarele bunicăi.

— Fugi! — îmi strigă. — Au să te calce, fugi!

În curte năvăli un călăreț, cu căciulă de alamă, cu creastă. Calu-i roib arunca spumă, iar el, ridicînd mîna cu biciul, striga, amenințînd:

— La o parte!

Vesel și grăbit sunau clopoțelele, totul era frumos ca de sărbătoare. Bunica mă împinse în cerdac.

— Cui vorbesc? Pleacă!

Nu se putea să n'o ascuți în asemenea cîas. Plecai în bucătărie, mă lipii din nou de geamul ferestrei; dar din dosul mulțimii întunecate de oameni, focul nu se mai vedea; numai coifurile de alamă străluceau printre șepcile și căciulele de iarnă.

Focul fu iute culcat la pămînt, udat, înăbușit; poliția goni mulțimea, și în bucătărie intră bunica.

— Cine-i? Tu? Nu dormi, te temi? Nu te mai teme, e gata totul...

Se așază lîngă mine și tăcu, legănîndu-se. Era bine că s'a întors din nou liniștea nopții, întunecul; dar îmi părea rău și de foc.

Bunicul intră, se opri în prag și întrebă:

— Mamă!

— Oi?

— Te-ai ars?

— Nu-i nimic.

Bătrînul trase un chibrit, luminînd cu focul albastru fața sa de dihor mînjit de funingină, aprinse o lumînare depe masă și, fără să se grăbească, se așeză lîngă bunica.

— Să te fi spălat, — zise ea, plină și singură de funingină, mirosind a fum iute și pătrunzător.

— Bunicul oftă:

— E milostiv Dumnezeu cu tine, mare minte îți dă uneori...

Și, netezind-o pe umăr, adăugă rînjind.

— Pentru un timp scurt, pentru un ceas, dar îți dă!...

Bunica rîse și ea, vru să spună ceva, dar bunicul se încruntă.

— Grigorii trebuie socotit. Asta-i din vina lui! A muncit mujicul destul, nu mai e bun la nimic! Iașca stă în cerdac, plînge dobitocul... Să te fi dus la el...

Bunica se sculă și plecă, ținînd mîna în dreptul obrazului, suflînd în degete, iar bunicul, fără să se uite la mine, mă întrebă încet:

— Ai văzut tot incendiul dela început? Ce zici de băbușca, a? E doar o bătrînă... bătută, chinută... Vai de voi...

Se îngheboșă și mult timp tăcu, apoi se sculă și, ridicînd mucusul lumînării cu degetele, întrebă din nou:

— Ți-a fost frică?

— Nu.

— Nici n'aveai de ce te teme.

Zmuncindu-și mînios cămașa depe umeri, se duse în colț, la lavabou și acolo, în întunec, trîntind din picior, zise tare:

— Focu-i fleac; pentru foc păgubașul trebuie bătut cu biciul în piață. A fost prost, ori tîlhar!

Iată ce trebuie făcut, și nu va mai fi foc!... Du-te de te culcă. Ce stai?

Plecai, dar de dormit noaptea asta n'avui parte. Deabia mă culcai în așternut, când mă aruncă în picioare un urlet neomenesc. Alergai din nou la bucătărie: în mijlocul ei stătea bunicul, fără cămașă, cu o luminare în mână. Lumânarea tremura, el hârșcăia cu piciorul pe dușamele și, fără să se miște din loc, striga:

— Mamă, Iacov, ce e asta?

Eu sării pe cuptor, mă băgai într'un colț, și în casă începu din nou o alergătură, ca la incendiu. Ca un val se izbea de tavan și pereți un urlet cadențat, din ce în ce mai tare și dureros. Bunicul și unchiul alergau ca niște nebuni, bunica striga și-i alunga nu știu unde. Grigorii făcea un zgomot îngrozitor, trântind niște lemne, băgându-le în sobă. Turna apă în cazane și alerga la bucătărie, clătî-nînd din cap ca o cămilă de Astrahan.

— Dar aprinde mai iute focul în sobă! — porunceea bunica.

Grigorii alergă după surcele, dădu de un picior al meu și strigă speriat:

— Cine-i aici? Ptiu, m'ai speriat... Pretutindeni, unde nu trebuie, dai de tine...

— Ce s'a întîmplat?

— Mătușa Natalia naște, — răspunse cu sînge rece, sărînd jos.

— Mi-adusei aminte că mama nu țipa așa, cînd naște.

După ce așeză cazanele pe foc, Grigorii se urcă pe coptor și, scoțînd din buzunar o lulea de lut, mi-o arătă.

— Incep să fumez: pentru ochii lumii! Bunica mă sfătuieste să trag tabac; eu cred că-i mai bun fumatul...

Sedea pe marginea cuptorului, cu picioarele atîrnate în jos, la focul sărăcăcios al lumînării; o ureche

și un obraz îi erau pline de funingină; cămașa într-o parte ruptă: îi vedeam coastele late, ca niște cercuri de butoaie. Un geam al ochelarilor era spart, aproape o jumătate din el căzuse din ramă. Umplînd luleaua cu tutun de foi, cu urechile înspre femeea care năștea, bombănea fără legătură, ca un om beat:

— Dar bunica s'a cam ars! Cum are să primească ea copilul? Auzi cum geme mătușă-ta? O uitaseră: doar chiar dela începutul focului începuse a se zvîrcoli — de spaimă... Vezi cît de greu se naște un om, și femeile nu-s respectate! Ține minte: femeile trebuie respectate, mamele adecă...

Picoteam și mă tot trezeam de alergătura lor, de trîntitul ușilor, de strigătele bete ale unchiului Mihail; auzul era izbit de cuvinte ciudate:

— Trebuie deschise porțile împărătești...

— Dați-i unt de lemn de candilă cu rom și funingină: o jumătate de pahar unt de lemn, o jumătate rom, și funingină o lingură de masă...

Unchiul Mihail cerea cu încăpăținare:

— Lăsați-mă să văd!

Ședea jos, cu picioarele crăcănate și scuipa dinaintea sa, izbind cu palmele în dușamele. Pe cuptor era cald de nesuferit; eu mă coborîi, dar cînd fui în dreptul unchiului, acesta mă prinse de un picior. mă făcu să cad, lovindu-mi ceafa.

— Dobitoc, — îi zisei.

Unchiul sări în picioare, mă înhăță din nou și începu să urle, purtîndu-mă încolo și înapoi.

— Te trîntesc de sobă...

Mă trezii în odaia cea mare, în colț, sub icoane, pe genunchii bunicului. Privind tavanul, bunicul mă legăna și rostea încet:

— Iar ertare n'avem, nici unul...

Deasupra capului ardea candela, pe masă, în mijlocul odăiei, — o lumîinare; iar în fereastră privea dimineața turbure de iarnă.

Bunicul mă întrebă, aplecându-se deasupra mea.
— Ce te doare?

Mă durea totul; capul îmi era ud, trupul — greu; dar nu-mi plăcea să vorbesc despre astea, totul de jur-împrejur era așa de ciudat. Aproape pe toate scaunele ședeau niște oameni străini: preotul îmbrăcat în violet, un bătrînel cu ochelari și îmbrăcăminte militară, și încă mulți. Toți ședeau nemișcați, parcă erau de lemn, încremeniți în așteptare, și ascultau un plescăit de apă de undeva de aproape. Lîngă ușa stătea unchiul Iacov, drept, cu mîinile la spate. Bunicul zise:

— Du-l pe ăsta la culcare...

Unchiul îmi făcu semn cu degetul și plecă pe vîrfurile picioarelor spre odaia bunicăi, iar cînd eu mă urcai în pat, îmi șopti:

— Mătușa Natalia a murit...

Nu m'am mirat: ea demult trăia nevăzută de ni-
meni, nu mai venea nici la bucătărie, nici la masă.

— Dar unde-i bunica?

— Acolo, — răspunse unchiul, făcînd din mîină, și plecă tot pe vîrfurile picioarelor desculți.

Stăteam în pat, privind în juru-mi. De geamuri s'au lipit niște fețe păroase, cărunte, oarbe; în colț, deasupra cufărului, atîrna îmbrăcămintea bunicăi, — o știam asta, — dar acuma parcă s'ar fi tupilat acolo cineva, așteptînd. Ascunzînd capul sub pernă, mă uitam cu un ochiu la ușa: îmi venea să sar din așternut și să fug. Îmi era cald, mă înăbușea un miros greu și înecăcios, aducîndu-mi aminte cum murea Țiganoc, și cum curgeau pe dușamele șiroaie de sînge. În cap, sau în inimă îmi creștea un fel de umflătură; tot ce văzusem în casa asta, trecea prin creierul meu ca un șir de care în timpul ernei, mă apăsa, mă nimicea...

Ușa se deschise foarte încet, în odaie intră bunica, închise ușa cu umărul, se rezămă de ea cu spatele și, întinzînd brațele spre lumina albastră

a candeliei nestinse, rosti încet, jelindu-se ca un copil:

— Mănușile mele... mă dor mănușile...

V.

Spre primăvară unchii se despărțiră: Iacov rămase în oraș, Mihail trecu peste rîu, iar bunicul își cumpără o casă mare, interesantă, pe strada Cîmpiei, cu o cîrciumă în catul de jos, de piatră, cu o mică și plăcută odăiță sus pe cerdac, și cu grădină care cobora într'o văgăună acoperită de o perie deasă de lozie.

— Ce mai lozie! — zise bunicul, făcîndu-mi vesel din ochi, pe cînd mergeam cu dînsul pe aleele moi și ude ale grădinii. — În curînd am să încep a te învăța carte, au să fie bune...

Casa era bîcsită de chiriași. Numai în catul de sus bunicul lăsase o odaie mare pentru el și pentru primirea musafirilor, iar bunica se mută cu mine în cerdac. Fereastra noastră dădea în stradă și uitîndu-te în jos, puteai vedea cum, serile și sărbătorile, ese din cîrciumă bețivii, merg pe stradă poticnindu-se, strigă și cad. Uneori îi aruncau în drum ca pe niște saci, iar ei din nou năvăleau în cîrciumă. Ușa se izbea cu zgomot, încuietoearea scrișnea, bătaia începea. Era interesant să le vezi toate astea de sus. Bunicul pleca dimineața pela atelierile fiilor, îi ajuta să se instaleze și se întorcea acasă obosit, plictisit, supărat.

Bunica gătea, cosea, săpa în grădină, se învîrtea toată ziua, ca o sfîrlează enormă, gonită de un biciu nevăzut, trăgea tabacioc, strănuta cu gust și vorbea ștergîndu-și fața asudată.

— Bună dimineața, lume cinstită, în vecii vecilor! Vezi, Oleoșa, suflet de porumbel, cît de li-

niștit trăim? Slavă Ție, Țariță Cerească, așa de bine a eșit totul.

Mie însă nu mi se părea că am trăi așa de liniștit. De dimineață pînă seara tîrziu, afară și în casă, chiriașele alergau ca niște nebune, mereu se arătau vecinele, veșnic se grăbeau nu știu unde și, totdeauna întîrziind, se plîngeau, veșnic se pregăteau pentru ceva și strigau bunicăi:

— Aculina Ivanovna!

Zîmbind deopotrivă de binevoitor tuturor, bună și atentă cu toată lumea, Aculina Ivanovna își expedia cu degetul cel mare o porție de tabac în nări, își ștergea cu grijă degetul și nasul cu o batistă roșie cu pătrățele și zicea:

— Contra păduchilor, draga mea, trebuie făcute băi cit mai dese, trebuie să te aburești cu abur de mentă; iar dacă păduchele e subt piele, luați o lingură de masă, de grăsime de gîscă, de cea mai curată, o linguriță de sublimat, trei picături de argint viu, mestecați-le toate astea de șapte ori într'o farfurioară de ciai, cu un ciob de faianță, și ungeți! Dacă mestecați cu lingură de lemn, sau de os, se pierde argintul viu. Aramă, argint nu se întrebuintează, sînt vătămătoare.

Uneori dădea sfaturi, îngîndurată.

— Dumneata, drăguță, să te duci la Peciora¹⁾ la Asaf Schivnicul. Eu nu-ți pot răspunde.

Indeplinea și slujbe de moașă, descurca certuri și discuții, vindeca copii, rostea pe dinafară „Visul Maicii Domnului“, ca să-l învețe femeile, pentru noroc, dădea sfaturi de gospodărie:

— Castravetele îți va spune și singur, cînd trebuie să-l sari; dacă a încetat de a mirosi a pămînt și alte mirosuri străine, atunci ia-l în primire. Cvasul trebuie să-l mesteci, ca să fie tare, să turbeze... Cvasului lucrurile dulci nu-i plac, atunci dregeți-l

1) O mănăstire celebră. N. tr.

cu puține stafide, ori puneți și puțin zahăr, puțin de tot. Zmîntîna se face în multe feluri: este gust dunărean, hispan, ba și caucazian...

Eu mă învîrteam toată ziua pe lîngă ea, în grădină, în curte; mă duceam pela vecine, unde bunica ciasuri întregi bea ciau, povestea întruna fel de fel de istorii. Eu parcă ași fi fost umbra ei, și nu-mi aduc aminte să fi văzut în această epocă a vieții mele altceva decît pe bătrîna neobosită, neastîmpărată și bună.

Uneori, pentru un scurt timp, se arăta nu știu de unde, mama. Mîndră și severă, privea totul cu ochii ei reci și suri ca soarele de iarnă, și iute dispărea, fără să lase amintiri.

Odată întrebai pe bunica:

— Tu ești vrăjitoare?

— Ai născocit! — rîse, și îndată adăugă, pe gînduri: — unde-s eu vrednică? Vrăjitoria e o știință grea. Eu nu știu măcar să citesc, — nici o buche. Bunicul e un cărturar, dar pe mine Maica Domnului nu m'a învrednicit.

Și mai deschise în ochii mei încă o lature a vieții sale.

— Eu am crescut doar tot orfană. Mama mea a fost o ființă fără rost în viață, o ființă schiloadă. Încă în tinerețe a speriat-o un boier. De frică s'a aruncat pe fereastră, și-a rupt o coastă, și-a scrintit și un umăr. De aceia mîna dreaptă, cea mai de trebuință, i s'a uscat. Și doar era o meșteră de horbote strașnică. A ajuns să nu mai fie boierilor de nici o trebuință, și i-au dat drumul: trăiește, zice, cum îi ști. Dar cum să trăiești fără mîni? Și a plecat prin lume, să ceară mila oamenilor. Dar pe acea vreme oamenii trăiau în mai multă îndestulare, erau mai buni, — vestiții dulgheri și danteliere din Balahno, — oameni tot unul și unul! Umblam noi așa amîndouă toamna și iarna prin oraș, iar cînd Ar-

changhelul Gavriil făcea vînt cu sabia și alunga iarna; cînd primăvara îmbrățișea pămîntul, atunci noi — cît mai departe, unde ne duceau ochii. Am fost și la Murom, și la Iurieveț, și pe Volga, și pe Oca cea liniștită. Primăvara și vara e frumos să călătorești pe pămînt; pămîntul e primitor, iarba — cum-îi catifeaua! Preasfînta Născătoare a sămănat cîmpiile cu flori: aici să vezi bucurie, aici lărgime! Uneori mama numai închidea ochii cei albaștri și cînd începea să cînte cu voce înaltă, — o avea nu tare, dar limpede — totul de jur-împrejur se liniștea. Un fir nu se clatină, ascultă! Iar după ce eu trecui de nouă ani, i-a fost rușine mamei să mă poarte prin lume și s'a statornicit la Balahno. Alerga din casă în casă, iar Sîmbetele cerca pela pridvoarele bisericilor. Eu stau acasă, învăț să împletesc horbote, mă grăbesc să știu, vreau s'ajut mai degrabă pe mama. Se întîmpla de nu nemeream ceva: vărsam lacrimi! În vro doi ani și ceva am învățat meșteșugul, ba am ajuns și la vază în tîrg. Cum i-a trebuit cuiva o lucrare mai frumoasă — a-leargă la noi! „Să te văd, Aculina, cum ai să învărtești iglița!“ Mie atîta îmi trebuia, bucuria mea! Se înțelege, meșteșugul nu-i al meu, al mamei: cu toate că era numai cu o mîină, că nu putea lucra, de arătat îmi arăta! Și unul, care-ți arată, face cît zece lucrători. Ei, am ajuns acum să mă mîndresc; acuma, mamă, zic, lasă-te de cerut pela oameni, acuma te hrănesc eu și singură! Iar ea: taci, zice, astea se adună pentru zestrea ta. Aici încurînd se arată și bunicul... Flăcău de seamă: douăzeci și doi de ani, dar supraveghetor. M'a ales mă-sa — lucrătoare meșteră, fiică de cerșetori, va să zică, am să fiu ascultătoare, — mă rog... Făcea covrigi și avea o inimă rea, — fie-i țărîna ușoară... Eeh! Ce să mai vorbim de cei răi? Li vede Dumnezeu și singur. El îi vede și dracul îi iubește!

Bunica rîde din toată inima, nasul ei tremură căraghios, iar ochii, luminînd îngîndurați, mă privesc cu drag, vorbind despre toate mai limpede decît cuvintele

* * *

Mi-aduc aminte, era o seară liniștită; luam ceaiul cu bunica în odaia bunicului. Bătrînul nu era bine, ședea pe așternut fără cămașă, acoperindu-și umerii cu un prosop lung și ștergîndu-și sudoarea la tot momentul, sufla des, răgușit. Ochii lui verzi erau turburi, fața-i era umflată, se înroșise; erau roșii mai ales urechile mari și ascuțite. Cînd întindea mîna după o ciașcă cu ciai, mîna îi tremura în chip jalnic. Era blind și schimbat de nerecunoscut.

— Dece nu-mi dai zahăr? — întreba pe bunica cu tonul capricios al unui copil răsfățat.

— Bea cu miere, pentru tine e mai bine!

Gîfîind și lrechind, bătrînul înghițea iute ciaiul fierbinte și zicea:

— Bagă de seamă, să nu mor!...

— N'ai griijă, te caut.

— Să mor acuma, ar fi cași cum nici n'ași fi trăit: totul se duce în vînt!

— Stăi liniștit, nu mai vorbi.

Ca un minut bunicul tăcu, ținînd ochii închiși, țocăind din buzele-i înegrite, și deodată, parcă ar fi fost înțepat, începu să tresară, să facă socoteli în auz.

— Iașca și Mișca trebuie însurați cît mai degrabă; poate că nevestele și copiii noi îi vor mai stăpîni, — a?

Și căuta să-și aducă aminte, cine are în oraș mirese mai potrivite. Bunica tăcea, bînd cești după cești. Eu ședeam lîngă fereastră, privind cum se aprind deasupra orașului zorile de seară și sclipesc geamurile înroșite dela ferestrele caselor: bunicul

îmi interzisese de a mă plimba prin târg și prin grădină, pentru nu știu ce vină.

În grădină, prin prejurul mesteacănilor, zburau bîzîind, cărăbușii; în curtea vecină lucra un dogar, undeva în apropiere cineva ascuțea niște cuțite; în dosul grădinii, în văgăună, se jucau cu zgomot copiii, încurcîndu-se printre tufele dese. Totul te atrăgea la libertate, tristețea serii se revărsa în suflet...

— la vino încoace, permeacule¹⁾, neprocopsitul! Șezi ici, obraz de calmuc. Vezi buchea asta? Asta-i az. Zi: az! Buchi! Vedi! Asta ce-i?

— Buchi.

— Ai nemerit! Asta?

— Vedi.

— Minți, az! Uite: glagol, dobro, est. Asta ce-i?

— Dobro.

— Ai nemerit. Asta?

— Glagol.

— Așa-i, Dar asta?

— Az.

Se amestecă bunica.

— Mai bine ai sta liniștit, tată...

— Stăi, taci! Pentru mine asta-i tocmai la timp, altfel mă doboară gîndurile. Trage-i, Lexei!

Mi-îmbrățișă gîtul cu mîna lui fierbinte și jilavă, și peste umărul meu împungea literele cu degetul, ținînd cartea subt nasul meu. Mirosea a oțet cald, a sudoare și ceapă coaptă. Eu aproape mă asfixiam, iar el turba, gîfîia și-mi striga la ureche.

— Zemlea! Ludi!

Cuvintele mi-erău cunoscute¹⁾, dar semnele slave nu le corespundeau: zemlea²⁾ sămăna cu un vierme,

1) Aluzie la origina lui Gorkii din guvernămîntul Perm.

2) Se știe: numirile literelor slave sînt simple termeni mnemotehnici foarte inteligibili pentru un rus.

3) Zemlea (Z) înseamnă pămînt.

glagol 1) — cu îngheboșatul Grigorii, ia 2) — cu bunica împreună cu mine, iar bunicul avea ceva comun cu toate literele alfabetului. Mult timp mă plimbă prin alfabet, întrebînd în șir și pe sărite; mă contagie de violența lui febrilă. Asudasem și eu și strigam din răspuțeri. Asta îl făcea să rîdă; ținîndu-se de piept, mototolea cartea și gîfîia.

— Ia privește, mamă, cum și-a luat zborul, ce zici? Tu, friguri de Astrahan, ce strigi așa, de ce?

— Dumneata strigi...

Mă prinse veselia, uitîndu-mă la dînsul și la bunica. Ea, rezămată de masă, sprijinindu-și obrazii cu minile, se uita la noi și rîdea încetișor, zicînd:

— Destul. Ce vă rupeți pieptul...

— Eu țip, fiindcă-s bolnav, dar tu de ce?

Și zice bunicăi, scuturînd din capu-i ud:

— Dar știi, răposata Natalia s'a înșelat, că ăsta n'are memorie; o are cît un cal! Trage-i înainte, cîrnule!

Tot glumind, mă dădu în sfîrșit jos din pat.

— Destul! Ține cartea. Mîne ai să-mi spui tot alfabetul, fără greșală, și pentru asta am să-ți dau un gologan.

Cînd întinsei mîna după carte, mă trase din nou la el și rosti întunecat:

— Te-a părăsit mama, dragă, pe pămînt...

Bunica tresări:

— Vai, tată, de ce vorbești așa?...

— N'ași fi vorbit, mă silește necazul... E-eh, să se încurce așa față...

Mă dădu brusc la o parte.

— Du-te, de te joacă! In stradă n'ai voie, numai în curte, prin grădină...

1) Glagol (g, h) înseamnă vorbă, cuvînt.

2) Ia—eu.

Și mie îmi trebuia tocmai în grădină. Cum mă arătam aci pe movilă, copiii îndată începeau să arunce cu pietre în mine din văgăună, iar eu cu plăcere ce răspundeam la fel.

— A venit bîrul! — strigau ei, zărindu-mă și înarmîndu-se cu grabă. — Dați-i!

Nu știam ce înseamnă bîr¹⁾, și porecla asta nu mă supăra; dar era plăcut să te aperi unul contra mai multor; era o plăcere să vezi cum o piatră aruncată de tine cu meșteșug, făcea pe dușman să fugă, să se ascundă în tufișuri. Se petreceau bătațiile astea fără ură, se sfîrșeau aproape fără pagube de o parte și de alta.

Cu cartea mergeam bine, bunicul mă privea tot mai cu luareaminte și mă bătea tot mai rar, deși după socotelele mele s'ar fi cuvenit să fiu bătut mai des decît înainte: devenind mai mare și mai vioiu, începusem să calc tot mai des regulele și poruncile bunicului, iar el numai înjura și mă amenința cu palma.

Îmi venea să cred că mai înainte mă bătea poate degeaba, și odată i-o și spusei.

Cu o ușoară atingere subt bărbie, bunicul îmi ridică numai capul și clipind, întrebă tărăgănat:

— Ce-e?

Și începu să rîdă cu hohot, adăugînd:

— Ereticule, d'apoi cum poți tu să faci socoteală, de cîte ori trebuie să fii bătut? Cine poate s'o știe asta, afară de mine? Șterge-o, fugi!

Dar îndată mă apucă de umăr și, uitîndu-mi-se în ochi, întrebă din nou:

— Ești șiret, ori naiv, a?

— Nu știu...

— Nu știi? Atunci îți spun eu: fii șiret, e mai bine. Naivitatea e tot prostie. Oaia e naivă. Ține minte! Hai, du-te de te joacă...

* * *

1) Un termen destul de inofensiv: „furtună” „vârtej” (N. tr.)

Incurînd am început să silabisesc psaltirea. De obicei ne ocupam după ciaiul de seară, și fiecare dată trebuia să citească un psalom.

Fără-est, răță-i, cer-i, tverdu = fericit. Buchi-ă-răță-buchi-az tverdu-uc-ludi = bărbatul¹⁾, — rosteam, plimbînd vîrguța pe pagină și, de urît întrebam:

— „Fericit bărbatul“: asta-i unchiul Iacov?

— Cînd ți-oi trînti una peste cîafă, vei afla cine-i bărbatul fericit! — pufnea bunicul, furios; dar eu simțeam că se supără numai din deprindere, pentru ordine.

Și aproape niciodată nu mă înșelam: peste un minut bunicul, uitînd de sigur de mine, bombănea:

— M-da, după joc și cîntece e țarul David, dar după fapte e Avesalom otrăvitorul! Cîntăreț, flecăreț, comedian... Vai de voi... „Sărit-a, jucînd din picioarele vesele“, dar departe o să ajungeți? Asta-i: departe?

Incetai cu cititul, ascultînd, privind figura lui încruntată, îngrijorată. Ochiul lui, mijind, priveau undeva pe deasupra mea, în ei se lumina un sentiment trist, cald, și acuma știam că asprimea obișnuită a bunicului are să se topească. Bocănea des cu degetele-i subțiri pe masă, luceau unghiile colorate, se mișcau sprîncenele aurii.

— Bunicule!

— A?

— Povestește ceva.

— Citește, mujic lenevos! — rostea supărat și stergîndu-și ochii cu degetele, parcă s'ar fi trezit.

— Ți plac povești, nu-ți place psaltirea...

Dar eu bănuiam că și lui îi plac mai mult poveștile decît psaltirea. O știa pe dinafară aproape pe toată. După o făgăduință, în fiecare seară înainte

1) Metoda aceasta a silabisirii a fost foarte cunoscută și la noi pînă pela 1870 (N. tr.).

de somn citea o catizmă în auz, și anume așa cum citesc dascălii, ciaslovul la biserică.

Il rugam stăruitor, și bătrînul, muindu-se din ce în ce, ceda.

— N-da, bine! Psaltirea are să rămîie cu tine totdeauna, pe cînd eu trebuie să plec la Dumnezeu, la judecată...

Lăsîndu-se pe spătarul, cusut cu linuri, al vechiului fotoliu și, lipindu-se de el tot mai mult, cu capul ridicat însă, privind în tavan, povestea încet și îngîndurat despre vremurile vechi, despre tatăl său: odată au venit la Balahno hoții, ca să prade pe negustorul Zaev. Tatăl bunicului alergă la clopotniță să dea de veste, iar hoții l-au ajuns din urmă, l-au tăiat cu săbiile și l-au aruncat jos de subt clopote.

— Eu pe atunci eram copil mic, lucrul ăsta nu l-am văzut, nu-l țin minte. Am început să țin minte dela franțuji: la anul 1812 aveam tocmai 12 ani împliniți. Au trimis atunci la noi, la Balahno, vro treizeci de prizonieri: norod tot uscățiv, mărunt, îmbrăcat care în ce-a apucat, mai rău decît cerșetorii; tremură; ba care-i mai înghețat, nici nu se mai poate ținea în picioare. Mujicii vroiau să-i omoare cu totul, dar nu i-a lăsat convoiul, îi apărare și cei din garnizoană: au gonit pe mujici pela casele lor. Apoi s'au deprins ușor cu toții. Franțujii ăștia sînt oameni iscușiți, pricepuți, chiar destul de veseli: uneori cîntau chiar cîntece. Din Nijnii sosiră niște boieri, în troici, ca să privească pe franțuji. Vin, și unii înjurau, amenințau pe prizonieri cu pumnii, îi băteau chiar. Alții vorbeau foarte frumos în limba lor, le dădeau bani și fel de fel de îmbrăcăminte caldă. Și un boier, un bătrînel așa, și-a acoperit fața cu minile și a plîns: a adus la pieire, zice, ticălosul de Bonapart pe franțuji. Vezi? Era rus, chiar boier, dar bun: i-a fost milă de un norod străin...

Bunicul tace ca un minut, închizînd ochii, netezindu-și părul cu palmele, apoi urmează, trezind trecutul cu băgare de seamă.

— Iarnă, furtuna mătură strada, gerul strînge izbele¹⁾, și ei, franțujii, aleargă pe subt fereastra noastră, la mama: mama cocea pîne albă și o vindea, — bat în fereastră, strigă, sar, cer pîne fierbinte. Mama în casă nu-i lăsa, le dădea pîne pe fereastră; și franțuzul, cum o apuca, îndată — în sîn: fierbinte așa, din cuptor — drept la trup, la inimă. Cum de răbdau, nu-i chip de înțeles. Mulți au pierit de frig: oamenii din țările calde nu-s deprinși cu gerul. La noi, în baie, în grădina de zarzavat, stăteau doi: un ofițer cu ordonanța, unul Miron. Ofițerul era lung, slab, — numai pielea și oasele, — umbla în haină femeiască, de-l ajungea numai pînă la genunchi. Era foarte politicoș și bețiv. Mama făcea și vindea pe ascuns bere, și franțuzul cumpăra, se îmbăta și cînta cîntece. Invățase limba noastră, îngîna uneori: al vostru țara, zice, nu alb, al vostru negru, rău! Vorbea rău, dar îl înțelegeai; și așa-i: părțile noastre din sus de Volga nu-s blinde, mai jos pămîntul e mai cald; iar dincolo de Caspie cică zăpadă nici nu se pomenește. Asta se poate crede: nici în Evanghelie, nici în Fapte, și mai puțin în Psaltire, despre iarnă, despre zăpadă nu se amintește; și doar locurile pe unde a trăit Hristos, sînt pe acolo... Să sfîrșim, iaca, psaltirea, c'apoi începem să citim și Evanghelia.

Din nou tace, parcă ar fi ațipit; se gîndește la ceva, se uită în fereastră, închiondorîndu-și ochii, — așa de mic și ascuțit...

— Povestește, — îi amintesc eu încetișor.

— Și iaca așa, — începe, tresărînd; — franțujii, va să zică! Tot oameni, nu-s mai răi decît noi,

1) Casele, bordeile (N. tr.)

păcătoșii. Uneori strigau mamei: madama, madama — va să zică, doamna mea, cucoana mea; cînd colo, cucoana duce în spate dela negustor vre-un sac poate de cinci puduri¹⁾ greutate. Avea o putere nefemească, pînă la douăzeci de ani m'a scuturat de păr cu multă ușurință. Dar la douăzeci nu mai eram nici eu prost. Și lui Miron ăsta, ordonanței, îi plăceau mult caii: umblă prin curți și roagă să-l dea vre-un cal, să-l curețe! La început se temeau: îl strică, dușmanul. Apoi mujicii au început și singuri să-l cheme: aida, Miron! Rîde, închină capul și vine ca un bou. Era roșcovan, chiar pînă la roșeață, năsos, buze groase. Foarte bine se purta cu caii și știa să-i lecuiască minunat. Mai apoi a fost doftor de cai aici, în Nijnii, dar a înebunit și l-au bătut pompierii pînă l-au omorît. Și ofițerul a început spre primăvară a se topi, și în ziua de Sfîntul Nicola primăvărătetul s'a stins cu încetul: ședea pe gînduri în baie, lîngă fereastră, și așa s'a și sfîrșit, ținînd capul afară. Mie îmi era milă de el, am plîns chiar pe ascuns. Era om gingaș: mă ia de ureche și vorbește cu bunătate despre ceva dela ei. Nu-l înțelegi, dar îți place! Bunătatea omenească în piață n'o cumperi. Incepuse să mă învețe cuvinte de ale lor, dar mama n'a dat voie, m'a dus chiar la popă, și popa a cerut să-mi tragă o bătaie cu vergi și să se plîngă încontra ofițerului. Pe atunci, dragă, trăiam în asprime, tu astea n'ai să le mai încerci, pentru tine alții au îndurat, și asta ține-o minte! Iaca, eu, de pildă, am îndurat așa fel...

Se înopță. În întunec bunicul crescă în chip ciudat; ochii i se luminează ca la un motan. Despre toate vorbește încet, cu băgare de seamă, îngîndurat, iar despre sine cu foc, iute și cu laude.

Mie nu-mi place, cînd vorbește despre sine, nu-mi plac veșnicele lui porunci:

1) 80 kilogr. (N. tr.).

— Ține minte! Asta s'o ții minte!

Multe din cite îmi povestea, n'ași fi vrut să le țin minte, dar ele năvăleau în memorie și fără poruncile bunicului, ca niște țepi dureroase. Bunicul niciodată nu spunea povești, ci tot lucruri întimplate, și am observat că nu-i plac întrebările. De aceia îl și întrebam cu stăruință:

— Dar care-s mai buni: franțujii, ori rușii?

— De, cum poți să știi? Eu doar n'am văzut cum trăiesc franțujii la ei acasă, — bombănește supărat și adaogă:

— În gaura lui e bun și dihorul

— Dar rușii sînt buni?

— Așa și așa. Pe timpul boierilor erau mai buni; era norod oțelit, pe cînd acuma toți, uite, sînt liberi, dar nu-i nici pîne, nici sare! Boierii, se înțelege, sînt fără milă, în schimb au adunat minte mai multă. Nu despre toți poți spune asta, dar cînd boierul e bun, apoi e drept dragul să-l privești! Altul e bun, dar prost ca un sac: duce orice îi pune în el. E coajă multă: cînd te uiți, ai zice: om; cînd îl cauți mai de aproape, e numai coajă, miezul lipsește, e mîncat... Ar trebui să ne învețe cineva, să ne tocească, dar lipsește tocila ade-vărată...

— Rușii sînt puternici?

— Se găsesc și oameni puternici, dar se ia în seamă nu puterea, ci sprintenia. Oricîtă putere ai avea, calul e tot mai puternic.

— Dar de ce franțujii au venit cu războiu?

— Ei, asta e treaba Țarului, noi asta n'o putem înțelege!

Dar la întrebarea mea, cine a fost Bonaparte, bunicul îmi dădu un răspuns neuitat:

— A fost un om înfocat, a vrut să cucerească tot pămîntul, și după asta toți să trăiască la fel: nu trebuie nici boieri, nici cinovnici, ci așa: să trăiască toți la fel. Numai numirile să fie felu-

rite, dar drepturile — la fel pentru toți. Și credința aceeași. Asta, se înțelege, e o prostie; numai racii nu se pot deosebi, dar peștii sînt de tot felul: morunul nu se potrivește cu somul; sterlețul e una, scrumbia — alta. Bonapartii au fost și pe la noi: Razin Stepan Timofeev¹)), Pugaciov Emelian Ivanov. Despre ăștia am să-ți povestesc mai tîrziu²)...

Uneori mă privea lung în tăcere, cu ochii rotunjiți, parcă m'ar vedea pentru întîia dată. Asta era neplăcut.

Niciodată nu vorbea cu mine despre tatăl meu, despre mama...

* * *

Nu arareori la aceste conversații venea bunica, și așeza încet într'un colț, mult timp stătea acolo tăcută, nevăzută, și deodată întreba cu o voce caldă și plăcută:

— Dar ții minte, tată, cît era de bine, cînd am fost noi amîndoi la Miron, la închinare? Oare în ce an era?

Bunicul, după ce se gîndea puțin, răspundea amănunțit.

Nu-ți pot spune întocmai, dar era înaintea holerei, în anul cînd prindeau pe Olovneni prin păduri.

— Așa-i! Încă ne temeam de ei...

— Asta-i.

Eu întrebam, cine au fost Olovnenii și de ce fugeau prin păduri: bunicul îmi răspundea nu tocmai cu plăcere.

— Olovnenii? Niște mujici, și fugeau dela uzinele statului, dela muncă.

— Și cum îi prindeau?

1) Vestitul Stepan Timofeevici Razin, care provoacă celebra răscoală sub domnia lui Alexei Mihailovici (sec. XVII).

2) Cazacul Pugaciov care se dă drept țarul Petru III și pune în cumpănă atotputernicia Ecaterinei II (N. tr.).

— Hm, cum? Cum se joacă copiii: unii fug, alții îi prind, îi caută. I-au prins — îi bat cu biciurile, cu cnutul. Le rupeau și nările, le puneau fierul roșu pe frunte, drept semn, că au fost pedepsiți...

— Pentru ce?

— Pentru... Astea sînt lucruri grele. Greu de înțeles, cine-i vinovat: cel care fuge, ori cel care prinde. Noi n'o să înțelegem...

— Dar ții minte, tată, — zice bunica din nou, — cum după focul cel mare?...

Ținînd la exactități, bunicul întreba sever:

— Care „cel mare“?

Cufundîndu-se în trecut, bătrînii uită de mine. Vocile și vorbele lor sună încet și așa de frumos, că uneori ți se pare că ar cînta un cîntec, — un cîntec nevesel despre boli, incendii, distrugere de oameni, despre morți din nebagare de seamă și escrocherii meșteșugite, despre cerșetori zmintiți și stăpîni nemiloși.

— Cîte s'au petrecut, cîte s'au văzut! — în-gîină bunicul încet.

— Dar parcă trăiam rău? — zice bunica. — Adu-ți aminte cît de frumos a început primăvara după ce am născut eu pe Varea!

— Asta era la anul 48, tocmai în toiul plecării încontra ungurilor. Pe cumătrul Tihon l-au și trimis a doua zi după botez...

— Și s'a prăpădit, — oftează bunica.

— Și s'a prăpădit, da! Din acel an binecuvîntarea lui Dumnezeu a și curs în casa noastră ca apa peste zăgaz. Eh, Varvara...

— Lasă, tată...

— Ce „lasă“? A eșit rău cu copiii, oricum ai privi. Unde s'a dus puterea, vlaga noastră? Noi credeam: adunăm în paner; cînd colo, Dumnezeu ne-a pus în mîna un ciur prost...

Incepea să strige și să alerge prin odăi, țipînd de durere, înjurînd copiii, amenințînd pe bunica cu pumnul mic și uscat.

— Și tot tu îi acopereai, pe ticăloși, tu îi stricai, îngăduitoare! Tu, zgrițuroaico!

Intr'o stare de amărăciune și întăritare, ajungînd pînă la urlat și lacrimi, se băga în colț, la icoane, se lovea din răsputeri în pieptu-i uscat ca scîndura.

— Doamne, sînt eu oare mai păcătos decît alții? Pentru ce-e?...

Tremura din tot trupul și scînteia din ochii plini de lacrimi.

Bunica, stînd în întunec, își făcea cruce în tăcere, apoi, apropiindu-se de el, căuta să-l liniștească.

— Ei, ce te-ai pus pe bocit? Dumnezeu știe ce face. Mulți au copii mai buni decît ai noștri? Peste tot locul, tată, e la fel: certuri, judecăți și buclucuri. Toți tații și mamele își spală cu lacrimi păcatele, nu numai tu...

Uneori vorbele astea îl linișteau. Obosit, tăcut, bunicul se arunca în așternut, iar noi plecam la cerdacul nostru.

Dar odată, cînd bunica se apropië de el cu vorbă bună, bunicul se întoarse iute și din răsputeri, cu zgomot o izbi cu pumnul în față. Bunica șovăi, se clătină pe picioare, cu mîna la gură, se stăpîni și rosti încet, liniștit:

— Eh, ce dobitoc...

Și scui pă sînge la picioarele lui, iar el urlă prelung de două ori, ridicînd amîndouă mîinile.

— Fugi, te omor!

— Dobitoc, — repetă bunica, luînd-o spre ușă; bunicul se aruncă după ea, dar ea, fără să se grăbească, pași pragul și-i trînti ușa în nas.

— Jarchină bătrînă! — șopti bunicul printre dinți, roșu ca jăratecul, ținîndu-se de ușor și zgîriîndu-l cu degetele.

Eram pe cuptor, nici viu, nici mort, fără să cred ce văd: pentru întâia dată bunicul lovise pe bunica subt ochii mei, și asta fu ceva apăsător și scîrbos; descoperii ceva nou în ființa lui, ceva cu care nu te puteai împăca, și parcă mă strivea. Iar el stătea, înfipt în ușor, și parcă s'ar fi acoperit cu cenușă, însurea, se zgribulea. Pași deodată în mijlocul odăiei, se lăsă în genunchi și, neputîndu-se stăpîni, căzu înainte, atingînd dușameaua cu mîna; dar deodată se ridică, se lovi cu mînile în piept.

— O, Doamne...

Eu lunecai jos depe cuptor și mă aruncai iute afară. Sus bunica își spăla gura, plimbîndu-se prin odaie.

— Te doare?

Bunica se duse în colț, vărsă apa din gură în căldarea cu lături și răspunse liniștit:

— Nu-i nimic, dinții sînt întregi, mi-a strivit numai o buză.

— Ce-i cu dînsul?

Uitîndu-se pe fereastră în stradă, bunica zise:

— Se supără, î-i greu, e bătrîn, totul nu-i merge... Tu culcă-te cu Dumnezeu, nu te uita la astea...

O mai întrebai ceva, dar ea strigă cu un ton neobișnuit de aspru:

— Cui vorbesc să se culce? Ce neascultător...

Se așeză lingă fereastră și, tot sugîndu-și buza, începu să scuipe des în batistă. Dezbrăcîndu-mă, o priveam în pătratul albastru al ferestrei. Deasupra capului ei negru sclipeau stelele. În stradă era liniște, în odaie întunec.

După ce mă culcai, se apropie, îmi netezi capul încetișor, și rosti:

— Dormi liniștit, că eu mă mai duc pela el... Tu pe mine nu mă prea jeli, suflet de porumbel, că poate și eu sînt de vină. Dormi...

După ce mă sărută, plecă; iar eu simții o tristeță neînvinsă, sării din așternutul larg, moale și înfierbîntat, mă apropiai de fereastră și, privind jos spre strada pustie, înlemnii într'o durere nesuferită.

VI

Din nou începu ceva ca un coșmar. Intr'o seară, după ceaiu, mă așezasem cu bunicul la psaltire, iar bunica începuse să spele vasele, cînd în odaie năvăli unchiul Iacov, zburlit ca de obicei, sămănînd cu o mătură stricată. Fără să zică bună seara, aruncîndu-și șapca într'un colț, începu să vorbească iute, scuturîndu-se și gesticulînd:

— Tătucă, Mișca își face de cap din cale afară! A stat la masă la mine, s'a îmbătat și a început să arate o nebunie urită de tot: a spart vase, a rupt în bucăți o pereche de haine gata, a spart ferestrele, și-a bătut joc de Grigorii, acum vine aici, amenință: am să zmulg, zice, tatei barba, îl omor! Dumneata bagă de seamă...

Bunicul, răzămîndu-se cu minile de masă, se ridică încet în picioare; fața i se zbîrci, se strînse în jurul nasului, deveni amenințătoare, sămănînd cu un topor.

— Auzi, mamă? — țipă. — Ce zici, a? Vine să omoare pe tatăl său, auzi, bunul lui fiu! Da, e timpul! E timpul, băieți...

Se plimbă de cîteva ori prin odaie, scuturînd din umeri, se apropië de ușă, trase cu putere cîrligul greu, îl prinse de belciug și se adresă lui Iacov:

— Am înțeles: cu toții vreți să puneți mîna pe zestrea Varvarei. Na-vă!

Băgă subt nasul unchiului trei degete: 1) unchiul se dădu la o parte, jignit.

1) Semnul numit de francezi *nique* (N. tr.).

— Dar eu ce vină am, tată?

— Tu? Te știi eu!

Bunica tăcea, așezînd în grabă ceștile în dulap.

— Eu am venit doară să vă apăr...

— Da-a? — strigă bătrînul, rînjind. — Bine, îți mulțumesc, fiule! Mamă, dă-i ceva vulpii asteia, vre-un vătraiu măcar, vre-un fier de călcat. Și tu, Iacov Vasilievici, cînd o năvăli fratele tău, lovește... în mine, în cap!...

Unchiul băgă mîinile în buzunar și se retrase într'un colț.

— Dacă nu mă credeți...

— Să te cred? — răcni bunicul, bătînd din picior. — Nu, eu cred oricărei fiare, unui cîne, unui ariciu, dar ție?... Știi, tu l-ai îmbătat, tu l-ai pus la cale. Bun, acuma lovește, dă! După alegere: în el, în mine...

Bunica îmi zise în șoaptă:

— Aleargă sus, uită-te pe fereastră, și cînd unchiul Mihail s'o arăta în stradă, coboară iute, dă de știre! Pleacă. Mai iute!...

Și iată-mă, destul de speriat de năvala amenințătoare a zurbagiului, dar mîndru de însărcinarea primită, stînd la fereastră și supraveghînd strada. E largă și acoperită de un strat gros de praf. Din praf răsar, ca niște umflături, bolovanii caldarîmului. Spre stînga strada se întinde pînă departe și, tăind vîgăuna, ese în piața Pușcăriei, unde stă înțepenită pe pămîntul lutos, o clădire sură cu patru turnuri pela colțuri, — vechea închisoare. Are ceva frumos de trist și impunător. La dreapta, peste trei case dela a noastră, se desfășură larg piața Fînăriei, închisă de clădirea galbenă a batalionului disciplinar, și turnul pompieriei, de culoarea plumbului. În jurul gheretei de sus, deschise tuturor vînturilor, se învîrtește paznicul-pompier, ca un cîne prins de lanț. Toată piața e străbătută de rîpi. Intr'una, în fund, se zărește o băltoacă verzuie; mai la dreapta

— puturosul iaz al lui Diucov unde, după povestirile bunicăi, unchiul într'o iarnă, l-au aruncat într'o copcă pe tatăl meu. Aproape, în dreptul ferestrelor, e o hudiță încadrată de căsuți mici și împestrițate, — închisă de clădirea greoaie și joasă a bisericii „Trei Ierarchi“. Dacă privești drept înainte, acoperișurile se arată ca niște bărci răsturnate cu fundurile în sus în mijlocul valurilor de verdeață ale grădinilor.

Roase de furtunile ernelor lungi, scăldate de nesfârșitele ploi ale toamnelor, spălăcitele case ale străzii noastre, pudrate cu praf, se îngheșuie una în alta, ca niște cerșetori pe treptele pridvorului: așteaptă și ele, împreună cu mine, pe cineva, holbând ochi largi... Oameni — puțini și se mișcă fără grabă, ca îngîndurații prusaci depe vatra cuptorului. O căldură înăbușitoare urcă spre mine; se simt mirosurile grele și nesuferite de placinți cu ceapă și morcovi. Mirosurile astea întotdeauna îmi deșteaptă o tristeță neînțeleasă.

Mare plictiseală... O plictiseală deosebită, aproape nesuferită. Pieptul se umple ca de un plumb lichid și cald; acesta îmi apasă pieptul și coastele; mi se pare că mă umflu ca o beșică, și mă simt strîmătorat în mica odaie, sub tavanul asemănător unui capac de sicriu.

— Dar iată-l, unchiul Mihail: se uită de după casa sură din colțul hudiții. Și-a apăsă șapca pînă în urechi, și acestea, pleoștite, rămîn în afară. E într'o jachetă albastră și cizme prăfuite pînă la genunchi. A băgat o mîină în buzunarul pantalonilor cadrilați; cu cealaltă se ține de barbă. Fața nu i se vede, dar stă așa, că parcă ar vrea să sară peste stradă și să se înfigă cu mîinile negre și păroase în casa bunicului. Trebuie să alerg jos și să dau de știre că a venit. Dar nu mă pot despărți de fereastră și văd cum unchiul, cu băgare de seamă, parcă s'ar teme să nu-și păteze de praf cizmele sure, trece strada, aud

cum deschide ușa cărciumei, cum scrișnește ușa și zăngănesc geamurile.

Alerg jos, bat în ușa bunicului.

— Cine-i? — răspunde grosolan, nedeschizînd.

— Tu? Ce? A intrat în cărciumă? Bine, du-te.

— Mi-i frică acolo...

— Mai rabdă...

Stau din nou la fereastră. Se întunecă. Praful din stradă s'a umflat, s'a adîncit, e mai negru. În ferestrele caselor se întind ca niște pete grase, luminile galbene ale focurilor; în casa din față se aude muzică, o mulțime de coarde răsună trist, dar frumos. Cîntă și cei din cărciumă. Cînd se deschide ușa, în stradă izbucnește o voce obosită și zdruncinată. Știu: e vocea lui Nichițușca, cerșetorul bătrîn și strîmb, bărbos, cu un cărbune roșu în locul ochiului drept, pe cînd cel stîng e strîns închis. S'a închis ușa și i-a tăiat cîntecul ca cu un topor.

Bunica invidiază pe cerșetor; ascultîndu-i cîntecele, zise oftînd:

— Ce om înzestrat de Dumnezeu, ce stihuri știe!
Un noroc!

Uneori îl chiamă în curte. Omul se așează dinaintea ușii, rezămat de toiag și cîntă, povestește, iar bunica, alături de el, ascultă, îl întrebă:

— Stăi, dar parcă Maica Domnului a fost și la Reazan?

Și cerșetorul răspunde cu vocea lui groasă, cu ton sigur:

— A fost pretutindeni, prin toate guberniile!

O oboseală somnoroasă plutește dealungul străzii, îmi strînge și-mi apasă inima, ochii. Ce bine ar fi să vie bunica! Sau măcar bunicul. Ce fel de om a fost tatăl meu, dece bunicul și unchii nu-l iubeau, pe cînd bunica, Grigorii și dădaca Evghenia vorbesc despre el așa de bine? Dar mama, unde-i?

Mă gîndesc tot mai des la mama, punînd-o în centrul tuturor poveștilor și întîmplărilor, istorisite de bunica. Că mama nu vrea să trăiască în familia

ei, — asta o ridică tot mai sus în visurile mele. Mi se pare că ar sta într'un han la drumul mare, la bandiți, care pradă pe bogătașii trecători și împart prada cu cerșetorii. Poate stă în pădure, în vre-o peșteră, se înțelege, tot cu hoți de cei buni, gătește pentru ei și păzește aurul prădat. Sau poate umblă pe pământ, numerîndu-i bogățiile, cum umbla „princesa-cucoană” Engalîceva, împreună cu Maica Domnului; și Maica Domnului îndeamnă pe mama mea, cum îndemna pe „princesa-cucoană”:

N'ai să aduni tu, roabă lacomă,
Tot aurul și argintul întregului pământ;
N'ai să acoperi, suflet nesățios,
Goliciunea ta cu tot avutul pământului!

Și mama îi răspunde cu cuvintele hoaței „princesă-cucoană”:

Tu iartă-mă, prea Sfîntă Născătoare,
Ai milă de păcătosul meu suflet;
Nu pentru mine am prădat lumea,
Ci numai pentru singurul fiu...

Și Născătoarea, bună cași bunica, o va erta și va zice:

Eh, Variușca, sînge tătărăsc,
Tu, marea nenorocire a creștinilor!
Dar mergi cel puțin pe drumul tău —
Pe drumul tău, cu lacrăma ta!
Nu te lega măcar de norodul rus!
Cutreeră pădurile, pustiește pe Mordvin,
Cutreeră stepele, gonește pe Calmuc!..

Aducîndu-mi aminte de poveștile astea, trăiesc ca în vis. Mă trezește un tropăit, o înghezuială, un urlat de jos, din tindă, din curte. Scoțînd capul pe fereastră, văd cum bunicul, unchiul Iacov și rîndașul cîrciumarului, caraghiosul ceremis Melian scot

pe poartă, în stradă, pe unchiul Mihail: el se împotrivesc, ei îl lovesc peste mâni, peste spate, peste cîafă, îl împing cu picioarele. În sfîrșit unchiul pleacă deaderbeleacul în praful străzii. Portița se trînti cu zgomot, bubui cîrligul și zăvorul; aruncară peste poartă șapca mototolită. Se făcu liniște.

După ce zăcu puțin, lungit, unchiul se ridică, zdrențuit, cu părul vilvoi, ridică un bolovan și-l trîntește în poartă. Se aude un zgomot surd, ca din fundul unui butoiu. Din cîrciumă se arată niște oameni întunecoși, strigă, sforăie, dau din mâni. Din ferestrele caselor se arată capete omenesti, strada se înviorează, rîde, strigă. Toate astea sînt tot ca un fel de poveste, curioasă, dar neplăcută și care te îngrozește...

Și deodată totul se șterge, se potolește, tace.

...Lîngă prag, pe un cufăr, stă bunica, ghemuită, nemișcată, fără să respire. Eu stau dinaintea ei și-i mîngîi obrajii calzi, moi, uzi. Dar ea, pe cît se vede, nu simte și îngîină, posomorîtă:

— Doamne, nu ți-a ajuns puțină minte pentru mine și pentru copiii mei? Miluește-ne, Doamne...

* * *

Pe strada Cîmpiei bunicul n'a stat, mi se pare, mai mult de un an, — din primăvară pînă în primăvară, — dar și în intervalul acesta casa își căpătă un renume răsunător. Aproape în fiecare duminică la poarta noastră se adunau copiii, cu bucurie dînd de veste străzii:

— La Cașirini iar se bat!

Unchiul Mihail se urăta de obicei seara și toată noaptea ținea casa în stare de asediu, pe locuitorii ei în stare de groază. Uneori, împreună cu dînsul, veneau două-trei ajutoare, mahalagii din Cunovino, tot unul și unul, urcau din vîgăună în grădină și gospodăreau acolo în toată libertatea unei fantezii

bete, zmulgînd tufele de zmeură și agrișe. Odată au distrus baia, spărgînd în lăuntru ei tot ce se putea sparge: trepte, bănci, cazanele pentru apă; iar cuptorul îl împrăștiară bucată cu bucată; au zmulș cîteva dușamele, ușa, ușorii.

Bunicul, întunecat și mut, stătea lîngă fereastră și asculta lucrarea oamenilor, care-i distrugeau avutul. Bunica alerga, nu știi pe unde, prin curte, nevăzută prin întunerec, și ruga:

— Mișa, ce faci, Mișa?

Din grădină, drept răspuns, îi venea idioata și murdara înjurătură rusească, al cărei sens e probabil inaccesibil pentru mintea și sentimentul dobitoacelor care o expectorează.

Să te ții de bunica în asemenea momente, e cu neputință, iar fără dînsa mi-i frică; mă cobor în odaia bunicului, dar bunicul mă întîmpină cu o voce răgușită:

— Afară, anatemo!

Fug în cerdac și de acolo privesc prin lucarnă întunerecul grădinii și curții, căutînd să nu pierd din ochi pe bunica. Mă tem să n'o omoare, strig, o chem. Bunica nu vine, iar unchiul, înebunit de beție, auzind vocea mea, înjură cu vorbe sălbatice și murdare pe mama.

Odată, într'una din aceste seri, bunicul zăcea bolnav în pat și, mișcîndu-și cu neastîmpăr capul, înfășurat cu o cîrpă, se văita în gura mare:

— Iaca pentru ce-am trăit, pentru ce-am păcătuit, am adunat! Dacă nu mi-ar fi rușine, ași chema poliția, iar mîne — la Gubernatorul... Ți-i rușine! Ce fel de părinți sînt ăștia, cari-și urmăresc copiii cu poliția? Și atunci — taci, moșnege, și rabdă...

Coborî deodată picioarele din pat, plecă, șovăind, la fereastră; bunica îl opri, sprijinindu-l cu brațele.

— Incotro, încotro?

— Aprinde lumina! — porunci bătrînul, gîfîind, aspirînd aerul cu zgomot.

Iar după ce bunica aprinse lumînarea, luă sfeșnicul în mână și, ținându-l dinaintea sa, cum ține soldatul pușca¹⁾, strigă din fereastră cu voce ridicată și batjocoritoare:

— Tu de colo, Mișca, hoț de noapte, cîne turbat și răpănos!

Indată geamul de sus al ferestrei zbură în țandări, și pe masă, dinaintea bunicăi căzu o jumătate de cărămidă.

— N'a nemerit! — urlă bunicul și începu să ridă cu lacrimi.

Bunica îl înhăță în brațe, parcă m'ar fi luat pe mine, și-l duse în așternut, adăugînd cu spaimă:

— Ce faci, ce faci, Hristos cu tine? Așa doar nemerește drept în Sibir! Parcă înțelege el în turbare, ce e Sibirul...?

Bunicul zvîrlea din picioare și plîngea cu hohot, fără lacrimi, gîfîind:

— Las să mă omoare...

Din dosul ferestrei urlau, tropăiau, zgîriau păretele. Eu luai cărămida de pe masă și alergai la fereastră; dar bunica apucă să mă oprească și, aruncîndu-mă într'un colț, rosti printre dinți:

— Ah, ființă blăstămată...

Altă dată Mișca, înarmat cu un par gros, căuta să pătrundă din curte în tinda casei, stînd pe treptele cerdacului din dos și izbind în ușă. Iar în dosul ușii îl aștepta bunicul cu un băț în mână, doi chiriași cu un fel de ciomege, și nevasta cîrciumarului, — o femeie înaltă, cu un sul de călcat rufe; în dosul lor se agita bunica, gîfîind:

— Lăsați-mă la el! Lăsați-mă să-i spun o vorbă!

Scoțînd un picior înainte, bunicul amintea pe mujicul cu *rogalina* din tabloul „Vînătoarea la urși“. Cînd bunica se apropia de el, o îndepărta în tăcere cu cotul și cu piciorul. Toți patru stăteau

1) În poziția: „na cra-ul!“—arma ținându-se în dreptul nasului (N. trad.).

înarmați îngrozitor. Deasupra lor, pe perete, cli-pind mohorit, un felinar lumina capetele lor. Eu le vedeam toate astea depe scara cerdacului și așa fi vrut să duc pe bunica sus.

Unchiul spărgea ușa cu stăruință și succes, ea se clătina în toate părțile, gata să sară din țigina de sus, — cea de jos fusese scoasă și zăngănea uricios. Bunicul vorbea combatanților cu un fel de voce tot zăngănitoare:

— Loviți-l, vă rog, peste mîni, peste picioare; peste cap nu trebuie...

Alături de ușă, în perete, era o ferestruie mică, — cît ai scoate capul. Unchiul apucase să spargă geamul, și gaura cu sticla zimțată, se vedea neagră, ca un ochiu scos.

Bunica se aruncă la ferestruie, scoase mîna afară și, mișcînd-o încolo și încoace, strigă:

— Mișa, pentru numele lui Hristos, fugi! Au să te schilodească, fugi!

Unchiul lovi în mîină cu parul. Se vedea cum a alunecat pe lîngă fereastră și a căzut peste mîna bunicăi ceva lat, iar după asta bunica se lăsă jos, se rostogoli pe spate, reușind încă să strige:

— Miș-șa, fugi...

— A-a, pe mama! — urlă bunicul într'un chip înfiorător.

Ușa se desfăcu, în cadrul ei întunecos intră unchiul, care îndată fu aruncat, ca o lopată de noroiu, jos din cerdac.

Cîrciumăreasa conduse pe bunica în odaia bunicului. Incurînd veni și el, se apropiè întunecat de bunica.

— Osul e întreg?

— O-oh, s'a rupt, se vede, — zise bunica, fără să deschidă ochii. — Dar cu el ce-ați făcut? Cu el?

— Isprăvește! — strigă bunicul cu asprime. — Ce sînt eu, fiară? E legat, zace în șură. L-au udat cu apă... Dar rău mai e! Cu cine o fi sămănînd?...

Bunica începu să geamă.

— Am trimis după meșter, ca să-ți lege mîna. Mai rabdă puțin, — zise bunicul, așezîndu-se pe marginea patului, lîngă ea. — Au să ne mănînce zilele, au să ne dea gata...

— Dă-le totul...

— Dar Varvara?...

— Vorbiră mult: bunica încet, văietîndu-se, el minios, țipînd.

Apoi sosi o băbușcă mică, gheboasă, cu o gură enormă, pînă la urechi; falca de jos îi tremura; gura îi era deschisă ca la pești; în gură privea nasul încovoiat peste buza de sus; ochii nu i se vedeau. Bătrîna deabia își mișca picioarele, tirîndu-și bățul pe dușamele, ținînd în mîină o legătură cu niște instrumente, care zăngăneau.

Mie mi se păru că a sosit moartea bunicăi. Mă apropiiai de ea și răcnii cît îmi luă gura:

— Eși afară!

Bunicul mă înșfăcă fără multă băgare de seamă și foarte nedelicat mă scoase în cerdac.

VII.

Am înțeles foarte curînd, că bunicul are un Dumnezeu și bunica un alt Dumnezeu.

Uneori bunica, după ce, trezîndu-se, mult timp își descurcă cu pieptănul, stînd în așternut, minunatul său păr, — flutură din cap, își zmulge, strîngînd din dinți, șuvițe întregi de fire lungi, negre și mătăsoase, și ocărăște în șoaptă, ca să nu fie auzită:

— Ah, lua-v'ar... coltunul¹⁾, afurisitelor...

Descurcîndu-l cu mare chin, își împletește iute cozile groase, se spală în grabă, suflînd cu minie

1) O boală a părului, frecventă la nord, mai ales în Siberia (N. tr.).

și, fără să-și spele supărarea depe față, mare și mototolită de somn, se așează dinaintea icoanelor, și numai acum începe adevărata spălătoare de dimineață, care-i împrăștează deodată întreaga fâp-tură.

Indreptîndu-și spinarea încovoiată, ridicînd capul, privind cu dragoste obrazul rotund al Maicii Dom-nului dela Cazan, face semnele crucii, largi și apă-sate, și șoptește cu căldură:

— Maică Preaslăvită a lui Dumnezeu! Dăruiește mila Ta, pe ziua ce vine, Născătoareo!

Se închină pînă în pămînt, își descovăie spinarea încet și din nou șoptește tot mai fierbinte, mai umil.

— Izvor al bucuriei, frumuseță prea curată, măr înflorit!...

Bunica aproape în fiecare dimineață găsea noi cuvinte de laudă, și asta mă făcea întotdeauna să-i ascult rugăciunea cu atenție încordată.

— Inimioara mea curată, cerească! Apărare și ocrotire, soare aurit, Maică a lui Dumnezeu, pă-zește-mă de îndemnul cel rău, nu mă lăsa să obi-jduiesc pe nimeni, și nici pe mine să mă obi-jduiască pe nedrept!

Cu zimbet în ochii săi negri și întinerită parcă, din nou își face cruci, cu mișcări domoale ale bra-țului greu.

— Iisuse Hristoase, fiul lui Dumnezeu, fii mi-lostiv cu păcătoasa de mine, pentru Maica Ta...

Rugăciunea îi era întotdeauna un acatist, o laudă sinceră și din inimă.

Dimineața nu se ruga mult. Trebuia pus samo-movarul; bunicul nu mai ținea servitoare, și dacă bunica întîrzia să pregătească ciaiul la timp sator-nicit de el, înjura lung și furios.

Uneori, trezindu-se mai de vreme decît bunica, urca în cerdac și, găsind-o la rugăciune, asculta un

răstimp șoapta ei, strîmbînd cu dispreț buzele subțiri și înegrite, iar în timpul ciaiului bodogănea:

— De cîte ori te-am învățat eu pe tine, cap de vită, cum trebuie să te rogi, și tu bolmojești tot cum știi tu, eretico! Cum te mai rabdă Dumnezeu!

— Are să mă înțeleagă El! — răspundea bunica cu încredere. — Descurcă... orice i-ai vorbi...

— Ciuvașă¹⁾ blăstămată! Vai de voi...

Dumnezeul ei era întotdeauna cu ea; bunica vorbea despre el chiar cu animalele. Pentru mine era limpede că acestui Dumnezeu cu ușurință și ascultare se supune totul: oameni, cîni, paseri, albini, erburi; pe pămînt El era deopotrivă de bun, deopotrivă de aproape pentru toți și toate.

Odată cotoiul răsfățat al cîrciumăresei, — o ființă sireată, lacomă și lingușitoare, de culoare cenușie, cu ochii aurii, favorit al întregii curți, aduse din grădină o mierlă. Bunica îi zmulse paserea chinuită și începu să-l mustreze:

— Nu ți-i frică de Dumnezeu, ticălosule!

Cîrciumăreasa și portarul riseră de vorbele astea, dar bunica le strigă cu minie:

— Voi credeți că dobitoacele nu înțeleg pe Dumnezeu? Orice făptură înțelege mai bine decît voi, ființi crude...

Inhămînd pe Șarap, îngrășat din cale afară și melancolic, bunica vorbea cu el:

— Ce ești așa de nemulțumit, muncitor al lui Dumnezeu? Ai îmbătrînit, sărmane...

Calul ofta și dădea din cap...

Și cu toate astea, numele lui Dumnezeu nu-l rostea așa de des ca bunicul. Dumnezeuul bunicăi pentru mine era înțeles și nu era de temut, dar în fața lui nu puteai să minți, era o rușine. Dumnezeu

1) S'a mai amintit de numeroasele populații străine din sulul Volgei; tătari, ceremiși, ciuvași, etc., — nume obicinuite, întrebuințate ca termeni de ocară (N. tr).

imi deștepta numai o rușine neînvinsă, și eu pe bunica niciodată n'o mințeam. Mi-era curat cu neputință să ascund ceva de acest Dumnezeu așa de bun și, mi se pare, nu-mi venea nici dorința de a ascunde.

Intr'o zi cârciumăreasa, certîndu-se cu bunicul, înjură odată cu bunic, și pe bunica, care nu luase parte la ceartă, o înjură cu răutate și chiar aruncă în ea cu un morcov.

— Vai, dar proastă mai ești, doamna mea—îi zise bunica liniștit; dar eu mă simții grozav de jignit și hotării să mă răzbun pe mizerabila.

Mă gîndii mult timp, ce ași putea născoci mai dureros pentru femeea aceasta, reșcovană și groasă, cu două bărbii și fără ochi?

După observațiile mele asupra luptelor lăuntrice dintre vecini, știam că aceștia, în răzbunările lor, taie cozile pisicilor, azmuță cîinii, omoară cucoșii și găinile dușmanului, toarnă gaz în putinile cu varză și castraveți; strecurîndu-se noaptea prin pivniți, dau drumul cvasului de prin butoaie. Dar toate astea mie nu-mi plăceau; trebuia inventat ceva mai impunător și mai grozav.

Inventai: pîndind cînd cârciumăreasa se cobora în pivniță, lăsai capacul peste ea, îl încuiai, dansai deasupra ei dansul răzbunării și, aruncînd cheia pe acoperiș, alergai în fugă la bucătărie, unde gătea bunica. Ea nu înțelese îndată starea mea de mulțumire, iar cînd înțelese, mă șlepăi pe unde se cuvine, mă scoase în curte și mă trimise după chee. Mirat de felul ei de a vedea lucrurile, căutai cheia în tăcere și, ascunzîndu-mă într'un colț al curții, priveam de acolo cum liberă bunica pe cârciumăreasa prizonieră și cum mergeau amîndouă prin curte, rîzînd prietenește.

— Iți arăt eu, — mă amenința cârciumăreasa cu pumnul ei gros, dar obrazu-i fără ochi zîmbea fără

răutate. Iar bunica mă luă de guler, mă duse la bucătărie și mă întrebă:

— De ce ai făcut așa?

— A aruncat în tine cu morcovul...

— Va să zică, din pricina mea? Aș-șaa! Am să te arunc șoarecilor din pivniță, derbedeule. Atunci ai să te trezești! Ce mai apărător! Ia priviți, ce beșică, — de crapă acuş! Te dezumflă el, bunicul, când te-oi spune! Pleacă la cerdac, învață cartea!...

N'a vorbit cu mine toată ziua, iar seara, înainte de rugăciune, se așeză pe marginea patului și-mi rosti cuvintele neuitate:

— Iată ce, Lenea, suflet de porumbel, sapă-ți în minte lucrul ăsta: în trebile celor mari nu te băga. Cei mari sunt oameni stricați; aceștia sînt încercați de Dumnezeu; tu încă nu: trăiește cu mintea ta de copil. Trăiește pînă cînd Dumnezeu îți va atinge mintea, îți va arăta rostul tău, te va îndrepta pe calea ta. Ai înțeles? Dar cine și cu ce e vinovat — nu-i treaba ta. Lui Dumnezeu i se cuvine să judece și să pedepsească. Lui, nu nouă!

Mai tăcu, mai trase tabac și, mijind din ochiul drept, adăugă:

— Dar poate nici Dumnezeu, iaca, nu totdeauna e în stare să înțeleagă, unde și a cui e vina.

— Dar Dumnezeu nu știe tot? — întrebai cu mirare, iar ea răspunse încet, măhnită:

— Dacă ar ști totul, atunci oamenii poate multe nu le-ar face. El, părintele nostru, se uită din cer pe pământ, la noi la toți, și uneori unde începe să se plîngă și să se jeluie: „Oamenii mei, dragii mei oameni! O, cît mi-i de milă de voi!”

Incepu și ea să plîngă și, fără a-și șterge obrazii uzi, plecă în colț să se roage.

Din acel moment Dumnezeul ei mi-a devenit mai aproape și mai înțeles.

Bunicul, învățîndu-mă, spunea de asemenea, că Dumnezeu e o ființă atotființătoare, atotștiutoare,

atotvăzătoare, că e ajutorul cel bun pentru oameni în toate împrejurările. Dar se ruga altfel decât bunica.

Dimineața, înainte de a se așeza în colț, în fața icoanelor, bunicul mult timp se spăla, apoi, îmbrăcat cu îngrijire, își pieptăna frumos părul roșiatic, își dregea bărbuța și, după ce se vedea în oglindă, după ce-și îndrepta cămașa, așezându-și legătoarea neagră în dosul vestei, — mergea spre icoane cu băgare de seamă, parcă s'ar fi furișat, se așeza întotdeauna pe același ciot al scîndurii, asemănător unui ochiu de cal, stătea ca un minut în tăcere, lăsînd capul în jos, întinzînd brațele dealungul trupului, ca soldatul. Apoi, drept și subțire, rostea împunător:

— În numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh!

Mie mi se părea că după cuvintele astea în odaie începea o liniște deosebită; chiar muștele băziiuau mai cu pază.

Stă cu capul ridicat drept în sus; sprîncenele ridicate s'au zburliț, barba aurie stă orizontal. Bunicul zice rugăciunile apăsător, parcă ar răspunde o lecție: vocea lui sună clar și stăruitor.

— Din sîrg veni-va Judecătorul, și ale cui fapte se vor dezvălui...

Se bate cu pumnul în piept, fără grabă, și cere cu stăruință:

— Ție unuia Ți-am greșit, întoarce fața Ta dela păcatele mele...

Rostește apăsînd pe fiecare cuvînt. Piciorul drept tresare, parcă ar însoți încet vorbele rugăciunii. Se trage într'una spre icoane, crește și parcă ar deveni tot mai subțire, mai uscat, — așa de curățel, îngrijit și stăruitor.

— Ceia ce ai născut pre Vindecătorul, vindecă: invecchitele patimi ale sufletului meu. Gemete ne-

pregetate îți aduc din inimă, arată toată rîvna, Stăpîno!

Chiamă și se roagă cu glas tare, cu lacrimi în ochi:

— Iar credința să mi se numere în locul faptelor. Dumnezeuul meu, nu pedepsi faptele, ce nici-decum nu mă îndreptătesc!

Acuma își face cruce mai des, cu spazme, dînd din cap, parcă ar împunge; vocea-i devine tînguitoare și ascuțită. Mai tîrziu, vizitînd sinagogi, am înțeles că bunicul se ruga ca un evreu.

Samovarul sforăie demult pe masă, prin odaie plutește mirosul fierbinte al turtelor de secară cu brînză de vacă: ți-i foame! Bunica stă posacă, rezămată de prichiciu și oftează, cu ochii în jos; din grădină privește în fereastră soarele vesel, pe arbori roua strălucește ca perlele, gustos miroasă aerul de dimineață a mărar, agrișe, mere pîrguite; iar bunicul tot se mai roagă, se clatină, se scîncește.

— Stinge flacăra patimilor mele, căci cerșetor sînt și ticălos!

Cunosc pe dinafară toate rugăciunile de dimineață și pe toate cele de seară, — le știu și le urmăresc cu încordare: nu va greși bunicul, nu va scăpa vre-un cuvînt?

Asta se întîmplă foarte rar și-mi deșteaptă întotdeauna un sentiment de bucurie răutăcioasă.

Sfîrșind cu rugăciunea, bunicul rostea:

— Bună dimineața!

Noi ne închinam, și în sfîrșit ne așezam la masă. Aici eu îi ziceam bunicului:

— Dar azi tu ai scăpat pe „să mulțumească“.

— Minți! — răspundea bunicul, neliniștit și neîncrezător.

— Ba l-ai scăpat! Trebuia: „iar acea credință a mea să te mulțumească în locul tuturor“, și tu n'ai zis.

— Na-ți-o bună! — exclama bunicul, clipind din ochi, vinovat.

Mai pe urmă o să-mi plătească el pentru observația asta; deocamdată, văzîndu-l încurcat, eu triumfiez.

Odată bunica zise în glumă:

— D'apoi eu cred că Dumnezeu s'o fi plictisit, ascultînd rugăciunea ta, tată; tot aceeași și aceeași...

— Ce-e? — întîmpină bătrînul cu un ton sînistru. — Ce bolmojești?...

— Zic că niciodată nu dăruiești tu lui Dumnezeu măcar o vorbă din inima ta, de cînd ascult!

Bunicul deveni stacojiu, începu să tremure și săltînd pe scaun, îi aruncă farfuriuara în cap, — aruncă și scrășni ca ferestrăul într'un ciot:

— Afară, zgripturoaică bătrînă!

Vorbindu-mi despre nebiruita putere Dumnezeuască, bunicul întotdeauna și înainte de toate, sublinia cruzimile ei: au păcătuit, de pildă, oamenii, și au și fost înecați; au mai păcătuit odată — au fost arși; au fost nimicite orașele lor, a pedepsit Dumnezeu pe oameni cu foamete și boli. Intotdeauna El e — sabia pe pămînt, biciu pentru păcătoși!

— Fiecine, călcînd prin neascultare legile Dumnezești, pedepsit va fi prin omor și pieire! — rostea bătrînul, bocănind pe masă cu oscioarele micilor sale mîni.

Mie îmi venea greu să cred în cruzimea lui Dumnezeu. Bănuiam că bunicul înadins le născoceste toate astea, ca să-mi inspire frică nu față de Dumnezeu, ci față de el. Și-l întrebam pe față:

— Mi le spui astea, ca să te ascult?

Imi răspundea tot pe față și el:

— Apoi da, se înțelege! Atîta ar mai lipsi: să nu mă ascuți!

— Dar bunica?

— Tu pe ea, pe baba proastă, să n'o crezi! — mă învăța cu severitate. — E proastă din tinerețe, e și fără carte și nebună. Am să-i poruncesc să nu mai vorbească cu tine despre aceste mari lucruri!

Răspunde: cite cinuri¹⁾ îngerești sînt de toate? li răspundeam și întrebam:

— Dar cinovnicii²⁾ ce sînt?

— Ai găsit ce să întrebi! — ridea bătrînul, ascunzîndu-și privirea și, după ce mai molfăia din buze, mă lămurea fără chef:

— Astea de Dumnezeu nu se ating; cinovnicii — asta-i treabă omenească. Cinovnicul e un om care mănîncă legi, crapă legi!

— Ce-s legile?

— Legile?... Legile... va să zică obiceiuri! — răspundea bunicul mult mai vesel și mai cu plăcere, lucind din ochii deștepți și înțepători. — Trăiesc oamenii, trăiesc și ajung la o înțelegere: iaca, așa-i mai bine, o luăm asta ca obicei, facem o pravilă, lege! De pildă: copiii, vrînd să se joace, caută să se înțeleagă, cum să facă jocul, în ce ordine. Și iaca, înțelegerea asta e o lege!

— Dar cinovnicii?

— Un cinovnic e ca un fel de om obraznic și ticălos: vine și strică toate legile.

— Dece?

— Ei, asta tu n'ai s'o înțelegi! — rostește încruntîndu-se, și din nou adaogă apăsător:

— Peste toate lucrurile omenești e Dumnezeu! Oamenii vor una, El alta. Tot ce-i omenesc, e netemeinic. Numai Dumnezeu e suflet, și toate celelalte sînt praf și cenușă!

Eu aveam multe motive să mă interesez de cinovnici și continuam să întreb:

— Iaca, unchiul Iacov cîntă:

1) Grade. (N. tr.).

2) Funcționarii Statului, împărțiți în 14 grade (N. tr.):

„Ingerii cei luminoși sînt cinurile Dumnezeești,
Iar cinovnicii — slugile Satanei!”

Bunicul își ridică barba cu palma, o băgă în gură și închise ochii. Obrajii îi tremurau. Înțelesei că în sinea lui rîde.

— Sînteți buni de legat, și tu și Iașca, și de aruncat în apă! Nu lui i se cuvine să cînte, nu ție să ascuți. Astea-s glume nelegiuite, sînt născocite de rascolnici¹⁾, de eretici.

Și, îngîndurat, îndreptînd privirea într'o parte, peste capul meu, rosti încet, tărăgănat:

— Vai de voi...

Deși așeza pe Dumnezeu sus, deasupra oamenilor, pe o treaptă amenințătoare, și el, cași bunica, îl băga în toate afacerile sale, — și pe El, și mulțimea nenumărată de sfinți. Bunica de altfel parcă nici n'ar fi avut ideie de alți sfinți, afară de Nicola, Iurii, Frol și Lavr, buni și foarte apropiați de oameni: umblau prin sate și orașe, se amestecau în viața oamenilor, posedînd toate însușirile lor; pe cînd sfinții bunicului aproape toți erau mucenici, care răsturnau idoli, discutau cu împărații romani, și pentru asta erau torturați, arși, jupuți de vii.

Uneori bunicul visa:

— Dacă ne-ar ajuta sfîntul Nicola să vindem căsuța cu un folos măcar de cinci sute, i-aș sluji un tedeum!

Bunica vorbea rîzînd:

— Are să-i vîndă lui, bătrînului dobitoc, casa! Și cine? Sfîntul Nicola! Parcă Nicola, drăguțul, n'ar avea altă treabă mai bună...

Eu mult timp am păstrat calendarul bunicului, cu fel de fel de însemnări făcute de mîna lui. În ele, între altele, în dreptul lui Ioachim și Ana,

1) Termin general pentru tot felul de schismatici, despărțiți de pravoslăvie încă de pe la sfârșitul secol. XVI. (N. tr.)

era scris cu niște cerneală cărămizie și cu litere drepte: „M'au scăpat de un bucluc, milostivii“.

Mi-amintesc buclucul ăsta: îngrijat de soarta neprocopsiților săi copii, bunicul începuse să se ocupe cu cămătăria, începu să primească în secret lucruri, drept amanet. Cineva îl denunță, și odată într'o noapte, năvăli poliția cu o perchiziție. Fu mare frământare, dar totul se sfârși cu bine; bunicul se rugă pînă la răsăritul soarelui, și dimineața, în prezența mea, scrisese aceste vorbe în calendar.

Înainte de cină citea cu mine psaltirea, ciaslovul, sau greoaia carte a lui Efrem Sirianul, iar după cină din nou se așeza la rugăciune, și în liniștea serii mult timp sunau cuvintele pline de pocăință:

— Ce aduce-voi, au cu ce răsplăti-voi pre tine, prea darnicule Țar nemuritor... Și păzește-ne... de toate gîndurile deșarte... Doamne, ocrotește-mă de nescare oameni... Dăruie-mi lacrimi și ținare minte de moarte...

Iar bunica nu arareori avea obiceiul să zică:

— Vai, cît sînt de obosită pe ziua de azi! Am să mă culc, mi se pare, fără rugăciune...

Bunicul mă ducea la biserică: sîmbetele la vecernie și în zilele de sărbătoare la liturghie. În biserică deosebeam bine, cînd și cărui Dumnezeu se face rugăciunea: tot ce citește preotul și dascălul — asta-i pentru Dumnezeu bunicului, iar cîntăreții cîntă întotdeauna pentru al bunicăi.

Eu, se înțelege, exprim într'un chip grosolan deosebirea copilărească între zeii care, — mi-aduc aminte, — îmi dezbinau sufletul și mă torturau; dar Dumnezeu bunicului îmi deștepta și frică și ură: acesta nu iubea pe nimeni, urmărea totul cu un ochiu sever. El vedea în om mai întîiu de toate ticăloșia, răutatea, păcatul. Era clar că El nu crede pe om, veșnic așteaptă pocăință și găsește plăcere să pedepsească.

Pe acea vreme gândurile și sentimentele despre Dumnezeu erau hrana de căpetenie a sufletului meu; erau partea cea mai frumoasă în viață; pe cînd toate celelalte impresii, prin cruzimea și mîrdăria lor, îmi deșteptau numai dezgust și măhnire, Dumnezeu era tot ce poate fi mai bun și mai luminos din tot ce mă înconjura, — Dumnezeul bunicăi, un prieten atît de drag pentru tot ce e viață. Și se înțelege, nu putea să nu mă turbure întrebarea: cum de nu vede bunicul pe Dumnezeul cel bun?

Pe mine nu mă lăsau să es în stradă, fiindcă strada mă ațîta prea mult, eu parcă mă îmbătam de impresiile ei și aproape întotdeauna deveneam autor de scandaluri și turburări. Tovarăși n'aveam, copiii vecinilor mă tratau cu dușmănie; mie nu-mi plăcea să fiu numit Cașirin, iar ei, observînd lucrul ăsta, strigau unul altuia cu atît mai încăpăținat:

— A eșit nepoțelul lui Cașirin — Cașceiul 1), uități-vă!

— Pe el!

Și începea bătaia.

Eram prea puternic pentru vîrsta mea și sprinten la bătaie; asta o recunoșteau chiar dușmanii, care întotdeauna mă atacau în grămadă. Cu toate astea strada mă bătea regulat, și acasă mă întorceam de obicei cu nasul turtit, cu buzele sfîșiate și vîntăi pe față, rupt și plin de praf.

Bunica mă întîmpina speriată, jelindu-mă:

— Ce, prăpăditule, iar te-ai bătut? Dar ce va să zică asta, a? D'apoi cînd te-oi lua și eu...

Îmi spăla fața, îmi punea la vîntăi căciulii de scai, monede de aramă, sau comprese de plumb, îmi făcea morală...

— Și dece te tot bați mereu? Acasă ești cuminte,

1) „Cașcei-nemuritorul”: o ființă mitologică, extrem de slabă și veșnic flămîndă (N. tr.).

și în stradă... Se poate? Nerușinatule!... Am să spun bunicului să nu-ți mai dea drumul...

Bunicul vedea vinătăile mele, dar niciodată nu mă ocărea, numai hrechea și mormăia:

— Iar cu medalii? Să nu te mai văd în stradă, Oștene — Anica, ai auzit?

Strada, dacă era liniștită, nici nu mă prea atrăgea; dar când auzeam zgomotul vesel al copiilor, în fugă eșeam, cu toată interzicerea bunicului. Vinătăile și zgîriiturile nu mă supărau, dar întotdeauna mă revolta cruzimea distracțiilor de stradă, — o cruzime prea cunoscută, și care mă făcea să turbez. Nu puteam să sufăr, când copiii azmuțeau cînii, sau cucoșii, chinuiau pisicile, goneau caprele evreești, își băteau joc de cerșetorii beți și de iluminatul „Igoșa, moarte în buzunar“.

Era un om înalt, uscat și afumat, într'un cojoc lung de oaie, cu peri aspri pe fața-i osoasă și ruginită. Mergea pe stradă îngheboșat, clătînindu-se ciudat și tăcut, și cu încăpăținare se uita la pămîntul de subt picioare. Fața de spijă, cu niște ochi mici și strînși, îmi inspira respect și frică: mi-închipuiam că omul acesta e ocupat de ceva serios, că omul caută ceva, și că nu trebuie să-l turburi.

Copiii alergau după el, aruncîndu-i cu pietre în spinarea încovoiată. Igoșa mult timp tăcea, parcă nu înțelegea și nu simțea durerea; dar iată-l că se oprește, ridică deodată capul cu căciula-i lăptoasă, o îndreaptă cu o mișcare convulsivă a minii și se uită în juru-i, parcă abia s'ar fi trezit.

— Igoșa, moarte în buzunar! Igoșa, unde te duci? Uite, moartea în buzunar! — strigau copiii.

Igoșa se apucă de buzunar, apoi, aplecîndu-se cu iușeală, ridică o piatră de jos, un bețișor, un bulgăr de pămînt uscat și, învîrtind neîndemînatec mina sa lungă, mormăie o înjurătură. Injura totdeauna cu aceleași trei vorbe uricioase, — în privința asta copiii erau fără asemănare mai bogăți

decit el. Uneori se lua după dînșii, șchiopătînd; jocul lung îl împiedeca să alerge, Igoșa cădea în genunchi, sprijinindu-se de pămînt cu minile-i negre, asemănătoare unor cioturi uscate. Copiii îl izbeau în coaste și spinare cu pietre; cei mai îndrăzneți se apropiiau de el și săreau îndărăt, după ce îi turnau pe cap pumni de praf.

Alta, și poate cea mai penibilă impresie a străzii, o producea maistrul Grigorii Ivanovici. Acesta orbise cu totul și cutreera lumea după milă: înalt, impunător și respectabil, mut. Il ducea de subsoară o bătrînă mică și sură. Oprindu-se pe sub ferestre, bătrîna îngîna cu o voce pițigăiată, privind totdeauna undeva într'o parte:

— Dați, pentru numele lui Hristos, unui orb, unui sărman...

Iar Grigorii Ivanovici tăcea. Ochelarii lui negri priveau drept în peretele casei, în fereastră, în fața trecătorului. Mina-i pătrunsă de boieli, îi netezea barba lată, buzele îi erau închise strîns.

Adesea îl vedeam, dar niciodată n'am auzit nici un sunet din această gură închisă; tăcerea bătrînului mă apăsa dureros. Nu mă puteam apropia de el, nici odată nu mă apropiam; dincontra, văzîndu-l, fugeam acasă și ziceam bunicăi:

— Grigorii umblă pe stradă.

— Și? — exclama bunica, cu neliniște și milă. Na, du-te, de-i dă!

Refuzam cu grosolanie și supărare. Atunci bunica eșea singură în poartă și vorbea cu el mult timp pe trotuar. El rîdea, tremurîndu-și barba, dar vorbea puțin, în monosilabe.

Uneori bunica, chemîndu-l la bucătărie, îl cinstea cu ciau, îl hrănea. Odată, nu știu cum, bătrînul întrebă unde sînt eu? Bunica mă chemă, dar eu fugii și mă ascunsei după lemne. Nu mă puteam apropia de el: mi-era rușine, de nesuferit, în fața lui și știam că-i e rușine și bunicăi. Numai odată

vorbii cu ea despre Grigorii: după ce-l petrecu pînă în poartă, bunica mergea încet prin curte și plîngea, cu capul în jos. Mă apropiiai de dînsa și-i luai mîna.

— Dece fugi de dînsul? — mă întrebă bunica încet. — Doar el te iubește, e un om bun...

— Dece bunicul nu-l hrănește? — întrebai.

— Bunicul?...

Se opri, mă strînse la piept și aproape în șoaptă rosti profetic:

— Ține minte vorba mea: amarnic are să ne pedepsească Dumnezeu pentru acest om! O să ne pedepsească...

Bunica nu s'a înșelat: peste vro zece ani, pe cînd bunica se odihnea pentru vecie, bunicul umbla singur pe străzile orașului, cerșetor și zmintit, rugînd și jelindu-se pela ferestre:

— Bunii mei bucătari, dați o bucățică de plăcintă! Vai de voi...

Afară de Igoșa și Grigorii Ivanovici, mă mai apăsa, gonindu-mă din stradă, desfrînata Voroniha. Aceasta se arăta sărbătorile, — enormă, ciuhoasă, biată. Avea un mers, nu știu cum, deosebit, parcă n'ar fi mișcat din picioare, nu s'ar fi atins de pămînt, înainta ca un nour și striga cîntece obscene. Toți, cîți o întilneau, fugeau de ea, intrînd prin porțile curților, pe după colțuri, prin prăvălii: femeea asta parcă mătura strada. Fața ei era aproape vînată, umflată ca o beșică; ochii mari și suri priveau holbați, înfiorători și batjocoritori. Uneori însă urla, plîngea:

— Copilașii mei, unde sînteți?

Întrebam pe bunica, ce înseamnă asta?

— Tu nu trebuie să știi! — îmi răspundea, posomorită. Dar pe scurt tot îmi explica: femeea asta avusese bărbat, unul Voronov. Acesta a vrut să aibă alt grad, mai mare, și a vîndut pe nevastă-sa șefului său, iar acesta o duse undeva, și femeea

n'a fost pe-acasă vro doi ani; iar cînd s'a întors, copiii ei, — un băiețel și o fată, — muriseră, bărbatul pierduse la cărți niște bani ai statului și stătea la pușcărie. Și iată că de amărăciune femeea a început să bea și să-și facă de cap. În fiecare sărbătoare, spre seară o ia poliția...

Nu, acasă era mai bine decît în stradă. Erau frumoase mai ales ciasurile de după masă, cînd bunicul pleca la atelierul unchiului Iacov, iar bunica, stînd lîngă fereastră, îmi spunea povești interesante, istorioare, îmi vorbea despre tata.

Mierlei, zmulse dela cotoiu, bunica îi reteză aripa ruptă și, în locul piciorului mușcat, îi potrivea cu mult meșteșug un picioruș de lemn și, vindecînd paserea, o învăța să vorbească. Stă uneori cite un cias întreg dinaintea coliviei depe cerceveaua ferestrei, — dihanie așa de mare și bună, — și cu voce groasă repetă paserii deștepte, negre ca un cărbune:

— Hai cere: Mierluței — cășița! 1)

Mierla, închiondorînd spre ea ochiu-i rotund și vioiu de umorist, lovește cu piciorul de lemn în fundul subțire al coliviei, întinde gîtul și șueră ca grangurul, imită gaița, cucul, caută să miorlăe ca pisica, imită urletul cînelui; dar graiul omenesc îi scapă.

— D'apoi nu te juca! — îi zice bunica serios. Zi: Mierluței — cășiță!..

Neagra maimuță cu pene strigă asurzitor ceva asemănător cu vorba bunicăi, bătrîna rîde, bucuroasă, dă paserii cășița de meu depe deget și zice:

— Te știi eu; te faci, prefăcut-o, — poți orice, te pricepi!

Și la urma urmelor a învăța-o; peste cîtva timp mierla începu să ceară cașă destul de lămurit, iar cînd zărea pe bunica, îngîna ceva ca:

1) Diminutiv dela cașă (N. tr.).

— Bu-a ziu-a...

La început atârna în odaia bunicului, dar bunicul o goni la noi, în cerdac, fiindcă mierla învățase să imite pe bătrîn. Bunicul rostește lămurit vorbele rugăciunii, iar ea, scoțînd printre bețișoarele coliviei, nasul galbăn ca ceara, șuera:

— Tiu-tiu-tiu, irr, tu-irr, ti-i-r, tiu-u-u!

Bunicului lucrul ăsta i se păru jignitor. Odată își întrerupse rugăciunea, tropăi din picior și strigă infuriat:

— Ia-l, dracul ăsta, că-l omor!

Se petreceau în casă multe lucruri interesante, cu haz, dar pe mine mă înăbușea uneori o tristeță neînvinsă, întreaga mea ființă se umplea de ceva împovăraător, și timp îndelungat trăiam ca într'o groapă adincă, pierzînd vederea, auzul, toate simțurile, — orb și pe jumătate mort...

VIII

Bunicul vindu casa pe neașteptate circiumarului, cumpărînd alta pe strada Funiilor, — o stradă curată, liniștită, nepavată, acoperită cu iarbă, — care eșea drept în cîmpie și era mărginită de căsuțe mici, boite pestriț.

Casa cea nouă era mai arătoasă, mai plăcută decît cea de mai înainte; fațada era de o culoare caldă, odihnitoare, roșiatică. Luminos se deosebeau cele trei obloane ale ferestrelor și oblonul zebrelit al ferestrei din cerdac. Acoperișul din partea stingă era frumos umbrit de verdeața deasă a citorva ulmi și tei. În cîrte și în grădină era o mulțime de unghere plăcute, lăsate parcă înapoi pentru joacă și ascuns. Era frumoasă mai ales grădina, nu prea mare, dar deasă și încălțită într'un chip ademenitor. Intr'un colț stătea baia micuță ca o jucărie; în altul — o groapă mare, destul de a-

dincă. Aceasta era acoperită cu dudău, din care se arătau niște bîrne arse, — rămășiți ale băiei vechi, arse. Din stînga grădina era mărginită de peretele unui grajd al colonelului Ovseannicov; din dreapta — de o construcție a Petrovnei, — lăptăreasa, o femeie groasă, roșie, zgomotoasă, asemănătoare unui clopot. Casa ei, tupilată la pămînt, întunecoasă și veche, acoperită bine de mușchi, privea cu nevinovăție, prin cele două ferestre, înspre cîmpia plină de gropi și rîpi, cu un nour greoi și albastru al pădurilor din depărtare. Pe cîmp toată ziua se mișcau, alergau soldați; în razele piezișe ale soarelui de toamnă scînteiau fulgerile albe ale baionetelor.

Toată casa era plină de oameni noi, nevăzuți de mine: în jumătatea de dinainte locuia un militar dintre tătari, cu o femeie mică și rotundă, care de dimineață pînă în seară striga, rîdea, cînta dintr'o ghitară bogat împodobită, și cu o voce înaltă și sonoră repeta mai des decît celelalte cîntece, un cuplet ațîțător:

A iubi pe una e puțin,
 Trebuie căutată alta.
 Să știi a o găsi,
 Și te așteaptă răsplata
 Pe acest drum sigur!
 O, du-ulce răsplată!...

Militarul, rotund ca un glob, stînd lîngă fereastră, își umfla obrazul vînat și, dînd peste cap niște ochi roșcați, întruna trăgea din lulea, tușind cu o tușă ciudată, cînească:

— Vuh, vuh-vuh-hh...

În atenansa călduroasă de deasupra pivniții și grajdului stăteau doi cotiugari: micuțul și cenușiul Moș-Piotr și mutul lui nepot, Stiopa, — un flăcău neted și gras, cu fața asemănătoare unei tablale de

aramă; apoi veselul și lungul tătar, Valei, ordonanță. Toți aceștia erau oameni noi, bogați pentru mine prin necunoscut.

Dar mă atrase și mă legă de el mai ales conmesanul nostru, „Afacere-bună“. Ocupa în partea din dos a casei o odăiță alături de bucătărie, — lungă, cu două ferestre spre grădină și curte.

Era un om uscățiv, încovoiat, cu fața albă și bărbuța neagră, despărțită în două, cu ochi blinzi și cu ochelari. Era tăcut, neobservat. Când era chemat la masă, ori la ciai, răspundea invariabil:

— Afacere bună.

Bunica a și început a-i zice așa, și de față, și în lipsa lui.

— Lenea, strigă lui „Afacere-bună“ să vie la ciai. Dumneata, Afacere bună, de ce nu măninci?

Toată odaia lui era înțesată cu un fel de cutii, și cărți groase cu litere civile¹⁾, necunoscute mie; pretutindeni stăteau sticle cu lichiduri de felurite culori, bucăți de aramă și de fier, cu vergele de plumb. De dimineață pînă în seară într'o scurteică roșcată de piele și pantaloni suri, cadrilați, plin de sus pînă jos de boieli, mirosind neplăcut, zburlit și neîndemănat, „Afacere bună“ topea plumb, lipsea bucățele de alamă, cîntărea, nu știu ce, pe niște cîntare mici, bombănea, își frigea degetele și sufla în ele grăbit, se apropia, poticnindu-se, de niște deseme de pe perete și, stergîndu-și ochelarii, mirosea desemnurile, aproape atingînd hîrtia cu nasul subțire, drept și curios de alb. Iar uneori se oprea deodată în mijlocul odăiei, sau lîngă fereastră, și stătea îndelung, închizînd ochii, ridicînd fața, înlemnit, tăcut.

Eu mă urcam pe acoperișul șurii și-l urmăream peste curte prin fereastra deschisă, vedeam flacăra

1) Există oarecare deosebire între vechile caractere chirilice și cele de azi, cele laice, sau „civile“ (N. tr).

albastră a lămpii depe masă, figură lui întunecată; vedeam cum scrie ceva într'un caiet mototolit; ochelarii lui lucesc reci și albaștri, ca niște bucăți de ghiață. Munca de vrăjitor a acestui om mă ținea ciasuri întregi pe acoperiș, aprinzându-mi o curiozitate chinuitoare.

Uneori, stînd în fereastră ca într'o ramă, cu minile ascunse la spate, se uita drept la acoperiș, dar pe mine parcă nu mă vedea, și asta mă jignează foarte mult. Se arunca deodată la masă și, încovoidindu-se în două, bojbăia acolo...

Eu cred că m'ași fi temut de el, dacă era mai bogat, mai bine îmbrăcat, dar era sărac: din gulerul scurteicii lui se arăta gulerul boțit și murdar al cămășii, pantalonii erau plini de pete și peteci, pe picioarele goale — niște pantofi turtiți. Cei săraci nu-s firoși, nu-s primejdioși, despre asta mă convinsese, pe nesimțite, purtarea miloasă față de el a bunicăi, și disprețuitoare — din partea bunicului.

Nimeni în casă nu iubea pe „Afacere bună”; toți vorbeau de el în batjocoră; veselnică nevastă a militarului îl numea „nas de cretă”, Moș-Piotr îi zicea „farmacist” și „vrăjitor”, bunicul — „omul cărților negre” și „farmazon”.

— Ce face el? — întrebam pe bunica. Imi răspundea aspru:

— Nu-i treaba ta; taci, caută-ți de treabă..

Odată, luîndu-mi tot curajul, mă apropiam de fereastră lui și-l întrebam, ascunzîndu-mi emoția:

— Ce faci tu?

Omul tresări, se uită la mine lung pe deasupra ochelariilor și, întinzîndu-mi mîna plină de răni și urme de arsuri, zise:

— Urcă...

Faptul că mi-a propus să intru la el nu pe ușă, ci pe fereastră, îl ridică și mai mult în ochii mei. Se așeză pe o ladă, mă așeză în fața sa, mă departă, mă apropie și în sfîrșit mă întrebă domol:

— Tu de unde te-ai luat?

Era ciudat: eu de patru ori pe zi stătusem la bucătărie, la masă, lângă dînsul! Ii răspunsei:

— Sînt nepotul de aici...

— A, da, — rosti, privindu-și un deget, și tăcu.

Atunci crezui de cuviință să-l lămuresc:

— Eu nu-s Cașirin, sînt Peșcov...

— Peșcov? — repetă nesigur. — Afacere bună.

Mă dădu la o parte, se ridică și, ducîndu-mă la masă, zise:

— Atunci stăi liniștit...

Am stat mult-mult, urmărind cum roade el cu pila o bucată de alamă prinsă în minghinea. Pe carton, subț minghinea cad firișoare aurite de pilitură. Iată-l că le adună grămăjoară, le toarnă într'o cupă groasă, adaogă la ele, dintr'un borcănaș, puțin praf alb, ca sarea; varsă peste toate astea ceva dintr'o sticlă neagră: în cupă începu să sfîrîie, să scoată fum, un miros ascuțit îmi izbi nările, începui să tușesc, să scutur din cap, iar el, vrăjitorul, întrebă lăuduros:

— Miroasă urît?

— Da!

— Asta-i! Asta, dragă, e foarte bine!

„Cu ce să laudă!“ — mă gîndii, și rostii cu ton aspru:

— Dacă-i urît, nu mai e bine...

— Da? — strigă, făcînd din ochi. — Asta, dragă, nu totdeauna e la fel. Dar știi să joci arșici?

— În zaruri?

— Da.

— Joc.

— Vrei să-ți fac unul de plumb? Are să fie un bătător bun!

— Vreau.

— Du-te de adă un arșic.

Din nou se apropie de mine, ținînd în mînă cupa fumegîndă și, uitîndu-se la ea cu un ochiu, zise:

— Iți fac unul de plumb, dar pe la mine să nu mai vii. Bine?

Asta mă jigni adînc.

— Nici așa n'am să vin niciodată...

Plecai, jignit, în grădină.

Acolo se mocoșea bunicul, acoperind cu bălgar rădăcinile arborilor; era toamnă, de mult începuseră să cadă foile.

— Ia tunde tu puțin zmeurișul, — zise bunicul, dîndu-mi foarfecele.

Il întrebai:

— „Bună-afacere“ ce face acolo?

— Strică odaia, răspuse bunicul, supărat. — A ars dușamelele, a murdărit tapetul, l-a rupt. Am să-i spun să plece.

— Așa și trebuie, — convenii, apucîndu-mă de tuns rămurelele subțiri ale mălinului.

Dar m'am grăbit.

În serile ploioase, dacă bătrînul pleca de acasă, bunica aranja în bucătărie cele mai interesante întîriri, invitînd la ceaiu pe toți chiriașii: birjari, ordonanța, adesea apărea vioaia Petrovna, uneori venea chiar chiriașa cea veselă, iar în colț lingă sobă, întotdeauna stătea nemișcat și mut, „Bună-afacere“; Steopa-mutul juca în cărți cu tătărul; Valei se lovea cu cărțile peste nasul turtit și adăuga:

— Aș-saitan!

Moș-Piotr aducea cîte o enormă bucată de pîne albă și, ca „distracție“, dulceață de măline, într'un borcan mare de lut, tăia pînea în bucăți mici, le ungea din bielșug cu dulceață, împărțea la toți gustoasele bucăți, ținîndu-le în palmă și, închinîndu-se adînc, zicea:

— Poftim, mă rog, gustați! Ruga politicos; iar după ce era luată tartina, își inspecta cu atenție palma-i negricioasă și, observînd pe ea vre-o picătură de dulceață, o lingea cu limba.

Petrovna aducea lichior de vișini într'o sticlă; cucoana cea veselă — nuci și cofeturi. Incepea banchetul, — plăcerea cea mare a bunicăi. Peste cîtva timp, după ce „Buna-afacere“ vru să mă mituiască, ca să nu-l mai vizitez, bunica aranjă o asemenea șezătoare. Cernea și plescăia nesfirșita ploaie de toamnă, urla vîntul, vuiau arborii, zgîriind pereții cu crengile. În bucătărie era cald, plăcut, toți ședeau aproape unul de altul, toți erau parcă neobișnuit de drăguți și liniștiți, iar bunica spunea niște povești, cum arareori se mai întîmplase: tot una și una.

Sedea pe marginea cuptorului, sprijinindu-se cu picioarele de prichiciu, aplecîndu-se spre oamenii luminați de focul lămpii de tinichea. De altfel așa făcea întotdeauna: cînd era în toanele cele bune, se urca pe cuptor, explicînd:

— Trebuie să vorbesc de sus, de sus mi-i mai bine!

Eu mă așezai la picioarele ei, pe o treaptă largă, aproape deasupra capului lui „Afacere-bună“. Bunica povestea o istorioară nostimă despre Ivan-Oșteanul și Miron-Sihastrul. Măsurat curgeau vorbele pline și grave.

* * *

A fost odată un rău voievod, Gordion,
 Suflet negru, inimă de piatră;
 Dreptatea o prigonea, pe oameni îi schingiuea.
 Trăia în răutate, ca cioful în scorbora.
 Ura Gordion, mai presus de toate,
 Pe bătrînul Miron-Pustnicul,
 Apărătorul zmerit al dreptății, —
 Al lumii binefăcător neînfricoșat.
 Chiamă voievodul sluga credincioasă, —
 Pe viteazul Ivanușca-Oșteanul.
 — Du-te, Ivan, de omoară pe bătrîn, —
 Pe moșneagul Miron cel îngîmfat.

Du-te, de-i taie capul.
 Ia-l de barba căruntă,
 Adu-l, ca să hrănesc cu el cîinii!
 Pleacă Ivan, se supune,
 Merge Ivan, se gîndește cu amărăciune:
 „Nu merg de bună voie, mă duc de nevoie.
 Așa o fi soarta mea dela Dumnezeu“.
 Ascunde Ivan sabia ascuțită sub poala hainei,
 Vine, se închină pusnicului.
 Mai ești sănătos, cinstite bătrîn,
 Cum mai miluiește Dumnezeu pe un bătrîn?“
 Aici prevăzătorul zîmbește,
 Din gura înțeleaptă vorbește:
 — Nu mai ascunde adevărul, Ivanușca,
 Domnului Dumnezeu toate îi sînt știute,
 Binele și răul sînt în mîna Lui!
 Știu doar de ce ai venit la mine!
 I-i rușine lui Ivanca în fața pustnicului
 I-i frică lui Ivanca să n'asculte.
 Scoate paloșul din teaca de piele,
 Șterge fierul cu poala largă.
 — Eu, Miroane, vroiam să te omor
 Așa, ca să nu vezi paloșul,
 Dar acuma roagă-te lui Dumnezeu,
 Roagă în ciasul din urmă,
 Pentru tine, pentru mine, pentru tot neamul ome-
 nesc.

Apoi îți voi tăia capul!...
 Căzu în genunchi bătrînul Miron,
 Se așeză încetișor sub un stejar tînăr,
 Stejarul se închină în fața lui,
 Bătrînul vorbește zimbînd:
 — Oi, Ivan, privește: mult trebuie să aștepți!
 E lungă rugăciunea pentru tot neamul omenesc!
 Mai bine să mă omori deodată,
 Ca să nu te mai ostenești zadarnic!
 Aici Ivan se încruntă mînios
 Se lăudă Ivan ca un prost;

— Nu, cum s'a zis, așa rămîne!
Tu roagă-te mereu, cu aștept și un veac!
Se roagă pustnicul pînă în seară,
De cu seară pînă în zorile dimineții,
Din zorile dimineții pînă în noapte,
Din vară se roagă din nou pînă în primăvară.
Se roagă Miron ani după ani.
Tînărul stejar ajunge la nouri,
Din ghinda lui a crescut o pădure deasă,
Și bătrînul se roagă fără sfîrșit!
Așa stau ei pînă în ziua de azi.
Bătrînul se jelește încetîșor lui Dumnezeu,
Ii cere ajutor pentru oameni,
Preaslăvitei Născătoare — bucurie.
Iar Ivan-Oșteanul stă alături,
Paloșul lui demult s'a prefăcut în praf,
Zalele ferecate, le-a mîncat rugina,
Hainele cele bune toate au putrezit.
Iarnă și vară stă gol Ivan,
Arșița îl arde, nu-l usucă.
Necurățenia îl sughe, nu-l istovește,
Lupii, urșii nu-l ating.
Furtunile și gerurile nu-l doboară.
Ivan nu-i în stare să se ridice depe pămînt,
Nici să ridice mîna, nici să zică o vorbă.
Asta, vezi, drept pedeapsă i s'a dat:
De reaua poruncă să nu fi ascultat,
Să nu se fi ascuns după conștiința altuia!
Iar rugăciunea bătrînului pentru noi, păcătoșii,
Pînă în acest cîas bun spre Dumnezeu curge,
Ca un rîu luminos în Oceanul mării!

Încă dela începutul povestirii băgai de seamă că „Afacere-bună“ e neliniștit, mișcînd ciudat, convulsiv din mîni; își ridică și-și așeza ochelarii, îi purta în tactul cuvintelor cîntate, dădea din cap, își atinge ochii, apărîndu-i cu degetele, mereu își ștergea cu mișcări grăbite ale palmei, fruntea și obrazii, parcă

ar fi fost foarte asudat. Cînd cineva dintre ascultători se mișca, tușea, hîrșcăia din picioare, omul rostea sever printre dinți:

— Șș!

Iar cînd bunica tăcu, sări furtunos și, dînd din mîni, începu să se învîrtească, nu știu cum, nefiresc, începu să bombănească:

— Știți, e ceva minunat, asta trebuie scrisă numai decît! E ceva foarte adevărat, ceva rusesc...

Acuma se vedea clar că plînge: ochii îi erau scâldați în lacrimi, care îi izbucneau pe deasupra și pe dedesubtul ochelarilor. Era ceva ciudat și jalnic. Omul alerga prin odaie, sărind caraghios, neîndemănatec, purtînd ochelarii pe dinaintea propriului nas, vrînd să-i așeze, și tot nu putea prinde urechiușa monturii. Moș-Piotr rîdea, uitîndu-se la el, toți tăceau, stingheriți, iar bunica zicea, grăbită:

— Scrie-o, dă, nu-i nici un păcat; eu mai știu multe de astea...

— Nu, anume asta! Asta-i înfiorător de rusească!

— striga omul, excitat, tăind aerul cu mîna dreaptă, pe cînd în cea stîngă îi tremurau ochilarii. Vorbi mult, furios, țipînd și tropăind din picioare, mereu repetînd aceleași vorbe:

— Nu se poate trăi cu conștiința altuia, da, da!

Apoi deodată, parcă i s'ar fi rupt vocea, tăcu. se mai uită la toți și eși încet, rușinat, cu capul plecat. Oamenii zimbeau, uitîndu-se mirați unii la alții, bunica se înfundă mai departe după sobă, în umbră, și ofta din adînc.

Ștergîndu-și cu palma buzele roșii și groase, Petrovna zise:

— Parcă s'ar fi supărat?...

— Nu, — răspunse Moș-Piotr. — așa face el...

Bunica se coborî depe cuptor și începu să încălzească, în tăcere, samovarul, iar Moș-Piotr zise tărăgănat:

— Domnii așa-s toți, — ciudați!

Valei trinti în auz:

— Un burlac totdeauna face prostii!

Toți începură să rîdă, iar Moș-Piotr rosti:

— A ajuns pînă la lacrimi. Se vede că mai înainte venea și știuca la undiță, acuma pînă și zviruga...

Incepui să mă plictisesc. Un fel de măhnire neînțeleasă îmi strîngea inima. „Afacere-bună“ mă pusesese în mare nedumerire, îmi era milă de el, — atît de limpede îmi aduceam aminte de ochii lui înecați în lacrimi.

N'a mai dormit acasă, iar a doua zi veni după masă tăcut, abătut; se vedea că-i rușinat.

— Eri am făcut gură... — zise bunicăi, rușinat ca un copil. — Sînteți supărată?

— Dece m'ași supăra?

— D'apoi fiindcă m'am amestecat, vorbeam...

— Dumneata n'ai supărat pe nimeni...

Simțeam că bunica se teme de el, nu-l privește în față și, contra obiceiului său, vorbește prea încet.

Omul se apropie de bunica și vorbi cu un ton așa de simplu, că mă miră.

— Vedeti, eu sînt așa de singur... n'am pe nimeni! Taci, taci, și deodată începe să fiarbă în suflet, izbucnește... Ești gata să vorbești unci pietre, unui arbore...

Bunica se dete la o parte.

— Dumneata ai face bine să te însori...

— E-e, — strigă, încrețindu-se, și plecă, dînd din mînă.

Bunica se uită în urma lui, posomorită, trase tabac și-mi zise cu ton sever:

— Tu caută, de nu te prea da pe lîngă el. Dumnezeu știe ce fel de om o fi...

Dar simții că iar mă atrage ceva nou spre el.

Mă uitai din curte în fereastra odăiei lui: era goală și sămăna cu o cămară, unde au fost aruncate în grabă, în dezordine, fel de fel de lucruri fără întrebuințare, — tot așa de stranii și nefolositoare,

cași stăpînul lor. Plecai în grădină și acolo, în groapă, dădui peste el. Ingheboșat, cu minile prinse după cap, sprijinindu-se cu coatele pe genunchi, ședea incomod pe capătul unei birne arse. Birna era acoperită cu pămînt, iar capătul ei, lucind de negreața cărbunilor, se ridica în aer deasupra brusturilor, urzicilor, pelinului. Și faptul că omul acesta ședea așa de rău, mă atrăgea spre el și mai mult.

Nu mă observă un răstimp lung, privind parcă pe alături, cu ochi orbi de bufniță, apoi deodată mă întrebă, cu un fel de necaz:

— După mine?

— Nu.

— Atunci?...

— Așa...

Iși scoase ochelarii, îi șterse cu batista plină de pete roșii și negre și zise:

— Hai, vino aici!

După ce mă așezai alături de el, mă cuprinse cu putere de umeri.

— Șezi. Să ședem și să tăcem. Așa? Vrei? Iaca așa... Ești încăpățînat?

— Da.

— Bună afacere.

Tăcurăm mult timp. O seară liniștită, blindă, una din acele melancolice seri de toamnă tîrzie, cînd totul de jur-împrejur e atît de împodobit și așa de îngălbenit, sărăcind din cias în cias; pe cînd pămîntul și-a secat toate parfumurile sătule ale verii, miroase numai a umezeală rece, iar aerul e ciudat de străveziu, și în cerul roșiatic cu neastîmpăr zboară stăncile, deșteptînd gînduri triste. Totu-i mut și liniștit, fiecare sunet, fișiitul unei foi căzute, pare zgômotos, te face să tresari cu grijă, dar tresărind, din nou rămii nemișcat: liniștea a îmbrățișat tot pămîntul și-ți umple pieptul.

În asemenea clipe se nasc gînduri neobișnuite, curate, ușoare; dar ele sînt subțiri, străvezii, ca păiajenul, și nu se închiagă în cuvinte. Pîlpîie și dispar iute, ca stelele căzătoare, atingînd sufletul ca o flacără trecătoare, îl mîngîie, îl turbură. Dar aici fierbe el, se căleşte, formîndu-se pentru viață, aici se creiază fizionomia lui.

Lipindu-mă de trupul lui cald, priveam împreună cu el printre crengile înegrite ale pomilor cerul înroșit, urmăream zborul îngrijorat al petroșeilor, vedeam cum scutură stigleții căciuliile brusturilor uscați, dobîndind bobitele lor uscate și strepezii, cum se trag dinspre cîmpii nourii suri și lăptoși, cu marginile stacojii, iar pe subt nouri zboară greoaie, ciorile spre cuiburile lor, spre cimitir. Totul era altfel, nu știu cum, dar neobișnuit de aproape și înțeles. Uneori „Bună-afacere“ întreba, oftînd din adînc.

— Frumos, dragă? Dar oare aici nu-i umed, nu ți-i frig?

Iar cînd cerul se întunecă și totul de jur-împrejur se umflă, umplîndu-se de întunerecul umed, roști:

— Acuma destul, mergem...

Lîngă porțița grădinii se opri și zise încet:

— Minunată femeie e bunica ta, — o, ce pămînt bun!

Inchizînd ochii și zimbînd, roști încet, dar foarte clar:

Asta drept pedeapsă i s'a dat,

De reaua poruncă să nu fi ascultat,

După conștiința altuia să nu se fi ascuns!

— Asta, dragă, s'o ții minte!

Și, împingîndu-mă înainte, întrebă:

— Știi să scii?

— Nu.

— Învață-te. Și cînd ai învățat, scie ceia ce povestește bunica; asta, dragă, îți va fi de mare folos...

Ne împrietenirăm. Din ziua asta veneam la „Buna-afacere“ oricînd vroiam, mă așezam pe o ladă cu niște vechituri și urmăream cu un nesfîrșit interes cum topește el plumbul, cum încălzește arama, înfierbîntînd-o, face niște lame subțiri pe nicovală cu un ciocan ușurel cu mîner roșu, lucrează cu ro-zătoarea, cu pila, cu șmirghelul și un ferestruu subțire ca ața. Și cîntărește mereu pe simțitorul cîntar de alamă. Turnînd în niște cupe groase și albe fel de fel de lichide, se uită cum ese fumul și umple odaia cu un miros iute, se încrețește, se uită într'o carte groasă și mormăie, mișcîndu-și buzele, sau fredonează cu voce răgușită:

O, roza...

— Ce faci tu?

— Fac, drăguță, ceva care...

— Ce?

— E-e, vezi? Nu știu eu cum să-ți spun, ca să înțelegi...

— Bunicul zice că tu poate faci bani falși...

— Bunicul? Mm..... Vorbește fleacuri. Banii, dragă, sînt o prostie...

— Dar cu ce se plătește pentru pîne?

— M-da, dragă, pentru pîne trebuie să plătești, așa-i...

— Vezi? Și pentru carne tot așa...

— Și pentru carne...

Rîde încetișor, grozav de nostim, mă gîdilă după ureche, ca pe un pisic, și zice:

— Nu pot deloc să discut cu tine, tu-mi tai vorba, drăguță; mai bine să tăcem...

Uneori se oprea din lucru, se așeza lîngă mine, și amîndoi ne uitam lung în fereastră, cum țîriie ploaia pe acoperiș, peste curtea plină de iarbă, cum sărăcesc merii, pierzîndu-și foile. „Bună-afacere“ era zgîrcit la vorbă, dar întotdeauna avea un fel de vorbe potrivite. De cele mai multe ori însă,

dorind să-mi atragă spre ceva atenția, mă atingea ușor și-mi arăta cu ochiul, mijind.

Nu se vede în curte nimic deosebit, dar din atingerile cu cotul și din vorbele astea scurte, tot ce vezi cu ochii, pare de o importanță deosebită, totul se întipărește în chip deosebit în memorie. Iaca aleargă pisica prin curte, s'a oprit dinaintea unei băltoace și, privindu-și chipul, ridică lăbuța moale, parcă ar vrea să lovească cu ea, iar „Buna-afacere“ zice încetișor:

— Pisicile sînt mîndre și neincrezătoare...

Roșiaticul și auriul cucuș, Mamai, a zburat pe gardul grădinii, s'a înțepenit bine, își scutură aripile, e cît pe-aci să cadă și, supărat, cîriie mînios, întinzînd gîtul.

— Grozav general, dar nu-i așa de deștept...

Trece neîndemînatecul Valei, călcînd greoiu prin noroiu, ca un cal bătrîn; fața lui cu pomete largi e umflată, se uită mijind spre cer, iar de acolo drept în piept îi cade o rază albă de toamnă: un nasture de alamă al tunicei arde, tătărul s'a oprit și-l atinge cu degetele strîmbe.

— Ii place, parcă ar fi primit o medalie...

Mă împrietenii cu el iute și strîns. „Buna-afacere“ îmi deveni indispensabil, și în zilele de grea amărăciune, și în ciasurile de bucurie. Deși tăcut, pe mine nu mă oprea de a vorbi despre orice-mi trecea prin minte, pe cînd bunicul întotdeauna mă întrerupea cu strigăt aspru:

— Nu mai hodoroği, moara dracului!

Iar bunica era așa de preocupată de ale ei, încît nu mai asculta, nu mai primea nimic străin.

„Buna-afacere“ asculta întotdeauna flecăreala mea cu atenție și adesea îmi zicea zîmbind:

— Ei asta, dragă, nu-i așa, asta ai născocit-otă...

Și micile lui observații întotdeauna veneau la timp, erau bune: omul parcă ar fi văzut de de-

parte tot ce se petrecea în capul și în inima mea, prevedea toate vorbele de prisos, sau greșite; înainte de a le rosti eu, vedea și le tăia scurt, cu două vorbe:

— Minți, dragă!

Nu arareori puneam la încercare înadins această putere magică a lui; inventam, de pildă, vre-o minciună și începeam să i-o povestesc ca ceva întâmplat, dar el, după ce asculta puțin, îndată începea să clatine din cap:

— E-e, minți, draguță...

— Dar de unde știi?

— D'apoi văd eu...

Adesea, plecând la piața Finăriei după apă, bunica mă lua cu dînsa, și odată văzurăm cum cinci mahalagii băteau pe un mujic: l-au trîntit la pămînt și-l sfîșie, cum sfîșie cîinii un cîne. Bunica lăsă jos căldările și, amenințînd pe mahalagii cu cobilița, îmi strigă:

— Fugi de aici!

Deși speriat, mă luai după ea și începui să arunc cu pietre în mahalagii, ea îi izbea cu cobilița peste umeri, peste capete. Se mai amestecară încă niște oameni, mahalagii o luară la fugă, bunica începu să spele pe cel bătut. Fața lui era strivită, și eu și azi văd cu desgust, cum își ștergea nenorocitul cu un deget murdar, o nare ruptă, și urla, tușea, iar de sub deget îi țîșnea sîngele în obraz, pe pieptul bunicăi; răcnea și ea și tremura.

Cînd, după întoarcere, alergai la „Buna-afacere“ și începui să-i povestesc, lăsă lucrul și se opri dinaintea mea, ridicînd pila lungă, ca o sabie, privindu-mă drept și sincer pe sub ochelari; apoi mă întrerupse deodată cu un ton neobișnuit de serios:

— Foarte bine, așa a fost anume! Foarte bine!

Cutremurat de cele văzute, n'avuî timp să mă mir de cuvintele lui și continuam să vorbesc, dar

el mă îmbrățișează și, plimbându-se prin odaie, poticnindu-se, începe să vorbească:

— Destul, mai mult nu trebuie! Ai spus, dragă, tot ce trebuie, — înțelegi? Tot!

Tăcui jignit, dar după ce mă mai gândii, cu o nedumerire foarte înțeleasă pentru mine înțelesei că omul m'a oprit tocmai la timp: în adevăr, spuseseam totul.

— Tu, drăguță, la întâmplări de astea nu te opri, — nu-i bine să le ții minte! — zise.

Uneori rostea pe neașteptate vorbe, care mi-au rămas pentru toată viața. Li povestesc eu odată despre dușmanul meu, Cliușnicov, bătaș din strada Nouă, un băiat gros și cu cap mare, pe care nici eu nu-l puteam învinge în bătaie, nici el pe mine. „Buna-afacere“ ascultă cu luare-aminte necazurile mele și zise:

— Astea-s prostii; așa putere — nu-i putere. Adevărata putere e în iuteala mișcărilor; cu cât ești mai iute, cu atât ești mai tare. Înțelegi?

Duminica următoare încercai să lucrez cu pumnii mai iute și învinsei pe Cliușnicov cu ușurință. Lucrul acesta ridică și mai mult în considerația mea vorbele prietenului.

— Orice lucru trebuie să știi cum să-l iai, — înțelegi? E foarte greu să știi cum s'o iai!

Nu înțelesei nimic, dar fără să vreau, îmi aduceam aminte de asemenea vorbe și altele la fel, — mi le aduceam aminte anume, fiindcă în simplitatea lor era ceva supărător de misterios: doar nu se cere niciun meșteșug deosebit să iai o piatră, o bucată de pine, o ceașcă, un ciocan!

În casă „Buna-afacere“ începu să fie privit tot mai rău și mai rău. Chiar blinda pisică a chirișei celei vesele nu se urca pe genunchii lui, cum se urca la mine; și la chemarea lui prietenoasă nu se ducea. Eu o băteam din pricina asta,

o trăgeam de urechi și aproape cu lacrimi o îndemnam să nu se teamă de omul acesta.

— Imi miroasă hainele a aciduri, de aceea nu vine, — îmi explica el, dar eu știam că toți, chiar bunica își explica lucrurile altfel, în chip dușmănos, greșit și jignitor față de „Buna-afacere“.

— Ce tot stai la el? — mă întreba bunica, supărată. — Caută să nu te învețe ceva...

Iar bunicul mă bătea îngrozitor pentru fiecare vizită făcută conmeseanului, aflată de el, dihorul roșcat. Eu, se înțelege, lui „Buna-afacere“ nu-i spuneam că prietenia cu el îmi e interzisă, dar îi spuneam pe față ce cred despre el cei din casă.

— Bunica se teme de tine, zice că ești vraciu, și bunicul tot așa: că ești dușmanul lui Dumnezeu și primejdios pentru oameni...

„Buna-afacere“ scutura din cap, parcă ar fi gonit o muscă, fața cretoasă i se împurpura de un zîmbet, de care mie mi se strîngea inima, și vedeam verde dinaintea ochilor.

— Văd eu, dragă, zicea el încetișor. — E trist, dragă a?

— Da!

— Trist, dragă...

În sfîrșit l-au scos.

Odată mă duc la el după ciaiul de dimineată și-l văd jos, pe dușamele, adunîndu-și lucrurile în lădiți, fredonînd încet despre „Roza lui Saron“.

— Acuma rămii sănătos, dragă, iată-mă că plec...

— Se uită la mine fix și zice:

— Dar tu nu știi? Au nevoie de o odaie pentru mama ta...

— Cine a zis?

— Bunicul...

— Minte!

„Buna-afacere“ mă trase de mîină la el și, după ce mă așezai și eu jos, începu încetișor:

— Nu te supăra. Eu, dragă, credeam că tu știi și că nu mi-ai spus; asta nu-i bine, îmi ziceam... Eram amărit, supărat pe el, fără să-mi dau seamă de ce.

— Ascultă, — zicea aproape în șoaptă, zîmbind

— Ții minte? Ți-am spus: nu veni pela mine?

Dădui din cap.

— Te supărași pe mine?

— Da...

— Și eu nu vroiam, dragă, să te jignesc; eu, vezi, știam: dacă tu te împrietenești cu mine, ai tăi au să te certe.

Vorbea ca un copil mic, de aceeași vîrstă cu mine; iar eu mă bucurai grozav la vorbele astea; mi se păru chiar că l-am înțeles demult, încă de atunci. Așa i-am și spus:

— Demult am înțeles!

— Ei, iaca, vezi! Așa-i, dragă. Tocmai asta, dragă...

Mă duru de nesuferit.

— Dece te urăsc ei?

„Buna-afacere“ mă îmbrățișă, mă strinse la piept și răspunse, făcînd din ochi:

— Un străin, — înțelegi? Asta-i. Nu-s de ai lor...

Eu îl scuturam de minecă, neștiind, nepricepîndu-mă ce să zic.

— Nu te supăra, — repetă el, — și-mi adăugă în șoaptă, la ureche. — Nu trebuie nici să plîngi...

Dar lui, de subt ochelarii turburi, îi curgeau lacrimi.

Apoi, ca întotdeauna, stăturăm mult timp și tăcurăm, numai din cînd în cînd schimbînd vorbe scurte.

Seara plecă, luîndu-și politicos ziua bună dela toți; pe mine mă îmbrățișă cu putere. Eșii în poartă și văzui cum se scutura căruța, care sfărîma cu roțile bulgării de noroiu înghețat. Idata după plecarea lui bunica începu să spele și să

curețe odaia murdară, iar cu înadins umblam din colț în colț și o împiedecam.

— Pleacă! — striga, de câte ori dădea peste mine.

— Dece l-ați gonit?

— Mai vorbește!

— Sînteți niște proști cu toții!

Bunica începu să mă plăfturească cu o cîrpă udă, strigînd:

— D'apoi tu ai înebunit, diavole?

— Nu tu, toți ceilalți sînt proști, — mă corijai; dar asta n'o liniști.

La cină bunicul zicea:

— Ei, slavă Domnului. Totdeauna, cum îl vedeam — ca un cuțit în inimă: oh, trebuie gonit!

— Eu, de necaz, frinsei o lingură și din nou o pății.

Așa se sfîrși cea dintîiu prietenie a mea cu cel dintîiu om din nesfirșitul șir de oameni străini în țara lor și cei mai buni...

IX

În copilărie, mă închipui pe mine însu-mi, un fel de stup, unde tot felul de oameni simpli, suri, adunau ca albinele mierca cunoștinților și gîndirii asupra vieții, îmbogățindu-mi din belșug sufletul, care cu ce putea. Adesea mierca asta era plină de necurățenii, adesea amară, dar orice cunoștință e tot miere.

După plecarea lui „Bună-afacere“, cu mine se împrieteni Moș-Piotr. Sămăna cu bunicul: tot așa de uscățiv, îngrijit, curățel; dar era și mai mic decît bunicul și în totul mai slab. Sămăna cu un băiețaș care s'a îmbrăcat în glumă ca moșneag. Fața lui amintea împletitura unui ciur: toată din suvițe subțiri de piele, printre care, ca niște scatii

într'o colivie, priveau ochii vioi, cu albul ochilor gălbuii. Părul cenușiu se încrețea, bărbuța se inela de asemenea. Chiar vorba lui era împodobită, întortochiată, plină de zicători și glume. Vorbea cu o voce zbărnăitoare, dar mie mi se părea că râde de toți.

— Când eram băiat, îmi poruncește cucoana-Contesa, Tatian — luminata, Lexeevna¹⁾, — să fii,— zice, — fierar“; dar mai apoi zice: „să ajuți pe grădinar“. E mult de atunci. Dar pe mujic, cum l-ii pune, tot rău! Altă dată zice: „tu, Petrușa, să prinzi pește“. Da mie mi-i tot una: hai și la pește... Numai că deabia am îndrăgit eu pescăria, — destul, mulțumesc; că să merg la oraș, ca birjar, la obroc²⁾). Bun, hai și la birjă. Și încă unde? Ei, mai mult n'a mai schimbat nici cucoana, nici eu; a venit liberarea și am rămas eu cu calul; calul merge acuma în locul cucóanei...

Calul era bătrîn, ai fi zis că-i alb și că l-a boit cîndva cu tot felul de boieli vre-un zugrav beat; a început și n'a sfîrșit. Picioarele îi erau scrintite, și toată făptura parcă era cusută din cîrpe; capul osos, cu ochi turburi, și veșnic lăsat în jos, abia prins de trup prin niște vine umflate și o piele roasă și veche. Moș-Piotr îl trata cu respect, nu-l bătea și-i zicea Tanca³⁾.

Bunicul îi zise odată:

— Dar dece numești tu vita cu nume creștinesc?

— Deloc, cinstite Vasilii Vasiliévici! Așa nume creștinesc nu se află: Tanca! Este Tatiana!

Moș-Piotr știa carte, era foarte tare în scripturi și avea mereu discuții cu bunicul: care dintre sfinți e mai sfînt? Condamnau pe întrecute amîn-

1) În loc de „luminata“ Tatiana Alexievna—inversiune frecventă în graiul popular rus. (N. tr.)

2) Liberare de „boieresc“, cu condiția unei dări către boier. (N. tr.)

3) Termin diminutivo-peiorativ înloc de Tatiana (N. Tr.)

doi pe păcătoșii din vechime; o pățea mai ales Abesalom. Uneori discuțiile luau un caracter curat gramatical: bunicul termina verbele slavone la perfect, pers. II plur. în „ahom“, iar Moș-Piotr susținea că trebuie rostit „șă“...

— Eu zic una, tu alta! — se înfierbînta bunicul, înroșindu-se și schimonosind vorbele adversarului: șă, șă!...

Dar Moș-Piotr, învăluindu-se în mister, întreba cu un ton viclean:

— Și cu cît e mai bun, „chom“ al tău? Pentru Dumnezeu e tot una!... Dumnezeu, ascultînd o rugăciune, se gîndește poate: roagă-te tu, cît îi vrea, prețul tău — o para!

— Fugi, Lecsei! — striga bunicul cu furie, scăpărînd din ochii săi verzi.

Piotr ținea foarte mult la curățenie. Mergînd prin curte, întotdeauna arunca cu piciorul la o parte, surcele, hîrburi, oase, — le arunca și mustra:

— Ce cauți aici, a?

Era vorbăreț, părea bun, dar uneori ochii i se opreau ca la un mort. Stă uneori într'un colț, în întunec, zgribulit, posomorît, mut ca și nepotul lui.

— Ce-i cu tine, Moș-Piotr?

— Pleacă, — răspundea cu voce înfundată și aspră.

Intr'o căsuță din strada noastră se mutase un fel de boier, cu o umflătură pe frunte și o deprindere foarte ciudată: sărbătorile, se așeza la fereastră și împușca cu haliciuri mărunte în cîni, pisici, găini, ciori, ba și în trecători, care nu-i plăceau. Odată îl-sămănă cu becasine pe „Buna-afacere“; alicelele nu străbătură prin scurteica de piele, dar cîteva din ele îi nemeriră în buzunar. Imi aduc aminte cu cîtă atenție examina omul prin ochelarii săi suri, alicelele. Bunicul începu să-l

sfătuiască să se plingă, dar „Bună-afacere“, aruncînd alicelele în colțul odăiei, zise:

— Nu face.

Altă dată pușcașul băgă citeva alice într'un picior al bunicului. Bunicul se înfurie, făcu jalbă judecătorului de pace, începu să adune în stradă oameni pășiți și martori, dar boierul dispăru undeva îndată.

Și iată că, de cîteori pocneau în stradă impușcături, Moș-Piotr, dacă era acasă, punea îndată pe capul sur, șapca sa de sărbătoare, roasă, cu cozoroc mare, și eșea în grabă din curte; ascundea minile la spate, subt caftan și, ridicîndu-l ca pe o coadă de cucuș, scoțînd pîntecele înainte, mergea grav pe trotuar, pe lîngă locuința pușcașului. Trece, se întoarce și — din nou... Noi, toată casa, stăm în poartă; din fereastră privește figura albastră a militarului; deasupra lui — capul blond al neveste-sei. Din curtea lui Betleng au eșit deasemenea niște oameni. Numai casa sură și moartă a lui Ovseannicov nu arată pe nimeni.

Uneori Moș-Piotr se plimba zadarnic: pușcașul, pe semne, nu-l considera drept vînat, care să merite o încărcătură; dar uneori pușca cu două țevi bubuia deodată de două ori.

— Bu-bu!...

Fără să grăbească pasul, Moș-Piotr se apropie de noi și, foarte mulțumit, zice:

— Mă pocni în poală!

Odată alicelele îl nemeriră într'un umăr și ceafă; bunica, scoțîndu-le cu acul, ocărea pe Moș-Piotr:

— Ce te potrivești cu nebunul? Dar dacă-ți scoate un ochiu?

— Nu-u, nu se poate, Aculina Ivanovna, — răspundea tărăgănat Moș-Piotr. — Asta-i pușcaș?

— Dar de ce îl lași să se joace?

— Parcă-l las? Imi place să plictisesc un boier...

Și privind în palmă alicele scoase, adăugă:

— Pușcaș e ăsta? La cucoana-contesa, Tatian-Lecseevna, stătea o vreme, ca în slujbă de soț, — dumneaei schimba bărbații, ca pe lachei, — apoi era, zic, unul Mamont Ilici, om de parte oștășească. Ei, ăsta țintea bine! Punea pe Ivașca-prostul departe, poate la patruzeci de pași, și lega prostului de brâu, o sticlă, — așa, ca să-i atirne între picioare. Și Ivașca se crăcănă, rîde, prostul, Mamont Ilici întinde pistolul și — poc! S'a dus slica. Numai că odată, o strechie — știu eu? — îl înțepă pe Ivașca; se zmunci, și glonteale — drept în genunchi, în roțiță. Au chemat doftorul, i-a tăiat piciorul; și — gata! I l-au îngropat.

— Dar prostul?

— Nimic. Prostului nu-i trebuie nici picioare, nici mâni; cu prostia lui se hrănește bine. Pe cel prost toată lumea îl iubește, prostia e nevinovată. Se știe: de-i diac, de-i scriitor, dacă-i prost, n'are vină...

Pe bunica asemenea povestiri n'o mirau, ea și singură cunoștea zecimi de astea, dar pe mine mă înfiorau. Intrebai pe Piotr:

— Dar de omorît, poate să omoare un boier?

— Dece să nu poată? Poa-ate! Ei se bat chiar unul pe altul. Vine odată la Tatian Lecseevna un ulan, se ceartă cu Mamont, îndată pistoletele în mîna, es în parc. Acolo, lingă iaz, în cărare, ulanul ăsta — pac pe Mamont drept în piept! Pe Mamont — la cimitir, pe ulan — la Caucaz 1). Și gata.

Ei singuri! Despre mujici și ceilalți — nici vorbă! Acuma cred că nici nu le mai pasă de oameni, nu mai sînt ai lor; ei, dar mai înainte tot mai aveau milă: bunul lor!

1) Pe timpul nesfârșitelor războaie din urmă în Caucazia, cu „Spînzuratul de Samil“, mulți erau trimiși la aceste războaie nesfârșite, drept pedeapsă. (N. tr.)

Moș-Piotr crede tot așa:

— E-e, nu prea aveau milă, — zice bunica.

— Așa-i: bunul lor, dar eștin.

Cu mine moșneagul era drăguț, cu mine vorbea mai simplu decât cu cei mari și nu-și ascundea ochii, dar era în el ceva, ce nu-mi plăcea. La toți dădea dulceturi de ale lui, ungea bucățica mea cu un strat mai gros, îmi aducea din oraș turte dulci dospite, plăcinte cu mac, și întotdeauna îmi vorbea serios, încetișor:

— Ce facem, domnișorule? Mergi la oaste, ori la cinovnicie?

— La oaste.

— Nu-i rău; azi îi mai ușor și pentru soldat. Și la popie e bine, mai strigi colo: „Doamne miluește!“, și gata! Popei i-i mai ușor decât soldatului. Și mai ușor pentru pescar! Nu-i trebuie nici o știință, destul să te deprinzi...

Cu haz povestea cum umblă peștii pe lângă nadă, cum se zbat, nemerind în cârlig, șalăi, zglăvocii, leșcii...

— Iaca, tu te superi, când te bate bunicul cu vergi, — mă consola el. — Aici, iubite domn, nu trebuie să te superi deloc; pe tine te bat pentru știință. Asta-i bătaie de copil! Iaca, stăpîna mea, Tatian — Lecseevna, — ei, asta bătea! Avea pentru treaba asta un om ales înadins. Ii ziceau Cristofor, — așa de meșter la treaba lui, încît boierii de prin conacurile vecine îl cereau pentru ei dela cucoana-contesă: dați voie, Tatian — Lecseevna, lui Cristofor, să mai bată puțin oamenii mei din curte! Și-i dădea voie.

Povestea fără răutate și cu amănunte cum cucoana, îmbrăcată în rochie albastră de muslină și tulpănaș de culoarea cerului, ședea în micul cerdac cu colonete, într'un mic fotoliu, iar Cristofor ardea cu biciul mueri și mujici.

— Și era, dragă domnule, acest Cristofor, deși din Reazan, — cum să zic? — un fel de țigan, ori hahol¹⁾: mustățile pînă la urechi și mutra vinătă, își rădea barba. Și ori că era prostuț de felul lui, ori se făcea, ca să nu-l întrebi ce nu-i plăcea. Uneori la bucătărie turna apă într'o ceașcă, prindea o muscă, ori un prusac, vre-un gândac, și dă să-l înece: îl îneca cu încetul, cu un bețișor. Ori scotea de după guler unul sur, de ai lui, de-l îneca...

Asemenea povestiri și altele la fel mi-erău demult și bine cunoscute, multe le auzisem dela bunica și bunicul. Sint de tot felul, dar — lucru ciudat — într'o singură privință se asemănau toate: în fiecare din ele omul e chinuit, batjocorit, gonit. Eu mă plictisisem de aceste povestiri, nu vroiam să le mai aud și rugam pe căruțaș:

— Spune alta!

Omul își aduna toate zbîrciturile înspre gură, apoi le ridica pînă la ochi și se învoia:

— Bine, lacomule, — alta. Era la noi un bucătar...

— La cine?

La Contesa Tatian Lecseevna.

— Dece îi zici Tatian? Parcă-i bărbat?

Ridea subțirel.

— Se înțelege, era cucoană, dar avea mustăcioare. Negre: era de felul ei din nemții cei negri, — un păcătos de norod în felul arabilor. Și iaca așa, un bucătar... Asta, dragă domnule, va fi o istorie hazlie...

Conținutul hazliei istorii era, că bucătarul a stricat o *culebeacă* și a fost forțat s'o mănînce toată deodată; o mîncă și se îmbolnăvi...

Eu mă supăram.

— Nu-i nimic hazliu!

1) Poreclă aplicată ucranienilor, sau malorușilor (N. tr.)

— Dar ce e hazliu? Ia spune!

— Eu nu știu...

— Atunci taci!

Din nou începea să țese vre-un paiajen plicticos. Uneori, sărbătorile, veneau verii mei, — tristul și leneșul Sașa Mihailov¹⁾, îngrijitul și știutorul de toate, Sașa Iacovov²⁾. Odată, călătorind toți trei pe acoperișurile clădirilor, zărirăm în curtea lui Betleng un boier într'un surtuc verde, blănit. Șezînd pe o grămăjoară de lemne, boierul se juca cu niște căței. Capul lui mic, chel și galbăn era descoperit. Unul dintre veri propuse să furăm un cățel, și dîndată se formă un ingenios plan de furt: verii au să iasă îndată în stradă, la poarta lui Betleng, eu am să sparii pe boier, și cînd el, în spaimă, va fugi, ei vor năvăli în curte și vor inhăța cățelul.

— Cum să-l sparii?

Unul din veri propuse:

— Scuipă-l în chelie!

Mare păcat să scuipi pe un om în cap? De multe ori văzusem și auzisem că omul e tratat uneori mult mai rău și, se înțelege, îmi îndeplinii cînstit sarcina.

Fu mare zgomot și scandal; la noi, în curte, veni dela Betleng o armată întregă de bărbați și femei; o conducea un ofițer tînăr și frumos. Și fiindcă verii în momentul crimei se plimbau liniștiți pe stradă, făcîndu-se că nu știu nimic despre sălbateca mea ispravă, bunicul mă bătu numai pe mine, satisfăcînd cu prisosință pe toți locuitorii casei Betling.

Pe cînd zăceam bătut în pat, la bucătărie, intră la mine, îmbrăcat ca de sărbătoare și vesel, Moș-Piotr.

1) Fiul unchiului Michail.

2) Fiul unchiului Iacov.

— Bună ai mai născocit-o, drăguță! — îmi șopti.
 — Așa-i trebuia șapului celui bătrîn, așa — scui-pă-l! Și mai bine era — cu o piatră în capul cel putred!

În fața mea stătea figura rotundă, cheală, copilăroasă a boierului, țineam minte cum scâncea încet și jalnic, ca un cățel, ștergîndu-și chelia galbănă cu mînușile mici, simțeam o rușine nesuferită, uram pe veri, dar toate acestea se uitară deodată, cînd zării fața împletită a căruțașului: ea tremura atît de înspăimîntător de uricioasă, — ca figura bunicului, cînd mă bătea cu vergi.

— Pleacă! — strigai, izbînd pe moșneag cu mîni și cu picioare.

Începu să rîdă, clipi des și dispăru.

Dă atunci îmi pieri pofta de a mai sta cu el de vorbă, începu să-l evit și încelași timp începu să-l urmăresc cu bănuială, așteptîndu-mă la ceva...

Incurînd după istoria cu boierul se mai întîmplă una. Demult mă preocupa casa liniștită a lui Oyseannicov, mi se părea că în casa asta sură se petrece o viață deosebită, misterioasă, ca în povești.

În casa lui Betleng se trăia zgomotos și vesel, erau acolo multe cucoane frumoase, la care veneau ofițeri, studenți; era veșnic rîs, strigau și cîntau, făceau muzică. Chiar înfățișarea casei era veselă, geamurile ferestrelor străluceau luminos, verdeața florilor din dosul lor — felurită și vie. Bunicul ura casa asta.

— Niște eretici, niște oameni fără Dumnezeu, — zicea despre toți locuitorii ei, iar pe femei le numea cu niște vorbe urite, al căror sens îmi fu explicat de cătră Moș-Piotr, într'o formă tot urită și plină de răutate.

Severa și tăcuta casă a lui Oyseannicov inspira bunicului respect.

Casa asta, cu un singur cat, dar înaltă, ocupa o mare parte din curtea plină de iarbă verde, cu-

rată, goală și pustie; cu puț în mijloc, subț un acoperiș susținut de doi stâlpi. Casa parcă se depărta de stradă, ascunzându-se de lume. Trei ferestre înguste și arcuite erau sus deasupra pământului, iar geamurile lor — turburi și împodobite de soare prin toate culorile curcubeului. De cealaltă parte a porții stătea un hambar, cu același fel de fațadă, cași casa, tot cu trei ferestre, dar false: de peretele sur erau prinse în cuie ramele boite în alb. Ferestrele acestea produceau o impresie neplăcută, și întreg hambarul dădea încă a înțelege că aici lumea vrea să se ascundă, să trăiască neobservată. Ceva liniștit și jignit, sau liniștit și mândru era în toată casa asta, în grajdurile ei pustii, în șuri cu porți enorme și tot pustii.

Uneori prin curte umbla, schiopătînd, un bătrîn, ras, cu mustați albe; perii mustăților stăteau ca niște ace. Alte dăți alt bătrîn, cu favorite și nasul strîmb scotea din grajd un cal sur, cu picioare lungi. Cu pieptul lui îngust, cu picioarele subțiri, calul, eșind în curte, se înclina în toate părțile, ca o călugăriță zmerită. Schiopul îl lovea cu palma, șuera, ofta în auz; apoi calul din nou era închis în grajdul întunecos. Mie mi se părea că bătrînul ar vrea să plece din casă, dar nu poate, e vrăjit.

Aproape în toate zilele, în curte, dela prînz pînă seara se jucau trei băiețași, îmbrăcați la fel în scurteici sure și pantaloni, cu șepcile la fel, cu fețele rotunde, cu ochi suri, sămănînd unul cu altul pînă la atîta, încît îi deosebeai numai după statură.

Îi urmăream prin crăpăturile zaplazului; ei pe mine nu mă observau, și ași fi vrut să mă observe. Imi plăcea cît de frumos, de vesel și cît de uniți joacă niște jocuri necunoscute; îmi plăceau costumele lor, grija frumoasă, a fiecăruia pentru cei-

lalți, observată mai ales în purtarea celor mai mari față de fratele mai mic, — un bondoc caraghios și vioiu. Când cădea, ei râdeau, cum se rîde întotdeauna de cel ce-a căzut, dar râdeau fără răutate, îndată îl ajutau să se scoale; iar dacă își murdărea minile, sau genunchii, îi ștergeau degetele și pantalonii cu foi de molotru, cu batistele; și cel mijlociu zicea fără gînd rău:

— Țe neîndemînatec!

Niciodată nu se înjurau, nu se înșelau unul pe altul și toți trei erau foarte sprinteni, puternici, neobosiți.

Intr'o zi mă urcai într'un copac și le șuerai. Ei se opriră acolo, unde-i ajunsese șuerătura, apoi se adunară fără grabă și, uitîndu-se la mine, începură să se sfătuiască împreună. Mi-închipuiau că au să înceapă a arunca cu pietre în mine, mă coborîi jos, adunai pietre în buzunare, în sîn, și din nou mă urcai pe copac. Dar ei se jucau acuma departe de mine, în alt colț al curții, și se cunoștea că au și uitat de mine. Asta mă măhni, totuși n'ăși fi vrut să încep războiul cel dintîiu; apoi cineva le strigă tare pe fereastră:

— Copii, marș acasă!

Plecară fără grabă și supuși, ca niște giște.

De multe ori am stat eu pe copac, deasupra zaplazului, așteptînd să mă cheme, să mă joc cu ei; dar ei nu mă chemau. În închipuire mă și jucam cu ei, antrenîndu-mă pînă la atita, încît țipam și râdeam în auz. Atunci ei toți trei se uitau la mine, vorbind ceva încetișor, iar eu mă coboram jos, rușinat.

Odată începuseră jocul dea ascunsele. Rîndul de a căuta căzu pe cel mijlociu. Băiețașul se așeză după hambar, acoperindu-și ochii cîstit cu palmele, fără să pîndească, iar frații alergară să se ascundă. Cel mai mare se băgă iute și sprinten într'o sanie încăpătoare sub acoperișul hambarului,

Iar cel mai mic, tot încurcându-se, începu să alerge caraghios în jurul puțului, neștiind unde să se ascundă:

— Una, — strigă cel mare, — două...

Cel mic sări pe ghizdelele fântinii, se apucă de funie, băgă picioarele în ciutura goală, și ciutura, bocănind surd de pereții ghizdelor, dispăru.

Eu încremenii, văzind cum se învîrtește iute și fără zgomot roata unsă, dar iute înțelesei ce putea să fie, și sării la ei în curte, strigînd:

— A căzut în fântină!

Băiețașul cel mijlociu alergă la ghizdele odată cu mine, se agăță de funia, care-l zmunci în sus, îi arse mîna, dar eu avusesem timp să apuc funia; atunci alergă și cel mai mare, ajutîndu-ne să scoatem ciutura. Băiatul zise:

— Incetișor, te rog...

Iute scoaserăm pe cel mic, speriat și el. Din degetele mînei drepte îi picura sînge, un obraz îi era deasemenea julit zdravăn, era ud pînă la brîu, palid pînă la vinețeală, dar zîmbea, tresărînd. Deschizînd larg ochii, zîmbea și îngîna tărăgănat:

— Cu-um cădea-am...

— Tu ai înebunit, iată te e, — zise cel mijlociu, îmbrățișîndu-l și ștergîndu-i cu batista sîngele de pe obraz, iar cel mare zicea posomorit:

— Să mergem, tot n'o să putem ascunde...

— Au să vă bată? — întrebai.

— Băiețașul făcu din cap, apoi zise, întinzîndu-mi mîna:

— Tu ai alergat foarte iute!

Bucuros de laudă, n'apucaii să-i iau mîna, cînd el din nou zise celui mijlociu:

— Să mergem, are să răcească! O să spunem că a căzut, dar despre fântină nu trebuie!

— Da, nu trebuie, — conveni cel mic, tresărînd. — Să zic că am căzut în băltoacă. Da?

Plecară.

Toate acestea avură loc așa de iute, încît în momentul cînd mă uitai eu la creaca, depe care sărisem în curte, ea încă tot se clătina, aruncînd foile îngălbenite...

Vre-o săptămînă frații nu se arătară prin curte, apoi apărură mai zgomotoși decît mai înainte. Cel mare, văzîndu-mă pe arbore, îmi strigă prietenește:

— Vîno la noi!

Ne băgarăm subt acoperișul hambarului, în sanie, și, privindu-ne unii pe alții, vorbirăm mult.

— V'au bătut? — întrebai.

— Am pățit-o zdravăn, — zise cel mare.

Era greu de crezut că și copiii ăștia sînt bătuți, cași mine; mă revolta lucrul ăsta.

— Dece prinzi tu paserele? — mă întrebă cel mic.

— Cîntă frumos.

— Nu, nu le prinde, lasă-le mai bine să zboare cum vor...

— Bine, nu mai prind!

— Ba prinde, dar numai una, și dăruiește-mi-o mie.

— Ție? Ce fel de pasere?

— Una veselă. Și cu colivie.

— Va să zică, un scatiu?

— O să-l mănînce pisica, — zise cel mijlociu. — Și n'are să dea voie nici papa.

Cel mare fu de aceeași părere.

— N'are să dea voie...

— Dar mamă aveți?

— Nu, — zise cel mare, iar cel mijlociu îl corectă:

— Avem, dar o alta, nu a noastră, a noastră nu-i, a murit.

— Cealaltă se chiamă mașteră, — zisei. Cel mai mare dădu din cap.

— Da.

Și toți trei căzură pe gînduri, se întunecară.

Din poveștile bunicăi eu știam ce e o mașteră, și înțelegeam această îngîndurare. Ședeam strînși unul lîngă altul, toți trei la fel, ca niște pui de găină; iar eu îmi adusei aminte de zgripturoaica — mașteră, care ocupase locul de mamă prin înșelăciune, și le făgăduii:

— O să se întoarcă ea, mama cea bună, o să vedeți!

Cel mai mare strînse din umeri.

— Dacă a murit... Asta nu se întîmplă.

Nu se întîmplă? Doamne, dar de cîte ori cei morți, chiar cei tăiați bucăți, n'au înviat, dacă-i stropești cu apă vie? De cîteori moartea n'a fost adevărată, dela Dumnezeu, ci dela vrăjitori și vrăjitoare?

Incepui să le povestesc cu însufletire povești de ale bunicăi. Cel mai mare tot zîmbea și zicea încetșor:

— Astea le știm noi, astea sînt povești...

Frații lui ascultau tăcuți, cel mic ținînd strîns buzele și supărat; iar cel mijlociu, rezămat cu cotul pe genunchiu, se apleca spre mine și apăsa pe frate-său cu mîna, îmbrățișîndu-i gîtul.

Se înserase bine, niște nouri roșii atirnav pe deasupra acoperișurilor, cînd dinaintea noastră se arată bătrînul cu mustățile albe, în haină cărămizie, lungă, ca la un popă, și o căciulă de blană lăptoasă.

— Cine-i ăsta? — întrebă, arătîndu-mă cu degetul.

Cel mare se sculă și arată cu capul spre casa bunicului:

— De acolo...

— Cine l-a chemat?

Copiii se coporîră imediat cu toții din sanie, amintindu-mi încă odată niște gîște supuse.

Bătrînul mă apucă cu putere de umăr și mă duse prin curte pînă la poartă. Imi venea să plîng de frica lui, dar el păsea atît de hotărît și de

iute, încît n'apucai să plîng, cînd mă și pomenii în stradă, iar el, oprindu-se în porțiță, mă amenință cu degetul și zise:

— Să nu te văd pe aici!

Mă supărai foc.

— N'am venit la tine, drac bătrîn!

Cu mîna sa lungă bătrînul mă înșfăcă din nou și începu să mă conducă pe trotuar, întrebîndu-mă și izbindu-mă parcă cu un ciocan peste cap:

— Bunicul tău e acasă?

Spre nenorocul meu, bunicul era acasă; se ridică în fața fiorosului bătrîn, ridicînd capul, scoțînd barba înainte și zise grăbit, uitîndu-i-se în ochii sterși și rotunzi, ca niște gologani:

— Mamă-sa e departe, cu sînt om ocupat, n'are cine vedea de el, ertați, colonele!

Colonelul hrechi, de se auzi pînă în fundul casei, se întoarse ca un stîlp de lemn și plecă, iar pe mine, peste un răstimp, mă aruncară afară, în căruța lui Moș-Piotr.

— Iar ai pățit-o, cavalerule? — întrebă moșneagul, dezhamînd calul. — Pentru ce ai fost bătut?

După ce îi spusese pentru ce, moșneagul se apringse și rosti printre dinți:

— Dar tu dece te-ai împrietenit cu ei? Aștia-s cuconași, pui de șarpe; vezi ce-ai pățit din pricina lor! Acuma trage-le și tu o bătaie bună! Ce te uiți?

Vorbi așa mult. Inrăit de bătaii, îl ascultasem la început cu simpatie, dar figura lui împletită tremura tot mai neplăcut și-mi aduse aminte că băiețașii sînt și ei bătuți, și că față de mine n'au nici o vină.

— Nu trebuie bătuți, sînt băieți cum se cade. și tu spui prostii, — răspunsei.

Moșneagul se uită la mine și strigă deodată:

— Coboară jos din căruță!

— Ești un dobitoc! — strigai, sărînd jos.

Moșneagul începu să alerge după mine prin curte, zadarnic încercînd să mă prindă; alerga și striga cu o voce caraghioasă:

— Dobitoc? Eu? Spun prostii? Ți-arăt eu!...

În ușa bucătăriei eși bunica, alergai la ea, iar moșneagul începu să se plîngă:

— N'am traiu de băiețașul ăsta! Sînt mai mare decît el de vro cinci ori, și el mă... de mamă... și în tot felul... că-s mincinos...

Cînd cineva mințea în ochii mei, eu, de mirare, îmi pierdeam cumpătul, mă zăpăcii și acuma, dar bunica rosti apăsător:

— E-e, Petre, de data asta tu curat că minți, cu vorbe urîte nu te-a înjurat el!

Bunicul l-ar fi crezut.

Din ziua asta începu un războiu tăcut și crîncen. El căuta să mă izbească cumva, ca din ne-băgare de seamă, mă lovea cu hăturile, dădea drumul păsărelelor mele, odată băgă pisica la ele, și cu orice ocazie se plîngea bunicului, întotdeauna mințind; iar mie mi se părea că-i tot așa de copil, cași mine, numai că-i îmbrăcat ca moșneag. Îi despleteam și eu opincile¹⁾, îi destrămam și-i rupeam obielele, care se desfăceau, cînd le încălța moșneagul. Odată i-am turnat în căciulă piper și l-am făcut să strănute un cias întreg. În general căutam după puterea și priceperea mea, să nu-i rămîn dator. Sărbătorile, mă urmărea cu ochi ațintiți și nu odată m'a prins cu lucruri nepermise: în relații cu cuconașii. Mă prindea și mă spunea bunicului. Cunoștința cu cuconașii continua, devenindu-mi tot mai plăcută. Într'un colțușor ascuns dintre casa bunicului și zaplazul lui Ovseannicov creștea un ulm, un teiu și o tufă deasă de soc. Subt această tufă eu făcui în zaplaz o gaură în

1) Ceia ce nu-i greu deloc, căci rușii poartă de obicei opinci făcute din coajă de teiu. (N. tr.).

formă de semicerc. Frații, pe rînd, sau cîte doi, se apropiau de gaură, și noi conversam încetîșor, cinchiți, sau în genunchi. Vre-unul dintre ei urmărea întotdeauna, să nu ne surprindă colonelul.

Băiețașii povesteau despre viața lor plictisită, și povestirile astea mă întristau adînc; îmi povesteau cum trăiesc păserele prinse de mine, despre multe lucruri copilărești; dar niciodată o vorbă n'a fost și despre mașteră și tată, — cel puțin nu-mi aduc aminte despre așa ceva. De cele mai multe ori îmi propuneau pur și simplu să le spun vre-o poveste. Eu le repetam conștiincios istorioarele bunicăi, iar dacă uitam ceva, îi rugam să aștepte, alergam la bunica și o întrebam despre locul uitat. Asta întotdeauna îi făcea plăcere.

Le povesteam multe despre bunica. Băiețașul cel mai mare zise odată, oftînd din adînc:

— Bunicile sînt, se vede, toate foarte bune, — și noi am avut o bunică bună.

Așa de des și de trist rostea: „aveam“, „am avut“, uneori „era“, de parcă ar fi trăit pe lume o sută de ani, nu unsprezece. Avea, — mi-aduc aminte, — niște palme înguste ca niște degete, și toată ființa lui subțire, delicată; iar ochii — foarte, foarte clari, blînzi, ca luminile candelor dela biserică. Și frații lui erau tot drăguți, deșteptau un sentiment larg de încredere; totdeauna ai fi vrut să le faci ceva plăcut, dar cel mai mare îmi plăcea mai mult.

Antrenat de conversație, nu observam adesea, cum se arăta Moș-Piotr și ne gonea cu vocea-i tărăgănată.

— Din no-ou?

Observam că din ce în ce mai ades îl apucau accese de o înțepenire posomorită; învățasem chiar se aflu dinainte în ce dispoziție se întoarce dela lucru: poarta o deschidea de obicei fără grabă, fiținile scrășneau prelung și lenevos; iar dacă omul

era rău dispus, țișinile scîrțiau scurt, gemînd parcă de durere.

Mutul lui nepot plecase la țară, să se însoare; Piotr trăia singur deasupra grajdului, într'o bojdeucă joasă, cu o ferestruie foarte mică, plină de mirosul gros de piele putredă, păcură, sudoare și tutun. Din cauza acestui miros eu niciodată nu mă duceam la locuința lui. Dormea acuma, fără să stingă lampa, ceia ce deloc nu plăcea bunicului.

— Bagă de seamă, ai să mă arzi, Piotr!

— Nu, fii liniștit. Eu noaptea pun lampa într'o strachină cu apă, — răspundea moșneagul, privind într'o parte.

Acuma la toate se uita, nu știu cum, dintr'o coastă, și pe la seratele bunicăi încetase demult să mai vie; nu mai oferea dulcetuți, fața i se usca, zbîrciturile i se adînciseră, umbla legănîndu-se, tirșindu-și picioarele ca un bolnav.

Odată, într'o zi de lucru, dimineața, pe cînd rîneam eu cu bunicul, în curte, zăpada căzută în timpul nopții, deodată clămpăni în mod deosebit cliampa dela portiță, și în curte intră un polițit, acoperi portița cu spatele și cu degetu-i gros și sur făcu semn bunicului să se apropie. După ce se apropie bunicul, polițistul se aplecă spre el cu fața-i năsoasă și începu parcă să ciocănească fruntea bunicului, vorbindu-i ceva încet, iar bunicul răspundea grăbit:

— Aici! Cînd?

Și, sărînd deodată ciudat, strigă:

— Doamne miluește, se poate?

— Mai încet! — zise polițistul, sever.

Bunicul se uită îndărăt, mă zări.

— Adună lopețile și pleacă în casă!

Mă ascunsei după un colț, iar ei intrară în bojdeuca căruțașului, polițistul scoase din mîna dreaptă mînușa și lovea cu ea palma mîinii stîngi.

— El înțelege; a lăsat calul și s'a ascuns...

Alergai la bucătărie, să spun bunicăi tot ce văzusem și auzisem. Ea mesteca niște aluat pentru pâine, clătinându-și capul prăfuit; după ce mă ascultă, zise liniștit:

— Se vede că a făcut ceva... Du-te, ție ce-ți pasă?

Eșind din nou în curte, văzui pe bunicul stînd în porțiță cu căciula în mîină, făcîndu-și cruce și uitîndu-se la cer. Avea fața supărată, zburlită, și un picior îi tremura.

— Ți-am spus: pleacă în casă! — îmi strigă, tropăind din picior.

Veni și el în bucătărie și, intrînd, strigă:

— Vino încoace, mamă!

Plecară în odaia vecină, șoptiră acolo mult și, după ce bunica din nou veni în bucătărie, pentru mine fu limpede că s'a întîmplat ceva grozav.

— Dece te-ai speriat, bunică?

— Taci și-ți caută de treabă, — răspunse încet.

Toată ziua în casă fu neliniște, frică. Bunicul și bunica schimbau priviri îngrijorate, vorbeau încetîșor și neînțeleș, în vorbe scurte care îngroșeau și mai mult neliniștea.

— Tu, mamă, fă bine de aprinde candelile pretutîndeni, — porunci bunicul, tușînd din cînd în cînd.

Masa fu neveselă și grăbită, parcă se aștepta ceva. Bunicul își umfla obrazii, obosit, hrechea și bombănea:

— E puternic diavolul față de om! Ai zice, evlavios parcă, bisericos; cînd colo, auzi?

Bunica ofta.

Obositor de lung ținu această zi pîcloasă și albă de iarnă, iar în casă neliniștea devenea tot mai mare, mai grea.

Spre seară veni un alt polițist, unul roșcovan și gros; se așeză pe bancă la bucătărie și tot moțăia, fosăind și închinîndu-se; și cînd lumea îl întreba:

— Dar cum au aflat? — răspundea nu deodată și cu voce groasă:

— La noi se află totul, n'aveți grijă!

Mi-aduc aminte că stăteam lângă fereastră, încălzind în gură un groș¹⁾ vechiu, vroiam să întipăresc pe ghiață pe Sf. Gheorghe, învingătorul balaurului.

În tindă se auzi deodată un zgomot surd, ușa se deschise larg, și Petrovna strigă asurzitor din prag.

— Priviți ce e în dosul casei voastre!

Zărind un gardist, sări din nou în tindă, dar el o înhăță de fustă și începu să răcnească, speriat și el:

— Stăi, cine ești? Ce cauți?

Poticnindu-se de prag, femeea căzu în genunchi și începu să strige, încercându-se în cuvinte și lacrimi:

— Mergeam să mulg vacile, mă uit: zic, ce e în grădina Cașirinilor așa, ca o cizmă?...

Aci bunicul strigă furios, bătînd din picioare:

— Minți, proasto! N'ai putut să vezi în grădină nimic, zăplazul e înalt, găuri n'are, minți! Nu e nimic la noi!

— Tătucule! — urla Petrovna, întinzînd o mîină spre el, iar cu alta ținîndu-se de cap. — Adevărat, tătucule, mint doar! Merg eu, cînd colo, înspre zăplazul vostru niște urme, și zăpada într'un loc călcată; atunci mă uitai peste zăplaz și văd că zace...

— Cine-e?

Strigătul ăsta ținu mult, și nu puteai înțelege din el nimic. Dar deodată parcă ar fi înebunit cu toții și, izbindu-se unii pe alții, se aruncară afară din bucătărie, alergară în grădină: acolo, în groapa așternută cu zăpadă moale zăcea Moș-Piotr, rezămat cu spatele de o grindă arsă, cu capul lăsat

1) Moneda cea mai mică, demult eșită din uz. (N. tr.)

pe piept. Subt ureaua dreaptă avea o crăpătură adincă, roșie ca o gură; din ea, ca niște dinți, se arătau niște bucățele albastrii. Inchisei de frică ochii și printre gene zării pe genunchii lui Moș-Piotr cuțitul de curelar, cunoscut mie, iar lângă dînsul degetele dela mîna dreaptă, sucite și negre. Cea stîngă era aruncată cît colo și se înecase în zăpadă. Zăpada de subt căruțaș se topise, micul lui trup se îngropase adînc în puful moale și luminos, și se arăta și mai copilăresc. Din partea dreaptă, pe zăpadă se vedea un ciudat desemn roșu, asemănător cu o pasere, iar din cea stîngă, zăpada era neatinsă, netedă și orbitor de albă. Capul plecat cu supunere se rezăma cu bărbia pe piept, turtind barba deasă și inelată; pe pieptul gol, între șiroaiele roșii de sînge încheșat era o cruce mare de alamă. De zgomotul vocilor, dureros mi se învîrtea capul; într'una țipa Petrovna, striga polițistul, trimițînd nu știu unde pe Valei; bunicul răcnea:

— Nu călcați urmele!

Dar se întunecă deodată și, uitîndu-se subt picioarele sale, zise polițistului cu o voce poruncitoare:

— Tu degeaba faci gură, oștene! Aici numai Dumnezeu știe ce e, judecata lui Dumnezeu va hotări, și tu... cu prostii de tot felul... Vai de voi... Și toți tăcură deodată, toți se opriră, cu ochii la răposat, oftînd și făcîndu-și cruce.

Din curte alergau în grădină oameni, se urcau pe zaplazul dinspre Petrovna, cădeau, strigau, dar era încă oarecare liniște, cînd bunicul, uitîndu-se în juru-i, începu să strige desperat:

— Vecini, d'apoi dece-mi rupeți mălinii, cum nu vă e rușine?

Bunica mă luă de mină și, tot plîngînd, mă duse în casă...

— Ce-a făcut? — o întrebai.

Ea îmi răspunse:

— Dar nu vezi?...

Toată seara pînă în noapte în bucătărie și în odaia vecină se înghezuiau și strigau niște oameni străini, comanda poliția; un om, care sămăna a diacon, scria ceva și întreba, măcăind ca o rață:

— Ce? Cum?

La bucătărie bunica îi cinstea pe toți cu ceaiu, la masă stătea un om rotund, ciupit de vărsat, mustăcios și cu o voce obosită povestea.

— Adevăratul lui nume, sau poreclă nu se știe. S'a aflat numai că ar fi din Elahno. Și mutul deloc nu-i mut, și a mărturisit totul. A mai mărturisit și un al treilea, mai e și un al treilea... Prădau biserici, încă demult, asta era îndeletnicirea lor mai de seamă.

— O, Doamne, — oftă Petrovna, roșie și udă.

Eu stăteam culcat pe polate, uitindu-mă în jos; toți mi se păreau scurți, groși și fioroși...

X.

Odată, într'o sîmbătă, plecai disdimineată în grădina Petrovni, să prind cîntițe. Stătui acolo mult, dar frumoasele paseri cu pieptul roșu nu veneau la laț. Așîindu-mă prin frumusețea lor, se plimbau pe coaja argintie a zăpezii înghețate, zburau pe ramurile tufelor, cald îmbrăcate în promoroacă, și se legănavu pe ele ca niște flori vii, împrăștiind scînteii albăstriei de zăpadă. Era așa de frumos, încît nereușita vînătoarei nu-mi pricinuia neaz. Nu eram eu vînător așa de pătimaș, îmi plăcea mai mult procedura decît rezultatul; îmi plăcea să privesc cum trăiesc păsărelele și să mă gîndesc la ele...

E o plăcere să stai singur la marginea unei cîmpii, așternute cu zăpadă, ascultînd cum ciripesc paserile în liniștea de cristal a unei zile geroase,

iar undeva departe cîntă clopoșelele unei troici în trecere, — duioasă ciocîrlie a ernei rusești...

Pătruns de frig, simțind că mi-au înghețat urechile, îmi adunai lașurile și coliviile, sării zaplazul bunicului și venii acasă. Poarta din stradă era deschisă, un mujic enorm scotea din curte o sanie mare acoperită, trasă de trei cai; aburi groși se ridicau de pe cai, vesel șuera mujicul, iar mie îmi tresări inima.

— Pe cine ai adus?

-- Pe popa!

Dar asta nu mă interesa: dacă-i popă, e de sigur pentru chiriași.

— E-eh, găinușilor! — strigă mujicul, șuera și, atingînd cail cu hățurile, umplu liniștea de veselie. Cail o luară deodată spre cîmpie, mă uitai pe urma lor, închisei poarta; dar cînd intrai în bucătăria goală, în odaia de alături se auzi vocea puternică a mamei, vorbele ei clare:

— Și acuma ce vreți, să mă omorîți?

Fără să mă dezbrac, aruncînd coliviile, alergai în tindă, mă izbii de bunic care, apucîndu-mă de umeri, mi se uită în față cu ochi însălbătăciți și, înghițind ceva cu greutate, zise răgușit:

— A venit mama, du-te! Stăi... Mă clătină așa de tare, încît abia mă ținui pe picioare, și mă împinse în ușa odăiei. — Du-te, du-te...

Dădui de ușa căptușită cu pîslă și mușama, cu mare greutate nemerii clanța, căutînd-o cu degetele tremurînde de frică și emoție, în sfîrșit deschisei încet ușa și mă oprii în prag, orbit.

— Iată-l, zise mama. — Doamne, cît e de mare! Ce, nu mă recunoști? Cum îl îmbrăcați voi, zău... Dar urechile îi sunt albe! Mamă, dă-mi niște grăsimi de gîscă mai iute...

Se opri în mijlocul odăiei, aplecîndu-se deasupra mea, aruncînd depe mine îmbrăcămintea, învîrtindu-mă ca pe o minge. Trupul ei mare era învăluit

într'o rochie caldă și moale, largă ca un *ciapan* țărănesc, încheiată cu nasturi negri, dela umăr și pieziș pînă la poale. Niciodată nu văzusem asemenea rochie.

Fața ei mi se păru mai mică decît înainte, mai mică și mai albă, dar ochii i-au crescut, au devenit mai adînci, și părul e auriu. Dezbrăcîndu-mă, aruncă hainele spre prag, buzele ei purpurii se strîmbau cu dezgust, și mereu răsuna vocea-i poruncitoare.

— Ce taci? Îți pare bine? Fi, ce cămașă murdară...

Apoi îmi frecă urechile cu grăsime de gîscă; mă durea, dar dinspre ea yenea un parfum proaspăt și plăcut, și asta îmi micșora durerea. Mă lipii de ea, privind-o în ochi, amuțit de emoție, și printre vorbele ei auzeam vocea înceată, veselă, a bunicăi:

— E încăpăținat, nu se supune, chiar de bunic nu se mai teme... Eli, Varea, Varea...

— Nu te jeli, mamă, lucrurile se vor îndrepta.

În comparație cu mama totul de jur-împrejur deveni mic, jalnic și vechiu; mă simțeam și eu bătrîn ca bunicul. Strîngîndu-mă cu genunchii săi puternici, netezindu-mi părul cu mîna grea și caldă, zicea:

— Trebuie tuns. E timpul să meargă și la școală. Vrei să înveți?

— Am învățat!

— Mai trebuie încă. Dar cît ești tu de voinic! A?

Și rîdea cu un rîs gros, cald, jucîndu-se cu mine.

Întră bunicul, sur, zburlit, cu ochii roșii; mama mă îndepărtă cu o mișcare a mîinii și întrebă tare:

— Așa dar, papașa, să plec?

Bătrînul se opri lîngă fereastră, începu să zgîrie cu unghia ghiata depe geam, tăcu un răstimp lung; de jur-împrejur totul era într'o stare de nerăbdare, de teamă, și ca întotdeauna în momente unor asemenea încordări, mie pe tot trupul

îmi creșteau ochi și urechi; ciudat mi se lărgea pieptul, deșteptându-mi dorința de a țipa.

— Lecsei, eși afară, — rosti bunicul cu voce înfundată.

— Dece? — întrebă mama, trăgându-mă din nou spre ea.

— N'ai să pleci nicăieri, nu-ți dau voie...

Mama se sculă, pluti prin odaie ca un nour înroșit și se opri la spatele bunicului.

— Papașa, ascultă...

— Taci!

— A-a, să strigi la mine, nu-ți dau voie, — zise mama încet.

Bunica se ridică de pe divan, amenințînd cu degetul:

— Varvara!

Iar bunicul se așeză pe scaun, începînd să mormăiască:

— Stăi, eu — cine sînt? A? Cum așa?

Și deodată urlă cu o voce străină:

— M'ai făcut de ris, Varea-a!

— Fugi! — îmi porunci bunica. Plecai în bucătărie, copleșit, mă urcai pe cuptor și mult timp ascultai cum cei din dosul peretelui de despărțire, cînd vorbeau cu toții deodată, întrerupînd unul pe altul, cînd tăceau, parcă ar fi adormit deodată. Vorbeau despre copilul născut de mama și dat de ea cuiva, dar nu se putea înțelege, dece se supără bunicul: fiindcă mama a născut, fără să-l întrebe, sau fiindcă nu i-a adus copilul?

Apoi bunicul intră în bucătărie, zburlit, roșu și obosit; după el bunica, ștergîndu-și cu poala bluzei lacrămile de pe obraji. Bunicul se așeză pe bancă, sprijinindu-se de ea cu minile, îngheboșîndu-se, tresărînd și mușcîndu-și buzele sure; bunica se lăsă în genunchi încetișor dinaintea lui, dar vorbind cu foc:

— Tată, dar iart-o, pentru Dumnezeu, iart-o. Calul are patru picioare, și încă se poticnește. Parcă pela boieri, pela negustori nu se întâmplă de astea? Gîndește-te că e femeie! Iart-o, doar nimeni nu-i sfînt!...

Bunicul se dădu spre perete, i se uita în față și bombănea, rîdea strîmbîndu-se, plîngea.

— Apoi da, mă rog! Cum nu? Tu pe cine nu erți? Pe toți. Da-a! Vai de voi...

Se aplecă spre ea, o luă de umeri și începu s'o scuture, șoptind iute:

— Dar Dumnezeu, știi, nu iartă nimic, a? La marginea mormîntului ne-a ajuns, uite, ne pedepsește. Sînt cele din urmă zile, și n'ai parte, nici de liniște, nici de bucurie, și n'o să le ai! Și, — ține minte vorba mea! — o să crăpăm cerșind, cerșind!

Bunica îi luă mîinile, se așeză alături de el și rîse încet, ușor:

— Mare treabă. Te-ai speriat: „cerșind“! Fie și cerșind, mie îmi dau, vom fi sături! Lasă-le toate astea!

Bunicul începu deodată să rîdă, întoarse gîtul, curat ca un șap, și apucînd pe bunica de gît, se lipi de ea, mic și strivit, plîngînd.

— Eh, proa-asto, fericită și proastă, ființa mea cea din urmă! Nu ți-i milă ție, proasto, de nimic, de nimic! Să-ți fi adus aminte; n'am muncit amîndoi, n'am păcătuit eu pentru dînșii? Dacă măcar acuma s'ar gîndi, măcar puțin...

Aici eu nu mai putui răbda mai mult, mă podiseră lacrămile, sării depe cuptor și alergai la ei, plîngînd, — de bucurie că, uite, vorbesc așa de frumos, cum nu-i mai văzusem; de amărăciune pentru ei, și pentru că a venit mama, și pentru că m'au primit cu toate drepturile în plînsul lor, mă îmbrățișează amîndoi, mă strîng, stropindu-mă cu lacrimi, iar bunicul îmi șoptește în urechi și în ochi:

— A, drăcușorule, și tu ești aici! Dacă ți-a venit mama, acum tu cu ea, pe bunic, pe dracul cel bătrîn și rău — la o parte, a? Pe bunică-ta care a fost așa de bună cu tine, care te-a stricat — la o parte! Eh, vai de voi...

Deschise brațele, ca să ne dea la o parte, și se sculă, rostind tare, supărat:

— Toți fug, toți umblă să se despartă — totul se împrăștie... Hai, chiam-o odată! Dar mai degrabă...

Bunica eși îndată din bucătărie, iar el, plecînd capul, rosti cătră colțul cu icoanele:

— Milostive Doamne, vezi acum? Vezi?

Și se lovi cu pumnul în piept, cu putere, cu zgomot. Mie asta nu-mi plăcu; în general nu-mi plăcea cum vorbește bunicul cu Dumnezeu, lăudîndu-se parcă întotdeauna.

Veni mama. Rochia ei roșie făcu să se mai lumineze bucătăria. Ea se așeză pe bancă lîngă masă, bunicul și bunica — lîngă ea, unul deoparte, altul de alta. Mînicile largi dela rochia ei erau pe umerii lor, ea povestea ceva încetișor și serios, iar ei o ascultau în tăcere, fără s'o întrerupă. Acuma amîndoi se făcuseră mici, și mama parcă era mama lor! Obosit de emoții, cu adormii pe polate.

Seara, bătrînii, îmbrăcîndu-se ca de sărbătoare, plecară la vecernie, bunica făcu vesel din ochi spre bunicul îmbrăcat în mundir de șef al breslei, în blană de enot, pantaloni cu șnur, — făcu din ochi și zise mamei:

— Ia privește pe tată-tău, — ca un țap curățel. Mama rîse vesel.

După ce rămăsei cu ea în odaia ei, se așeză pe divan, strîngînd picioarele subt ea, și zise, lovind cu palma lîngă ea:

— Vino lîngă mine. Ei, cum trăiești tu, rău, a?

Cum trăiam?

— Nu știu.

— Bunicul te bate?

— Acuma nu prea.

— Da? Povestește-mi, ce vrei, hai.

Să-i povestesc despre bunic, nu-mi venea; începui să spun că, iaca, în odaia asta a stat un om foarte drăguț, dar nimeni nu-l iubea, și bunicul i-a refuzat locuința. Se cunoștea că istoria asta mamei nu-i place, ea zise:

— Ei, încă ce?

Ii povestii despre cei trei băiețași, și cum m'a gonit colonelul din curte. Ea mă îmbrățișă cu putere.

— Ce căzături...

Și tăcu, privind în jos, clătînind din cap. O întrebai:

— Dece se supăraseră pe tine bunicul?

— Sînt vinovată în fața lui.

— Să-i fi adus copilul...

Ea tresări, se încreși, mușcîndu-și buzele și — începui să rîdă cu hohot, strîngîndu-mă.

— Ah, dihanie mică! Să nu vorbești despre asta, auzi? Să taci și nici să nu te gîndești!

Mult timp vorbi ceva încet și neînțeles, apoi se sculă și începui să umble, lovindu-și bărbia cu degetele, mișcînd din sprîncenele dese.

Pe masă stătea, topindu-se și reflectîndu-se în golul oglinzii, o lumînare de său, niște umbre murdare se tîrau pe dușamele; în colț, dinaintea unei icoane, ardea candela; fereastra înghețată se arginta de razele lunii. Mama se uita în toate părțile, parcă ar fi căutat ceva, pe pereți, jos, pe tavan.

— Tu cînd te culci să dormi?

— Puțin mai tîrziu.

— De altfel ai dormit ziua, — și-aduse aminte, și oftă.

Întrebai:

— Tu vrei să pleci?

— Unde? — răspunse mirată și, ridicîndu-mi capul, mă privi lung în față, așa de mult, încît îmi țîșniră lacrimi din ochi.

— Ce ai?

— Mă doare gîtul.

Mă durea și la inimă, deodată simții că mama n'are să stea în casa asta, are să plece.

— Tu ai să semeni cu tatăl tău, — zise mama, aruncînd într'o parte, cu picioarele, covorașul. — Bunica ți-a povestit despre el?

— Da.

— Ea îl iubea pe Maxim foarte mult, — foarte! Și el pe ea...

— Știu.

Mama se uită la luminare, se încreți și o stinse, zicînd:

— Mai bine așa!

Da, așa e mai bine și mai curat, încetară de a se tot mișca umbrele întunecoase și murdare, pe dușamele se întinseră pete luminoase și azurii, în geamurile ferestrei se aprinseră scînteii aurii.

— Dar unde ai stat tu? — întrebai.

Cași cum și-ar fi adus amînte de ceva demult uitat, mama numi cîteva orașe, și mereu se învîrtea prin odaie, fără zgomot, ca un uliu,

— Dar de unde ai luat tu așa rochie?

— Singură am cusut-o. Toate mi le fac singură.

Îmi plăcea că mama nu seamănă cu nimeni, dar eram trist că vorbește așa de puțin, iar dacă o întreb, tace cu totul.

Apoi din nou se așeză lîngă mine pe divan, și șezurăm tăcuți, lipindu-ne strîns unul de altul, pînă ce veniră bătrînii, pătrunși de mirosul cerei, tămîiei, solemni, liniștiți și blînzi.

Cinarăm ca la o mare sărbătoare, grav; se vorbi puțin și cu băgare de seamă, de teamă parcă să nu trezim somnul delicat al cuiva.

În curînd mama începu cu energie să mă învețe citirea și scrierea, „civilă“, cumpără cărți, și după una din ele („Cuvîntul Matern“), învinsei în cîteva zile marea înțelepciune de a citi tiparul „civil“. Dar mama îndată îmi propuse să învăț pe dinafară versuri, și de aci începură amărăciunile noastre reciproce.

Versurile ziceau:

Drum mare, drum drept,
Nu puțin loc ai luat tu dela Dumnezeu...
Pe tine nu te-au netezit toporul și lopata...
Ești moale pentru copită și bogat în praf...

Eu rosteam adesea greșit, și mama zadarnic mă corecta.

— Te-au „netezit“, nu te-au „trezit“! Nu înțelegi, monstrule?

Înțelegeam, dar citeam tot greșit, mirîndu-mă și singur.

Mama se supăra, zicea că-s idiot și încăpățînat. Eram amărit, cînd o auzeam, căutam foarte conștiincios să țin minte afurisitele de versuri, și în gînd le ziceam fără greșală, dar cînd le citeam în auz, greșeam îndată. Prinsei ură încontra acestor rînduri, pe care nu le puteam prinde cu nici un preț și, de necaz, începui a le schimonosi înadins, înșirînd fără nici un rost cuvinte cu același sunet; grozav îmi plăcea cînd fermecatele rînduri pierdeau orice sens.

Dar distracția asta mă costă scump: odată după o lecție reușită, cînd mama mă întrebă dacă am învățat în sfîrșit versurile cu pricina, începui să băiguiesc, fără să vreau:

Drum, bun, clum...
Copită, pită, pripită, lipită...

Mă trezii tîrziu: mama, rezămîndu-se cu minile de masă, se ridică și rosti respicat:

- Asta ce înseamnă?
- Nu știu, — rostii, încremenind.
- Nu, ce-i asta?
- Așa....
- Cum așa?
- Caraghios...
- Marș în colț!
- Dece?

Repetă încet, dar fioros:

- În colț!
- În care?

Fără să-mi răspundă, mă privi în ochi așa, că mă zăpăcii cu totul, neînțelegînd: ce vrea?... În colț, subt icoană, stătea o mesuță rotundă, pe ea un vas cu niște erburi și flori mirositoare și uscate; într'alt colț, lingă ușă, era un cufar acoperit cu un covor. Colțul din dos era ocupat de un pat, iar al patrulea lipsea: ușorul ușii ajungea pînă la perete.

— Nu știu ce vrei, — răspunsei, pierzînd nădejdea de a o înțelege.

Ea se lăsă pe scaun, tăcu puțin, frecîndu-și fruntea și obrazii, apoi întrebă:

- Pe tine bunicul te punea în colț?
- Cînd?

— În general, cîndva! — strigă, lovind de două ori în masă cu palma.

— Nu. Nu țin minte.

— Știi că asta-i o pedeapsă — să stai în colț?

— Nu. Dece — pedeapsă?

Mama oftă.

— F-fu! Vino înapoi.

Mă apropiai întrebînd-o:

— Dece strigi la mine?

— Dar dece schimonosești tu înapoi versurile?

Li explicai cum putui, că, uite, cînd închid ochii, țin minte versurile așa, cum sînt imprimare, dar dacă le zic, îmi vin alte cuvinte.

— Tu nu te prefaci?

Răspunsei: nu, dar mă gândii îndată: „dar poate mă prefac?” Și deodată rostii versurile foarte bine. Lucrul ăsta mă miră și pe mine.

Simțind că fața parcă mi s'ar fi umflat deodată, iar urechile mi s'ar fi umplut de sînge, s'au îngreuiat, că în cap îmi vuieste neplăcut, stăteam în fața mamei, arzînd de rușine, și printre lacrimi vedeam cum i s'a întristat și i s'a întunecat fața, i s'au strîmbat buzele, s'au apropiat sprîncenele.

— Cum așa? — întrebă cu o voce străină. — Va să zică, te prefaci?

— Nu știu. Eu n'am vrut...

— Greu cu tine... — rosti, lăsînd capul în jos. — Pleacă!

Incepu să-mi ceară să învăț tot mai multe versuri, iar memoria mea își însușea tot mai greu aceste rînduri egale, și neînvinsa dorință de a schimba, de a schimonosi versurile, de a alege alte cuvinte, creștea mereu, devenea mai răutăcioasă. Reușeam ușor: cuvintele inutile îmi veneau roiuri întregi, și iute încurcam ceia ce trebuia, ce era în carte. Adesea se întîmpla să pierd din vedere un rînd întreg, și oricît de cînstit ași fi căutat să-l prind, cuvîntul îmi scăpa din cîmpul vizual al memoriei. Multe amărăciuni îmi aduse o tînguitoare poezie, mi se pare, a prințului Veazemschii:

In ceasul serii și în timpul dimineții
Mulți bătrîni și văduve și orfani
Cer ajutor în numele lui Hristos;

iar rîndul al treilea:

„Pe subt ferestre cu traista umblă“

îl săream regulat. Indignată, mama povestea despre isprăvile mele bunicului, care răspundea cu ton sinistru:

— Se joacă. Are memorie: rugăciunile le știe mai bine decît mine. Minte, are o memorie de piatră: ce s'a prins, nu mai smulgi. Dă-i o bătaie bună!

Mă denunța și bunica:

— Poveștile le ține minte, cîntecele le ține minte. Și cîntecele nu sînt stihuri?

Toate astea erau adevărate, mă simțeam vinovat, dar, cum mă puneam să învăț versuri, nu știu de unde, dela sine apăreau ca prusacii, alte cuvinte și se așezau tot în stihuri:

La noi, în poarta noastră
 Vin mulți bătrîni și orfani,
 Umblă, plîng, cer pîne.
 Au adunat — o duc Petrovnei,
 O vînd pentru vaci
 Și beau rachiu în rîpă.

Noaptea, stînd cu bunica pe polate, o plectiseam repetîndu-i tot ce țineam minte din cărți, și tot ce compuneam singur: bunica rîdea uneori cu hohot, mai adesea mă muștra:

— Vezi, știi, poți! Dar de cerșetori nu trebuie să rîzi. Hristos cu ei! Hristos a fost cerșetor și Sfinții tot așa...

Ingînam:

Nu-mi plac cerșetorii,
 Nici bunicul.
 Ce să fac?
 Iartă-mă, Doamne!
 Bunicul totdeauna caută
 Cum să mă bată...

— Ce prostii sînt astea, usca-ți-s'ar limba! — se supăra bunica. — Dar dacă aude bunicul asemenea vorbe?

— Las s'audă!

— Faci rău, că-ți faci de cap; superi și pe mama! Are ea destule amărăciuni și așa, mă sfătuia bunica, îngîndurată, cu dragoste.

— Dece e amărită?

— Taci, nu mai vorbi! Tu nu poți înțelege...

— Știu, bunicul o tot...

— Taci, zic!

Duceam o viață mizerabilă, încercam o stare sufletească aproape desperată, dar, nu știu dece, căutam s'o ascund, mă țineam vesel, îmi făceam de cap. Lecțiunile mamei se înmulțeau, și tot mai neînțelese. Invingeam aritmetica cu ușurință, nu puteam suferi însă scrisul și nu înțelegeam gramatica. Dar ceia ce mă apăsa mai ales, — vedeam, simțeam cât îi e de greu mamei să stea în casa bunicului. Ea mereu se încrunta, totul privea cu ochi de străin, stătea cite mult timp tăcută lângă fereastra dinspre grădină, și întreaga ei ființă parcă se vestejea. Primele zile dela sosire, era sprintenă, vioaie, acum sub ochi i se așezaseră pete întunecate. Toată ziua umbla nepieptănată, într'o rochie mototolită, fără să-și încheie bluza. Asta o urătea și mă jignea: mama trebuie să fie întotdeauna frumoasă, severă, îmbrăcată curat — mai bine decît toți!

În timpul lecțiilor privea cu ochi distrați, — peste mine, — peretele, fereastra, mă întreba cu voce obosită, uita răspunsurile și se supăra tot mai des, striga, și asta încă mă jignea: mama trebuie să fie dreaptă, mai mare decît toți, ca în povești.

Uneori o întrebam:

— Tu nu ești fericită cu noi?

Imi răspundea minioasă:

— Ocupă-te de ale tale!

Vedeam de asemenea că bunicul vorbește ceva ce speria pe bunica și pe mama, adesea se încuia în odaia mamei și se jelea, șipînd ca uriciosul fluer al lui Nicanor, ciobanul cel ghebos. În timpul unei

asemenea conversații mama strigă de răsună pînă în fundul casei:

— Nu, asta nu va fi!

Și trînti ușa, iar bunicul începu să urle.

Asta era seara; bunica, stînd în bucătărie, lingă masă, cosea o cămașă pentru bunic și șoptea ceva cu sine. Cînd se trînti ușa, zise ascultînd:

— A plecat la chiriași, o, Doamne!

Deodată năvăli în bucătărie bunicul, alergă la bunica, o lovi peste cap și șopti printre dinți, scuturîndu-și mîna izbită:

— Nu liorbăi ce nu trebuie, zgripturoaico!

— Ești un dobitoc bătrîn, — răspunse liniștit bunica, îndreptîndu-și boneta depe cap. — Atîta rău, cît am să tac eu! Totdeauna, tot ce-oi afla despre nebuniile tale, am să i le spun...

Bunicul se aruncă la ea și începu să bocănească cu pumnii peste capul mare al bunicăi. Fără să se apere, să-l respingă, ea zicea:

— Hai, bate, bate, dobitocule! Hai, na, bate-mă!

Eu începui să arunc în ei depe polate, perne, plapome, niște cizme depe cuptor; dar bunicul înfuriat nu observa, iar bunica se prăbuși jos, bunicul o izbea cu picioarele, pînă cînd se poticni, răsturnînd o căldare cu apă; sări, scuișind și sforăind, se uită sălbatec în juru-i și plecă în cerdac. Bunica se ridică oftînd, se așeză pe bancă, începu să-și strîngă părul încurcat. Eu sării depe polate, iar ea rosti minioasă:

— Adună pernele și celelalte, pune-le pe cuptor. Ai născocit: să arunci cu perne! Treaba ta? Și-a eșit din țîțini și dracul ăsta bătrîn, — dobitocul...

Un ah! îi izbucni deodată, bunica se încreți și, aplecînd capul, mă chemă:

— Ia vezi, mă doare ici ceva!

Descurcai părul ei masiv: în piele îi pătrunsese adînc o spelcă. O scosei, mai descoperii una, dar îmi înțepeniră degetele.

— Mai bine chem pe mama, mă tem!

Bunica începu să dea din mîni.

— Ce-e? Cum se poate? Slavă Domnului că n'a auzit, că n'a văzut. Și tu! Fugi încolo!

Și cu degetele-i de dantelieră începu singură să scormonească prin coama sa neagră și deasă. Adu-nîndu-mi tot curajul, îi ajutai să scoată de sub piele încă două spelce groase, îndoite.

— Te doare?

— Nu-i nimic, mîne încălzesc baia, mă spăl, — îmi trece.

Și începu să mă roage frumos:

— Dar tu, suflet de porumbel, nu spune mamei, că m'a bătut! Auzi? Ei și așa sînt înfuriați unul pe altul. Nu spui?

— Nu.

— Ei, ține minte! Ia să aranjem noi aici toate astea. Dar fața nu mi-i stîlcită? Bine, va să zică nu știe nici pămîntul.

Începu să spele dușamelele, iar eu rostii din toată inima:

— Tu ești curat ca o sfîntă: te chinuiesc — te chinuiesc, și tu — pace!

— Ce bolmojești prostii? Sfîntă... Ți-ai găsit!...

Bombăni mult timp, tîrîndu-se pe brînci, iar eu, stînd pe prichiciu, mă gîndeam cum ași răzbuna-o.

Pentru întăia dată o bătuse bunicul subțochii mei așa de uricios și așa de grozav. În fața mea, în întunec, ardea figura lui roșie, flutura părul-roșiatec; în inima mea fierbea mînia, și-mi era necaz că nu pot inventa o răzbunare potrivită.

Dar peste vro două zile, intrînd pentru ceva în cerdac, observai că bunicul, stînd jos dinaintea unui cufăr deschis, descurcă niște hîrtii, iar pe masă stă calendarul lui favorit, — douăsprezece coale de hîrtie groasă și sură, împărțită în pătrate după numărul zilelor într'o lună. Și în fiecare pătrat — figurile tuturor sfînților zilei. Bunicul ținea foarte

mult la acest calendar, îngăduindu-mi să mă uit în el numai în cazuri rare, când era cumva mai multumit de mine; iar eu totdeauna priveam aceste figurine, așezate strâns una lângă alta, sure, micuți și drăguțe, cu o simpatie deosebită. Cunoșteam viața unora din ei, — pe Chirica și pe Ulita, pe marea mucenică Varvara, pe Pantelimon și încă mulți. Mult îmi plăcea mai ales trista viață a lui Alexei, omul lui Dumnezeu, și frumoasele stihuri despre el: deseori și mișcător mi le spunea bunica. Te uitai uneori la sutele acestea de oameni, și te mîngîiai în liniștea sufletului, că întotdeauna au fost mucenici.

Acuma însă hotării să tai în bucăți acest calendar și, când bunicul se îndreptă spre fereastră, citind o hîrtie albastră cu niște vulturi, înhățai iute câteva foi, iute coborii jos, șterpeli foarfecele din saltarul bunicăi și, urcîndu-mă pe polate, începui să tai capetele sfinților. Decapitai un șir, și mi se făcu milă de calendar; atunci începui să tai după liniile, care despart pătratele. Dar n'apucaii să distrug pe al doilea, când se arătă bunicul, se urcă pe prichiciu și întrebă:

— Cine ți-a dat voie să iai calendarul?

Observînd pătrățelele de hîrtie, împrăștiate pe scînduri, bunicul începu să le apuce, le apropia de obraz, le arunca, din nou le lua. O falcă i se strîmbă, barba îi juca, bunicul sufla așa de tare, încît hîrtiuțele zburau.

— Ce-ai făcut? — strigă în sfîrșit și mă zmunci de picior spre el, mă întoarse în aer; bunica mă prinse în mîni, iar bunicul ne izbea cu pumnul, pe ea, pe mine, și țipa:

— Te omo-or!

Apăru mama; eu mă pomenii în colț, lângă sobă, iar ea, îngrădindu-mă, prinzînd și respingînd mîinile bunicului, care zburau pe dinaintea obrazului ei, zicea:

— Ce sălbătăcie e asta? Vino-ți în fire!...

Bunicul se prăbuși pe bancă, subt fereastră, ur-
lînd:

— M'ați omorît! Toți sînteți contra mea, toți!

— Cum nu ți-i rușine? — suna surd vocea ma-
mei. — Ce te tot prefaci mereu?

Bunicul urla, lovea cu picioarele în bancă, barba
lui privea, caraghioasă, în tavan, iar ochii îi erau în-
chiși. Mie de asemenea mi se părea că i-i rușine
de mama, că de bună seamă se prefacă, de aceia a
și închis ochii.

— Am să le lipesc cu cleiu pe o bucată de ma-
depolon, are să fie încă mai bine, — zicea mama,
examinînd bucățile și foile. — Nu vezi? Totu-i în-
vechit, se desface...

Vorbea cu el ca cu mine, cînd nu înțelegeam ceva
în timpul lecțiilor; și deodată bunicul se sculă, își
aranjă liniștit cămașa, vesta, scuiță și zice:

— Să mi le înclai chiar azi. Ți le aduc îndată și
celelalte foi...

Plecă spre ușă, dar lîngă prag se întoarse, ară-
tînd spre mine cu degetul strîmb:

— Iar ăsta trebuie bătut cu vergi!

— I se cuvine, — conveni mama, aplecîndu-se
spre mine. — De ce ai făcut așa?

— Am făcut înadins. Să nu bată pe bunica, că-i
mai tai și barba...

Bătrîna, care-și scotea bluza sfișiată, rosti cu
mustrare, clătînd din cap:

— Ai tăcut, cum ai făgăduit!

Și scuiță în dușamele.

— Umflați-s'ar limba, să n'o mai poți mișca,
să nu mai vorbești!

Mama se uita la ea, se plimba prin bucătărie,
se apropie din nou de mine.

— Cînd a bătut-o?

— Și tu, Varvaro, ar trebui să-ți fie rușine,
zău, să întrebi despre astea. Treaba ta? — zise
bunica, supărată.

Mama o îmbrățișă.

— Ah, mamașa, scumpa mea...

— Lasă-mă în pace! Auzi...

Se uitară una la alta și tăcură; se despărțiră. În tindă tropăia bunicul.

Chiar din prima zi a sosirii, mama se împrietenise cu chiriașa cea veselă, nevasta militarului, și aproape în fiecare seară se ducea în partea din față a casei, unde venea lume dela Betleng, — cucoane frumoase, ofițeri. Bunicului lucrul ăsta nu-i plăcea. Nu odată, șezînd în bucătărie la masă, amenința cu lingura și bombănea:

— Afurisiții, iar s'au adunat! Acuma pînă dimineață nu te mai odihnești!

Incurînd rugă pe chiriași să golească apartamentul, iar cînd aceștia plecară, aduse nu știu de unde, două care cu mobilier de tot felul, l-a aranjat în odăile din față și le-a încuiat cu un lacăt mare, atîrnat.

— Nouă nu ne trebuie chiriași, eu singur am să primesc musafiri!

Și iată că, sărbătorile, începură să se arate musafiri: venea vara bunicăi, Matriona Ivanovna, o spălătoreasă cu nas mare și gălăgioasă, în rochie de mătasă cu dungi și o bonetă aurie, și cu ea fiii: Vasilii, — desenator, cu părul lung, — o fire bună și veselă, — în întregime îmbrăcat în gris; împestrițatul Victor, cu cap de cal, fața îngustă, stropit de pistrui. Încă din tindă, lăsîndu-și galoșii, cînta pițigăiat, ca Petrușca:

— Andrei — papa, Andrei — papa...

Asta mă mira grozav și mă speria.

Venea unchiul Iacov cu ghitara, aducea cu dînsul pe strîmbul și chelul meșter-ciasornicar, într'un surtuc negru și lung, om liniștit și tăcut, sămănînd cu un călugăr. Acesta se așeza totdeauna în vre-un colț, lăsa capul într'o parte și zîmbea, spri-

jinindu-l ciudat cu degetul înfipt în bărbia roșie, desfăcută în două.

Era om cam întunecat, singurul lui ochiu privea pe toți deosebit de fix, vorbea puțin și adesea repeta aceleași cuvinte:

— Nu vă osteniți, tot una...

Cînd îl văzui pentru întia dată, imediat mi-adusei aminte cum odată, de mult, încă pe cînd stăteam noi pe strada Nouă, în dosul porții cu zgomot și larmă bătea dărăbana: pe stradă, dela temniță spre piață mergea o căruță neagră și înaltă, înconjurată de soldați și de mulțime, și în ea, pe o bancă, un om într'o șapcă mică și rotundă de postav, în lanțuri. De gît îi era atîrnată o scîndură neagră cu o inscripție mare cu cuvinte albe: omul lăsase capul în jos, parcă ar fi citit inscripția, și se clătina întreg, sunînd din lanțuri. Și cînd mama zise meșterului ciasornicar:

— Iaca fiul meu, — mă dădui cu spaimă îndărăt, ascunzînd minile.

— Nu vă osteniți, — zise musafirul, trecîndu-și cu un aer fioros, toată gura spre urechea dreaptă, mă apucă de cingătoare, mă trase spre el, mă învîrti împrejur iute și ușor și mi dădu drumul, aprobînd:

— Da, un băiat voinic.

Mă băgai într'un ungher, într'un fotoliu de piele, atît de mare, încît se putea sta în el și culcat, — bunicul întotdeauna se lăuda, numindu-l fotoliul prințului Gruzinschii, — mă băgai și mă uitam cît de plicticos se veselesc cei mari, cît de des și de bănuitor se schimbă fața meșterului ciasornicar. Era o față grăsoasă și lichidă, care se topea și plutea; cînd omul zîmbea, buzele lui groase o luau spre partea dreaptă a obrazului, și micul nas o lua și el, ca o plăcintă mică pe o farfurie. Ciudat se mi-cau urechile mari și clăpăuge, cînd ridicîndu-se împreună cu sprînceana ochiului sănătos, cînd lăsîndu-se spre umerii obrazului. Mi se

părea că, dacă ar vrea, ar putea să-și acopere cu ele nasul ca cu palmele. Uncori, oftînd, scotea o limbă întunecată și rotundă ca un pilug și, făcînd cu ea, cu îndemînare, un cerc regulat, își netezea buzele groase și umede. Nu că erau așa de caraghioase toate astea, dar te puneau în mirare, făcîndu-te să-l urmărești neconținut.

Beau ciaiîu cu rom, care avea un miros de ciapă coaptă; beau lichioruri de ale bunicăi, unul galbăn ca aurul, altul negru ca păcura, altul verde. Mînceau coraslă îngroșată, plăcînțele cu unt, cu mac și cu miere, se umflau și lăudau pe bunica. După ce se săturau, se așezau ceremonios pe scaune, roși și umflați, și rugau alene pe unchiul Iacov să cînte ceva.

Unchiul se apleca deasupra ghitarei și drăngănea, acompaniindu-se cu o voce neplăcută și plicticoasă:

Am trăit cum am putut.

Am făcut zgomot prin tot tîrgul,

Am povestit totul cu amănunte

Cucoanei din Cazan...

Mie cîntecul ăsta mi se păreau foarte trist, iar bunica zicea:

— Tu, Iașca, mai bine ai cînta altceva, un cîntec adevărat. A? Ții minte, Motrea, ce cîntece se cîntau înainte?

Indreptîndu-și rochia zgomotoasă, spălătoreasa zicea cu autoritate:

— Azi, draga mea, e altă modă...

Unchiul se uita la bunica, strîngînd din ochi, parcă ar fi fost foarte departe, și continua să arunce sunete jalnice, vorbe plicticoase:

Bunicul vorbea misterios cu meșterul ciasornicar, arătîndu-i ceva pe degete, iar acela, ridicînd sprîncenele, se uita înspre mama, dădea din cap, și figura lui uleioasă juca, asemănătoare unei ape în mișcare.

Mama întotdeauna ședea între Sergheevi, vorbind mult și serios cu Vasilii, care zicea oftând:

— Da-a, la lucrul ăsta ar trebui să ne gândim...

Iar Victor zîmbea, sătul, își tîrșea picioarele și deodată începea să cînte cu voce pițigăiată:

— Andrei-papà, Andrei-papà...

Toți se uitau la el, tăcuți, mirați, iar spălătoreasa explica cu ton grav:

— Astea dela chiatru le-a luat, așa se cîntă acolo...

Au fost vro două, sau trei serate de astea, neuitate prin apăsătoarea lor plictiseală, apoi meșterul ciasornicar se arată ziua, într'o duminică, îndată după liturghie. Eu ședeam în odaia mamei, ajutînd-o să desfacă o cusătură veche, lucrată cu perle, cînd pe neașteptate se deschise ușa, bunica băgă în odaie fața speriată și dispăru îndată, strîgînd tare:

— Varea, a sosit!

Mama nici nu se mișcă, nu tresări, iar ușa din nou se deschise, în prag se arată bunicul și zise solemn:

— Imbracă-te, Varea, vino!

Fără să se scoale, fără să se uite la el, mama întrebă:

— Unde?

— Vino cu Dumnezeu! Nu discuta. E un om liniștit, meșter în ramura lui și pentru Lexei un bun tată...

Bunicul vorbea neobișnuit de grav și-și tot netezea coastele cu palmele, coatele îi tresăreau, îndoindu-se spre spate, iar minile parcă ar fi vrut să se întindă înainte, și el parcă se împotrivea.

Mama îl întrerupse liniștit.

— Iți spun că asta n'are să fie!...

Bunicul păși în spre ea, întinzînd minile, parcă ar fi orbit, aplecîndu-se, zburbindu-se, și rosti răgușit:

— Vino, altfel te duc! De cozi...

— Ai să mă duci? — întrebă mama, sculîndu-se. Fața i se înălbise, ochii i se strîntaseră, amenințatori; începu să-și scoată iute bluza, fusta și, rămînînd numai în cămașă, se apropie de bunic.— Du-mă!

Bunicul arătă dinții, amenințînd-o cu pumnul.

— Varvara, îmbracă-te!

Mama îl dădu la o parte cu mîna, atinse clanța ușii:

— Hai, mergem!

— Te blăstăm! — rosti bunicul în șoaptă.

— Nu mă tem. Ei?...

Deschise ușa, dar bunicul o înhăță cu mîinile de poala cămășii, căzu în genunchi și șopti:

— Varvara, diavole, ai să te prăpădești! Nu mă face de rușine!

Și începu să se bocească încet, jalnic:

— Ma-amă, ma-amă...

Bunica apucase să îngrădească drumul mamei, făcînd la ea cu mîinile, ca la o găină, o împinse în ușă și începu să bombănească pîntre dinți:

— Varea, nebuno, ce faci? Fugi, nerușinato!

Impingînd-o în odaie, închise ușa cu un cîrlig și se aplecă spre bunic, cu o mîină ridicîndu-l, cu alta amenințîndu-l.

— U-uf, drac bătrîn și nebun!

Il așeză pe divan; el se lăsa ca o păpușă de petici, deschise gura și începu să scuture din cap; bunica strigă mamei:

— Imbracă-te, tu!

Mama, ridicînd rochia depe dușamele, zise:

— Eu nu merg la el, — n'auziți?

Bunica mă goni depe divan.

— Adu un ulcior de apă, mai iute!

Rostea încet, aproape în șoaptă, liniștit și poruncitor. Eu eșii în tindă. În partea de dinainte a casei tropăiau măsurat niște pași grei, iar în odaia mamei se auzi vocea ei bărbătoasă.

— Mîne plec!

Intrai în bucătărie, mă așezai lângă fereastră, ca în vis.

Gemea și plîngea bunicul, bombănea bunica, apoi se trînti o ușă, urmă liniște și o clipă de groază. Aducîndu-mi aminte la ce-am fost trimis, luai apă în ulciorul de alamă, eșii în tindă: din jumătatea de dinainte a casei apăru meșterul ciasornicar, aplecând capul, netezindu-și cu mîna căciula de blană și tușind. Bunica, apăsîndu-și mîna pe pîn-tece, i se închina dela spate și zicea încet:

— Știi și singuri, dragostea cu sila nu merge.

Omul se poticni de pragul ușii și eși afară, iar bunica își făcu cruce și începu să se cutremure toată, parcă de plîns tăcut, parcă de ris.

— Ce-i cu tine? — întrebai, alergînd la ea.

Imi luă ulciorul, udîndu-mi picioarele și strigînd:

— Unde ai fost tu după apă? Inchide ușa!

Și plecă în odaia mamei, iar eu — din nou la bucătărie, ca să ascult cum oftează ei alături, gem și bombănesc, parcă ar fi mutat dintr'un loc în altul niște greutateți prea mari.

Ziua era luminoasă; în două ferestre prin geamurile înghețate priveau razele piezișe ale soarelui de iarnă; pe masa aranjată pentru dejun, lucea spălăcit vesela de cositor, o sticlă cu cvas roșiatic și alta cu un rachiu verde-întunecat al bunicului, făcut cu flori de betonie și sunătoare. Prin petele desghețate ale ferestrelor se vedea zăpada orbitor de strălucitoare, depe acoperișuri, scînteia căciulițele argintate de pe stîlpii zaplazului și pe cotineța paserilor. Pe ramele ferestrelor, în coliviile pătrunse de soare jucau păserelele mele: ciripeau scatii veseli și domesticiți, scîrșiau bot-groșii, se întrecea pe el însuși stiglețul. Dar ziua aceasta, veselă, argintată și plină de zvon, nu mă bucura, era o zi uricioasă, totul era uricios. Imi venea să dau drumul păserelelor, începui să ridic coliviile,

cînd intră deodată bunica, lovindu-se cu minile peste șolduri, și se aruncă spre cuptor, ocărînd:

— Ah, afurisiții, lua-v'ar... Bătrînă și proastă ce sînt!...

Scoase din cuptor un pirog, îl bocăni cu degetul pe coajă și scuipă jos, înfuriată.

— Uite cum s'a uscat! L-am încălzit de l-am prăpădit! Crăpare-ați cu toții, demoni ce sînteți! Ce holbi ochii ea o bufniță? Imi vine să vă trîntesc pe toți, ca pe niște oale vechi!

Și umflîndu-și fața, întorcînd pirogul depe o parte pe alta, bocănind cu degetele pe coaja uscată, începu să plîngă; lacrimi mari cădeau pe coaja pirogului.

În bucătărie intră bunicul și cu mama; bunica aruncă pirogul pe masă cu atîta putere, încît zăngăniră farfuriile.

— Uite ce-a eșit din pricina voastră, fi-v'ar...

Mama, veselă și liniștită, o îmbrățișă, șfătuind-o să nu se amărăscă; bunicul, stors, obosit, se așeză la masă și, legîndu-și de gît șervetul, bombănea, mijindu-i de soare ochii înroșiți.

— Lasă, nu-i nimic, am mîncat și pirogi buni. Dumnezeu e cam zgîrcit, pentru ani plătește cu minute. Procente nu recunoaște. Șezi, Varea, lasă-i bine!

Parcă era nebun, tot timpul mesei a vorbit numai de Dumnezeu, despre nelegiuitul Achab, despre greaua soartă de a fi tată. Bunica îl oprea, supărată.

— Taci și mănîncă!

Mama glumea, scăpărînd din ochii ei luminoși.

— Ce, te-ai speriat adineaori? — mă întrebă, atingîndu-mă cu cotul.

— Nu, atunci nu mă prea speriasem, dar mă încurcasem, nu înțelegeam.

Mîncarăm ca întotdeauna, sărbătorile, obositor de mult, și se părea că nu mai sînt oamenii accia

care, acum o jumătate de cias, strigau unul la altul, gata să se bată, fierbeau de minie, de lacrimi și hohote.

Parcă nu-mi mai venea să cred că toate astea le fac serios, și că lor nu li-i greu să plîngă. Și lacrimile și tristețele lor și toate torturile reciproce, aprinzîndu-se adesea deodată, stingîndu-se deodată, îmi deveniră familiare, mă turburau tot mai puțin, îmi atingeau inima tot mai rar.

Tîrziu mai apoi am înțeles că lor, din pricina sărăciei și lipsurilor vieții, în general le place să se distreze cu amărăciunile, se joacă cu ele ca copiii, și rareori se rușinează că sunt nenorociți. În nesfîrșita proză a vieții e o sărbătoare și durerea, e o distracție și incendiul; pe o față ștearsă e podoabă și o zgîriitură...

XI.

După istoria asta mama prinse la putere, ridică fruntea și deveni stăpînă în casă, iar bunicul se micșură, rămase îngîndurat, liniștit, de nerecunoscut.

Bunicul aproape nu mai eșea, mereu ședea singur în cerdac, citind o carte misterioasă: „Memoriile tatălui meu“. Cartea asta o ținea într'un cufăr, sub lacăt, și nu odată am băgat de seamă că, înainte de a o scoate, bunicul își spăla minile. Era micuță, groasă, într'o legătură de piele cărămizie; pe foaia albastră, dinaintea titlului figura inscripția împodobită, făcută cu niște cerneală de mult spălăcită:

„Onoratului Vasili Cașirin drept mulțumire, spre veșnică amintire“. Un nume foarte ciudat era iscălit. iar parafa înfățișea o pasere în zbor. După ce deschidea cu băgare de seamă tartajul greu al legăturii, bunicul pune ochelarii cu montură de argint și, privind inscripția, mișca mult timp din

nas, potrivit ochelarii. Nu odată l-am întrebat, ce fel de carte e; cu gravitate îmi răspundea:

— Tu n'ai nevoie să știi. Mai așteaptă: dacă mor, ți-o las ție, îți las și blana de enot.

Incepu să vorbească cu mama mai cu blîndeță și mai puțin, asculta vorba ei cu luareaminte, luînd din ochi ca Moș-Piotr, bîguia, dînd din mîină.

În cufere avea o mulțime de costume ciudate: fuste de mătasă, paltoane de atlas, rochii lungi de mătasă, brodate cu argint, peruci și diademe împodobite cu perle, șaluri și dantele de culori vii, salbe grele de Mordva, coliere de pietre colorate. Toate astea le aduna cu brațele în odaia mamei, le așeza pe scaone, pe mese. Mama le admira, iar el zicea:

— Pe vremea noastră îmbrăcămîntea era mai frumoasă și mai bogată, decît azi! Imbrăcămîntea mai scumpă, dar trăiau mai simplu, mai bine. Au trecut vremurile, nu se mai întorc! Hai, potrivește-le, gătește-te!...

Intr'o zi mama plecă în odaia vecină și apărură de acolo îmbrăcată într'un sarafan albastru, cusut cu aur, și în diademă de perle. Inchinîndu-se adînc bunicului, întrebă:

— E bine, stăpîne — tată?

Bunicul hrechi, se lumină, nu știu cum, întreg, se învîrți în jurul mamei, mișcînd degetele, și zise încet, ca prin vis:

— Eh, Variușa, să ai tu bani mai mulți și niște oameni mai detreabă în jurul tău...

Mama stătea acuma în două odăii ale părții de dinainte a casei, la ea adesea veneau musafiri; mai des decît alții, frații Maximovi: Piotr, un om puternic și frumos, ofițer, cu o mare barbă blondă și ochi albaștri, — tocmai acela, față de care m'a bătut cu vergi bunicul, pentrucă scuiasem pe boierul cel bătrîn; Evghenii, tot înalt, cu picioarele subțiri, palid, cu o barbă neagră, ascuțită. Ochii lui

mari semănau cu niște prune, se îmbrăca în mundir verde cu nasturi și monograme de aur pe umerii înguști. Acesta mereu și cu îndemănare zmucea din cap, aruncînd depe fruntea înaltă și netedă, părul ondulat și des, zîmbea cu indulgență și întotdeauna povestea ceva cu o voce puțin înfundată, începînd cu vorbe insinuante:

— Vedeți, după cum mi se pare mie...

Mama îl asculta zîmbind și adesea îl întrerupea:

— Ești un copil, Evghenii Vasilievici, scuză-mă...

Ofițerul, lovindu-se cu palma peste genunchi, striga:

— Anume copil...

Vesele și zgomotoase trecură sărbătorile crăciunului, la mama aproape în fiecare seară veneau oameni deghizați, se deghiza și ca — întotdeauna mai bine decît toți — și pleca cu musafirii.

De fiecare dată, cînd pleca ea cu grămada împetrișată de musafiri, casa parcă se prăbușea sub pămînt, peste tot locul se statornicea o liniște amenințătoare și apăsătoare. Ca o gîscă bătrînă plutea bunica prin odăi, punînd totul în ordine; bunicul stătea, lipindu-se cu spinarea de pătratele calde ale sobei și vorbea cu el însuși...

— Ei, da, bine... Să vedem ce fum o să iasă...

După sărbători mama ne duse, pe mine și pe Sașa, fiul unchiului Mihail, la școală. Tatăl lui Sașa se însurase, maștera începu să urască pe fiul vitreg chiar din primele zile, începu să-l bată, și după stăruințele bunicăi, bunicul luase pe Sașa la el. Merserăm la școală vre-o lună de zile; din tot ce ni s'a predat acolo, țin minte numai că la întrebarea:

— Cum ți-i numele? — nu se poate răspunde simplu:

— Peșcov, ci trebuia să zici:

— Familia mea e Peșcov.

De asemenea nu se poate zice profesorului:

— Tu, dragă, nu striga, eu de tine nu mă tem...

Mie școala nu mi-a plăcut dela început, din-contra vărul meu la început era foarte mulțumit: ușor își găsi prieteni. Dar odată, în timpul lecției, adormi și strigă deodată grozav în timpul som-nului:

— Nu mai fa-ac!...

Fiind trezit, se ceru afară din clasă, fu luat în ris în chip îngrozitor, și chiar a doua zi, pe cînd noi, mergînd la școală, ne coboram în rîpa de lîngă piața Finăriei, Sașa zise, oprindu-se:

— Tu du-te, că eu nu merg. Mai bine mă plimb.

Se cinchi jos, îngropă cu grijă, în zăpadă, le-găturica cu cărți și plecă. Era o luminoasă zi de Ianuarie, pretutindeni scînteia soarele argintiu: îl invidiam grozav pe vărul-meu, dar cu inima în dinți plecai la învățătură, — nu vroiam să amărăsc pe mama. Cărțile îngropate de Sașa, se înțelege, se pierdură, și a doua zi băiatul avea și un motiv lē-gim să nu vie la școală, iar a treia zi purtarea lui ajunse la știrea bunicului...

Ne chemară la judecată: în bucătărie, la masă, ședea bunicul, bunica, mama, și ne puneau întrebări. Mi-aduc aminte cît de curajos răspundea Sașa la întrebările bunicului.

— Cum de nu nemerești tu la școală?

Sașa, uitîndu-se drept în ochii bunicului cu ochii săi blinzi, răspundea fără grabă:

— Am uitat unde-i.

— Ai uitat?

— Da. Am căutat, am căutat...

— Să te fi dus după Lexei, el ține minte!

— L-am pierdut!

— Pe Lexei?

— Da.

— Ei, cum așa?

Sașa se gîndi și răspunse oftînd:

Era viscol, nu se vedea nimic.

Toți începură să rîdă: timpul fusese liniștit, senin. Sașa zîmbi și el cu oarecare sfială, iar bunicul zîmbea răutăcios, viclean, arătîndu-și dinții:

— Să te fi ținut de mîna lui, de briu...

— Mă țineam, dar m'a zmulș vîntul, — explică Sașa.

Vorbea alene, fără nădejde, mie îmi venea rău să ascult această minciună zadarnică și neîndemă-natecă și mă miram foarte mult de încăpăținarea lui.

Ne traseră bătaie cu vergi și ne tocmiră un conducător, fost pompier, un bătrîn cu o mînă ruptă: acesta trebuia să bage de seamă, ca Sașa să nu cîrnească din drumul științii. Dar zadarnic: chiar a doua zi vărul meu, ajungînd la rîpă, se aplecă deodată, scoase din picioare o cizmă și o azvirli cît colo, scoase pe cealaltă și o aruncă în altă direcție, apoi numai în ciorapi începu să alerge prin piață. Bătrînul numai ofta și n'avea curagiul să caute cizmele; apoi, temîndu-se să nu ne piardă, mă conduse acasă numai pe mine.

Toată ziua au cutreerat țîrgul bunicul, bunica și mama, căutînd pe fugar, și numai spre seară îl găsiră lîngă mînăstire, în ciainăria lui Circov, unde Sașa înveselea publicul cu dansul. L-au adus acasă și nici nu l-au mai bătut, speriați de tăcerea lui încăpățînată; el stătea culcat cu mine în polate, cu picioarele în sus, hîrșcîind cu ele pe tavan, și vorbea încet:

— Maștera nu mă iubește, tata de asemenea și nici bunicul: ce să mai trăiesc cu ei? Am să întreb mai bine pe bunica, unde stau hăiducii, și mă duc la ei; atunci o să aflați cu toții... Fugim împreună?

Eu nu puteam să fug cu el: pe atunci eu aveam o problemă a mea, — hotărisem să deviu ofițer, cu o barbă mare și blondă, iar pentru asta trebuia învățatură. După ce îi povestii planul, vărul meu se gîndi puțin și mă aprobă.

— E bună și asta. Când îi ajunge tu ofițer, eu am să fiu demult ataman, și tu o să trebuiască să mă prinzi, și unul din noi va trebui să-l omoare pe celălalt, ca prizonier... Eu pe tine n'am să te omor.

— Și eu pe tine tot așa.

Hotărîrea rămase așa.

Veni bunica, se urcă pe cuptor și, uitîndu-se spre noi, începu să vorbească:

— Ce, șoriceilor? E-e-eh! Orfanilor...

După ce ne mai jeli soarta, începu să înjure pe maștera lui Sașa, — pe groasa mătușa Nadejda, fiica unui proprietar de ciainărie; apoi în general pe toate mașterele, pe toți tații vitregi, și cu ocazia asta povesti cum înțeleptul Iona pusnicul, fiind copil, se judecă cu mama sa vitregă la judecata lui Dumnezeu. Pe tatăl lui, de felul lui din Uglici, pescar pe Lacul-Alb:

L-a dat gata tinăra femece,

L-a îmbătat cu bragă tare

Și încă cu buruiene dătătoare de somn.

L-a pus, adormindu-l,

Intr'o barcă de stejar, ca într'un sicriu îngust,

Și luă vislă de arțar,

Singură visli pînă la mijlocul lacului.

Spre acele adîncimi întunecoase

Spre nerușinata faptă vrăjitoarească.

Acolo se aplecă, se clătină.

Răsturnă zgripțuroaica luntrea cea ușoară,

Mujicul se duse la fund ca ancora,

Iar ea înotă îndată la mal.

Ajunse, căzu la pămînt

Și începu să plîngă plînsete. muierești,

Incepu să spuie amaru-i minciunos.

Oamenii buni o crezură,

Impreună cu ea amarnic plîngeau:

Vai ție, tinăra văduvă,

Mare e amarul tău femeesc!

Și viața noastră e în mîna lui Dumnezeu,
Și moartea de Dumnezeu ni se trimite!

Numai fiul vitreg Ionîșco

Nu crezu lacrărilor mașterei,

li puse mîna la inimă,

li vorbi cu voce blindă:

— Tu, mașteră, soarta mea,

— Tu, șireată pasere de noapte,

Nu cred eu lacrărilor tale,

Prea bucuroasă ți se bate inima!

Dar ia să întrebăm noi pe Dumnezeu,

Toate Sfintele puteri cerești!

Las să ia cineva un cuțit,

Să-l arunce în cerul limpede:

Dacă ai tu dreptate — cuțitul meu mă va ucide
pe mine,

Dacă am eu — va cădea peste tine.

Se uită la el maștera,

Un foc rău se aprinse în ochii ei,

Puternică se ridică în picioare,

Incepu să se certe cu Iona:

Tu, ființă fără judecată,

Stîrpirură și gunoiu,

Ce ai născocit?

Cum rostești așa vorbe?

Se uitau la ei oamenii,

Văd o afacere încurcată!

Se mîhniră toți, căzură pe gînduri,

Se sfătuiesc între ei.

Apoi eși un pescar mai bătrîior,

Se închină în toate părțile,

Rosti vorbă hotărîită:

— Ia dați-mi mie, oameni buni,

În mîna dreaptă

Un cuțit de oțel,

Eu îl voi arunca pînă în cer.

Las să cadă: cine-i vinovat, îl va găsi!

Dădură bătrîmului în mîna un cuțit ascuțit.

Il aruncă bătrînul deasupra capului cărunt;
 Ca o pasere zboară cuțitul în ceruri.
 Așteaptă-așteaptă, nu mai cade.
 Se uită oamenii în înălțimea de cristal,
 Și-au luat căciulile, stau deși.
 Toți tac, e mută și noaptea,
 Și cuțitul din înălțime tot nu cade!
 Se aprinseră pe lac zorile trandafirii,
 Maștera se înroși, începu să ridă.
 Aici, ca o rîndunică, iute zboară cuțitul spre pămînt,

Nemerii drept în inima mașterii.
 Căzură în genunchi oamenii buni,
 Se rugară lui Dumnezeu Sfîntul:
 Slavă Ție, Doamne, pentru dreptatea Ta!
 Bătrînul pescar luă pe Ionîșco
 Și-l duse într'un schit depărtat,
 Depe luminoasa apă a Cherjenței,
 Aproape de orașul nevăzut Chitej.

A doua zi mă trezii cu trupul acoperit în întregime de pete roșii, începu vărsatul. Mă așezară în cerdacul din dos, și mult timp am zăcut acolo orb, legat zdravăn de mîni și de picioare cu benți largi, suferind coșmaruri sălbatece, — de unul din ele eram să mor. Venea la mine numai bunica, ca să mă hrănească din lingură, ca pe un copil mic, să-mi povestească nesfirșite povești, întotdeauna noi. Într'o seară, pe cînd mă însănătoșeam și zăceam dezlegat, — numai degetele îmi erau legate în niște mînuși, ca să nu-mi pot zgîria fața, — bunica întîrzie, nu știu de ce, sosirea la timpul obișnuit.

Asta mă neliniști, și deodată o văzui: stă în dosul ușii, pe podeaua prăfuită a cerdacului, cu fața în jos, cu brațele întinse; gîtul ei e pe jumătate tăiat, ca la Moș-Piotr; dintr'un colț, din întunerecul prăfuit, se apropie de ea o pisică mare, holbînd cu lăcomie ochii verzi.

Sării din așternut, spărsei cu picioarele și umerii amîndouă cercevelele ferestrei și mă aruncaii afară, în mormanul de zăpadă. În acea seară la mama erau musafiri, nimeni n'a auzit cum spărgeam eu geamurile și frîngeam cercevelele. Stătui în zăpadă un răstimp destul de lung. Nu-mi rupsesem nimic, îmi scrintii numai un braț din umăr și mă tăiasem rău cu geamurile. Dar mi se luară picioarele și vre-o trei luni am zăcut, fără să mișc; zăceam și ascultam cum trăiește casa din ce în ce mai zgomotos, cum adeseori se izbeau uși, tot mai multă lume umblă.

Hîrșciiu pe acoperiș furtuni rele, în dosul ușii, în cerdac urla și vuia vîntul, cînta urît în coș; zdrăngăneau capacele dela sobă; ziua cîrîiau ciorile; în nopțile liniștite, din cîmpie venea urletul melancolic și tărăgănat al lupilor: subt această singură muzică îmi creștea inima. Apoi în fereastră începea să privească încet și sfios, dar mai cu drag în fiecare zi, sperioasa primăvară, cu ochiul lucios al soarelui de Martie; pe acoperiș, în cerdac începură să cînte, să urle pisicile; foșnetul primăverii pătrundea prin ferestre; se rupeau țurțurii de cristal, luneca depe culmea acoperișului zăpada topită; iar sunetul clopotelor deveni mai sonor decît iarna.

Venea bunica. Vorbele ei începură să miroase tot mai tare a rachiu; începu apoi să aducă cu ea un ciainic mare, alb, îl ascundea la mine, subt pat și zicea, făcînd din ochi:

— Tu, suflet de porumbel, bătrînului strigoiu să nu-i spui!

— Dar dece bei?

— S-st! Cînd îi fi mare, ai să afli...

După ce sugea din gura ciainicului, stergîndu-și buzele cu mîneca, zîmbea dulce și întreba:

— Și iaca așa, dragul meu, despre ce-ți vorbeam eu eri?

— Despre tata.

— Dar în ce loc m'am oprit?

Ii aduceam aminte, și atunci mult timp curgea ca un pîrîu vorba ei întocmită.

Începu să-mi povestească și singură despre tata; vine odată trează, tristă și obosită și zice:

— Am văzut în vis pe tatăl tău, mergea parcă pe cîmp cu un bețișor de nuc în mîină, șuerînd din cînd în cînd, și în urma lui aleargă un cîne tărcat, scutură din limbă. Cam des a început să mi se arate în vis Măcsim Savateici: se vede că nu-i liniștit sufletul neastîmpărat.

Cîteva seri dearîndul îmi povesti istoria tatei, tot așa de interesantă, ca și toate istorisirile ei: tata a fost fiu de soldat, care a ajuns pînă la gradul de ofițer, și a fost trimis în Siberia pentru cruzimi cu subalternii. Acolo, în Siberia, s'a născut și tatăl meu. Trăia rău, încă de mic copil a început să fugă de acasă. Odată bunicul s'a pus să-l caute prin pădure cu cîinii, ca pe un epure; altă dată, prinzîndu-l, începu să-l bată așa, încît vecinii îi luară copilul și-l ascunseră.

— Pe cei mici totdeauna îi bat? — întrebai. Bunica răspunse liniștit:

— Totdeauna.

Mama tatălui meu a murit de tînră, iar cînd tata împlini nouă ani, muri și bunicul, pe tata l-a luat moșul, — tîmplar, — l-a înscris în breasla orașului Perm și începu să-l învețe meșteșugul său. Dar tata a fugit dela el, conducea orbi pela bilciuri; la șaisprezece ani sosi la Nijini și începu să lucreze la un antreprenor — tîmplar, la vaporele lui Colcin. La douăzeci de ani era un bun lucrător în abanoserie, bun tapițer-decorator. Atelierul, unde lucra el, era în rînd cu casa bunicului, pe strada Covalicha.

— Zaplaziile nu erau prea înalte, iar oamenii — vioi, — zicea bunica, rîzînd... Într'o zi adunam, eu și cu Varea, niște zmeură în grădina noastră; numai iată pe tată-tău: țup peste zaplaz. Eu m'am

și speriat. Merge printre meri, voinic, așa, în cămașa albă, pantaloni de pluș, dar desculț, fără căciulă; părul lung și prins cu o panglică de piele. Cică a venit să ceară mâna fetei! Il mai văzusem eu și mai înainte; trecea pe lângă ferestre; de câte ori îl vedeam, mă gîndeam: ce mai flăcău! Il întreb, după ce s'a apropiat: „Dar ce umbli, voinice, așa, fără rost?” Cade în genunchi: „Aculina Ivanovna, zice, eu iată-mă aici din tot sufletul, iată și Varea; ajută-ne pentru Dumnezeu, noi vrem să ne căsătorim“. Aici eu întepenii, amuții. Mă uit: mumă-ta, hoața, stă ascunsă după un pom, roșic toată ca smeura, îi face semne, și — ochii plini de lacrimi... „A, spînzuraților, dar ce va să zică asta? Variușa, d'apoi n'ai înebunit tu? Și tu, voinice, nu te gîndești: nu țintesti prea sus?“ Doar bunicu-tău pe atunci era bogat, copiii încă nu erau despărțiți, avea patru perechi de case, avea și bani, era în cinste, cu puțin înainte de întîmplarea asta îi dăduseră pălărie cu galoane și mundir, fiindcă zece ani a fost în țeh ca mai mare peste corporație. Era mîndru pe atunci! Le vorbesc cum trebuie, dar tremur de frică; mi-i și milă: se întunecaseră amîndoi. Atunci tată-tău a zis: eu, zice, știu că Vasiliu Vasilievici nu-mi dă pe Varea de bună voie, atunci am s'o fur; tu numai să ne ajuți: cică să-i ajut eu! Rădicai chiar mâna să-l lovesc, dar el nici nu se sinchizește: dă și cu piatra, zice, numai ajută-ne, eu tot n'am să mă las! Acuma și Varea se apropie de el, îi pune mâna pe umăr și, nici una-nici două, noi — zice — demult sîntem căsătoriți, încă din Maiu, trebuie numai să ne cununăm. Eu — să pleznesc de rîs. Doa-oamne!

Bunica începu să rîdă, cutremurîndu-se din tot trupul, apoi trase tabac, își șterse lacrămile și continuă oftînd, ușurată.

— Tu încă nu poți să înțelegi, ce-i asta: să te însori, și ce va să zică — să te cununi; numai că-i

mare bucluc, dacă o fată face copil, fără să fie cununată. S'o ții minte asta, și când îi crește mare, să nu îndemni fetele la așa treabă, ai să faci mare păcat, fata are să fie nenorocită; și rămîne nelegitim și copilul; caută, nu uita! In viață să ai milă de femei, iubește-le din inimă, nu pentru ticăloșii. Iți dau sfat frumos!

Se opri pe gânduri, legănându-se pe scaun; apoi începu din nou, tresărind:

— Ei, ce eram să fac? Lui Maxim — peste cap; pe Varvara — de coadă! Dar el îmi vorbi cuminte: cu bătaia nu dregi lucrurile! Și ea tot așa: dumeata mai întâiu, — zice, — să te gîndești ce-i de făcut. Bătaia — mai apoi! Il întreb: bani ai? Aveam, — zice, — dar am cumpărat cu ei Varei un inel. — Cîți aveai, — zic, trei ruble? — Nu, — zice, — aproape o sută. — Dar pe acea vreme banii erau scumpi, lucrurile eftine. Mă uit la ei, la mama ta cu tată-tău: ce copii, îmi zic, ce proști! Mama ta zice: eu inelul, zice, l-am ascuns subt dușamea, ca să nu-l vedeți, se poate scoate! Copii și pace! Cu toate astea, într'un fel, sau altul, am hotărît să se cunune peste o săptămînă, și eu să mă înțeleg cu popa. Urlam, de nu mai puteam, inima mi se bătea întruna, mă temeam de bunic-tău, mi-era grijă și de Varea. Dar de rău — de bine o puserăm la cale...

— Numai că avea tată-tău un dușman, — o calfă, un om rău. Pricepuse de mult totul și ne tot pîndea. Bun. Imbrac eu singura mea fiică cu ce aveam mai bun; o scot pe poartă, iar după colț stătea troica... Se așezară ei, Maxim șueră, s'au dus! Merg acasă lăcrămînd, numai iată că mă întilnește omul acela și zice, ticălosul: eu, zice, sînt om bun, soartei nu mă împotrivesc, numai că tu, Aculina Ivanovna, zice, să-mi dai pentru asta cincizeci de ruble! Dar eu bani n'am, nu țineam la bani, nu-i adunam. Din prostie i-o și spusei:

n'am bani și nu dau! Tu, zice, făgăduiește-mi! Cum să făgăduesc, de unde apoi să-i iau? E-e, zice, dar ți-i greu să furi dela un bărbat bogat? Eu, proasta, să fi stat de vorbă cu el, să-l fi reținut: îl scuipai în ochi și plecai! El se grăbi înaintea mea acasă și — gata scandalul!

Inchizînd ochii, bunica urmează zîmbind:

— Mi-i groază azi să-mi aduc aminte, așa îndrăzneală. Unde începu bunicu-tău să urle — fiară adevărată. Mai înainte se lăuda, cînd se uita la Varea: o dau după un domn! Acuma — iată-ți boierul, iată-ți domnul! Preasfînta Născătoare știe mai bine decît noi pe cine cu cine să unească. Se frămîntă bunicu-tău prin curte, parcă ar fi luat foc, chiamă pe Iacov și pe Michail, ia calfa și pe Clim vizitiul. Mă uit: drept armă, pune mîna pe o bucată de fier, legat cu o curea. Michail înhață pușca. Aveam niște cai buni de tot, iuți, o trăsuriță ușoară — îl ajung, zic! Aici mă povățui și pe mine îngerul, — păzitorul Varei: găsii un cuțit și retezai puțin curelele dela hulube: se rup ele, zic, pe drum! Așa a și fost: pe drum o hulubă se întoarce, fu cît pe-aci să omoare pe bunicu-tău, pe Michail și pe Clim; s'au oprit. Apoi, cînd au ajuns la biserică, Varea și cu Maxim stăteau lingă pridvor, cununăți, slavă Domnului!

— Se repeziră ai noștri cu pumnii la Maxim. Ei, era zdravăn grozav, o putere rară. Aruncă jos pe Michail, îi scrînti o mîină; trînti și pe Clim; numai bunicul cu lașca și cu calfa s'au temut să-l atingă.

— Nu-și pierdea mintea nici în mînie și zise bunicului: aruncă bomba, zice, n'o mai mătăhăi, sînt om pașnic; și ce-am luat, Dumnezeu mi-a dat; și nimeni, zice, nu mi-o poate lua. Dela tine mai mult nimic nu cer. Se dădură la o parte, se urcă bunicul în trăsura, strigă: acuma rămii sănătoasă, Varvara, nu mai ești fiica mea, nu vreau să te mai

văd; vrei, trăiește; vrei — poți să și crăpi de foame! S'a întors, și unde începu să mă bată, să mă injure! Eu numai icnesc și tac: toate au să treacă, zic, și ce o fi, o fi! Zice apoi: acuma, Aculina, să știi: nu mai ai fată, ține minte! Eu — cu gîndul meu: fă gură, îmi zic, roșcovane, mînia e ca ghița, — ține pînă se încălzește!

Ascult cu luareaminte, cu lăcomie. Cîte ceva în povestirile ei mă miră: bunicul îmi înfățișea cununia mamei cu totul altfel; el ar fi fost încontra acestei căsătorii, după cununie n'a mai lăsat pe mama în casă, dar s'ar fi cununat ea nu în ascuns, și după povestirile lui, în biserică ar fi fost și el. Nu-mi vine s'o întreb, care din ei spune mai adevărat, fiindcă istorisirea bunicăi e mai frumoasă și-mi place mai mult. Cînd povestește bunica, tot timpul se leagănă, parcă ar merge cu o barcă. Dacă vorbește de ceva trist, sau grozav, atunci se clatină mai tare, întinzînd brațele înainte, parcă ar reține ceva în aer. Bunica adesea închide ochii, și în zbîrciturile obrazilor ei adesea se ascunde un zîmbet bun, iar sprîncenele dese abia-abia tremură. Uneori această bunătate oarbă și împăciuitoare îmi mișcă inima, dar uneori ași dori foarte mult s'o văd rostind vre-un cuvînt puternic, rostind cu răcnet.

— La început, vre-o două săptămîni nici nu știam măcar, unde-i Varea și Maxim, mai apoi a venit un băiețaș, vioiu, de mi-a spus. Aștept pînă Sîmbătă, mă fac că merg la vecernie și mă duc la ei. Stăteau departe, pe coborișul Suchin, într'o aripă a casei; toată casa e ocupată de ateliere de tot felul. Noroiu, mîrdărie, zgomot, și ei — pace: parcă-s niște pisoi, veseli amîndoi, miorcăie și se joacă. Le adusei ce se putea: ciau, zahăr, crupe de tot felul, dulcețuri, făină, bureți uscați, bănișori, nu țin minte cîți, — i-am tot șterpelit dela bunic: doar cînd nu-i pentru tine, poți să și furi! Tată-tău de colo, nu vrea, se supăra: dar ce sîntem noi,

zice, cerșetori? La fel și Variușa— ah, la ce, mamașa?... I-am muștrat eu bine: proștilor, zic, d'apoi eu cine sînt? Pentru tine, prostule, sînt mama dată de Dumnezeu, și ție, proasto, mama care te-a făcut! Cum să mă supărați voi așa! Doar cînd ai supărat pe mama pe pămînt, în cer plînge cu amărăciune Maica Domnului! Ei, aici Maxim, unde mă ia în brațe și unde începe să mă poarte, ba încă joacă cu mine prin odaie; era doar tare ca un urs! Și Varea, fetița mamei, parcă-i o păuniță: se laudă cu bărbatul ei ca cu o păpușă nouă, și tot își ia aere și mereu aduce vorba la gospodărie, parcă ar fi chiar femei: să mori de rîs! Dar cînd aduse vatrusele¹⁾ la ciau — să-și rupă dinții un lup! Brînza se risipește ca rugumătura!...

— Așa merse treaba mult timp; acum era pe cale să te naști tu, și bunicul tot face! Incăpățînat, strigoii! Eu mă duceam pela ei pe ascuns; el, deși știa, se făcea că habar n'are. N'are voie în casă nimeni să vorbească despre Variușa și toți tac; tac și eu, dar știu bine: inima de tată n'o să tacă mult! Dar iată că a sosit ciasul sorocit: noapte, urlă furtuna, prin ferestre parcă ar năvăli urșii, cîntă coșurile; au scăpat de prin lanțuri toți dracii; stăm culcați, eu și cu bunicu-tău, nu ni-i somn... Eu de colo: rău de cel sărac în așa noapte, zic; și mai rău cui inima nu-i-i la loc! Deodată mă întrebă bătrînul: cum o mai duc ei? Așa și așa, zic, bine. Eu, zice, despre cine am întreat?

— Despre fiica noastră, Varvara, despre gine-rele Maxim. — Dar cum te-ai priceput tu că despre ei? — Destul, tată, zic, cu prostiile, lasă jocul ăsta: cui îi folosește? Oftează... Ah, diavolilor, diavoli suri, ce sînteți! Incepe apoi să întrebe:

1) Ceva analog cu brânzoaicele noastre. (N. tr.)

că ce face, mă rog, dobitocul ăsta așa de mare? Asta despre tată-tău. Adevărat că-i dobitoc? — E dobitoc, zic, cine nu vrea să muncească, care trăiește pe spinarea altora, — mai bine te-ai uita la Iacov și la Michailo, nu cumva trăiesc ca niște dobitoci? Cine muncește în casă, cine câștigă? Tu. Dar ei, cu mult te ajută? Unde începe să mă înjure: că-s și proastă, și ticăloasă, și codoșcă, — nici nu mai știu câte. Tac. Cum ai putut tu, zice, să fii prostită de un om cine știe de unde, de un străin? Tac și tac, și numai cînd se obosi, zic: „Să te fi dus, să vezi cum trăiesc! Trăiesc doar bine!“ — „Prea multă cinste, zice, să vie ei“. Nu mi-am mai stăpînit plînsul de bucurie, iar el părul din cap îmi desface, — îi plăcea să se joace cu părul meu, — bombănește: nu te zmiorcăi, proasto; ce crezi, zice, că eu n'am inimă?... Că mai înainte bunicu-tău era doar om foarte bun, dar de cînd a născocit că-i deștept, de atunci s'a și înrăit, s'a și prostit!

— Și așa, iată-i, pe tată-tău și cu mă-ta în duminica Floriilor, zdraveni amîndoi, frumoși, curați. Vine Maxim la bunicu-tău, — lui numai pînă în umăr, — vine și zice: „Pentru Dumnezeu, să nu crezi, Vasilii Vasilievici, că am venit la tine după zestre; nu, am venit să dau cinste tatălui femeii mele! I-a plăcut bunicului vorba asta, rîde. Destul, hoților, zice, veniți de stați la noi. Se încruntă Maxim: d'apoi asta, zice cum o vrea Varea; mie mi-i tot una. Și deodată începură a se ciocni, nu se înțeleg și pace! Li fac eu lui tată-tău și semne din ochi, și cu piciorul pe subt masă, — ține una! Și avea niște ochii frumoși: veseli, limpezi; sprîncenele — negre. Uneori, cînd le împreuna, deodată i se ascundeau ochii, fața i se făcea ca de piatră, încăpățînată, și atunci nu mai asculta, atunci mă asculta numai pe mine. Eu îl iubeam mult mai mult, decît pe copiii mei, și el o știa, și de aceia

mă iubea. Se lipește așa de mine, mă îmbrățișează, ori mă ia în brațe, mă poartă prin odale și zice: ești adevărata mea mamă, ca pământul, și pe tine te iubesc mai mult, decît pe Varea! Și mama ta era pe atunci o ștregăroaică grozav de veselă; unde se arunca la el și striga: cum poți tu să rostești asemenea vorbe, păcătosule! Și ne hărjoneam, ne jucam tustrei: bine trăiam, suflet de porumbel. Știa să joace — mai rar! Cîntece știa minunate, le luase depe la orbi: orbii doar cîntă — nu se mai află!

— S'au mutat în aripa casei, în grădină. Acolo te-ai și născut tu. Vine tată-tău acasă, vii și tu! Atîta bucurie, atîtea nebunii! Pe mamă — s'o înăbușe cu dezmierdările, parcă cine știe ce greutate ar fi să naști un copil! Pe mine mă ridică pe umeri și mă duce prin curte la bunic, să-i dea de știre că i-a mai venit un nepot. Ride și bătrînul: ești un adevărat diavol, zice, Maxim!

— Dar unchii tăi nu-l iubeau, — nu-i plăcea băutura, era ascuțit la limbă și meșter la șotii: amarnic i le-au mai plătit! Odată, prin postul mare, începu să bată vîntul, și deodată prin toată casa — cîntece, vuiet: toți înlemniră, ce drăcie? Bătrînul se sperie cu totul, porunci să se aprindă peste tot locul candelă, aleargă, strigă: trebuie făcut o sfeștanie! Și deodată liniște: s'au speriat și mai rău cu toții. Unchiu-tău, Iacov, ghici: astea-s de ale lui Maxim, zice, fiți siguri! Mai apoi ne spune și singur: a așezat în fereastra cea rotundă o mulțime de sticle, de sticlute: le suflă vîntul în gîturi — cîntă și ele, care mai de care cu altă voce... L-a și amenințat bunicul: Maxim, de nu te-ar întoarce șotiile astea din nou la Sibir!

— Odată era un ger grozav, și începură să vie în oraș lupii depe cîmp: ba gîtuie un cîne, ba sparie vră-un cal, au mîncat pe paznicul beat, fu mult bucluc! Și tată-tău numai ia pușca, încalță

rachetele și — la câmp, noaptea! Te uiți: aduce un lup, ba și doi. Le ia pieile, le curăță oasele capului, le pune ochi de sticlă — eșea minunat. Într'o seară iată că ese unchiu-tău Michail pînă în în curte, și deodată — îndărăt, cu părul măciucă, cu ochi speriați, cu suflarea oprită, de nu poate rosti o vorbă. Ii lunecă pantalonii pe vine, se încurcă în ei, cade, șoptește: un lup! Indată cu toții, care cu ce-a putut, aleargă în tindă cu lumînare, se uită: de după scară de bună seamă un lup a scos capul! Dau să-l lovească, să-l împuște — capul nici nu se sinchizește. Se uită ei: numai blana, capul — gol; picioarele de dinainte prinse de scară cu niște cuie! Grozav s'a mai supărat atunci bunicu-tău pe Maxim. Ba a mai început să se ia după șotiile astea și Iacov: Maxim făcea din carton un fel de cap, îi încliea nas, ochi, îi făcea gură, îi lipea cîlți în loc de păr, apoi umbla cu Iacov pe uliți, arăta mutrele astea pela ferestre. Lumea, se înțelege, se sparie, strigă. Noptile plecau cu ciarșafuri, au speriat pe popa, a fugit popa la budca gardistului, s'a speriat și gardistul, a început să strige caraul... Multe au tot născocit ei de astea, și nu era chip să-i astîmperi. Le ziceam și eu, le zicea și Varea: lăsați, destul. Degeaba, Maxim rîde: e o curată plăcere, zice, să vezi cum se sparie lumea de un fleac, fug să-și rupă gîtul. Poftim de vorbește cu el!...

— Din toate astea, cît pe-aci să-i vie și moartea. Doar unchiu-tău Michail e ca două picături bunică-tău: supărăcios, suflet hain... Și așa, se gîndi să dea gata pe tată-tău. Se întorceau ei odată, pela începutul ernei, dela o petrecere: Maxim, unchi și un cîntăreț de biserică, — pe asta l-au și tuns mai apoi, că a bătut pe un birjar, de l-a omorît. Veneau dinspre strada Rîpei, și iată că-l zmomesc ei pe Maxim spre iazul lui Diuc: ca să se dea pe ghlață, așa, în picioare, cum fac copiii. Il zmun-

cesc și-l împing în copcă, — și le-am mai povestit eu astea...

— Dece sînt așa de răi unchii?

— Nu-s răi, — zise liniștit bunica, trăgînd tabac. — Sînt numai proști, atîta. Mișca e șiret, dar prost. Iacov — așa și așa: un fel de nerod... Cum și-am spus, îl împing în apă... Maxim eși deasupra, se apucă cu mîinile de marginca copcii. Ei dau să-l lovească peste mîni, i-au turtit cu totul degetele cu călcîile. Norocul lui că era treaz, iar ei beți. Nu știu cum, cu ajutorul lui Dumnezeu, a întins picioarele subț gheață, stă cu fața afară, în mijlocul copcii, suflă... Nu l-au putut ajunge, i-au tot aruncat peste cap, bucăți de gheață și au plecat: se îneacă el, zice, și singur! Cînd colo — a scăpat și — la poliție. Poliția — ici, lîngă piață. Il cunoștea șeful și pe dînsul și toată familia noastră, îl întrebă: cum s'a întîmplat?

Bunica își face cruce și mulțumind lui Dumnezeu, urmează:

— Odihnește, Doamne, pe Maxim Savateici cu dreptii Tăi, că e vrednic de mila Ta! La poliție doar a tănuit afacerea asta. Singur, zice, fiind beat, am nemerit la iaz și-am dat în copcă! — Nu, — șeful de colo, — minți, tu nu bei! În sfîrșit l-au frecat acolo, la poliție, cu rachiu, l-au îmbrăcat în haine uscate, l-au învelit într'un cojoc și l-au adus acasă. Cu el șeful și încă doi. În timpul ăsta lașca și cu Mișca încă n'apucaseră să se întoarcă acasă, cutreerău cîrciumele, — mai mare cinste pentru tată și mamă! Ne uităm noi la Maxim: nu mai seamănă, fața îi e vînată; din degetele strivite îi curge sînge; pe tîmple parcă ar fi un strat de zăpadă, dar nu se topește: i-au încărunțit tîmpleșoarele!

Tipă Varvara ca o zmintită: ce-au făcut cu tine? Șeful de colo caută să miroase, întrebă... Mie îmi simte inima — e-eh, nu-i bine! Pun pe

Varea să ție de vorbă pe șef, întreb încetișor pe Maxim: ce s'a întâmplat? Ești în cale, — îmi șoptește, — lui Iacov și lui Michail, învățați-i să spuie că s'au despărțit de mine pe strada Ripei, că ei ar fi luat-o spre Pocrovschii și că eu aș fi cîrnit spre hudița Torcatorilor. Nu vă încurcați, că o să fie bucluc cu poliția. Eu — la bunic: du-te de ține de vorbă pe șef, că eu es în poartă, să întîlnesc pe fiii noștri; și-i spusei ce nenorocire a eșit. Se îmbracă bunicu-tău, tremură, băiguieste: o știam, mă și așteptam! Mințea: nu știa nimic. În sfîrșit îi întîmpin eu cu palme peste obraz. Mișa, de frică, deodată se trezi. Iacov, drăguțul mamei, abia întorcea limba, îngînă totuși: nu știu, n'am văzut, știe Michail, el îi mai mare! Liniștim noi de bine — de rău pe șef, — un domn foarte de treabă! — Oh, băgați de seamă, zice, de se întîmplă la voi ceva urît, eu am să știu a cui e vina! S'a dus cum a venit. Atunci bunicul se apropie de Maxim și zice: îți mulțumesc; un altul în locul tău n'ar fi făcut așa, eu înțeleg! Și ție, fiica mea, îți mulțumesc că ai adus în casa părintească, un om de treabă! Doar el, bătrînul, cînd vroia, vorbea frumos. Numai mai tîrziu, numai din prostie a început să-și pună lacăt inimii. Rămaserăm tustrei, începui să plîngă Maxim Savvateici și parcă să aiureze: dece mă urăsc, ce rău le-am făcut? Mamă, dece? Nu-mi zicea mamașă, ci mamă, ca un copil mic, și era de bună seamă după caracter, ca un copil. Dece? — întreba. Incep și eu să url: ce-mi mai rămînea? Sînt doar copiii mei, mi-i milă. Mămică-ta și-a zmulș toți nasturii dela bluză, stă ciufulită, ca după o bătălie; urlă: să plecăm, Maxim! Frații ne sînt dușmani, mă tem de ei, plecăm! Caut eu s'o țistuesc: n'arunca gunoiu în cuptor, și așa ne ametește mirosul... Trimite bunicul pe dobitoci, să-și ceară ertare, Varea s'a năpustit asupra lui Mișa, pliosc peste obraz — iată toată erta-

rea. Tată-tău de acolo: cum așa, fraților? Doar puteați să mă lăsați ciung, ce lucrător eram să fiu eu fără mâni? De rău — de bine s'au împăcat. A mai zăcut tată-tău vre-o șapte săptămîni, s'a tot tăvălit fără treabă. Stă, stă, și numai îl auzi: E-e, plecăm, mergi cu noi, mamă, prin alte țîrguri, e urît aici... Incurînd i-a căzut sorțul să plece în Astrahan: așteptau acolo, în vară, pe Țarul, și lui tată-tău i s'a poruncit să facă poarta de triumf. Au plecat cu cel dintîiu vapor. Parcă m'ași fi despărțit de suflet, așa m'am despărțit de ei. Era trist și el și mereu mă îmbia să merg cu ei la Astrahan. Varvara era fericită, nu căuta, nerușinata, măcar să-și ascundă bucuria... Și s'au tot dus. Și asta-i totul.

Bău o înghițitură de rachiu, trase tabac și zise, privind, îngîndurată, prin fereastră, cerul albastru-întunecat.

— Da, eu cu tată-tău nu eram de un sînge înrudit, dar aveam același suflet...

Uneori, pe cînd povestea ea, intra bunicul, ridică în sus fața-i de dihore, mirosea aerul cu nasul său ascuțit, se uita cu bănuială la bunica, asculta vorba ei și bombănea:

— Mai înșiră la minciuni, înșiră!

— Intreba deodată:

— Lexei, a băut ea aici rachiu?

— Nu.

— Minți, văd după ochi. Și pleca nehotărît. Bunica, făcînd din ochi în urma lui, rostea vre-o zicătoare:

— Treci Mihai, nu da peste cai.

Odată bătrînul, stînd în mijlocul odăiei, privind în dușamele, întrebă:

— Mamă?

— Ce e?

— Tu vezi cum stau lucrurile?

— Văd.

— Şi ce zici?

— Soarta, tată! Ții minte, tot vorbeai tu despre un boier?...

— N-da...

— Asta-i.

— Un golan.

— Dar asta-i treaba ei.

Simțind ceva trist, întrebai pe bunica:

— Despre ce vorbești voi?

— Ai vrea să știi prea multe, — bombăni, fricționându-mi picioarele. — Dacă le-i ști pe toate de tânăr, la bătrînețe n'o să mai ai ce întreba... Și râde, clătinând din cap.

Ah, bunicule, bunicule, ce fir mic de praf ești tu în ochii lui Dumnezeu! Dar tu, Lenea, despre asta să nu vorbești! S'a ruinat doar bunicul tău cu totul. A dat unui boier o grămadă mare de bani, și boierul s'a încurcat...

Zîmbind, căzu pe gânduri, șezu mult timp așa: fața ei mare se zbircea, devenind tristă, întunecându-se.

— La ce te gîndești?

— Mă gîndesc ce să-ți povestesc, — tresări bunica. — Doar despre Estihnei? Da? Bine.

Era odată un diac, unul Estihnei.

Credea că nu e altul mai deștept decît el,

Nici între popi, nici între boieri,

Nici între cîinii cei mai bătrîni!

Umbla mîndru, ca un curcan,

Dar se socoate paserea *Sirin*.

Invață pe vecini, pe vecine,

Nu-i place nimic din ce vede:

Se uită la biserică — e joasă!

Se uită la stradă — e îngustă!

La un măr — nu-i rumăn!

A răsărit soarele — prea de vreme!

Orice i-ai arăta lui Estihnei...

Aici bunica își umflă obrazii, dă ochii peste cap, buna ei figură devine proastă și țaraghioasă și zice cu o voce lenevoasă:

Așa, zice, și eu știu să fac,
Așa lucru l-ași face și eu încă mai bine,
Dar tot n'am timp.

După ce mai tace, bunica urmează zîmbind:

Și veniră la diac noaptea dracii:
„Ție, diacule, nu-ți place aici?
Atunci poftim cu noi în iad,
Bine mai ard acolo cărbunii!“
N'a apucat deșteptul diac să-și ia căciula,
Il inhățară dracii cu labele,
Il tirăsc, îl gîdilă; urlă,
I se urcă doi pe umeri,
Il băgară în focul iadului.
„Ți-i bine cu noi, Eustihneiuşca?“
Se coace diacul, se uită în juru-i,
Se reazămă cu mîinile de șolduri,
Buzele i s'au umflat de trufie,
„Dar mare fum e, zice, la voi în iad!“

Isprăvind basmul cu o voce groasă și leneșă și schimbîndu-și fața, bunica rîde încetișor, explicîndu-mi:

— Nu s'a lăsat Eustihnei al nostru, ține încă-pătinat la ale lui, tocmai ca bunicul nostru! Hai dormi, e timpul...

Mama urca la mine, în cerdac, rareori, nu stătea mult cu mine, vorbea grăbit. Devenea tot mai frumoasă, se îmbrăca tot mai bine, dar și la ea, ca și la bunica, eu simțeam ceva nou, ascuns de mine, simțeam și ghiceam.

Tot mai puțin mă interesau poveștile bunicăi, și chiar cele ce-mi povestea ea despre tatăl meu, nu-mi

potoleau neliniștea, neînțeleasă, dar tot mai mare, din zi în zi.

— Dece e neliniștit sufletul tatei? — întrebai pe bunica.

— Dar cum poți să știi? — răspundea, acoperindu-și ochii. — Asta-i treaba lui Dumnezeu, ceva ceresc, neînțeles pentru noi...

Noaptele, cînd priveam fără somn prin geamurile albăstrite, cît de încet plutesc pe cer stelele, născoceam un fel de istorioare triste, în care tata ocupa locul principal: veșnic mergea, nu știu unde, singur, cu un băț în mîină, și un cîne lăptos în urma lui...

XII

Intr'o zi, spre seară, adormii, iar trezindu-mă, simții că mi s'au trezit și picioarele. Le coborii și din nou simții că mi-au amorțit, dar îmi veni încrederea, că-mi sînt întregi și că am să pot merge. Lucrul acesta fu pentru mine așa de clar și așa de plăcut, încît țipai de bucurie, apăsai cu tot trupul picioarele pe dușamea, căzui, dar îndată mă tîrîi spre ușă, pe scară, închipuindu-mi cît de mult au să se mire toți, văzîndu-mă.

Nu-mi aduc aminte cum m'am pomenit în odaia mamei, pe genunchii bunicăi. În fața ei stăteau niște oameni străini; o bătrînă uscată și verde vorbea sever, înăbușind toate vocile.

— Să-i dați să bea zeamă de zmeură, să-l înveliți cu cap cu tot...

Era verde în întregime, și rochie și pălărie, și fața cu un neg subt ochi, chiar tufa de păr depe neg era ca iarba. Lăsînd să-i atîrne buza de jos, o ridică pe cea de sus și mă privea cu dinții ei verzi, acoperindu-și ochii cu mîna îmbrăcată într'o mănușă de dantelă neagră, fără degete.

— Asta cine-i? — întrebai sfios. Bunicul răspunse cu o voce neplăcută.

— Încă o bunică pentru tine.

Mama, rîzînd, împinse spre mine pe Evghenii Maximov.

— Iată-l și tata...

Începu să vorbească ceva iute, neînțeles; Maximov, mijind, se aplecă spre mine, și zise:

— Am să-ți dăruiesc niște culori.

În odaie era foarte luminos, în colțul de dinainte, pe o masă, ardeau niște candelabre de argint, cu cîte cinci lumînări și între ele stătea icoana favorită a bunicului, „Nu mă plînge, Mamă“; sclikeau și se topeau în lumini perlele odăjdiilor ei; luci-toare ardeau ametistele pe aurul coroanelor. În geamurile întunecoase ale ferestrelor, dinspre stradă, stăteau lipite, ca niște plăcinte, — mutre turburi și rotunde, cu nasuri turtite; totul de jur-împrejur plutea mișcîndu-se, nu știi încotro, iar bătrîna de culoare verde îmi pipăia o ureche cu degetele ei reci, zicînd:

— Numai decît, numai decît.

— Picotează, — zise bunica și mă duse spre ușă. Dar eu nu dormeam, ci închisesem numai ochii, și pe cînd ea mă ducea sus, pe scară, o întrebai:

— Dece nu mi-ai spus despre asta?...

— Lasă, taci!...

— Voi mă înșelați!...

După ce mă așeză în pat, bunica se băgă cu capul în pernă și începu să tremure din tot trupul și să plîngă; umerii îi tresăreau întruna. Inecîndu-se de lacrimi, îngîna:

— Plîngi... plîngi și tu puțin...

Nu-mi venea să plîng. În cerdac era întunecos și frig, eu tremuram, patul se clătina și scîrția, bătrîna cea verde stătea dinaintea ochilor mei. Mă prefăcui că am adormit, și bunica plecă.

Un șir de câteva zile monotone trecu ca într'un pustiu. După logodnă mama plecă, nu știu unde; în casă era o liniște apăsătoare.

Intr'o dimineață veni bunicul cu o custură în mână, se apropie de fereastră și începu să scoată chitul dela cercevelele de iarnă. Apăru bunica cu un lighean de apă și cu niște cîrpe. Bunicul o întrebă încet:

— Ce zici, bătrîno?

— Ce e?

— Ți pare bine?

— Ii răspunse cași mie pe scară:

— Lasă, taci...

Cuvintele simple aveau acuma un înțeles deosebit, în dosul lor se ascundea ceva mare, trist, despre care nu trebuie să se vorbească și despre care toți știu.

Ridicînd cu băgare de seamă cerceveaua, bunicul o scoase afară, bunica deschise fereastra: în grădină țipa o mierlă, ciripeau vrăbiile; mirosul îmbătător de pămînt dezghețat năvăli în odaie; pătratele albastrii ale sobii se înălțară sfioase; simțeau frig, cînd te uitai la ele. Mă dădui jos din așternut.

— Să nu umbli desculț, — zise bunica.

— Mă duc în grădină.

— Încă nu s'a uscat, mai așteaptă!

Nu vroiam s'o ascult și nu-mi mai plăcea nici să văd pe cei mari. În grădină răsăriseră acele verzi-luminoase ale tinerei erbi, prin meri se umflau și crăpau mugurii, plăcut înverzi mușchiul pe acoperișul casei Petronvei, pretutîndeni mulțime de paseri; de zvonul vesel, de aerul proaspăt și parfumat și se învîrtea capul. În groapa, unde fusese înjunghiat Moș-Piotr, zăcea dudăul încurcat, călcat, frînt de zăpadă. Nu-ți vine nici să te uiți: n'are nimic din frumusețea primăverii. Tăciunii negri lucesc întristător, și întreaga groapă e uricioasă și enervantă. O pornire furioasă mă apucă: să zmulg.

să rup dudăul, să scot bucățile de cărămizi, tăciunii, să dau la o parte tot ce e murdar, supărător, și făcîndu-mi în groapă o locuință curată, să stau vara acolo, singur, fără cei mari. Indată mă pusei pe lucru, — ceiace mă îndepărtă în chip plăcut și pentru mult timp de tot ce se petrecea în casă; și, deși toate mă amărau, dar pe zi ce mergea, își pierdeau din interes.

— Ce tot umbli bosumflat? — mă întrebau, cînd mama, cînd bunica. Mă simțeam stîmjenit, cînd mă întrebau, căci eram supărat doar nu pe ele, ci totul în casă îmi deveni străin. La masă, la ciaiul de seară și la cină adesea lua parte și bătrîna cea verde, — ca un par putred într'un gard vechiu. Ochii ei păreau cusuți de obraz prin niște ațișoare nevăzute. Ușor lunecînd din gropile osoase, ochii aceștia se mișcau foarte iute, văzînd totul, bîgînd de seamă totul, ridicîndu-se spre tavan, cînd era vorba despre cele casnice. Sprîncenele păreau făcute din tărîțe și lipite cu cleiu. Dinții goi și lași sfărîmau fără zgomot tot ce băga ea în gură, su-cînd mîna într'un chip curios, îndepărtînd degetul cel mic. Pe lîngă urechile ei se mișcau niște golo-goase de os, urechile se mișcau, și perii verzi ai negului se mișcau de asemenea, tîrîndu-se pe pielea galbenă, zbîrcită și scîrbos de curată. Era tot așa de curată în tot, cași fiu-său, de parcă nu-ți venea, sau îți era silă să te atingi de ea. Primele zile, începuse să-și apropie mîna ei moartă de buzele mele; mîna îi mirosea a săpun galbăn de Cazan și tîmîie. Eu îmi întorceam fața, fugeam.

Adesea zicea către fiu-său:

— Băiețașul ăsta trebuie numaidecît educat; auzi, Jenea?

El pleca cu supunere capul, strîngea din sprîncene și tăcea. Și toți strîngeau din sprîncene, cînd erau cu această femeie verde.

Uram pe bătrîna asta — ba și pe fiu-său — cu o ură necurmată, și multe bătăi mi-a adus acest înveninat sentiment. Odată, la masă, bătrîna rosti, dînd fioros ochii peste cap:

— Ah, Alioșenca ¹⁾, dece te grăbești așa de tare, cînd mîninci, și niște bucăți așa de mari! Ai să te îneci, drăguță!

Scosei bucata din gură, o înfipsei din nou în furculiță și i-o întinsei:

— Luați-o, dacă vă pare rău!

Mama mă zmulse dela masă, și cu rușine fui gonit în cerdac. Veni bunica și începu să ridă cu hohot, astupîndu-și gura...

— Doamne! Că buclucaș mai ești, Dumnezeu cu tine...

Nu-mi plăcea că-și strînge gura, și fugii dela ea, mă urcai pe acoperișul casei și stătui mult timp acolo după coș. Da, grozav ași fi dorit să fac obrăznicii, să spun tuturor vorbe răutăcioase, și-mi era greu să-mi înving această dorință, dar am fost nevoit s'o înving: într'o zi unsei scaunele viitorului meu tată vitreg și viitoare bunică, cu niște cleiu de vișini. S'au lipit amîndoi, eși ceva foarte caraghios, dar după ce bunicul îmi trase o bătaie bună, veni la cerdac mama, mă trase la ea, mă strînse zdravăn între genunchi și zise: Ascultă, dece te porți așa de obraznic? Dacă ai ști tu cîtă durere îmi pricinuieste asta!...

— Ochii i se umplură de lacrimi limpezi; îmi strînse capul de obrazul ei; îmi veni așa de greu, încît mai bine m'ar fi lovit! Am spus că n'am să mai supăr pe Maximovi niciodată, — numai să nu plîngă.

— Da, da, — răspunse încetîșor. — Să nu te mai porți obraznic. Iaca, în curînd noi ne cununăm, apoi mergem la Moscva, apoi ne întoarcem, și tu

1) Un nou diminutiv al numelui Alexei. (N. tr.)

ai să stai cu noi. Evghenii Vasilievici e un om foarte bun și deștept, are să-ți fie bine cu el. Ai să înveți la liceu, apoi te faci student, — așa cum e el acuma! Apoi ai să fii doctor... Ce vrei... un învățat, poate... orice... Hai, du-te, de te joacă...

Acești „apoi”, puși de ea unul după altul, mi se părură o scară înspre un adânc nemăsurat, în jos și departe de ea, în întunerec, în singurătate. Nu mă bucura asemenea scară. Grozav îmi venea să-i răspund:

— Nu te mărita, te rog, am să te hrănesc eu!

Dar vorbele astea n'au fost rostite. Mama întotdeauna îmi deștepta multe gânduri dragi despre ea, dar să le rostesc aceste gânduri, nu mă hotăram niciodată.

În grădină afacerile mele merșeră bine: plivii, tăiai buruienile cu secerea, zidii marginile gropii, pe unde luneca pământul, cu bucăți de cărămidă, clădii din ele o ședere largă, pe care se putea sta chiar culcat. Adunai o mulțime de bucăți de sticle colorate și cioburi de vase, le lipii cu lut și le așezai în găurile dintre cărămiți. Când soarele se uita în groapă, toate astea străluceau ca curcubeul, ca în biserică.

— Strașnic ai mai născocit-o! — zise într'o zi bunicul, privind lucrarea mea. — Numai că are să te copleșească dudăul; rădăcinile nu le-ai scos! Las că sap eu pământul cu hîrlețul. Du-te de-l adă!

Adusei lopata de fier, bunicul scuipe în palme și tot hrechind, începu să înfigă hîrlețul cît mai adînc în pământul gras.

— Dă la o parte rădăcinile! Apoi am să-ți sădesc eu aici niște floarea soarelui, am să sădesc nalbă. Are să fie frumos! Frumos...

Și deodată, îngheboșindu-se deasupra hîrlețului, tăcu, încremeni. Mă uitai bine la el: din ochii lui mici, deștepți ca ai unui cîne, cădeau pe pământ lacrimi mărunte.

— Ce ai?

Bătrînul tresări, își șterse fața cu palma, mă privi cu ochi turburi.

— Am asudat. Uite ce de viermi!

Apoi începu din nou să sape și zise deodată:

Degeaba ai muncit atîta. Degeaba, dragă! Eu doar vînd casa în curînd! Spre toamnă o vînd numaidecît. Trebuie bani, mamei pentru zestre. Așa stau lucrurile... Las să trăiască măcar ea cum se cade, Dumnezeu cu ea...

Aruncă hîrlețul și, dînd din mîină, se duse în dosul băiei, în colțul grădinii, unde avea o seră, iar eu începui să sap, și îndată îmi stîlcii cu hîrlețul un deget dela picior.

Rana asta mă împiedecă de a petrece pe mama la biserică, la cununie. Am putut să es numai pînă în poartă și văzui cum mama, la braț cu Maximov și lăsînd capul în jos, pune cu băgare de seamă piciorul pe cărămida trotuarului, pe iarba verde eșită din crăpăturile lui, — parcă ar fi mers pe niște cuie ascuțite.

Nunta fu fără zgomot; după întoarcerea dela biserică băura ciaiul neveseli, mama schimbă hainele și plecă la ea, în odaia de dormit, ca să reguleze cuferile. Tatăl vitreg se așeză lîngă mine și zise:

— Am făgăduit că-ți dăruiesc niște culori, dar aici, în oraș, nu se găsesc bune, și pe ale mele nu ți le pot da; am să-ți trimit dela Moscva...

— Dar ce să fac cu ele?

— Nu-ți place să pictezi?

— Nu știu să pictez.

— Atunci îți trimit altceva.

Se apropie mama.

— Noi doar ne întoarcem curînd; să dea numai tata examenele, să isprăvească învățatura, și ne întoarcem...

Îmi plăcea că vorbește cu mine ca cu un om mare, dar mi se părea ciudat, nu știu cum, că un om cu barbă tot mai învață. Întrebai:

— Tu ce înveți?

— Știința geodezică...

Mi-era lene să întreb ce fel de știință e asta? O liniște plicticoasă umplu casa, un fel de foșnet de stofe de lână; ași fi vrut să vie mai degrabă noaptea. Bunicul stătea cu spinarea lipită de sobă și se uita în fereastră, mijind; bătrîna cea verde ajuta pe mama la împachetat, bombănea, ofta. Pe bunica, beată încă dela amiază, o duseseră, de rușine, în cerdac și o încuiaseră acolo.

Mama plecă disdedimineață a doua zi. La plecare mă îmbrățișă, ridicîndu-mă ușor de jos, mă privi în ochi cu niște ochi necunoscuți mie și zise, sărufîndu-mă:

— Ei, să ne vedem cu bine...

— Spune-i să asculte de mine, — rosti bunicul posomorît, privind cerul încă înroșit.

— Ascultă de bunic, — zise mama, făcîndu-mi semnul crucii. Mă așteptam să spună altceva, și mă supărai pe bunic, căci el o împiedecase.

Iată-i că se așează în trăsură. Mama mult timp, și supărată, își descurcă poalele rochiei, prinse de ceva.

— Ajut-o, ori nu vezi? — îmi zise bunicul. N'o ajutai, durerea despărțirii mă ținea încătușat.

Maximov își așeza cu răbdare în trăsurica îngustă picioarele lungi, cu pantaloni albaștri și înguști, bunica îi băga în mîină niște legăturae. El și le așeza pe genunchi, sprijinindu-le cu bărbia și-și zbircea sperios fața palidă, îngînînd:

— Des-tul...

În altă cabrioletă se așează baba cea verde cu fiul cel mai mare, ofițerul. Ea ședea înțepenită și țanțoșă, iar el își scărpină barba cu mînerul săbiei și căsca.

— Va să zică, dumneata pleci la războiu? — îl întrebă bunicul.

— Numai decît!

— Faptă bună. Turcul trebuie bătut...

Plecară. Mama se întoarse de cîteva ori, fălfiind cu batista. Bunica, rezămîndu-se cu mîna de peretele casei, scutura și ea în aer din mîna, cu fața scaldată în lacrimi. Bunicul își storcea cu degetele, lacrămile din ochi și băiguia întrerupt.

— Asta n'are să ducă la bine... n'are... să ducă...

Eu ședeam pe tumbă¹⁾, privind cum saltă trăsurile: iată-le, au apucat pe după colț, și în piept deodată se închise ceva; ca prin izbitura unei uși se încuie.

Era devreme, ferestrele caselor erau încă acoperite cu obloane, strada — pustie; niciodată n'am văzut-o așa de pustie și moartă. În depărtare, su-părător cînta din fluer un cioban.

— Mergem să bem cîaiu, — zise bunicul, luîndu-mă de umăr. — Așa-i soarta ta, se vede, să trăiești cu mine. Mereu ai să te freci de mine, ca chibritul de cărămidă!

De dimineață pînă în seară ne mocoșirăm amîndoi în grădină. El săpa straturi, lega rugii de zmeură, ridica mușchiul depe meri, strivea omizile, iar eu clădeam și-mi înfrumusețeam locuința. Bunicul tăie capătul unei birne arse, înfipse în pămînt niște bețe, eu îmi atîrnai de ele coliviile cu paseri, înpletii din buruienele uscate un gard zdravăn și-mi durai deasupra băncii un umbrar contra soarelui și rouăi: la mine era acuma bine de tot.

Bunicul zicea:

— Asta-i foarte folositor, să înveți să-ți construiești singur pentru tine, cît mai bine.

1) Mic stâlp, de obicei de lemn, așezat de obicei pe colțurile străzilor, spre a proteja trotoarele (adesea neexistente). (N. trd.)

Apreciam mult vorbele lui. Uneori bunicul se lungea pe banca acoperită de mine cu iarbă, și mă învăța fără grabă, scoțind vorbele parcă cu greu.

— Tu acum ești despărțit de mama, ca o bucată tăiată dintr'o pâine; ea are să aibă alți copii, ăștia au să fie mai aproape de ea. Băbușca a început uite, să bea...

Tace mult timp, parcă ar asculta ceva; din nou, fără voie, încet, lasă să cadă cuvintele grele....

— Asta-i pentru a doua oară, când începe să bea; când Michail era să intre în oaste, începuse deasemenea să bea. Și mă sfătuia, nebuna, să-i cumpăr chitanță de recrut. Poate că în oaste se schimba... E-eh, vai de voi... Și eu în curînd am să mor. Va să zică, rămii singur, de capul tău, să-ți cîștigi pâinea singur. Ai înțeles? Asta-i. Învață să muncești singur, nu te lăsa după alții! Trăiește liniștit, dar drept! Ascultă-i pe toți, dar fă cum ți-i mai bine...

Toată vara, afară, bineînțeles, de zilele ploioase, am stat în grădină; în nopțile călduroase am dormit chiar acolo, pe o pîslă dăruiată de bunica. Adesea dormea și ea în grădină. Aducea un braț de fîn, îl așternea lângă culcușul meu, se culca și timp lung povestea ceva, adesea întrerupîndu-și vorba pe neașteptate.

— Uite, a căzut o stea! Vre-un biet suflet curat a fost cuprins de dorul pămîntului — născător! Va să zică, s'a născut undeva un om bun în clipa asta!

Sau îmi arăta:

— O nouă stea a răsărit, ia privește! Cît de mare! Ah, cerule drăguț, ce odăjdie luminoasă a lui Dumnezeu! Bunicul bombănea:

O să răciți, proștilor, o să vă înbolnăviți, dacă nu vă apucă damblaua. Vin hoții, vă gîtuie...

Uneori a asfințit soarele, rîuri de foc s'au revărsat pe ceruri și se sting cu încetul. O cenușă roșie-aurie s'a lăsat pe verdeața catifelată a grădinii, apoi totul, văzînd cu ochii, se întunecă de jur-împrejur, se lățește, se umflă, scaldat în întunerecul cald. Se apleacă foile sătule de soare, se încovoiaie erburile spre pămînt, totul devine mai moale, mai sumptuos; încet se ridică feluritele mirezme, mîngîind ca o muzică. O muzică vine și de departe, din cîmp: se cîntă retragerea în lagăre. Vine noaptea și împreună cu ea, ceva puternic și răcoritor, ca buna mîngîiere a unei mame, se revarsă în piept. Liniștea, ca o mîină caldă și moale îți dezmiardă inima, și se șterge din memorie tot ce trebuie să uiți, — tot praful otrăvitor, iute și mărunt al zilei. E fermecător să stai culcat cu fața în sus, urmărind cum se aprind stelele, adîncind nesfîrșit cerul. Această adîncime, urcînd tot mai sus, descoperind stele noi, ușor te ridică de pe pămînt și, — lucru ciudat, — ba parcă tot pămîntul s'a micșorat pînă la tine, ba parcă tu singur ai crescut, ca printr'o minune, te-ai desfășurat și te topești, amestecîndu-te cu totul de jur-împrejur... Se face mai întunerec, mai liniștit, dar pretutindeni în chip nevăzut sînt întinse niște coarde simțitoare, și fiecare sunet, — de a cîntat o pasăre în somn, de a trecut un ariciu, a izbucnit încet undeva o voce omenească, — totul e altfel de sonor, nu ca ziua, totu-i mîngîiat de simțitoarea duioșie a nopții.

A răsunit o harmonică, un rîs de femeie, zdrăngăni o sabie pe cărămida trotuarului, chelălăi un cîne, — toate astea sînt fără rost, astea-s cele din urmă foi ale zilei vestejite...

Erau nopți, cînd deodată, în cîmp, în stradă se ridica un strigăt beat, cineva fugea, tropăind greu cu picioarele: astea erau în obicei și nu deșteptau nici o atenție.

Bunica nu doarme mult timp, stă culcată cu minile încrucișate sub cap și într'o liniștită înviorare povestește ceva, vădit fără să se îngrijească dacă eu o ascult, sau nu. Și întotdeauna știa să aleagă vre-o poveste care făcea ca noaptea să fie mai însemnată, mai frumoasă.

La vorba ei măsurată adormeam, fără să simț, și mă trezeam odată cu paserile. Soarele te privește drept în ochi. Incălzindu-te cu încetul, liniștit curge aerul dimineții. Foile merilor își scutură roua, verdeața umedă a erbei lucește tot mai clar, căpătînd o transparență de cristal. Un abur subțirel se ridică deasupra ei. În cerul liliachiu evantaiul razelor de soare crește, cerul devine albastru. Sus, nevăzut, se aude zvon de ciocîrlie, și toate culorile și sunetele pătrund în piept ca o rouă, deșteptînd o bucurie liniștită, trezind dorința de a te scula mai de dimineață, de a face ceva și de a trăi în unire cu tot ce e în juru-ți.

Timpul acesta a fost cel mai liniștit și mai contemplativ al întregii mele vieți; în această vară anume s'a format și întărit sentimentul de încredere în forțele mele. Însălbăticisem, devenisem străin de oameni. Auzeam strigătele copiilor lui Ovseannicov, dar nimic nu mă atrăgea spre ei, iar vizitele verilor mei nu mă bucurau deloc, deșteptau numai grija să nu-mi distrugă construcțiile din grădină, — opera celei dintîiu inițiative a mea.

Nu mă mai interesau nici vorbele bunicului, din ce în ce mai seci, mai cicălitoare, mai miorlăite. Incepuse să se certe cu bunica din ce în ce mai des, s'o gonească din casă. Ea pleca, cînd la unchiul Iacov, cînd la Michail. Uneori nu se întorcea acasă cîte trei zile dearîndul; bunicul gătea singur, își frigea minile, urla, înjura, spărgea vesele și devenea tot mai zgîrcit.

Uneori, venind la mine, în sălaș, se așeza comod pe iarbă, mă urmărea timp lung, tăcea și deodată întreba:

— Dece taci?

— Așa. Dar ce e?

Incepea să mă povățuiască:

— Noi nu sîntem boieri. Pe noi n'are cine să ne învețe. Noi singuri trebuie să înțelegem tot. Pentru alții, uite, sunt scrise cărți, s'au clădit școli, pentru noi nimic nu s'a făcut. Tot singuri trebuie să chibzuim...

Și cădea pe gânduri, se usca, nemișcat, mut, înspăimîntîndu-mă...

În toamnă vîndu casa, dar cu cîtva timp mai înainte de vînzare, deodată, în timpul ciaiului de dimineață declară bunicăi cu un ton posac și nehotărît:

— Știi, mamă, pînă acum te-am hrănit, te-am hrănit, — destul. Dobîndește-ți pînea și singură.

Bunica primi vorbele astea cu cea mai mare liniște, parcă ar fi știut demult că au să fie rostite, și se aștepta la ele. Scoase tabacherea fără grabă, își încărcă nasul, asemănător cu un burete, și zise:

— Ei, și ce? Dacă-i așa, fie și așa...

Bunicul închirie două odăiți întunecoase în subsolul unei case vechi, la o răspîntie, lîngă o colină.

Pe cînd ne mutam, bunica luă o opincă veche cu curea lungă, o aruncă în cotruță și, cinchindu-se jos, începu să cheme domovoiul:

— Domovoi al casei, na-ți sania, hai cu noi, hai cu noi la un loc, la un noroc nou...

Bunicul se uită pe fereastră din curte, și-i strigă:

— Iți arăt eu sănii, eretico! Incearcă să mă faci de rîs...

— Ah, bagă de seamă, tată, are să fie rău, — îl preveni bunica, cu seriozitate; dar bunicul se înfurie și-i interzise de a lua pe domovoiu.

Mobilierul și alte lucruri bunicul le vîndu în vre-o trei zile tătarilor-negustori de vechituri, tîrguindu-se și înjurînd cu furie, iar bunica se uita din fereastră și, cînd plîngea, cînd rîdea, strigînd cu jumătate de voce:

— Duceți-le, spargeți-le...

Eram gata să plîng și eu, căci mi-era milă de grădină, de sălașul meu...

Am plecat în două căruți, și una în care ședeam eu, între atîtea vechituri, se scutura grozav, parcă înadins, ca să mă arunce cît colo.

Și cu senzația aceasta a unei încăpăținate scuturături, care ar fi vrut să mă arunce undeva departe, am trăit doi ani, pînă la moartea mamei.

Mama se arătă în curînd, după ce ne mutarăm noi în subsol: palidă, slabă, cu niște ochi enormi, și în ei cu o lucire fierbinte și mirată. Mereu se tot uita la toate, parcă pentru întîia dată ar fi văzut pe bătrîn, pe bătrînă, pe mine, se uita și tăcea, iar tatăl meu vitreg se plimba fără încetare prin oadaie, șuera încetîșor, tușind din cînd în cînd, cu mîinile la spate, jucînd din degete.

— Doamne, cît de îngrozitor crești tu! — îmi zise mama, strîngîndu-mi fața cu palmele ei fierbinți. Era îmbrăcată urît, într'o rochie largă, cărămîzie, umflată în dreptul pîntecelui.

Tatăl vitreg îmi întinse mîna.

— Bonjour, dragă. Ei, ce faci, a?

Mirosi aerul și zise:

— Dar știți, la voi e foarte umed!

Amîndoi parcă ar fi alergat mult timp și s'ar fi obosit; totul pe ei era mototolit, ros, și parcă nu le-ar fi trebuit nimic, decît să se culce și să se odihnească.

Ciaiu! îl luarăm plictisiți; bunicul, privind cum spală ploaia geamurile ferestrelor, întreba:

— Va să zică, a ars totul?

— Tot, — întări hotărît tatăl meu vitreg. — Noi singuri abia am scăpat.

— Așa. Focul nu glumește.

Lipindu-se de umărul bunicăi, mama îi șoptea ceva la ureche; bunica mijea din ochi, parcă ar fi izbit-o o lumină din față. Eu mă plictiseam din ce în ce.

Deodată bunicul rosti cu o liniște vicleană, dar foarte tare:

Cu toate astea, Evghenii Vasilievici, mie mi-a ajuns vestea, dragul meu, că n'a fost nici un foc și că numai tu ai pierdut totul la cărți...

Se făcu liniște ca într'o pivniță; sforăia samovarul, pleznea ploaia peste geamuri, apoi mama rosti:

— Papașa...

— Ce-e? Papa-așa? — strigă bunicul, asurzitor.

— Dar ce are să mai fie încă? Nu ți-am spus? Să nu iei tu, de treizeci de ani, pe unul de douăzeci! Iată-l, rafinatul tău! Nobil, a? Ce, fiica mea?

Incepură să strige toți patru, mai tare decît toți tatăl meu vitreg. Eu eșii în tindă, mă așezai acolo pe lemne și înlemnii în nedumerire: pe mama parcă ar fi înlocuit-o cineva, nu mai era cea de mai înainte. În odaie lucrul ăsta se observă mai puțin, dar aici, în întunec, mi-aduceam aminte clar cum era mai înainte.

Apoi nu mai țin minte cum, mă pomenii la Sormovo, într'o casă, unde totul era nou, pereții fără tapet, cu cîlți prin crăpăturile dintre bîrne, și prin cîlți o mulțime de prusaci. Mama și tatăl vitreg stăteau în două odăi, cu ferestrele la stradă; eu cu bunica în bucătărie, cu o fereastră în acoperiș.

Din dosul acoperișului ca o batjocoră se ridicau spre cer coșurile negre ale uzinei, fumegînd și scoțînd bucle dese, purtate de vîntul de iarnă peste tot satul; în odăile noastre veșnic friguroase se simțea un nelipsit miros de funingină. Dimineața, ca un lup urla sirena:

— Hoou, ou, ou-u...

Dacă te urcai pe bancă, prin geamurile de sus ale ferestrei, pe deasupra acoperișurilor, se vedea, luminată de felinare, poarta uzinei, deschisă ca o gură fără dinți a unui cerșetor bătrîn: în ea intra o mulțime deasă de oameni mici. La amiazi

— din nou sirena. Se desfăceau buzele negre ale porții, descoperind gaura adâncă. Uzina vărsa mulțimea nemistuită de oameni; ca un puhoiu negru se revărsau aceștia în stradă; un vînt alb și pleptos plutea deacurmezișul străzii, gonind și împrăștiind oamenii pela casele lor. Deasupra satului cerul se vedea foarte rar; din zi în zi deasupra acoperișurilor, deasupra troienilor de zăpadă, presărate de funingină, apăsa alt acoperiș, sur, plat, care strivea închipuirea și orbea ochii prin culoarea-ineschimbată.

Serile, pe deasupra uzinei se legăna o lumină roș-turbure, luminînd vîrfurile coșurilor, și se părea, că coșurile nu se ridică spre cer, ci coboară la pămînt din noul acesta de fum, că se lasă în jos, respiră cu guri roșii, urlă și vuiesc. Era destul să te uiți la toate astea, și te apuca o greață nesuferită; o plictiseală cumplită îți rodea sufletul. Bunica era în loc de bucătăreasă: gătea, spăla dușamelele, tăia lemne, aducea apă, — era în treabă de dimineață pînă în seară, se culca oboșită, gemînd și oftînd. Uneori, după ce sfîrșea de gătit, îmbrăca o bluză scurtă și vătuită și, ridicînd sus poalele fusteii, pleca în tîrg.

— Să văd ce mai face acolo moșneagul.

— Ia-mă și pe mine!

— Ai să îngheți, ia privește ce viscol!

Și pleca la șapte verste de aici, pe un drum pierdut în cîmpiile acoperite de zăpadă. Mama, palidă, însărcinată și friguroasă, se înfășura într'un șal sur și rupt, cu ciucuri. Mult uram eu șalul ăsta, care-i urătea corpul mare și svelt, uram și rupeam ciucurile, uram casa, uzina, satul. Mama umbla în niște papuci turtiți, de pîslă, tușea, zgribulindu-și pîntecele mare și urit.

Ochii ei sur-albaștri scînteiau, uscați și mînioși, și adesea se opreau nemișcați pe pereții goi, lipindu-se parcă de ei. Uneori cite un cîas întreg privea pe fereastră, în stradă. Strada sămăna cu

o falcă; o parte din dinți se înegrise, se strîmbase de bătrînețe, o parte din ei căzuse, iar cei noi păreau puși de o mîină stîngace: prea mari pentru falcă...

— Dece stăm noi aici? — o întrebam; iar ea îmi răspundea:

— Ah, nu mai vorbi...

Vorbea puțin cu mine, numai îmi poruncea:

— Du-te, dă, adu...

În stradă mă lăsam rareori; de fiecare dată mă întorceam stîlcit de băieți: bătaia era singura mea plăcere și distracție și mă dedam ei cu pasiune. Mama mă plesnea cu cureaua, dar pedeapsa mă întărita și mai mult; de data următoare mă băteam și mai crîncen, iar mama mă pedepsea și mai tare. Într'o zi o prevenii că, dacă mă tot bate mereu, am să-i mușc mîina, fug în cîmp și îngheț acolo: mă dădu la o parte, se plimbă de cîteva ori prin odaie și rosti, găfăind de oboseală:

— Dihanie mică!

Jocul viu și palpitant al sentimentului, care se numește iubire, se stîngea în sufletul meu; tot mai des se aprindeau luminile albastre și otrăvicioase ale urii încontra întregii lumi; un sentiment de nemulțumire adîncă clocea în inimă, — conștiința singurătății în această lume sură, absurdă și moartă.

Tatăl vitreg era sever cu mine, vorbea puțin și cu mama, mereu șuera, tușea, iar după masă se așeza dinaintea oglinzii și cu îngrijire, mult timp scormonea cu un bețișor între dinții neegali. Cu mama se certa tot mai des, se înfură și-i zicea „dumneata“, — ceiace mă revolta grozav. În timpul certelor totdeauna închidea bine ușa bucătăriei, nevroid de sigur să-i aud eu vorbele, dar eu tot ascultam, auzeam bîsul lui destul de infundat.

Odată strigă, bătînd din picior:

— Din cauza idiotului pîntece al dumitale nu pot să invit la mine pe nimenea, vacă ce ești!

Mirat, turbat de mînie, sării cu atîta furie din pat, încît mă lovi cu capul de tavan și-mi mușcai limba pînă la sînge.

Simbetele, veneau la el zeci de lucrători, ca să-i vîndă bunurile de provizii, care trebuiau să fie luate din cantina uzinei. Aceste bonuri li se dădeau în loc de bani, și el le cumpăra cu jumătate de preț. Primea pe lucrători în bucătărie. Șezînd la o masă, grav, posac, lua hîrtiuța și zicea:

— O rublă și jumătate.

— Evghenii Vasilievici, ai frică de Dumnezeu...

— O rublă și jumătate.

Viața asta idioată și întunecată nu ținu mult. Înainte de a naște mama, pe mine m'au dus la bunic. El stătea acuma la Cunavino, ocupînd o odaie strîmtă cu o sobă mare și două ferestre la stradă, într'o casă cu două caturi, pe strada Nisipoasă, care cobora spre baza unei coline și cimitirul bisericii Cîmpenești.

— Ce-e? — zise, văzîndu-mă întors, și începu să rîdă cu vocea lui ascuțită. — Se zicea că nu se află prieten mai drag, decît mama care te-a născut; acuma vă trebui, mi se pare, să zicem: nu mama, ci dracul de bunic! E-eh, vai de voi...

N'apucai să mă deprind cu noua locuință, cînd veniră la bunic și mama cu copilul. Tatăl vitreg fusese gonit din uzină, pentru că pungăsea pe lucrători; dar se înfățișă în alt loc și îndată fu primit la o gară, ca vînzător de bilete.

Trecu mult timp, sterp și plicticos, și eu din nou fui trimis la mama în subsolul unei case cu două caturi. Mama îndată mă dădu la școală, dar școala îmi deșteptă dezgust chiar din prima zi.

Venii acolo în niște papuci ai mamei, în paltonaș croit dintr'o haină a bunicăi, în cămașă și pantaloni cu „șnururi“. Toate astea fură îndată

luate în ris. Din pricina cămășei galbene fui po-reclit „as de carou“. Cu băieții mă împăcai eu în curînd, dar învățătorului și popei nu plăcui...

Învățătorul era galbăn și chel. Mereu îi curgea sînge din nas; venea în clasă cu nasul plin de vată, se așeza la masă, întreba lecția cu o voce uricioasă, pe nas, și deodată, oprindu-se la o jumătate de vorbă, scotea vata din nas, o examina, clătînd din cap. Avea o față turtită, arămie, înăcrită; prin zbîrcituri se zărea un fel de culoare vînată. Ceia ce mai ales îi slujea fața, erau niște ochi plumburii și inutili, care se lipeau de fața mea așa de neplăcut, încît întotdeauna îmi venea să-mi șterg obrajii cu palma.

Cîteva zile am stat în secția întîia, pe banca de dinainte, aproape lîngă masa lui: era ceva ne-suferit. Mi se părea că nu vede pe nimeni, numai pe mine, și tot timpul mormăia pe nas:

— Peș-cov, schimbă căma-asa! Peș-cov, nu drăn-găni din picioare. Peș-cov, din încălțămîntea ta iar a curs o baltă întrea-agă!

Îi plăteam prin năzbitii sălbatice: într'o zi găsii o jumătate de pepene verde înghețat; îl scobii și-l legai cu o ață de scripetul ușii din sala aproape întunecoasă. Cînd se deschise ușa, pepenele se ridică deodată în sus, iar cînd învățătorul o închise, pepenele i se așeză ca o căciulă pe chelia goală. Servitorul mă conduse pînă acasă cu bilețelul învățătorului, și pentru această ispravă plății cu pielea.

Altă dată turnai în saltarul mesei lui un strat de tabac: omul începu să strănute pînă la atîta, încît părăsi clasa, trimițînd în locu-i pe ginerele său, un ofițer, care porunci întregii clase să cînte „A-pără, Doamne, pe Țarul“ și „O, libertatea mea“! Pe cei care cîntau rău, îi pleznea cu liniștea peste cap, într'un chip, nu știu cum, deosebit de sonor și curios, dar fără mare durere.

Profesorul de religie, un popă frumos, tînăr și cu o coamă splendidă, mă luă în ură, fiindcă n'aveam „Istoria Sacră a Vechiului și Noului Testament“ și fiindcă-i maimuțăream felul de a vorbi.

După ce intra în clasă, mă întreba mai întîiu pe mine:

— Peșcov, ai adus cartea, ori nu? Da? Cartea?

Răspundeam:

— Nu. N'am adus-o. Da.

— Ce „da“?

— Nu.

— Atunci pleacă acasă. Da. Acasă. Căci eu pe tine n'am de gînd să te învăț. Da. N'am de gînd.

Asta nu mă prea stingherea, plecăm, și pînă la sfîrșitul clasei rătăceam prin străzile murdare din mahala, privind viața ei neastîmpărată.

Popa avea o nostimă figură de Hristos, niște ochi blînzi, femești, și mîni mici, blînde, nu știu cum, cu tot ce atingea. Fiecare lucru: carte, linie, condeiu, le lua minunat de frumos, parcă lucrul ar fi fost viu, fragil: popa îl iubea și parcă se temea să nu-l vatăme printr'o atingere neatentă. Cu copiii era mai puțin blînd, dar ei tot îl iubeau.

Cu toate că învățam destul de bine, în curînd mi se spuse că am să fiu gonit din școală pentru purtare rea. Asta mă măhni: mama, devenind din ce în ce mai nervoasă, mă bătea tot mai des.

Dar veni un ajutor: în școală se arătă pe neașteptate episcopul Hrisanf¹⁾, pe cît țin minte, unul ghebos.

După ce se așeză la catedră, mic cum era, într'o haină largă și neagră, scoase mîinile din mîneci și rosti:

— Hai să stăm de vorbă, copiii mei, — în clasă deodată se simți căldură, veselie, adie ceva necunoscut și plăcut.

1) Scriitor destul de cunoscut în literatură creștină-mitologică.

Chemîndu-mă la el, după alții mai mulți, mă întrebă serios:

— Tu de câți ani ești? Numai? Dar lung mai ești, a? Ai stat deseori sub ploaie, a?

Așezînd pe masă mîna uscățivă, cu niște unghii mari și ascuțite, luîndu-și între degete barba nu prea luxoasă, mă fixă cu ochii lui buni, propunîndu-mi:

— Ia povestește ceva, din istoria sacră, ce ți-a plăcut?

Cînd îi spusei că n'am carte și nu învăț istoria sacră, își îndreptă comănacul și întrebă:

— D'apoi cum așa? Dar asta trebuie învățat. Dar poate știi ceva, ai auzit? Psaltirea, o știi? Bine! Și rugăciuni? Ei, iaca, vezi. Ba încă și vieți? În stihuri? D'apoi tu știi multe.

Intră popa nostru, roșu, gîfîind. Episcopul îi dădu binecuvîntarea; dar cînd popa începu să vorbească despre mine, ridică mîna, zicînd:

— Dă-mi voie, o clipă... Ia spune despre Alexei, omul lui Dumnezeu...

— Frumoase stihuri, dragă, a? — zise, cînd mă oprii, uitînd nu știu ce vers. — Dar încă ceva?... Despre Țarul David? Ascult foarte!

Vedeam că de bună seamă ascultă și că-i plac versurile. Mă întrebă mult timp, apoi se opri, întrebînd deodată:

— După psaltire ai învățat? Cine te-a învățat? Bunicul e bun?... E rău? Se poate? Dar obrăznicii, faci multe?

Mă încurcai, dar rîspunsei: da. Învățătorul și popa întăriră mărturisirea mea pe larg; episcopul îi asculta, lăsînd ochii în jos, apoi zise, oftînd:

— Iată ce se spune despre tine: ai auzit? Ia vino ici!

Punîndu-mi pe cap mîna, care mirosea a lemn de chiparis, întrebă:

— Și dece faci obrăznicii?

— Mi-i urît tare să învăț.

— Ți-i urît? Asta, dragă, parcă n'ar fi adevărat. Dacă ți-ar fi urît să înveți, ai învăța rău; dar iaca: profesorii spun că înveți bine. Va să zică e altceva la mijloc...

Scoțînd un carnetel din sîn, scrise:

— Peșcov, Alexei. Așa. Dar ai face bine, dragă, să te stăpînești, să nu faci prea multe obrăznicii. Puține, se poate; dar multe — necăjești lumea. Așa-i copiii?

O mulțime de voci răspunseră vesel:

— Așa-i.

Băiețașii începură să vorbească, zîmbind:

— Nu. Tot multe! Multe!

Episcopul se lăsă pe spătarul scaunului, mă îmbrățișă și rosti mirat, așa, încît toți, chiar profesorul și popa începură să rîdă:

— Mare comedie, fraților, doar și eu la vîrsta voastră eram un mare ștregar? Oare de unde vine asta, fraților?

Copiii rîdeau, el îi întreba, încurcîndu-i cu meștesug pe toți, făcîndu-i să-și răspundă unul altuia, sporind veselia și mai mult. În sfîrșit se sculă și zise:

— E bine cu voi, ștregarilor, dar e timpul să plec!

Ridică brațul, aruncînd mîneca spre umăr și, făcînd cruci largi pe deasupra tuturor, binecuvîntă:

— În numele Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, vă binecuvîntez pentru munca bună! Fiți sănătoși.

Cu toții strigară:

— Fiți sănătos, Vladico! Mai veniți!

Clătînînd din comănac, episcopul zicea:

— Eu, viu, viu! Am să vă aduc cărți!

Și plutînd odată cu mantia, zise învățătorului, la eșire:

— Mai dați-le drumul pe acasă.

Mă scoase de mîna pînă în tindă și aci adăugă încetișor, aplecîndu-se spre mine:

— Va să zică, ai să te stăpînești, așa-i? Eu doar înțeleg de ce faci tu obrăznicii! Ei, rămii sănătos, dragă!

Eram foarte emoționat; un fel de sentiment deosebit fierbea în pieptul meu și, după ce profesorul, dînd drumul băieților, mă opri și începu să-mi spună că de aci încolo trebuie să mă port ca un sfînt, îl ascultai chiar cu atenție, cu plăcere.

Imbrăcînd blana, popa îngîină cu glasul lui adînc, cu un ton binevoitor:

— Acuma tu trebuie să asişti la lecțiile mele! Da. Trebuie. Dar — cuminte! Da. Cuminte.

În școală afacerile mele se îndreptară, dar acasă avu loc o istorie uricioasă: furai mamei o rublă, — o crimă comisă fără vre-un plan premeditat. Într'o seară mama plecă, nu știu unde, lăsîndu-mă să văd de copil. De urît, deschisei una din cărțile tatălui vitreg, — „Amintirile unui medic“ — ale lui Dumas — tatăl, și printre pagini găsii două bilete, de zece ruble și de o rublă. Nu înțelesei din carte nimic, o închisei, dar deodată îmi făcui socoteală, că cu o rublă se poate cumpăra nu numai „Istoria Sacră“, ci cu siguranță și cartea despre „Robinson“. Că asemenea carte există, aflasem cu puțin mai înainte la școală: într'o zi ge-roasă, pe timpul recreației, le spusei băieților o poveste. Unul din ei rosti deodată cu dispreț:

— Poveștile sînt o prostie, iaca Robinson, da: o istorie adevărată!

Se mai găseau cîțiva băieți, care citiseră cartea asta și cu toții o laudau. Mă simții jignit că povestea bunicăi n'a plăcut, și chiar atunci hotărîi să citesc pe Robinson, ca să pot spune și eu la rîndu-mi: o prostie!

A doua zi adusei la școală „Istoria Sacră“ și două volumașe terfălogite din povestirile lui An-

dersen, trei funturi¹⁾ de pine albă și un funt de cîrnați. În întunecoasa și micuța prăvălioară de lingă curtea bisericii Sf. Vladimir, se găsea Robinson, — o cărțuție subțirică, cu înveliș galbăn și pe prima foaie cu un om bărbos, cu căciulă de blană, cu o piele de sălbătăciune pe umeri; nu-mi plăcu, pe cînd poveștile erau drăguțe chiar după exterior, deși atît de rupte.

Pe timpul recreației celei mari împărții cu băieții pînea și cîrnatul, apoi începurăm să citim minunata poveste: „Privighetoarea“, care îndată ne căzu la inimă.

„În China toți locuitorii sunt chinezi, și însuși împăratul e chinez“: mi-aduc aminte cît de plăcut m'a surplins fraza asta prin simplitatea, prin muzica ei veselă și zimbitoare, și încă nu știu prin ce, minunat de frumos.

N'apucai să isprăvesc „Privighetoarea“, la școală nu mi-a ajuns timp, iar cînd venii acasă, mama care stătea lingă vatră cu tigaia în mîină, făcînd o omletă, mă întrebă cu o voce ciudată și stinsă:

— Tu ai luat rubla?

— Da. Iată — cărțile...

Tot cu tigaia mă și bătu cu multă sîrguință, iar cărțile lui Andersen mi le luă și le ascunse undeva pentru totdeauna, — ceia ce era și mai rău decît bătaia.

Cîteva zile lipsii dela școală, iar în timpul ăsta tatăl vitreg povesti probabil despre isprava mea colegilor, iar aceștia — copiilor. Unul dintr'aceștia aduse istoria asta la școală, și cînd venii eu, fui întîmpinat cu o nouă poreclă, — „hoț“. Scurt și clar, dar — nedrept: eu doar n'am tănuuit că am luat rubla. Am încercat să explic lucrul ăsta, — nu m'au crezut. Atunci plecai acasă și declarai mamei, că eu la școală nu mă mai duc.

1) Un funt = 400 grame (N. tr.).

Stînd lîngă fereastră, însărcinată din nou, sură, cu ochi rătăciți, chinuți, mama hrănea pe fratele meu, pe Sașa, și se uită la mine cu gura căscată, ca un pește.

— Minți, — zise încet. — Nimeni nu poate să știe că ai luat rubla.

— Du-te și întreabă.

— Tu singur ai spus. Spune: singur? Caută că mine am să aflu cine a adus vorba asta la școală! Am numit un elev. Fața ei se zbîrci cu jale și începu a se scărda în lacrimi.

Plecai în bucătărie, mă culcai pe așternutul meu, aranjat pe niște lăzi, după sobă. Stăteam culcat și ascultam cum în odaie gema încetișor mama.

— Doamne, Doamne...

N'avui răbdarea să stau în uriciosul miros de cîrpe murdare și înfierbîntate; mă sculai, plecai spre ușă, dar mama îmi strigă:

— Incotro? Unde te duci? Vino la mine.

Apoi ne așezarăm jos. Sașa era culcat pe genunchii mamei și tot apuca nasturii dela rochia ei, se apleca și gîngăvea:

— Na-tule, ceia ce însemna nasture.

Eu ședeam lipit de coasta mamei, care-mi zise, îmbrățișindu-mă:

— Noi sîntem săraci, la noi fiecare ban...

Și tot nu putea rosti ceva, strîngîndu-mă cu mîna înfierbîntată.

— Ce secătură... Secătură! — rosti deodată, — cuvinte pe care eu le mai auzisem dela ea.

Sașa repetă:

— Secătua!

Era un copil ciudat: tofolog, cu capul mare, privea totul din juru-i cu niște admirabili ochi albaștri, cu un zimbet ușor și parcă tot așteptînd ceva. Incepuse a vorbi foarte curînd, niciodată nu plîngea, trăind într'o stare neschimbată de pașnică veselie. Era slab, abia se tîra, și cînd mă vedea, se

bucura strașnic: se cerea în brațe. Ii plăcea să-mi mototolească urechile cu degetele lui moi care, nu știu de ce, miroseau a viorele. A murit pe neașteptate, fără boală: încă dimineața fusese vesel și liniștit ca întotdeauna, iar seara, pe cînd clopotele sunau de vecernie, era întins pe masă. Asta se întâmplă în curînd după nașterea lui Nicolai, copilul de al doilea.

Mama făcu ceiace făgăduise; cu școala mă aranjai destul de bine, dar împrejurările mă aruncară din nou în brațele bunicului.

Odată, pe timpul ciaiului de seară, intrînd din curte în bucătărie, auzii un sfășiitor țipăt al mamei.

— Evghenii, te rog, te rog...

— Pros-tii! — rosti tatăl vitreg.

— Doar eu știu că tu te duci pela ea!

— Ei, și?

Cîteva secunde tăcură amîndoi, apoi mama începu să tușească, zicînd:

— Ce secătură răutăcioasă ești...

Auzii cum a lovit-o. Alergai în odaie și văzui pe mama căzută în genunchi, sprijinindu-se cu spatele și coatele de un scaun, cu pieptul eșit înainte, cu capul lăsat pe spate, gîfiind și cu ochii grozav de strălucitori; iar el, îmbrăcat curățel într'un mundir nou, o lovește peste piept cu piciorul său lung. Înghătai depe masă un cuțit cu mîner de argint, cu care se tăia pînea, — singurul obiect rămas mamei după moartea tatălui meu, — îl înghătai și izbii pe tatăl vitreg într'o coastă, din rășputeri.

Din fericire mama apucă să înlătore pe Maximov, cuțitul trecu pe alături de coastă, pricinuind o gaură largă în mundir și zgîriind numai pielea. Maximov țipă și dispăru din odaie, ținîndu-se de coastă, iar mama mă înșfăcă, mă ridică și cu urlet mă aruncă jos. Fui zmulș din mînile ei de Maxim, întors de afară.

Seara tîrziu, cînd el plecă totuși de acasă, mama veni la mine după sobă, începu să mă îmbrățișeze, să mă sărute și să plîngă.

— Iartă-mă, cu sînt de vină. Ah, dragul meu, cum ai putut?... Cu cuțitul...

Ii spusei cu toată sinceritatea, și dîndu-mi seamă pe deplin de ceiace vorbesc, că am să omor pe tatăl vitreg și am să mă omor și pe mine. Cred că o făceam, în tot cazul încercam. Pînă azi văd piciorul acesta lung și infam, cu șnur alb dealungul pantalonului, clătîindu-se în aer și izbind cu vîrfurile ghetelor în pieptul unei femei.

Amintindu-mi aceste grozăvii fără nume, ale sălbaticii vieți rusești, mă întreb uneori: dar merită oare să mai vorbești despre ele? Și cu o siguranță reînnoită îmi zic: merită; căci acest infam adevăr n'a crăpat nici pînă azi. E un adevăr, care trebuie cunoscut pînă în rădăcini, ca să fie zmulșit tot cu rădăcini din sufletul omului, din întreaga noastră viață penibilă și rușinoasă.

Mai e și altă pricină, mai pozitivă, care mă silește să zugrăvesc această rușine. Deși sînt scîrboase, deși ne apasă, strivind pînă la moarte o mulțime de suflete frumoase, sufletul rus e totuși încă destul de sănătos și tînăr, încît începe să le învingă și le va învinge. Nu numai prin atîta e plină de surprize viața noastră, că conține un strat gros de murdărie animalică de tot felul, ci și prin faptul că prin stratul acesta, atît de îmbelșugat, cu biruință pătrunde lumina, sănătatea și puterea creatoare, crește binele, crește ceiace e omenesc, deștepînd nestrămütata speranță în renașterea noastră pentru o viață luminoasă și omenească.

XIII

Sînt din nou la bunicul.

— Ce, hoțule? — mă întîmpină, lovind cu mîna în masă. — Ei, acuma eu nu te mai hrănesc, las să te mai hrănească și bunică-ta!

— Și am să-l hrănesc! — zise bunica. — Grozav lucru!...

— Bine, hrănește-l, — strigă bunicul, dar se liniști îndată, lămurindu-mă:

— Noi ne-am despărțit cu totul: acuma fiecare cu al lui.

Bunica, stînd subț fereastră, iute împletea niște dantele; vesel sunau iglițele; ca un ariciu de aur strălucea, în soarele de primăvară, pernuța sămănată cu ace dese de alamă. Și însăși bunica parcă-i turnată din alamă — e neschimbată! Bunicul însă s'a uscat și mai mult, s'a zbîrcit; părul cărămiziu a însurit; în locul gravității liniștite a mișcărilor se observă o sîcîială febrilă; ochii privesc bănuitori. Bunica îmi povesti rîzînd despre împărțirea averii între ea și bunic, care-i dădu toate oalele, hîrburile, toate vasele și-i zise:

— Astea sînt ale tale, și mai mult să nu-mi ceri nimic!

Apoi îi luă toate rochiile vechi, alte lucruri, o blană de vulpe, le vîndu pe toate cu șapte sute de ruble, iar banii îi dădu cu camătă unui evreu, fin al său, negustor de fructe. Bunicul s'a îmbolnăvit cu totul de zgîrcenie, și-a pierdut rușinea: a început să umble pela cunoștințele vechi, foști tovarăși de ai lui dela tribunalul de comerț, pela negustorii bogați și, plîngîndu-se că a fost ruinat de copii, cerea ajutor. Era încă respectat, îi dădeau din belșug, îi dădeau bilete însemnate. Fluturînd biletele de bancă pe subț nasul bunicăi, moșneagul se lăuda și o necăjea, ca un copil:

— Vezi, proasto? Ție nu ți-ar da nici a suta parte!

Banii adunați îi dădea cu procente noului său prieten, un blănar lung și chel, poreclit în mahala „Biciușcă“, și surorii acestuia, unei băcănese, femee zdravănă, cu fața rumână, cu ochi căpriei, molatecă și dulceagă, ca siropul de miere.

În casă totul era împărțit cu strășnicie: într'o zi masa era gătită de bunica, din proviziile cumpărate de ea; în ziua următoare provizia și pînea erau cumpărate de bunic, și totdeauna în zilele lui masa era mai proastă: bunica cumpăra carne bună, el — mațe, ficați, plămîni, băzărău. Ciaiul și zahărul se păstra de fiecare a parte, dar ciaiul se opărea întrun singur ciainic, și bunicul zicea turburat:

— Stăi, așteaptă: cît ai pus?

Își turna cîteva fire de ciau pe palmă și, numărîndu-le, zicea:

— Ciaiul tău e mai mărunt decît al meu; va să zică, eu trebuie să pun mai puțin; al meu e mai mare.

Urmărea cu mare luareaminte, ca bunica să-și toarne ciaiul, și ei și lui.

— Cel din urmă, așa-i? — întreba ea, înainte de a-și turna.

Bunicul se uita la ciainic și zicea:

— Hai, fie și cel din urmă!

Chiar untdelemnul din candelă de dinaintea icoanei, fiecare îl cumpăra pe al lui, — asta după o jumătate de veac de viață comună...

Mie îmi venea să și rîd, îmi era și silă de toate aceste isprăvi ale bunicului; bunica numai rîdea.

— Și tu, ție ce-ți pasă? — mă liniștea ea. — Mare treabă! A îmbătrînit, sărmanul, și face prostii! Are de opt ori cîte zece ani, — fă socoteală. Las să facă prostii, ce-ți pasă? Pentru mine și pentru tine cîștig eu o bucată de pîne, nu te teme!

Incepui să-mi câștig și eu pâinea: sărbătorile, disdimineață luam un sac și plecam să aduc de prin curți, de prin străzi, oase, cîrpe, hârtie, cuie. Un pud¹⁾ de peteci și hîrtie negustorii de vechituri îl cumpărau cu cîte un grivennic²⁾, cu cîte opt copeici. Mă ocupam cu treaba asta și în zilele de lucru, după școală, vînzînd în fiecare sîmbătă felurite mărfuri de cîte treizeci de copeici, de cîte un poltinnic³⁾, iar cînd aveam noroc, și mai mult. Bunica lua banii dela mine, îi băga iute în buzunarul fustei și mă lăuda, lăsînd ochii în jos:

— Iaca așa: îți mulțumesc, suflet de porumbel. Eu și cu tine o să avem cu ce ne hrăni. Mare treabă!...

Odată o observai ținînd în palmă gologanii, uitîndu-se la ei și plîngînd în tăcere; o lacrămă turbure îi atîrna de nasul păros, spongios ca piatra ponce.

Un articol mult mai productiv decît vechiturile era furătura de lemne și scînduri mici din depozițele depe malul Ocăi, sau la Nisipuri, — o insulă, unde pe timpul bîlciului se face negoț de fierărie, prin bărăncile construite în grabă. După bîlcu bărăncile se desfac, iar leațurile, scîndurile se adună grămezi și stau acolo, pe Nisipuri, aproape pînă la răvărsarea apelor de primăvară. Pentru un leaț bun, negustorii din mahala plăteau cîte un grivennic, și într'o zi se puteau șterpeli 2—3 leațuri. Dar pentru reușită se cereau zile urite, cînd furtuna, sau ploaia goneau pe paznici, făcîndu-i să se ascundă undeva.

Se aduna ceata credincioasă: Sanca Veahir, fiul de zece ani al unei cerșetoare mordvine, — un băiețaș gîngaș și totdeauna vesel și liniștit; Co-

1) 16 kilograme.

2) Zece copeici = 25 bani.

3) 50 de copeici. (N. tr.).

stroma, copil găsit în drum, îndrăzneț, osos, cu niște enormi ochi negri, — acesta mai târziu, la vârsta de treisprezece ani s'a spânzurat în colonia de criminali minori, unde a nemerit pentru o pereche de porumbei furați; tătărușul Habi, atlet de doisprezece ani, — un suflet simplu și blajin; Iaz, cu nasul turtit, fiu de paznic și gropar dela cimitir, — copil de vro opt ani, tăcut ca peștele, suferind de „boala neagră“. Cel mai mare după vîrstă era Hrișca Ciurca, fiul unei cusătorese — văduve, — o minte judicioasă, dreaptă, luptător pătimaș în bătaia cu pumnul. Toți din aceiași stradă.

În mahală hoția nu era socotită ca păcat. Era în obiceiuri și socotită aproape ca singurul mijloc de viață pentru oamenii aproape veșnic flămânzi. O lună și jumătate, cît ținea bîlciul, nu le putea asigura traiul pentru tot anul, și foarte mulți și onorabili gospodari „cîștigau de pe apă“, prindeau lemne de ars și bîrne, duse de revărsări, cărau cu plutele mici greutăți. Dar se ocupau mai ales cu furătura de prin barje și în general șterpeleau ce puteau pe Volga și Oca, punînd mîna pe tot ce „nu era bine pus“. Pela sărbători cei mari se lăudau cu succesele lor, cei mici ascultau și învățau.

Primăvara, pe timpul muncii febrile, înainte de bîlciu, serile, străzile mahalalei erau sămănate din belșug cu meseriași beți, birjari și tot felul de norod muncitor; și copiii din mahală întotdeauna le scotoceau buzunarele. Era un cîștig obișnuit, de care se ocupau fără frică, subț ochii rudelor.

Dulgherilor li se furau instrumentele, birjarilor — cheile de scos ghevinturile, căruțașilor — cuiele de dricuri și piulitele osiilor. Compania noastră cu asemenea afaceri nu se ocupa. Într'o zi Ciurca declară hotărît:

— Eu nu fur, nu dă voie mama!

— Și eu — mă tem, — zise Habi.

Costroma avea față de potlogari un adevărat

dispreț. Cuvîntul „hoț“ îl rostea cu un ton deosebit, și, cînd vedea băieți străini de ceata noastră-buzunărind vre-un bețiv, îi gonea, iar dacă reușea să puie mîna pe vre-unul, îl stîlcea îngrozitor.

Băiatul acesta cu ochi enormi și triști, se credea mare, avea un mers deosebit, mers de hamal, căuta să vorbească cu o voce înfundată și groasă; avea ceva greoiu, nu știu cum, gîndit, bătrînesc. Veahir avea credința că tilhăria e un păcat. Dar să sferișești scînduri și leături dela Nisipuri nu se socotea ca păcat, nimeni nu se temea de așa ceva, și cu toții elaborarăm un șir de procedee, care înlesneau lucrarea cu succes. Seara, cînd se întuneca, sau în zilele ploioase, Veahir și Iaz plecau la Nisipuri pe ghiața umflată și udă: ei mergeau fără să se ascundă, căutînd să atragă luareaminte a paznicilor, iar noi cei patru, ne strecuram pe nesimțite cîte unul. Paznicii, îngrijorați de prezența lui Veahir și Iaz, îi urmăreau, iar noi ne adunam la grămada aleasă dinainte, ne alegeam materialul nostru, și pe cînd tovarășii iuți la picior hîrțuiau pe paznici, făcîndu-i să alerge după ei, noi porneam îndărăt. Fiecare avea cîte o funie, la capătul ei se afla cîte un cîrlig, făcut dintr'un cuiu zdravăn. Apucînd cu ele o scîndură, sau leaț, le tîram pe zăpadă, sau pe ghiață, încît paznicii niciodată nu ne observau, sau observîndu-ne, nu ne puteau ajunge. Vînzînd scîndurile, împărțeam cîștigul în șase părți. Venea cîte un pitac, sau cîte șapte copeici de tovarăș.

Cu banii aceștia se putea trăi foarte bine o zi, dar pe Veahir îl bătea mama, dacă nu-i aducea un păhărel, sau un ciocan de rachiu. Costroma aduna banii, visînd să-și instaleze o hulubărie. Ciurca avea pe mamă-sa bolnavă și căuta să cîștige cît mai mult. Habi aduna bani de asemenea, pregătindu-se să plece în orașul, unde se născuse și de unde îl adusesese unchiu-său, înecat curînd după sosirea în Nijni.

Habi uitase și cum se chiamă orașul, ținea minte numai că e pe malul Camei, lângă Volga.

Nouă, nu știu de ce, ne venea să rîdem de orașul ăsta și ne băteam joc de încrucișatul tătăruș și-i cîntam:

Un oraș pe Cama,
Unde-i, nici singuri nu știm!
Nu-l atingi cu mîinile,
Nu-l ajungi cu picioarele!

La început Habi se supăra pe noi, dar într'o zi Veahir îi zise cu o voce gungurită și care-i îndreptătea porecla¹⁾:

— Ce te strîmbi? Parcă pe niște tovarăși poți să te superi?

Tătărușul se fistici și începu să cînte și el despre orașul depe Cama.

Nouă tot mai mult ne plăcea adunatul peticilor și oaselor, decît furatul scîndurilor. Ocupația asta devenea mai ales interesantă primăvara, după ce se lua zăpada, și după ploile care spălau bine străzile pavate și pustii ale bîlciului. Acolo, la bîlcu, întotdeauna se puteau aduna cuie multe, bucăți de fier; uneori găseam bani de aramă și de argint; dar, ca paznicii prăvăliilor goale să nu ne gonească și să ne ia sacii, trebuia, sau să le plătim, sau să le facem lungi temenele. În general, banii nu-i dobîndeam așa de ușor, dar trăiam în foarte mare înțelegere și, cu toate că ne mai certam cîte odată, eu nu țin minte între noi nici o bătaie.

Impăciuitorul nostru era Veahir; acesta întotdeauna știa să ne zică niște vorbe deosebite, care ne și mirau, ne și rușinau. Cu mirare le rostea și el. Prostiile răutăcioase ale lui Iaz nu-l speriau. Veahir

1) *Veahir* în dialectul local înseamnă *porumbel sălbatec*, turturică, *holztaube*, care „gungurește” cași porumbelii noștri. (N. tr.).

găsea că tot ce-i rău, e și fără folos, și zicea liniștit, convingător:

— Ei, și asta la ce? Intreba, și vedeam și noi limpede că — n'are la ce!

Pe mamă-sa o numea „mordvinca mea“, dar asta nu ni se părea caraghios.

— Eri mordvinca mea iar a venit beată. Turtă! — povestea vesel, strălucind din ochii rotunzi, de culoare aurie. — Zmuncește ușa, se așează pe prag și cîntă, cîntă, găina!

Om pozitiv, Ciurca întrebă:

— Cîntă. Ce?

Veahir se lovea cu palma peste genunchi și cu o voce subțirică reproducea cîntecul mamei sale:

O-oh, poc, poc, tronc!

E tînărul cioban: el cu ghioaga în ferestre,

Noi în fugă la stradă!

Borca ciobanul

În amurgul serii

Cîntă din fluer —

Toți în sat se potolesc!

Știa o mulțime de cîntece hazlii și le cînta cu mult meșteșug.

— Da, — urmează Veahir, — a adormit în prag și a răcit odaia grozav. Eu tremur din tot trupul, cît pe-aci să îngheț, și s'o tîrăsc de acolo, n'am putere. Azi dimineață zic: dece ești așa de bețivă? Zice: nu-i nimic, mai rabdă puțin, în curînd am să mor!

Ciurca întărește cu seriozitate:

— Are să moară în curînd, s'a umflat cu totul.

— Are să-ți pară rău? — întreb.

— D'apoi? — se miră Veahir. — E doar foarte bună...

Și cu toții, deși știm că mordvinca bate pe Veahir fără nici un rost, credem că e o ființă bună; ba uneori, în zilele fără cîștig, Ciurca propunea:

— Hai să adunăm cu toții câte o copeică pentru mama lui Veahir, pentru rachiul. Că altfel îl bate!

Știutori de carte în ceată erau doi: Ciurca și cu mine; Veahir ne invidia foarte mult și gungurea, ținându-se de urechea-i ascuțită, ca de șoarec:

— Ingrop pe mordvinca mea și plec și eu la școală; mă închin la picioarele învățătorului, să mă ia. Invăț și mă bag grădinar la episcop, ori tocmai la Tar!...

În primăvară mordvinca, împreună cu un bătrîn adunător de bani pentru construcția unei biserici, și împreună cu o sticlă de rachiul, fu turtită de o stivă de lemne, căzute peste ei. Femeea fu dusă la spital, iar gravul Ciurca zicea lui Veahir:

— Hai și-i sta la mine, mama mea te va învăța carte...

Și peste foarte puțin timp Veahir, cu capul sus, citea firmele depe la prăvălii:

— Magazin de coniolale...

Ciurca îl îndrepta:

— Coloniale, neprocopsitule!

— Văd, dar îmi sar losvele.

— Slovele, mă!

— Iaca, îs bucuroase că le citesc...

Grozav ne deștepta rîsul și mirarea prin dragostea lui pentru arbori, pentru erburi.

Mahalaua înprăștiată prin nisipuri era sărăcăcioasă în plante; abia pe ici-colo, prin curți, se găsea câte o salcie sărăcăcioasă, tufe strîmbe de soc, pe subt garduri abia îndrăzneala să ridice capul firișoare sure și uscate de iarbă. Cînd cineva se așeza peste ele, Veahir bombănea supărat:

— Ei, și ce călcați iarbă? Nu puteți sta și pe nisip, nu-i tot una?

Cînd era el cu noi, nu puteai să frîngi un ciot de salcie, să rupi o crenguță cu flori de soc, sau să tai o nuclușă de răchită pe malul Ocăi: întotdeauna se mira, ridicînd din umeri, dînd din mîni.

— Ce tot rupeți? Ce dracu?

Și la toți le era rușine de mirarea lui.

Sîmbetele, organizam niște distracții, pentru care ne pregăteam toată săptămîna, adunînd depe străzi opinci vechi și păstrîndu-le prin colțuri mai ascunse. Seara, cînd se întorceau cetele de tătari-hamali dela debarcaderul „Siberian“ spre case, noi, ocupînd poziții la vre-o răspîntie, începeam să aruncăm în tătari cu opinci. La început lucrul ăsta îi plictisea, tătarii se luau după noi, înjurau, apoi începeau și singuri să se antreneze la joc și, știind dinainte ce-i aștepta, se arătau pe cîmpul bătăliei înarmați și ei cu opinci. Mai mult, aflînd unde ascundeam noi materialul de războiu, uneori ni-l furau. Atunci noi protestam:

— Așa — nu-i joacă!

Atunci împărțeau opincile, dîndu-ne o jumătate, și lupta începea. Ei se așezau de obicei într'un loc deschis, noi cu țipete alergam prin prejurul lor, aruncînd cu opinci. Urlau și ei și hohoteau asurzitor, cînd vre-unul din noi, fugînd, se îngropa cu capul în nisip, trîntit de o opincă aruncată cu meșteșug subt picioare.

Jocul fierbea mult timp, uneori pînă se înopta. Se aduna mahalaua, se uita de după colțuri și făcea gură „pentru ordine“.

Ca niște ciori zburau în aer opincile sure și prăfuite, cîte odată unii din noi o păteau, dar plăcerea era mai presus decît durerea și obida.

Tătarii se înfierbîntau deopotrivă cu noi. Adesea, isprăvind lupta, noi plecam împreună cu dînșii la artel¹⁾. Acolo ne hrăneau cu carne dulce de cal, cu o fierțură ciudată de legume. După cină beam ciaiui îngroșat, „de chirpici“, cu pastă de alune, grasă și îndulcită. Ne plăceau acești oameni enormi, atleți

1) Străvechea formă de cooperatie rusă, care pătrunde și la popoarele vecine, supuse (N. tr.).

tot unul și unul: era în ei ceva copilăresc, înțeles pentru noi. Pe mine mă izbea mai ales lipsa lor de răutate, o bunătate și o simplitate neclintită și o purtare atentă și serioasă, unul față de altul.

Toți aveau un ris grozav de nostim, rîdeau pînă la lacrimi, și unul din ei, din Casimov, cu nasul rupt, avea o putere ca din povești. Asta a dus odată depe barjă, pînă departe pe mal, un clopot în greutate de 27 puduri¹⁾: rîdea, urla și zicea:

— Vvu, vvu! Vorba-i iarbă; iarba — ban mărunt, amă vorba — aur!

Odată așeză pe Vealir pe palmă, îl ridică sus și zise:

— Stat acolo, în cer!

În zilele ploioase ne adunam la laz, la cimitir, în ghereta tatălui său. Era un om cu oasele strîmbe, cu brațe lungi, sleit de puteri. Pe capul mic, pe fața întunecată creștea o tufă de păr des și murdar; capul sămăna cu o măciulie de brustur; gîtul lung și subțire amintea tulpina. Inchidea ochii cu o plăcere nespūsă, un fel de ochi galbeni, și bombănea repede:

— Ferească Dumnezeu de nesomn! Uh!

Cumpăram zece grame de ciau, o optime de funt de zahăr, pîne, numai decît un ciocan de rachiu pentru tatăl lui laz, — căruia Ciurca îi zicea cu asprime:

— Mujic netrebnic, pune samovarul!

Mujicul rîdea și punea samovarul de tinichea. În așteptare noi, discutam despre afacerile noastre; el ne dădea sfaturi bune.

— Băgați de seamă, poimîne la Trusovi sînt patruzeci de zile, are să fie masă: acolo oase pentru voi!

— La Trusovi oasele le adună bucătăreasa, — observa atotștiutorul Ciurca.

1) 432 de kilograme (N. trad.).

Veahir visa, privind pe fereastră spre cimitir:
— In curînd mergem la pădure. He-he!...

Iaz totdeauna tăcea, privind cu luareaminte, cu ochii lui triști, pe toți în tăcere, ne arăta jucăriile sale: soldați de lemn, dobîndiți în groapa cu gunoaie, cai fără picioare, bucăți de alamă, nasturi.

Tatăl lui așeza pe masă cești de tot felul, căni și samovarul; Costroma se așeza să toarne ciaiul fiecăruia, iar bătrînul, după ce-și bea ciocanul, se urca pe cuptor și, întinzînd de acolo gîtu-i lung, ne privea cu ochi de bufniță și bombănea:

— Uh, crăpare-ați, parcă n'ați fi copii, a? A, tîlharilor, să nu dea Dumnezeu nesomn!

Veahir îi zicea:

— Noi nu sîntem hoți!

— Hm, atunci... hoțomani!

Dacă Iaz-tatăl ne plictisea, Ciurca îi striga mînios:

— Astîmpără-te, mujic netrebnic!

Mie, lui Veahir și lui Ciurca nu ne plăcea, cînd omul acesta începea să numere, în care casă se găsește vre-un bolnav, cine din mahala are să moară în curînd. Vorbea despre lucrurile astea cu o adevărată plăcere și fără milă, iar cînd vedea că toate astea ne sînt neplăcute, stăruia și-și bătea joc de noi înadins.

— Aha, vi-i frică, țopîrlanilor! Asta-i! Iaca, în curînd are să moară unul gros. Ehe, pînă o putrezi...

Noi îl opream, el nu se lăsa:

— Doar și voi trebuie să muriți: prin gropile cu lături n'o s'o duceți voi mult!

— Ei, și? Murim, — zicea Veahir; — pe noi au să ne ducă la îngeri...

— Pe vo-oi? — se îneca de mirare tatăl lui Iaz. — Pe voi? La îngeri?

Hohotea și din nou ne așîta, povestind despre cei răposați fel de fel de ticăloșii.

Dar uneori omul acesta deodată începea, cu o voce înceată și scăzută, lucruri stranii de tot.

— Ascultați, băieți, auziți? Alaltaeri am îngropat o femeie: am aflat despre ea, dragii mei, o istorie... ce femeie!

Foarte des vorbea despre femei și întotdeauna cu vorbe murdare, dar era în povestirile lui ceva întrebător, plîngător; parcă ne invita să ne gândim împreună cu el, și noi îl ascultam cu luareaminte. Avea vorba stingace, fără șir, adesea întrerupîndu-se cu întrebări, dar din povestirile lui rămîneau în amintire bucăți și fragmente turburătoare.

— O întrebă: cine a dat foc? Eu am dat foc! Cum așa, proasto? Tu în noaptea aceea nu erai acasă, tu zăceai la spital! Eu am aprins! Cică ea... Dar la ce? Uh, nu da, Doamne, nesomn!

Cunoștea trecutul aproape fiecărui mahalagiu, îngropat de el în nisipul cimitirului trist și gol. Parcă ne-ar fi deschis ușile caselor: noi intram în ele, vedeam cum trăiesc oamenii, simțeam ceva serios, grav. Ar fi putut să vorbească, mi se pare, toată noaptea pînă dimineață. Dar cum începea să se turbure fereastra gheretei, acoperindu-se de întunec, Ciurca se scula dela masă:

— Eu plec acasă, că are să-i fie frică mamei, Cine merge cu mine?

Plecau toți; laz ne petrecea pînă în stradă, închidea poarta și, lipindu-și de gratie fața întunecată și osoasă, zicea cu voce surdă:

— Noapte bună!

Ii strigam și noi: — noapte bună! Intotdeauna ne simțeam stingheriți, că-l lăsăm în cimitir. Odată Costroma zise, uitîndu-se îndărăt.

— Iaca, ne trezim mîne, și el — mort!

— Iaz o duce mai rău decît toți, — zicea adesea Ciurca, iar Veahir răspundea întotdeauna:

— Noi nu stăm rău deloc...

Și după părerea mea, nu stăteam rău: viața asta de stradă, neatîrnată îmi plăcea foarte mult, îmi plăceau și tovarășii: îmi deșteptau un fel de sentimente mari, întotdeauna parcă ași fi vrut să fac vre-un bine pentru ei.

În școală mă simții din nou rău; elevii mă luau în rîs, numindu-mă negustor de vechituri, cerșetor; iar odată, după o ceartă, declarară profesorului că dela mine vine un miros de groapă murdară și că nu se poate sta lîngă mine. Mi-aduc aminte cît am fost jignit de această plîngere și cît de greu îmi era apoi să mai vin la școală. Plîngerea fusese născocită din răutate: eu mă spălam foarte stăruitor în fiecare dimineață, și niciodată nu veneam la școală în hainele, în care adunam peticărie.

Dar iată că în sfîrșit dădui examenul de clasa a treia primară, cu premii: o evanghelie, fabulele lui Crilov, legat, și încă o carte fără legătură, cu un titlu neînțeles: „Fata Morgana“. Îmi dădură de asemenea și un certificat „de laudă“. Cînd adusei acasă cadourile astea, bunicul se bucură foarte mult, se emoționează și declară, că toate astea trebuie păstrate și că are să încuie cărțile la el în cufăr. Bunica zăcea de cîteva zile bolnavă, n'avea bani, bunicul ofta și țipa:

— Mă beți, mă mîncăți pînă la oase, vai de voi...

Dusei cărțile la băcan, le vîndui cu 50 de copeici, dădui banii bunicăi, iar „foaia de laudă“ o stricai cu niște inscripții și îndață o dădui bunicului, care încuie hîrtia cu băgare de seamă, fără s'o desfacă, să observe stricăciunea comisă.

Sfîrșind cu școala, începui din nou cu traiul de stradă. Acuma era și mai bine: primăvara era în toi, cîștigul deveni îmbielșugat. Duminicile, plecam cu toată compania, de dimineață, în cîmp, în pădurea de brad. Ne întorceam acasă seara tîrziu, după o oboseală plăcută, și încă mai uniți.

Dar viața asta nu ținu mult: tatăl vitreg fu scos din slujbă, dispăru, nu știu unde, din nou. Mama cu micul meu frate, Nicolai, se mută la bunic, și pe mine mă însărcinară cu rolul de dădacă. Bunica plecase în țîrg și stătea acolo, în casa unui negustor bogat, lucrînd un giulgiu.

Mama, mută, uscată, abia își țira picioarele, privind totul cu niște ochi îngrozitori. Copilul era scrofulos, cu răni pela coate, și era atît de slab, încît n'avea putere nici să plîngă tare, ci numai gema într'un chip care te cutremura, dacă era flămînd; cînd era sătul, picota și ofta numai ciudat, miorlăind încet, ca un pisicuț.

După ce-l pipăi cu luareaminte, bunicul zise:

— Ar trebui hrănit bine, dar nu-mi ajunge hrana pentru voi toți...

Mama, zăcînd într'un colț, în așternut, oftă răgușit:

— Lui nu-i trebuie mult...

— Unuia puțin, altuia puțin, — ese mult...

Bunicul făcu din mîină și se întoarse cătră mine:

— Nicolai trebuie ținut afară, la soare, pe nisip...

Adusei cu sacul nisip curat și uscat, îl așezai grămadă, la soare, subt fereastră, și acolo îngropam copilul pînă în gît, cum spusese bunicul. Copilului îi plăcea să șadă în nisip, mijeza dulce și mă lumina cu ochii lui oxtraordinari: niște ochi fără sclerotică, numai cu pupilele albastre, înconjurate de un inel luminos.

Mă legai deodată și puternic de fratele meu, și mi se părea că înțelege tot ce gîndesc eu, stînd alături de el, pe nisip, subt fereastră, de unde se auzea vocea scîrțîitoare a bunicului:

— Să mori — nu-i mare înțelepciune, mai bine să știi a trăi!

Mama tușește prelung...

Liberîndu-și mănutele, băiețașul se trage spre mine, clătînd din căpușorul alb. Părul depe capul

lui e rar, aduce a cărunție, iar obrăjelul e îmbătrînit, înțelepțit.

Cînd se apropie de noi vre-o găină, vr'o pisică, — Colea se uită la ele lung, apoi se uită la mine, și pe fața lui se arată o umbră de zimbet, care pe mine mă turbură: oare n'o fi simțind fratele meu că mi-i urît cu dînsul și că-mi vine să plec în stradă, lăsîndu-l singur?...

Curtea e mică, strîmtă și murdară. Dinspre poartă încep niște șurișoare construite din lătunoaie, lem-nării și pivniți, care mai încolo formează o curbă, sfîrșindu-se cu o baie. Acoperișurile sînt încărcate în întregime cu fragmente de bărci, scînduri, lemne de ars, așchii umede: toate astea oamenii din ma-hala le-au prins pe Oca, la pornirea gheței și re-vărsarea apelor. Intreaga curte e urîtă și plină de lemnărie de tot felul, umflată de apă și încălzită de soare, răspîndind miros de putregaiu.

Alături e abatorul de vite mici. Aproape în fie-care dimineată acolo rag viței, behăie oi, miroasă așa de mult a sînge, încît uneori mi se părea că mirosul acesta plutește ca o rețea roșie și străve-zie în aerul încărcat de praf.

Cînd răgeau animalele doborîte de lovitura to-porului, — cu muchia între coarne, — Colea mijea din ochi și, umflîndu-și buzele, vroia probabil să repete sunetul, dar scotea numai aerul din gură:

— Ffu...

La amiază bunicul, scoțînd capul din fereastră, striga:

— La masă!

Bunicul singur hrănea copilul, țînîndu-l la el, pe genunchi: molfăiește un cartof, o bucăică de pîne, și cu degetul lui strîmb, o bagă copilului în gură, mînjindu-i buzele subțiri și bărbia ascuțită. După ce-l hrănea puțin, bunicul ridica copilului cămășuța, apăsa cu degetul pe pîntecul umflat și chibzuia în auz:

— Ajunge oare? Ori să-i mai dau?

Din colțul întunecos, de lângă ușă, se auzea vocea mamei:

— Nu vezi? Se trage după pîne...

— Copilul e ființă proastă, nu știe cît trebuie să mănînce...

Și din nou bagă rumegătură în gura lui Colea. Numai privind acest fel de hrană, simțeam o rușine dureroasă; în fundul gîtului mă înăbușea greața.

— Ei, acuma e bine, — zicea în sfîrșit. — Na-ți-l, du-l la mama.

Luam pe Colea, dar el scîncea și se trăgea spre masă. În întîmpinarea mea se ridica mama, horcîind, întinzînd brațele slabe, fără carne pe ele, lungă, subțire ca un brad cu ramurile frînte.

Amușise cu totul, rareori rostea o vorbă cu vocea ei aprinsă, sau zăcea toată ziua tăcută, în colț, și se stingea. Că murea, eu, se înțelege, simțeam, știam; apoi și bunicul vorbea prea adeseori despre moarte și într'un chip prea stăruitor, mai ales seara, cînd afară se întuneca și prin fereastră venea, cald, ca o piele de oaie, mirosul gras de putregaiu.

Patul bunicului era în colțul de dinainte, aproape subt icoane. Bunicul se culca cu capul spre ele și spre fereastră, se culca și bombănea prin întunec:

— Iaca, a venit și timpul de a muri. Cu ce mutră o să ne înfățișăm dinaintea lui Dumnezeu? Ce-o să zicem? Și doar toată viața ne-am zbuciumat, parcă făceam ceva... Unde am ajuns?... Eu dormeam între sobă și fereastră, jos; locul îmi era scurt, picioarele le lungeam pînă în cotruță, unde mă gîdilau prusacii. Colțul acesta îmi aduse multe mulțumiri răutăcioase: gătind, bunicul mereu spărgea geamurile ferestrei cu capetele vătraiului și cociorvei. Era ceva caraghios și ciudat că un om atît de deștept, nu se pricepea să scurteze vătraiile...

Odată, pe cînd într'o oală fiersece ceva prea mult, bunicul se prea grăbi și dădu cu vătraiul așa

de tare, încît frînse o stinghie a cercevelei, sparse amîndouă geamurile, răstună oala și o sparse. Bătrînul fu atît de amărit de lucrul ăsta, încît se așeză jos și începu să plîngă.

— Doamne, Doamne...

Dimineața, după plecarea bunicului, luai cuțitul de tăiat pîne și scurtai vătraiele cu vre-un sfert, dar bunicul, observînd lucrarea mea, începu să mă înjure:

— Diavol afurisit, cu ferestrăul trebuia tăiat, cu ferestrăul! Din capete ar fi eșit vergele, se puteau vinde, sămință diavolească!

Dînd din mîni, eși în tindă, iar mama zise:

— Să nu te fi băgat...

Mama muri în august, Dumineca, pela amiază. Tatăl vitreg tocmai se întorsese din călătoria lui și din nou slujea undeva. Bunica și Colea s'au mutat la el într'o locuință curățică, lîngă gară. Tot acolo în cîteva zile se gîndeau să ducă și pe mama.

Dimineața, în ziua morții, mama îmi zise încet, dar cu o voce mai clară și mai ușoară, decît de obicei:

— Du-te după Evghenii Vasilievici, spune-i că-l rog să vie!

Se ridică în așternut, răzămîndu-se cu mîinile de perete și se așeză, adăugînd:

Aleargă mai iute!

Mi se păru că zimbește, și ceva nou se luminează în ochii ei. Tatăl vitreg era la biserică, bunica mă trimisese după tabac la evreică. Tabac gata nu se găsea, a trebuit să aștept pînă ce evreica a frecat tabacul, ca să-l duc apoi bunicăi.

Cînd mă întorsei la bunic, mama ședea la masă, îmbrăcată într'o rochie curată, liliachie, pieptănată frumos, gravă, ca mai înainte.

— Ți-i mai bine? — o întrebai, sfiindu-mă, nu știu de ce.

Privindu-mă cu un aer fioros, zise:

— Vino încoace! Pe unde ai rătăcit, a?

N'apucaî să răspund, cînd ea, apucîndu-mă de păr, luă cu cealaltă mîna un cuțit lung și mlădios, făcut dintr'un ferestruu, și mă lovi cît putu, de cîteva ori cu lama. Cuțitul îi lunecă din mîna...

— Ridică-l.

Ridicai cuțitul, îl aruncai pe masă, mama mă îndepărtă cu mîna. Eu mă așezai pe treapta cuptorului, urmărind-o cu spaimă.

Sculîndu-se depe scaon, se mișcă încet spre colțul ei, se culcă pe așternut și începu să-și ștergă fața asudată cu o batistă. Mîna ei se mișca nesigură, de două ori căzu alături de obraz, atingînd perna.

— Dă-mi apă...

Luai din căldare cu o ceașcă. Ea, deabia ridicînd capul, gustă puțin, îmi îndepărtă mîna cu mîna sa rece, oftînd din adînc. Apoi aruncă o privire în colț, spre icoane, își trecu privirea pe mine, mișcă din buze, parcă ar fi zimbit, și lăasă încet peste ochi pleoapele lungi. Coatele i se adunară strîns lîngă coaste, iar mînile, deabia mișcînd din degete, se tîrîră pe piept, urcînd spre gît. Pe față-i luneca o umbră, care se mistuia în adîncul obrazului, întinzîndu-i pielea îngălbenită, ascuțîndu-i nasul. Cu mirare i se deschise gura, dar suflarea nu se auzea.

Un timp nemăsurat de lung am stat cu ceașca în mîna lîngă așternutul mamei, privind cum i se răcește, i se înălbește fața.

Intră bunicul, eu îi zisei:

— A murit mama!

— Bunicul se uită la așternut.

— Ce îndrugi tu acolo?

Plecă la cuptor și începu să scoată un pirog, făcînd un zgomot asurzitor cu capacul cuptorului și cu tigia. Eu mă uitam la el, știind că mama a murit, așteptînd cînd o să înțeleagă el lucrul ăsta.

Sosi tatăl vitreg, îmbrăcat într'o jachetă de dril, șapca albă. Fără zgomot luă un scaun, îl duse la

așternutul mamei și deodată, lovind cu scaunul de dușamea, strigă tare ca o trompetă de aramă:

— D'apoi ea a murit, priviți-o...

Bunicul, holbînd ochii, se apropie încet cu capul în mîină, poticnindu-se ca un orb.

* * *

După ce sicriul mamei fu acoperit cu nisip uscat, bunica, pornind ca o oarbă printre morminte, se izbi de o cruce și-și stîlci fața. Iaz-tatăl o conduse la gheretă și, pînă se spală ea, îmi spunea încet vorbe de mîngîiere.

— O, Doamne... Nu da, Doamne, nesomn... Dar tu... ce-i cu tine, a? Asta... ce să mai vorbim? Așa-i, bunico? Și bogatul și prostul — la cimitir le e drumul! Nu-i așa, bunico?

După ce privi în fereastră, sări deodată din gheretă, dar se întoarse îndată împreună cu Veahir, vesel, radios.

— Ia privește, — zise, — arătîndu-mi un pînten frînt, uite ce frumuseță! Ți-o dăruim ție, eu și cu Veahir. Ia privește roțița! Vre-un căzac: a purtat-o, a purtat-o — și a pierdut-o!... Vroiam s'o cumpăr dela Veahir, îi dădeam șapte copeici...

— Ce minți? — zise Veahir, încet, dar serios, iar tatăl lui Iaz, jucînd pe dinaintea mea, făcea din ochii la el și zicea:

— Vezi cum — îi Veahir ăsta? Serios tare; nu eu, el ți-o dăruiește!

Bunica se spală, își îmbodoli cu un șal fața umflată și vînată și mă chemă acasă. Refuzai, știam că acolo, la praznic, au să bea rachiu, și cu siguranță au să se certe. Unchiul Michail ofta încă în biserică, vorbind cu Iacov:

— Bem pe ziua de azi, a?

Veahir căuta să mă facă să rîd: își atîrnă pîntenul de bărbie și căuta să ajungă roțița cu limba, iar Iaz-tatăl rîdea cu hohote, strigînd:

— Uite, uite ce face! Dar văzînd că toate astea nu mă înveselesc, bătrînul zise serios: ei, destul, deșteaptă-te! Toți o să murim, chiar paserea moare.

Iată ce: am să acopăr mormîntul mamei cu brazde. Vrei? Iaca, mergem îndată la cîmp.

Mi-a plăcut propunerea asta, și am plecat cu toții la cîmp.

Peste cîteva zile după înmormîntarea mamei bu-nicul îmi zise:

— Ei, Lexei, tu nu ești medalie, ca să atîrni de gîtul meu: nu-i aici locul tău; mai încearcă și tu prin lume.

Și am plecat în lume...

